PETRI DVODI
FRANCISCI D. MARCI PROCVRATORIS FILII, PATRITII VENETI,

PERIPATETICARVM DE ANIMA
Disputationum Libri Septem.

AD ILLVSTRISSIMVM,
& Reuerendissimum.
HIERONYMVM DE RVVERE.
S. R. E. Cardinalem Amplissimum.

NVNC DENVO' IN LVCEM EDITI,
atque ab ipsomet auctore emendati, & aucti.

VENETIIS,

Apud Nicolaum Moretum. M. D. LXXXVII.

ILLVSTRISSIMO,

ET REVERENDISSIMO HIERONYMO DE RVVERE

S. R. E. Cardinali amplissimo.

PETRVS DVODVS S. D.

HOMINEM esse aut animam tantum, aut animam præcipue, cum omnes pro comperto habeant, Illustrissime Cardinalis; fit, vt illud, siue ab Apolline responsum Cręso Lydorum Regi, vt credidit antiquitas, sciscitanti, quomodo felicitatem consequi posset, siue à Solone Attico in templo Delphico scriptum, vt nonnullorum opinio fuit, siue à Chilone Lacedęmonio prolatum, vt alij tradiderunt, & postea propter diuinitatem suam ad Deum aucto-

rem relatum, NOSCE TE IPSVM; cognoſcendam eſſe in primis animam hominis moneat; qua cognitione nihil eſſe melius, nihil præſtantius, nihil ad beatam vitam maioris ponderis, & momenti, omnes omnium ætatum ſapientes cenſuerunt. Huiuſmodi ego cognitionem, tanquam fundamentum felicitatis, cum diu, multumque appetiuerim; & præter auctoritatem Theologicam, etiam ratione Philoſophica exquiſiuerim; ac, quantum fieri potuit, non ſolum, ex veteribus philoſophis, maximeque philoſophum Corypheo perceperim Ariſtotele, verum etiam ex nonnullis recentioribus arripuerim, inter quos Principem nomino Franciſcum Piccolomineum, ſummum noſtrorum temporum philoſophum: ipſam duodecim ab hinc annos ſeptem libris expreſſam, & nunc multo accuratius, copioſius, facilius enucleatam, ac, quibuſcunque potuerim rebus, quaque licuerit induſtria, exornatam, ſub tuo illuſtrisſimo, & amplisſimo nomine volui apparere; vt, quanti faciam patrocinium amplitudinis tuæ, quantunque putem me aſſecutum eſſe, quod me pro benignitate tua amare cœperis, omnibus aperiam. Etenim, ſi nullos alios fructus ex ea legatione percepiſſem, qua patriæ meæ nomine Sereniſsimo Sabaudiæ Duci, CAROLO EMANVELI, nouas nuptias ſum gratulatus;

tus;

tus;hunc certe uel vberrimum,ac liberalissimum iudicarem, quod per illam tua mihi gratia, amorque conciliatus est. Ac cum te præsens quidem cœpissem admirari, sine dubio propter variam, quam in te conspiciebam, præstantium multarum artium cognitionem, & incredibile, ac constans virtutis, ac scientiæ studium paucos habebam, quos tibi æquarem, nedum anteponerem; teque summopere colebam, non tam propter splendorem generis incredibiliter illustrati à Fr. FRANCISCO DE RVVERE, Cardinali, qui postea est factus summus Pontifex, & XYSTVS IIII. nuncupatus; à CHRISTOPHORO, & DOMINICO DE RVVERE itidem Cardinalibus, à quibus Illustrissimum ille cognomen dicitur accepisse; à IVLIANO DE RVVERE, etiam Cardinali, qui ad summum Pontificatum similiter ascendit, & IVLIVS II. est appellatus; quàm quòd Illustrissimam familiam tuam præclarissimis uirtutibus tuis mirabiliter adornares. Præterea non tam quia Taurini Archiepiscopus esses, quàm quod Archiepiscopatu, & Cardinalatu, ac omni dignitate quam dignissimus ab omnibus iudicareris: quod commune iudicium paulo post XYSTI. V. Pontificis Max. sapientia, cooptato te in purpuratorum patrum numerum, comprobauit.

bauit. Cum igitur amplitudinem tuam suspicerem, & admirarer; quemadmodum ualde gaudebam, quod me singulari beneuolentia complexus, ac prope incredibili studio prosecutus esses: sic nihil antiquius habebam, quàm vt insignem aliquam darem deuotionis, atque obseruantiæ in te meæ significationem. Dumque id mecum cogitarem, statui, nihil à me amplitudini tuæ posse gratius offerri, quam si meam ipsius ANIMAM consecrarem; animam, inquam, à me formatam, & plurimis auctam ornamentis ita, vt, si non propter auctoris excellentiam, quam nullam in me esse fateor, at certe propter materiæ grauitatem ex philosophiæ penetralibus depromptæ, se tanquam ancillam tuam benigne abs te acceptum iri, sperare queat; quæ licet propter grauissimas, & altissimas occupationes tuas uix conspici à te posse uideatur: sat tamen habebit, si in domum tuam Illustrissimam recepta Perillustri Abbati, IVLIO, fratris tui filio, iuueni bonarum litterarum studiosissimo, quàm honestissimè seruiat. Is enim præter alias laudes quibus mirificè ornatus est; præter legem, quàm in religiosissimo uitæ genere sibi ipse imposuit, seruandæ perpetuæ continentiæ, excludendarum inanium cupiditatum, spectandæ in omni vita gloriæ summi Dei, id est, salutis suæ; cum

supe-

ſuperioribus proximis annis in Gymnaſio Patauino maxima ſua cum laude uerſatus ſit, & in optimarum artium ſtudijs admirabilem curſum, atque progreſsionem fecerit ad excellentiam; hanc animam meam adhibere, ni fallor poterit ad præclara Ariſtotelis præcepta in memoriam reuocanda, & planius, & apertius comprehendenda: vt ſcilicet Illuſtriſsimorum maiorum ſuorum, & præcipue tuis ad omne decus inſignibus veſtigijs inſiſtens celeri gradu currat ad ea, quæ ipſum manent, præmia immortalitatis. Quamobrem hoc, quod offero, munus ut benigne accipias, amplitudinem tuam rogo: quod quidem ſi nihil aliud proficiet, at certe ſummam in te reuerentiam, & obſeruantiam meam, ut ualde cupio, cunctis gentibus patefaciet. Vale.

Venetijs. Menſe Octobri.

An. CIↃ IↃ LXXXVII.

Potiora errata ſic corrigito.

Pagina 5. linea 18. conueniant. lege conueniunt pag. 3. lin. 20. nucupauit. leg. nũcupauit pag 24. lin 9. à corpori. leg à corpore pag. lin 9 eſse. leg. eſſe pag. 24 lin. 19. actũ. leg actu pag 40. lin. 15. ſignificant. leg. ſignificant. pag. 40. lin. 30. definitione. leg. defintione. pag. 43. lin. 3. Quæ. leg. Duæ. pag 43. lin. 14. vt ens. leg. utens. pag. 45. lin 23 mortalinm. leg. mortalium. pag. 49. lin. 28. in incorpoream. leg incorpoream. pag. 54. lin. 9. Duo. leg. duæ. pag. 65. lin. 12. ideſt leg. id eſt pag. 67. lin. 18. illi. leg. illic. pag 70. lin. 15. in 12. leg. ut in. 12. pag. 89 lin. 5. veceſſitas. leg. neceſſitas. pag. 92. lin. 28. nutriẽtes. leg. nutrientis pag. 95. lin. 17. properea. leg. propterea. pag. 100. lin. 19. eit. leg. eſt pag. 101. lin 8. irahentes. leg. trahens. pag. 101. lin. 31. rationem. leg. ratione, pag. 102. lin 1. proximam. leg. proxima. pag. 108. lin. 1. non. leg. nos. pag. 108 lin. 11. refelli leg. refelli. pag. 111. lin 8. nluit. leg. ualuit. pag 126. lin. 11. nonnullis. leg. nonnulli. pag. 128. lin. 1. ertiendi leg ſentiendi. pag. 128. lin. 16. utentè. leg. vtenti pag. 136. lin 12. anticipitis. leg. ancipitis. pag. 140. lin. 29 intentionem. leg. intenſionem. pag 149. lin. 21. Merone. leg Menone. pag. 152. lin. 21. animalis. leg. animalia. pag. 155. lin. 4. reciptionem. leg. receptionem. pag. 155. lin 8. ſecõda. leg. ſecũda. pag 160. lin. 31. vt leg. at. pag. 161. lin. 26. Ariſtotelis. leg Ariſtoteles. pag. 161. lin. 32. 53 leg. ſcilicet. pag. 162. lin. 20. prætereo. leg præter. pag. 162. lin. 26 διηχὲς leg. διηχὲς. pag. 162. lin. 27. διυσκον leg. διύσκον. pag. 165. lin. 5. peinitus. leg. penitus. pag. 167. lin. 5. vonditione. leg. conditione pag. 167. lin. 16 intermedij. leg. intermedijs. pag. 169. lin. 7. hoc leg. hæc. pag. 171. lin. 9 produduci. leg. produci. leg. 173. lin. 18. mediat. leg. media. pag. 173. lin 23. moralibus. leg. matalibus. pag 174. lin. 31. periter. leg. pariter pag. 176. lin. 10. dignoſcendi. leg. dignoſcendo. pag. 176. lin. 28. enumeratir. leg. enumeratio pag. 179. lin. 25. diſtinctioque. leg. diſtrictoque. pag. 187 lin. 12. diſſeruiſſet. leg. diſſeruiſſe. pag. 188. lin 3 debeant. leg. debent. pag 204. lin. 2 inquiunnt. leg. inquiunt. pag. 207. lin. 18. perduntur. leg. perpenduntur. pag. 214. lin. 3. petere. leg. patere. pag. 216. lin. 18. & hac leg. Ex hac pag. 217. lin. 4 conueniat. leg. conueniant. pag. 219. lin. 4. equarum leg quarum. pag. 235. lin 21. aſſedæ. leg. aſſeclæ. pag. 236. lin. 11. quæ. leg. qua. pag. 236. lin. 23. aguntur. leg. agunt. pag. 236. lin. 23. effectus. leg. effuſus. pag. 237. lin. 25 cuius. leg. eius. pag. 237. lin. 33. Ariſtotelis leg. Ariſtoteles. pag. 238. lin. 25. opinionem. leg. operationem. pag. 238. lin. 26. ſententia. leg. ſententiam. pag. 238. lin. 28. nubribuyndum. leg imbribus udum. pag. 240. lin. 10. & cæterum. leg & cætera. pag. 240. lin. 17. Proeterea. leg. Præterea pag. 240. lin. 26. regere. leg. egere. pag 240. lin. 29. reget leg. eget. pag. 241. lin. 3. intellectu. leg. intellectui. pag. 244. lin. 12. moles. leg. molis. pag. 244. lin. 15. cõuentu. leg. euentu. pag. 246. lin 9. perpeſſonis. leg. perpeſſionis. pag. 248. lin. 7. intellectum. leg. intellectu pag. 249 lin. 24. abſolutioria. leg. abſolutiora. pag. 249. lin. 27. prædictus. leg. præditus. pag. 250. lin. 3. exactionem. leg. exactiorem pag. 250. lin. 27. ut dixit. leg. ut dixi. pag. 250. lin. 30. eliſio. leg. elicio. pag. 250. lin. 30. non ſolam. leg non ſolum. pag. 251. lin. 2. Anagoras leg. Anaxagoras. 253. lin. 8. Pugnam appetitu. leg. pugna in appetitu. pag. 253. lin. 23. morum. leg motum. pag 254. lin. 15. alteratio. leg. altercatio. pag. 257. lin. 1. ex diſſenſione. leg. & diſſenſione. pag. 258. lin. 32. inſtitum. leg. inſtitutum. pag. 259. lin. 11. moneat. leg. moueat. pag. 259. lin. 27. monet. leg. mouet. pag. 260. lin. 4. interne. leg. interna. pag. 260. lin. 6. aertigo. leg. uertigo. pag. 261. lin. 17. planctis. leg. plantis. pag. 262. lin. 14. principi. leg. principium. pag. 263. lin. 2. expoſuit. leg. expoſcit. pag. 264. lin. 4. filios. leg. polos. pag. 264 lin. 15. uincta ab immobile. leg. cuncta ab immobili.

INDEX OMNIUM CAPITUM, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR.

Capita Primi Libri.

** De

Capita Secundi Libri.

Capita tertij Libri.

Capita Quarti Libri.

Capita Quinti Libri.

Dubi-

Capita Sexti Libri.

Capita septimi Libri.

Verba

Expli-

FINIS.

PETRI DVODI
FRANCISCI D. MARCI PROCVRATORIS FILII
PATRITII VENETI.
De Anima Liber Primus.
CAP. I.

Exordium libri, institutum Authoris, ratiòque instituti.

HOMO cum diu viuere non valeat, niti saltem pro facultate tenetur, ea meditari, vel agere quorum munere diù constet illum vixisse, ita enim Diuina (vt ei licet) emulabitur, quorum vita perennis propria est; & quoniam vitæ fons, & origo est anima, ideo vt de illustranda vita, ita de Anima patefacienda tenemur esse solliciti, Præstantia, & Dignitas vtriusq; cum ex varijs constat, tum ex eo maxime con-

ſpicua redditur quia Morti aduerſantur, qua nil Deterius homini per naturam competere aptum eſt. Conſiderari poteſt Anima cum relationibus ad ſupera, & infera, & ad ſe ipſam, at quouis modo conſideretur ſemper ſplendidiſſima fulget, Dum enim primo ad ſupera refertur conſpicuè conſtat eam eſſe Fauillam Dei, ſplendorem Diuinorum, Speculum in quo creator refulget, inſpectricem operum Dei, ſupernarumque legum indagatricem, ac ob id in magno orbe, tanquam in magno Dei Templo Diuini cultus veræque Religionis antiſtitem eſſe, & ſacerdotem; Dum mox refertur ad infera, eadem ſaluberrima fulget, muneraque ſua vberrima, ac precioſſima patefacit, ita enim corporibus præeſt, eis Dominatur, eaque regit, nam eſt ſpiritus, quo corpora ſpirant, forma qua formoſa redduntur, Motor quo in omnem loci differentiam ex ſe mouentur, Auriga, quo recto curſu in congruentem finem diriguntur, & Iudex eorum quæ corpora ſeruare, & perficere valent. Demum dum in ſemetipſa conſideratur, non minus præclara, & admirabilis apparet, nam quia inter Mentes omnino à corpore ſolutas, & materiata mediat; ex cęlo diuina munera haurit, eaque in mortalia effundit, ac vice verſa purgans terrena, ea vehit in cęlum, & in extremorum medio conſtituta, ſupera cum inferis fęlici nodo deuincit, adeo vt iure optimo in mortalium, æternorumque orizonte dicatur poſita, eademque ratione Principium temporis, finiſque æternitatis ab Academicis iudicetur. Hic eſt admirabilis ille Protheus, qui cum ſit libertate donatus, eſt aptus fieri omnia, & viuere vitam omnem, & cum adeo Illuſtris adeoque præclara ſit Anima, mirum non eſt, ſi omnis humana perfectio ex ea pendet, ſi omnis recta. inſtitutio ex ea ducitur, in eaque dirigitur, ſi abſque eius cognitione omnis humana cognitio

eſt

eſt inanis, & demum ſi abſque congruente eius conformatione,& habitu, nec grati Deo, nec amici nobis,nec cæteris vtiles eſſe valemus, Propterea cum ego quam primum valui, & per ætatem mihi licuit ad ſapientiæ ſtudia animum appuliſſem, nil magis exoptaui,quam ut de Animæ natura,& conditione, quid ſentirent Philoſophi, & horum maximè Peripatetici pro facultate cognoſcerem, in qua meditatione nunc quoque maturior redditus, dum valeo libentiſſime perſiſto, Iam ego per familiarem congruentemq; animi mei inſtitutionem,& munere ſuperni luminis optimè noueram Animam hominis, Dei Omnipotentis beneficio creari, in corpus ſibi paratum infundi, illudque perficere, ac formare;ita tamen, ut poſt corporis reaſſumendi diſſolutionem ab interitu ſeruetur incolumis, attamen ſummopere exoptaui ſapientum quoque Mundi ſcrutari ſententias, ut quo nos eleuet humana ratio, de quo debeat corrigi, qua de re, ſinè ſuperno lumine valeat, vel non valeat verum inſpicere, lucidè iudicarem & ex hac comparatione elicerem, quantum ſacræ Fidei teneamur, quam vberes ſint fructus eius, & ob id firmius & conſtantius veritatem eius lumine credentibus patefactam amplecterer,& magnifacerem. Nam ſi præceperimus Pythagoram, Platonem, & Ariſtotelem tria humanæ ſapientiæ lumina Animam noſtram nouiſſe immortalem, quis amplius derelinquetur hac de re dubitandi locus? quis audebit (niſi inſaniat) ambigere,an ea ſit morti obnoxia? & iure Dixi niſi inſaniat, quia maius delirium ab homine de ſe ipſo enunciari poſſe non exiſtimo, quam hoc,quod omni ex parte, tanquam Pecus,& fera ſubijciatur morti, nilque in eo inueniatur, quod Diuinum ſit, veritas autem noſtræ Religioni conſentanea cum vbique amplectenda eſt, tum maxime in vrbe,

& Republica Religiosissima sub Principe, qui vt vniuersæ iustitiæ, ita veræ Religionis est exemplar, varij equidem viri Docti, doctè, & eleganter de Anima scripsere, at vel dubia principalia præteriere silentio, vel in eis enodandis adeo fuere prolixi, ut plurimum ætatis in eis perlegendis consumi debeat, Propterea, mihi ego propo sui, via quadam media progredi, & sententias, dubiaque potiora ad Animam attinentia breuibus, lucidè, & distinctè pro facultate explicare, quod negotium, ut mihi maximè vtile, propriæque inclinationi accommodatum cognoui, ita ingenuis Iuuenibus de Peripateticorum Philosophia solicitis, non mediocrem allaturum utilitatem existimaui.

De qua Anima sit agendum. Cap. II.

Animæ cõditio.

ANIMAE conditio adeò est sublimis, ut diuinitatis dignitatem vsque ad eam descendere in suis epistolis existimauerit Plato. Aristoteles verò etiam Deum separatasque mentes cœlorum mundique animas esse censuit. Verùm ne pertinentia ad varias scientias simul imperitè, & contra decreta Aristotelis permisceamus, de sola mortalium anima, & præsertim de Anima hominis uerba faciam, & quidem iure optimo: in homine enim omnes animæ gradus, & facultates inueniuntur, quæ cæteris mortalibus competunt: Propterea Aristoteles in suis de Anima libris minimè de cœlorum animis verba fecit, & falluntur ex recentioribus illi, qui, ut noua afferre videantur, affirmant Aristotelem de Anima uniuersè sumpta disseruisse: nam si communem animæ definitionem perpendimus, inueniemus eam minimè cœlorum animis conuenire, cum cœlum non sit corpus instrumentarium,

mentarium, sed ab Aristotele inter simplicia numeretur; idipsum patet considerando explicationem singularum animæ partium, nunquam enim de Anima cœli sermo fit. Ratio autem cur de Anima cœli Aristoteles non sit loquutus in libris de Anima, ea est quam nuper attuli. Propterea Simplicius malè sentit, cum dicat Aristotelem non agere de Animis cœlorum, uel quia exactè de eis disseruit Plato, cuius explicationi Aristoteles se subscripsit, uel quia per ea quę de eminentia nostri intellectus in tertio de Anima, tradidit, voluit nobis esse nota attinentia ad Animas cœlorum. At falsa profectò vtraque ratio censeri debet: prima non est admittenda, nedum quia non idem sentit Aristoteles cum Platone de Anima cœli; Verùm insuper, quia nunquam consueuit aliquid prætermittere, quoniam ab alijs declaratum fuerit, ita enim suam philosophiam minimè absoluisset. Altera quoque ratio reijcienda est, quoniam declarata de nostro intellectu uel non conueniant cœlorum Animis, uel modo diuerso.

Qualis sit Animæ consideratio. Cap. III.

VARIAE, & præsertim tres, de Animæ consideratione, fuere sententiæ; nonnulli omni ex parte putarunt eam esse Physicam, alij partim Physicam partim diuinam, quidam nec diuinam dixere nec Physicam, sed mediam. Primæ opinionis fuit Alexander, qui omnem Animæ gradum censuit à materia pendere, & consequenter subijci naturali considerationi. Propterea Arist. de omni Animæ gradu in libris de Anima disseruisse videtur. Hæc sententia uera non est: primò ratione fundamenti, non enim omnis Animæ gradus à materia pendet,

Alexandri opinio prima.

Euersio huius opinionis.

det, ut in progreſſu apparebit: ſecundò idipſum patet ex Ariſtotele, qui in primo de partibus Animalium, ſolam nutrientem & ſentientem Animam dixit eſſe naturam, intellectum verò negauit eſſe naturam, & ad Phyſicum pertinere, ideo in proœmio de Anima contextu 15. & ſexto diuinæ ſapientiæ contextu 2. non de omni Anima, ſed de ea ſola dixit debere Phyſicum diſſerere, quæ à materia pendet: ſecunda, & tertia opinio in parte ſunt veræ, & in parte falſæ: vera eſt ſecunda opinio, quòd anima ſentiens & nutriens pertineant ad Phyſicum; intellectus verò ad diuinum: errant tamen plurimi eius opinionis aſſertores, in quorum numero eſt Philoponus: quia cenſent conſiderationem utranque abſolui in libris de Anima; quod minimè dicendum eſt. Nam Ariſtoteles pro facultate ſemper conſiderationes varias accuratè ſeiunxit, ſcientias nō permiſcuit. Et hoc patet conſiderando, quòd Ariſtoteles in tertio de Anima de intellectu propoſuit agendum non abſolutè, ſed ſolùm vt eſt particula Animæ, de eo egit ſemper explicando, quæ illi conueniunt, ut complicato cum corpore, & per quandam comparationem cum ſenſu, & cum formis à corpore pendentibus: quòd ſi etiam diuinam eius eſſentiam nonnunquam attigit, id fecit obiter, ob connexionem illius libri cum duodecimo diuinorum, & quoniam medium ex quo colligebatur Phyſicum erat. Tertia pariter opinio veritatem cum mendacio permixtam nobis proponit, dum enim dicimus ſcientiam de Anima non eſſe Phyſicam, non diuinam, ſed mediam. Proculdubio, qui cenſent ita eſſe mediam, vt Mathematicæ mediæ ſunt, falluntur, uel enim daretur quartus gradus inſpectricis. Philoſophiæ, qui tamen non admittitur, uel ſcientia de Anima eſſet Mathematica, quod dici non debet, cum Mathemati-

Secunda opinio Philoponi.

Error Philoponi.

Tertia opinio Simplicij.

Euerſio huius opinionis.

cus in ſola verſetur quantitate. Propterea errat Philoponus dum inquit ea, quæ ſunt, uel eſſe ſenſibilia, quæ ſine materia non cognoſcuntur, vel eſſe imaginabilia, quia ſunt in materia, & per imaginationem ſeiunguntur, vel eſſe abiuncta ex ſe, ac ſecundæ condicionis eſſe ſcientiam de Anima, & Mathematicas. Hoc minimè eſt concedendum, quia Animæ conſideratio non eſt ſine materia, cum definiatur per corpus Phyſicum. Pariter decipitur Simplicius, qui propterea ſcientiam de Anima cenſuit mediam, quia anima non eſt natura, ſed media inter naturam & ſeparatas mentes: hinc nedum Platonici, verùm ſapientes omnes Chaldæi, Aegyptij, Hebræi, Græci, Latini Animam mediæ cuiuſdam condicionis eſſe aſſeruere. Quæ ſententia vera non eſt, quamuis enim anima recta aliqua ratione poſſit iudicari media; non tamen ita eſt media, vt natura non ſit, & ei non conueniat definitio naturæ tradita in ſecundo Phyſicorum; ideò Ariſtoteles in ſecundo Phyſicorum frequenter oſtendit animam eſſe naturam, vt etiam in octauo Phyſicorum. 27. quo loci, motum animalis nucupauit naturalem, & in primo de partibus animalium, & iure quidem, nam omnis forma à materia pendens, quæ finis eſt generationis, natura nucupari meretur. Quare pro reſolutione difficultatis dicamus ſcientiam de Anima nutriente, & ſentiente omnino eſſe Phyſicam, cum nutriens, & ſentiens natura ſint: ſcientiam de intellectu abſolutè, & ratione eſſentiæ eius eſſe diuinam, vt tamen traditur in tertio de Anima eſſe Phyſicam. Et ratio eſt, quoniam in tertio de Anima ſolum explicantur nonnullæ eius Phyſicæ conditiones per media Phyſica: at abſolutè, vt eſt vna eſſentia abiuncta à corpore non pendens non propriè ibi explicatur. Demum ſcientia de Anima eſt media, & hoc dupliciter, primò

Error Philoponi.

Error Simplicij.

Opinio propria.

primò per comparationem, quatenus inter formas Physicas maximè accedit ad substantias diuinas; secundo, quia natura nonnunquam accipitur non in sua latitudine, sed vt contra distinguitur ab Anima, & infra Animam collocatur, per quam secundam acceptionem dicimus scientiam de anima mediare inter considerationem naturæ sub anima collocatæ, & considerationem diuinarum mentium: & hinc prouenit quòd vniuersa naturalis Philosophia præsertim in duas secatur partes ratione duplicis acceptionis naturæ. attamen absolutè vtriusque consideratio Physica censeri debet.

Quem locum sibi vendicet in naturali Philosophia Animæ consideratio. Cap. IIII.

DISSENTIVNT Græci, Arabes, & Latini interpretes de loco, quem sibi vendicet animæ consideratio inter libros ad viuentium notitiam pertinentes, quorum opiniones, cum sint variæ, & à varijs relatæ ego earum posthabita relatione solum illam explicabo, quæ cum rationi, tum verbis Aristotelis magis videtur esse consentanea: Assero itaque vniuersam naturalem philosophiam in duas principes partes esse diuisam: in quarum vna & de communibus, & de attinentibus ad naturam infra Animam collocatam differitur, quæ omnium consensu antecedit: in altera verò agitur de attinentibus ad viuentia, in qua secunda parte disputaturus Aristoteles de uiuentibus, initium sumpsit ab historia Animalium, & iure quidem, nam in viuentium gradibus eorumque partibus plurimæ inueniuntur varietates satis latentes, & occultæ, quæ vel ex dissectionibus, vel ex obseruationibus,

bus, ac partium mundi peregrinationibus innotescunt, per quas solùm quòd ita est cognoscimus: quæ cognitio antecedit, & nos excitat ac dirigit in causarũ indagationem: ideo Aristoteles in initio secundi de partibus animalium affirmat se prius historiam tradidisse inquiens, ex quibus, & quot numero membris singula animalia constent, libris historiarum, qui de his scripti à nobis sunt, planius explicauimus: idipsum colligitur ex primo de generatione animalium capit. tertio. Absoluta historia explicandæ sunt causæ, & principia animantium: & quoniam materia origine est prior, & per eam res magis sub sensum cadunt, & nos ducunt in notitiam formæ, ideo post libros de historia sequuntur libri de partibus animalium, partes enim sunt materia eorum proxima; de quibus cum agatur, necessariũ fuit simul de earum vsu verba facere: quòd libri de partibus antecedãt libros de Anima, patefecit Aristoteles, dum in primo libro de partibus, considerauit, an agere de Anima pertineat ad Physicum: cum libris de partibus nectitur libellus, qui est de partibus motui animalium inseruientibus. in cuius postremis verbis legitur, quod proximum est de Anima verba facere; propterea libris de partibus succedunt libri de Anima: & iure quidem, nam explicata materia sequitur vt de forma disseratur: ex notitia autem materiæ & formæ consurgit exacta cognitio compositi, ex cuius prænotione progrediendum est ad declarationem affectionum eius: propterea post libros de Anima sequuntur libri qui parua naturalia nuncupantur: quorum primus est liber de sensu & sensibili, ideo in eius initio inquit Aristoteles, quoniam de Anima & eius facultatibus disseruimus, sequitur vt de proprijs communibusque operationibus viuentium agamus. De quibus disserens Aristoteles conuenienti ratione pri

B mò

mò agit de attinentibus ad externos ſenſus, ſecundò de attinentibus ad internos, tertiò de attinentibus ad communem animalium motum, necnon ad generationem, poſtremò de attinentibus ad vitam & mortem, quem ordinem patefecit in calce libri de motu animalium. De Plantis autem vltimo loco agendum cenſuit, ideò quotieſcunque eius conſiderationis mentionem fecit, ſemper illam poſtpoſuit reliquis partibus naturalis philoſophiæ, vt patet ex proœmio Metheorologicorum, & ex fine, pariter ex libro de ſenſu & ſenſili, nec non de longitudine & breuitate vitæ, & iurè id fecit, dum enim duo ita ſe habent ut vnũ non ſit neceſſarium pro notitia alterius, conſueuit Ariſtoteles de eo prius agere quod eſt natura prius; verè autem natura prius eſt id quod eſt perfectius, huiuſmodi ſunt animalia dum conferuntur cum plantis, & id præſertim ſeruandum fuit in viuentiũ declaratione, quoniã opera & organa animalium magis patent: inſuper in animalibus inueniuntur omnes animę gradus, & propterea ne ſermo eſſet conciſus, cõtinuata ſerie de animalibus fuit primò agẽdum, de quibus cũ agatur, in virtute etiam multa declarantur pertinẽtia ad plantas: ſolùm remanſerunt nonnulla de Plantis in ſpecie explicanda, de quibus minus conſueuit Ariſtoteles eſſe ſolicitus, propterea in poſtremã partem ea reiecit.

Exploduntur nonnulli errores, & vna inſtantia diſſoluitur. Cap. V.

Alexandri error.

EX explicata veritate colligere valemus errare Alexandrum, qui in calce Metheorologicorum dixit poſt illum librum ſequi librum de partibus animalium; cum quo etiam nonnulli ex recentioribus conſentiunt, qui libros de hiſto-

ria

ria cæteris omnibus poſtponendos cenſent; ſed decipiuntur: mouerunt Alexandrum ad hoc dicendum verba Ariſtotelis in eo loco, per quæ ſe in ſubſequentibus de Animalium partibus verba facturum pollicetur. At hoc nullius eſt momenti, quoniam in initio de hiſtoria animalium à partium dinumeratione orditur. Pariter exploditur error Auicennæ, Alberti, Aegidij qui libros de Anima primos eſſe putarunt inter libros de viuentibus. Auerroes quoque minus rectè ſentit, cum libros de plantis prætulerit libris de animalibus, & de Anima. Demum conſpicuus eſt multorum error, qui libros de generatione animalium nectunt libris de partibus: qua de re Philoponus non ſibi conſtat; nam in procemio de anima libros de anima ait locari poſt libros de partibus animalium; in initio vero libri de generatione animalium ait poſt libros de partibus ponendos eſſe libros de generatione animalium: niſi dicamus falsò adſcribi Philopono commentarium librorum de generatione animalium, quod facile credo. Quod itaque eorum ſententia qui inquiunt libros de generatione animalium ſuccedere libris de partibus vera non ſit, patet, quoniam perſpicua ſunt verba Ariſtotelis in calce libri de motu animalium, quæ ſic leguntur. De partibus animalium, de anima, de ſenſu, & memoria, ſomno, & communi motu diximus cauſas: reliquum eſt de generatione loqui, &c. Aſſerere quòd verba ſint deprauata, eſt rem certam per incertam explicare, & præſertim quia ille ordo rationi eſt ſummopere conueniens, & eadem ſententia confirmatur frequenter ab Ariſt. nam libro quinto de generatione animalium cap. primo, ſecundo, & ſeptimo manifeſtat libros de Anima, de ſenſu & ſenſibili, de ſomno & vigilia antecedere, adeò vt de re hac apud eos qui accurate perpendunt verba philoſo-

Auicennæ. Alberti. & Aegidij error.

Auerrois error.

Aliorum error.

phi nulla debeat esse difficultas: solùm hanc sententiam dubiam reddūt postrema verba libri de partibus animalium, per quæ Aristoteles librum de partibus cum libro de generatione connectit, nam inquit: sed de partibus Animalium quam ob causam quæque sint dictum iam est per omnia Animalium genera, quæ cum explicata sint, sequitur vt de generationibus animaliū disseramus: pariter in principio libri de generatione Animalium videtur eos nectere cum libris de partibus inquiens, cum de cæteris Animalium partibus; tum vniuersè, tum sigillatim dictum iam sit, &c. nonulli viri eruditi considerantes pugnam inter epilogum libri de partibus, & illum de communi animalium motu, quoniam epilogo de communi motu miro consensu varia Aristotelis dicta, & ratio respondent, asseruerunt deprauatum esse epilogum libri de partibus: propterea mutarunt illum, vt permutatus legitur in Auerroe, sed quoniam permutatio contextuum est res summopere dubia, propterea sine permutatione dicamus, eundem librum varia consideratione, & ratione diuersorum posse cum varijs libris necti; libri de generatione, per generationem, de qua, vt de propria materia agitur, rectè numerantur inter libros, in quibus disseritur de operationibus, & affectionibus animalium: at ratione partium, & initij generationis nectuntur cum libris de partibus; primus est ordo præcipuus & absolutè sumptus: alter est ordo in parte, & ratione alicuius; veluti quartus meteorum ratione rei de qua agitur sequitur post tres libros meteorum, at ratione initiorum à quibus pendent declarata in eo libro, iungitur cum secundo de ortu & interitu. Ad hos duos nexus respiciens Aristoteles, mira arte vtrunque denotauit, & libros de generatione animalium cum vtrisque coniunxit: adeò vt ea, quæ primo intuitu videtur contradictio,

contradictio, dum accuratè consideratur, sit explicatio curæ,& diligentiæ Aristotelis.

De præstantia cognitionis Animæ. Cap. VI.

HVMANARVM rerũ illę quę pręclare sunt etiam sunt arduæ, & difficiles, quod in animæ cognitione manifestissimè patet, quæ simul & præclara,& ardua est. Præstantissima est consideratio Animæ cum ratione generis, tum ratione propria: ratione generis quia speculatrix est, quæ actioni & effectioni præfertur; ratione autem propria: quia est de forma omnium formarum, quæ ad physicum pertinent, præstantissima, adeo quod si ad rem de qua agitur respicimus, soli diuinæ scientiæ cedat; insuper ei præstantia conuenit ratione acriuiæ, per quam vocem debemus facilitatem cognitionis eius intelligere, non enim facilis est cognitio animæ, nec facilitas indicat præstantiam, sed intelligere debemus eam certitudinem, quæ in exacto, firmo, & constanti considerationis genere posita est, quod certum cum difficili minimè pugnat, ideo scientia de Anima simul & certa & difficilis est veluti etiam metaphysica: Hæc certitudo conuenit considerationi animæ, non quia versetur in consideratione intellectus qui separatus est, vt censuit Philoponus; nam scientia mensurari debet per id quod est eius proprium, at agere de essentia intellectus ad physicum non pertinet, vt iam apparuit. Nonnulli, qui Alexandro sunt addicti, inquiunt certitudinem ex eo prouenire, quia in tertio de Anima agitur de intellectu agente qui Deus est. Insuper agitur de intellectu in actu, qui est ipsum intelligibile sine materia, quibus exactissima conuenit acriuia, quæ sententia longè distat à vero, tum quia

Acriuia animæ qd sit.

Certitudo considerationi animæ quomodo conueniat.

Philoponi opinio.

Alexandri sententia.

Euerſio huius opinionis. quia intellectus agens non eſt Deus; tum inſuper quia Ariſt. inquit ſcientiam de Anima eſſe certam, non ſcientiã de Deo ſiue de intelligibili: certitudo debet referri ad rem de qua agitur, res de qua agitur debet conſiderari vt definitur, Res de qua agitur eſt anima non Deus ſiue intelligibile: definitio eſt per corpus, & per materiam, ad hæc itaque reſpiciendum eſt non ad Deum & intelligibile. Simplicij opinio. Simplicius aſſerit ſcientiæ de Anima conuenire Reiectio huius opinionis. certitudinem quia ſibi proxima eſt, & in ſeipſam conuertitur, quæ ſententia etiam non eſt vera: primò, quia multa ſunt nobis proxima quibus non conuenit Acriuia, vt patet de ſcientia ciuili quæ eſt de humanis actionibus, cui tamen ex ſententia Ariſtotelis in primo de moribus acriuia non conuenit. Præterea ea conuerſio animæ in ſe ſine paſſione poſita à Simplicio Platonica potius quàm peripatetica eſt, nam anima ſine phantaſmate nihil intelligit, & ſolùm ſe cognoſcit cognoſcendo alia, vt in tertio de Anima aſſeritur, accedit quòd ſi quæ animæ pars in ſe conuertitur, ea eſt intellectus, qui nec ratione ſuæ eſſentiæ neque ratione conuerſionis in ſe ſine paſſione ad phyſicum pertinet, ſed ad alium. Et prætermiſſis aliorum ſententijs, dico ſcientiæ de A- Opinio propria. nima conuenire Acriuiam, quoniam eſt de principio, quod eſt natura prius, & minus per materiam natum permutari, omni alio principio ad phyſicum propriè pertinente, nam anima forma eſt, quæ eſt natura prior quàm materia, quoniam materia ſolùm eſt prior origine: inſuper eſt forma, quæ magis quàm cæteræ à materia pendentes eſt eleuata ſupra materiam, & cæteris omnibus præſtat, & cum magis diſtet à formis elementorum minus per materiam variatur, & hæc ſunt uera de anima nutriente & ſentiente: quòd ſi etiam ad conſiderationem intellectus conuertimur quatenus ad phy-

ſicum

ſicum pertinet, ratione quoque eius hæc conſideratio erit certa, cum ſit de re apprimè ſupra materiam eleuata: & hæ ſunt cauſæ quæ ſcientiam reddunt certam, ut ex primo Metaphyſicæ, & ex primo Poſter. colligitur. Neque etiam ea certitudinis ratio negligenda eſt, quæ à Themiſtio affertur, dum dicitur quòd ſcientia de Anima eſt certa, quoniam per eam explicatur pręcipuum, & commune principium omnium ſcientiarum nempè intellectus, qui quamuis non attineat ad phyſicum ratione ſuæ eſſentiæ, attinet tamen ratione modi intelligendi, ut eſt initium noſtræ intellectionis. Ex dictis patet, quòd ſi ſcientia de Anima confertur cum alijs partibus naturalis Philoſophiæ, ea eſt certior alijs; ſi confertur cum ſcientia diuina, incertior ea eſt; ſi confertur cum Mathematica, in parte eſt certior, in parte eſt incertior; eſt certior abſolutè, incertior ratione noſtri; eſt incertior ratione modi abſtractionis, certior ratione rei de qua agitur.

Themiſtij opinio laudatur.

De difficultate cognitionis Animæ. Cap. VII.

ANIMAM eſſe difficillimæ cognitionis manifeſtant opiniones uariæ philoſophorum, quæ de ea circumferuntur, nam dum eleuamur ſupra ea quæ ſenſibus uſurpantur titubamus, & nil certi habemus, quod proferamus: uaria ſunt quæ cognitionem Animæ arduam reddunt, cum enim Anima per definitionem manifeſtari debeat, ſiue vertamur ad attinentia ad definitionem, ſiue ad attinentia ad rem definiendam ſemper arduæ occurrunt nobis difficultates: & prætermiſſis illis, quæ ad definitionem pertinent, quæ ſunt communes alijs omnibus rebus per definitionem explicandis, perpendendo difficultates

Ex tribus fontibus oritur difficultas cognitionis animæ.

cultates quæ ex Anima definienda oriuntur, hæ ex tribus fontibus effluunt, nempe uel ex antecedentibus, vel ex comitantibus, uel ex ſubſequentibus: ſi ad antecedentia reſpicimus, dubitamus de genere remoto, & proximo ipſius Animæ; Antiqui enim ad varia prædicamenta. Animam retulerunt ſi conuertimur ad ea quæ comitantur naturam Animæ, dubitamus an diuidi poſſit, uel ne: & ſi poſſit diuidi, quo diuiſionis genere diuidi poſſit, multiplex enim eſt genus diuiſionis: & ad hanc partem pertinet ea dubitatio an omnium eius partium ſit vna communis ratio & definitio, vel ea communis ratio non detur, ſed ſingularum diſtincta ſit: demum ſi conuertimur ad ſubſequentia, occurrunt nobis difficultates pertinentes ad eius opera, quarum ea eſt præcipua an anima habeat opus proprium, & contingat à corpore ſeiungi, uel eo careat, & propterea nequeat ſeiungi, quæ dubitatio circa ſolam verſatur intellectionem: proculdubio enim cæterarum animæ partium operationes ſunt communes cum corpore, & propterea per corpus definiri debent, & ad Phyſicum pertinent cum operationes illæ, tum facultates quæ ſunt initia earum. Nam quintuplex aſſignatur definiendi genus, unum Phyſicum, & non eſt ſine materia, quamuis præſertim explicet formam. Alterum dialecticum, & dicitur per formam, hoc eſt per communia & probabilia. Tertium Mathematicum, & eſt explicatio formæ à materia pendentis cum abſtractione à materia. Quartum diuinum, quod non ex abſtractione, ſed potius rei abſtractæ eſſe dicitur, ſolus enim diuinus ualet eſſentiam à materia non pendentem attingere. Poſtremum eſt particularis artificis, qui formas in materia per artem efficiendas conſiderat, ideo per formam, & per materiam definit, quamuis frequenter definitiones

Genus definiendi qntuplex.

quibus

quibus vtitur à Physico recipiat: cum eo in parte conuenit ciuilis philosophus, qui in humanis versatur actionibus: cum itaque animæ cognitio sit præclara, sit vtilis, sit ardua, iure accuratissimi esse debemus in eius indagatione.

Opiniones antiquorum de Anima. Cap. VIII.

INTER cætera, quæ nos summopere disponunt & excitant ad ueritatis inquisitionem, cognitio opinionis aliorum, & earum reiectio principatum obtinet: nam ut ex sententia Hypocratis non pura corpora quò magis nutries eò magis ledes, ita ex sententia Platonis non puros animos quò magis ornare scientia conaberis, eò magis peruertes. Purgandi itaq; primò sunt Animi à falsis opinionibus, quod rectè fit referendo, & reijciendo aliorum inanes, & mendaces sententias, quod præsertim faciendum est in rei difficilis indagatione: quia facilius est cognoscere quid res non sit quàm quid sit: ideò cognoscendo quid non sit, paramur ad inueniendum quid sit: præterea percurrendo aliorum sententias, excitamur, reddimur rationibus copiosiores, certius rem indicamus, firmiusque in iudicio persistimus, & demum iudicamus non odio, sed ratione, veritatisque desiderio moneri ad nostram sententiam ferendam. Et cum hoc in omni accurata explicatione seruandum sit, præsertim fieri debet in Animæ consideratione, ob eius difficultatem, præstantiam, utilitatem, ac opinionum varietatem: perpendamus itaque quid de Anima senserint antiqui. Quoniam Anima sensum fugit, & per eius opera inquiri, & cognosci debet: propterea ad opera conuersi duo præcipua sunt quæ ad eius cognitionem

Duo sunt quę nos cō ducunt ad cognitionē Animæ.

nos ducunt; cognitio nempe, & motus: per hæc progressi sunt ueteres ad animæ inquisitionem, & per hæc animam descripserunt; quibus addidere nonnulli incorporeum, uel tenue corpus. Et cum in hoc conuenerint, innumeræ deinde, de essentia animæ prodiere sententiæ, quæ omnes in quatuor veluti classes, & ad quatuor capita rediguntur. Primi, qui Philosophari cœperunt, à sensibilibus excitati, nil supra corpus excogitantes, animam, & nedum animam, immo & Deum esse corpus existimarunt: & hi uel putauerunt eam esse corpus simplex, ut Heraclydes Ponticus, corpus æthereum Hesiodus, & Pronopides terreum, Thales aqueum, Diogenes aereum, Heraclytus igneum: alij esse corpus compositum, ut Democritus, Leucippus, Epicurus conflatum ex Athomis, Empedocles ex quatuor elementis, Boethius ex igne & aere: mox alij cognoscentes eam non esse corpus, sed incorpoream asseruerunt esse formam, non formam quæ sit substantia, sed formam quæ accidens sit. Huius secundæ classis fuit Zenocrates, qui Animam dixit numerum se mouentem: alij calorem, ut Cleantes, Antipater & Zeno Cittieus, Nonnulli frigus; quidam harmoniam: hi omnes eatenus conueniunt, quatenus animam existimarunt esse formam accidentis extensam. Ad tertium caput redigentur illi qui animam esse accidens crediderunt & minimè extensum, sed puncti instar indiuiduum purum, & lucidum, & id uel in quadam potiore corporis parte locatum, ut puta in cerebro aut corde quemadmodum Chrysippus, & Archelaus dixere, uel esse quid liberius nulli parti affixum, ab omniique determinato situ seclusum, totumque parti cuilibet corporis præsens, ut Zenophanes Colophonius, Asclepiades, Aristoxenus Critolausque asseruerunt. Alij demum cogno-

Quatuor opiniones animæ essentia.

Secunda opinio.

Tertia opinio.

Quarta opinio.

cognouerunt animam non accidens ſed ſubſtantiam, non corpoream ſed incorpoream eſſe, vt Pythagoras, Plato, Ariſtoteles, & horum aſſeclæ, qui in tres partes ſunt diſtributi; uel enim exiſtimarunt omnem Animam eſſe formam diuinam & immortalem, ut Numenius, multi ex Pythagoreis, & ex Platonicis illi qui Animam viuentium eſſe cenſuerunt portionem Animæ mundi; Alij ex aduerſo omnem animam dixere pendere à corpore, & morti eſſe obnoxiam, vt Alexander, medicorum plurimi, & ſectatores. Alij demum putarunt animam in parte mortalem, in parte æternam, ut plurimi ex Platonicis, & Peripateticis, qui nutrientem & ſentientem dixere cum corpore oriri & interire, intellectum ſolum eſſe æternum. Plura his quatuor dinumeratis opinionum capita excogitare non ualemus, niſi pro quinto capite eorum ſententiam referamus, qui negarunt dari animam, & animæ nomen eſſe inane penitus exiſtimarunt, cuius opinionis fuit Pherecrates Phtiote ex Dicearchi ſententia referente Cicerone primo Tuſculanarum quæſtionum.

Animam non eſſe corpus. Cap. IX.

QVI animam eſſe corpus exiſtimarunt, in eam venere ſententiam, quia ſimile ſuo ſimili cognoſci putarunt, & quia anima iudex eſt corporum, ideo ex eo primo corpore videtur debere conſtare quod cæterorum eſt initium, ut ſic ualeat omnium eſſe iudex: quod etiam ratione à motu ſumpta comprobarunt, nam Anima mouet corpus, mouere non poteſt niſi tangat, tactus eſt proprius corporum, eſt itaque Anima corpus. Demum quod unà cum corpore patitur, quod uiget uigente cor-

Fundaméta primæ opinionis reijciuntur multis rationib⁹.

pore, languet eo languente, & curatur per curam corporis, nil nisi corpus esse potest. Propterea Lucretius libro 3. ex sententia Epicuri colligebat.

Ergo Corpoream naturam animi esse necesse est
Corporeis quoniam Telis, ictuq; laborat.
Ac insuper.
Est igitur calor, ac uentus uitalis in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.

Hanc sententiam exactissimè reiecerunt Pithagoras, Plato, Aristoteles: nos quoque Animam non esse corpus cognoscere possumus, primò ex actione: nam corpus ad vnum aliquod efficiendum determinatum est, ut ignis ad calefaciendum, at ab anima opposita proueniunt; corpus ad vnum motum est determinatum, ut leue ad motum sursum, graue ad motum deorsum, anima quouis motu mouere valet. Præterea corpus non valet aliud mouere nisi primò & ipsum moueatur, nec valeat moueri nisi diuidatur in motorem & mobile: cum itaque anima moueat animalia, si erit corpus, ergo illa primò ex se mouebitur, ergo constabit ex motore, & mobili; quæram de motore, uel corpus est uel ne, & sic vel dabitur progressus in infinitum, quod dici non debet, vel est deueniendum ad primum quod mouet, & non mouetur, & consequenter non est corpus; & quia huiusmodi est anima, ea itaque non est corpus. Præterea idipsum ostenditur per attinentia ad cognitionem, nam si Anima esset corpus, non secus in ea reciperentur imagines rerum ac in alijs corporibus, & propterea non cognosceret; quia cognitio non fit per corpoream receptionem: & longè minus intelligeret, quoniam intellectio non est sine separatione à corpore. Præterea operatio corporum non est sine tempore, iudicium ani-

Prima ratio.

Secunda ratio.

mæ

mę etiam sine tempore esse potest. Tertiò id ipsum patet per conditiones corporum quæ Animæ non conueniunt, omne corpus cadit sub sensum, Anima nullo sensu percipitur: per recessum corporis minuitur id quod remanet, recedente anima corpus non minuitur: Præterea corpus non meat per corpus, Anima autem meat per vniuersum uiuentis corpus, cum uniuersum animal sit anima præditum: præterea corpus non perficit corpora, non ea regit & dirigit; at anima perficit, regit, & dirigit, est itaque aliquid eminentius corpore: insuper ex duobus corporibus sincerè seruatis non fit unum per se, ex Anima & corpore optimè fit unum: corpus omne est figura præditum, & ita est in alio, ut contineatur ab alio; Animæ figura nulla conuenit, & ita est in uiuente ut uiuens contineat, eaque recedente id dissoluatur: non itaque Anima corpus est. Præterea ut rectè dicebat Plotinus, temperantia, iustitia, prudentia non essent uirtutes eius, non enim censeri debent uirtutes rei corporeæ. Demum patet idipsum ex perceptione uoluptatis & doloris, nam si digitus læditur uel delectatione afficitur, statim in uniuerso corpore, & in principe eius parte, dolor & voluptas percipitur. Quod non contingeret si Anima esset corpus, non enim ex affectione unius partis corporis uniuersum sine tempore afficitur: falluntur itaque proculdubio, qui animam esse corpus existimant, ut rectè etiam demonstrauit Them. in secundo de Anima. Neque alicuius momenti sunt fundamenta eorum, dum enim inquiunt simile simili cognosci, si accipiunt simile actu id falsum est, quia tunc non magis vnum esset iudex alterius, quàm è contra, accipiendo simile potestate, huiusmodi est Anima, quæ est nata fieri omnia. Ad aliud sumptum ex motu dicendum est, quòd & debet fieri omnia non modo corporeo,

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Solutio fundamentorum contrariæ opinionis.

poreo, quia sic non iudicaret, sed modo incorporeo, & consequenter anima debet esse incorporea: anima non per se mouetur, sed initium est motus, & mouens tangit non tactu corporeo, sed incorporeo, qui est intimior quàm corporeus. Rationes Lucretij solùm indicant animam uel pro esse, vel pro operatione pendere à corpore. & si quis dicat animam uideri corpus, quoniam ligato membro aliquo, non ualet transire, & diffundi, quod non eueniret si esset incorporea: Dico id ex eo prouenire, quoniam anima in corde residet, & non diffunditur vis eius sine spiritu, uel tenui sanguine tamquam communi instrumento eius.

Quòd Anima sit Accidens. Cap. X.

ALII reperti sunt, qui cum nouissent animam non esse corpus; sed incorpoream, affirmarunt eam esse accidens: quorum sententia satis conspicuis, & firmis rationibus potest cõprobari; & primò, quia quod aduenit corpori in actu accidens esse dicitur, huiusmodi est anima; ea enim semper in corpore, quod mistum est & actu, recipitur. Praeterea anima videtur esse calor, quoniam praesente vitali calore adest anima, eo recedente anima abest: hinc cor, quoniam caloris est fons, etiam animae sedes esse dicitur: & cum anima sit calor, propterea viuentia egent nutritione, & refrigeratione. Praeterea anima videtur esse temperamentum, vt Galenus saepe affirmauit, & praesertim in eo libro quòd animi mores sequantur temperamentum, quod ita ostenditur id est anima in quo posita est vita, nam vita est operatio immanens ex sententia Aristotelis nono Metaphysicae. 16. at vita posita est in temperamento: quod probo quia in eo est posita vita in

Fundamẽta secundę opinionis pluribus rationibus reijciũtur.

quo

quo posita est sanitas,& ægritudo; at sanitas, & ægritudo præsertim in ipso temperamento considerantur, quare anima temperamentum esse videtur. Præterea id est anima, quod insequuntur animæ affectiones;at affectiones animæ insequuntur corporis temperamentum,& ex eius permutatione permutantur: quod patet, nam ex temperaměti varietate nonnulli sunt mites, alij ad iram & furorem proni, nonnulli valent sensibus,pollent imaginatione, memoria, ingenio, ad sapientiam sunt apti: alij è contra,acumine sensuum sunt destituti,carent memoria, sunt inepti ad scientias, est itaque anima temperamentum: & præsertim hoc apparet de anima nutriente, quia per modum naturæ operatur, & opera eius nil aliud eam esse manifestant nisi temperamentum. Demum, quia conspicua apparet animæ permutatio ex permutatione qualitatum,vel efficientium,vel patientium, nec non ex permutatione alimentorum,& aliorum consimilium temperamento conferentium: ideò iure colligere valemus animam esse temperamentum:& cum temperamentum sit, possumus inferre eam esse accidens, quia ex accidentibus consurgit:& qui asserunt temperamentum esse substantiam, longè recedunt à vero. Hæc sententia proculdubio vera non est, propterea rectè inquit Auerroes in secundo de anima comměto secundo, asserere animam esse accidens alienum est à vero, vt dat nobis prima cognitio naturalis, hoc est vt dat nobis naturalis nostra ad verum facilitas & ea cognitio quæ ab operibus sub sensum cadentibus desumitur, à quibus vniuersa nostra cognitio ortum ducit. Inquiunt nonnulli quòd nisi pręsupponamus animam posse à corpore seiungi, vel dari operationem aliquam animæ seiunctam non pendentem ex corpore, & æternam: minimè valemus ostendere animam esse substantiam, immo cum antiquis

tiquis defendere valemus solam materiam esse substantiam rerum; quam opinionem minimè censeo veram, tum quia dum Aristoteles ostendit formam esse naturam & substantiã, minimè illis suppositionibus vtitur, vt patet ex secundo Physicorum, & septimo metaph. tum insuper quia animam posse seiungi, & dari operationem propriam seiunctam, est quid obscurius quàm quod forma sit substantia: tum demum quia ea fundamenta solùm ostenderent Animam natam à corpori seiungi esse substantiam, non autem cæteras formas à materia pendentes.

Ostenditur quod Anima non sit accidens. Cap. XI.

QVOD Anima minimè accidens sed substantia sit patere potest, perpendendo munerum functiones illius, quæ adeo sunt præclaræ, vt à nullo accidente prouenire valeant, nã anima constituit substantiam compositam, & ei tribuit esse, quod patet: dum enim abest Anima, solùm potestate dicitur Animal, at dum adest iam actum est animal; adeò vt per materiam sit potentia animal; per animam verò actu, per materiam dicatur in potẽtia ad propriam naturam, per animam iam actu dicitur sua natura, suaq; essentia præditum; Anima itaque est essentia, substantia, & natura animantium, propterea ea recedente priuatur animal sua natura, amittit nomen, amittit definitionem explicantem quid sit Animal. Præterea hoc ipsum patet ex eo, quia anima est primum principium operationis, primum autem principium dicitur natura & substantia rei: quòd autem ea sit primum principium patet considerando motum in loco, qui cum debeat fieri ab agente distincto à patiente, ab Anima prouenit; quæ

Secunda ratio.

vt

vt princeps compositi pars, mouet & agit, materia solùm patitur, non itaque est accidens, cum accidens suum subiectum mouere non valeat, & cum accidens non sit nobilius substantia, neque sit initium præstantius ea. Accedit, quòd accidens non pugnat cum suo subiecto: Anima pugnat cum propensione pendente à temperamento. Accidens non valet iudicare & cognoscere accidentia & substantias, Anima cognoscit. Non valet accidens in se conuerti, nec recipere vniuersales & abiunctas notiones, vt valet anima rationis particeps: opus accidentis est vnum & terminatum, anima ad opposita est apta. Non est accidens Mundi & partium eius absolutio, decor, ac splendor, non est ordinis origo, non ducit substantiam, non est initium substantiæ in triplici genere causæ, quæ omnia proculdubio animæ conueniunt. Accedit demum, quòd accidens non est natum recipere habitus, & assuetudine corrigi; at anima cum morales tum rationales habitus recipit, & recta educatione ac assuetudine perficitur. Neque est difficile respondere rationibus alterius partis, nam dum inquiunt animam aduenire subiecto quod actu est; respondeo subiectum animæ esse actu, non absolutè, sed in parte: est enim cum eo actu, qui in vlteriorem ordinatur, subordinatæ enim sunt substantiæ formæ, vt in tertio cœli 67. affirmauit Auerroes. Ad aliud, cum ostenditur animam esse calorem, rectè respondet Aristoteles eam non esse calorem, attamen non esse sine calore, calor est instrumentum eius apprimè necessarium, propterea cum animæ, tum caloris eadem est sedes. Ad aliud cum ostenditur animam esse temperamentum, respondeo eam minimè esse temperamentum, sed certum exposcere temperamentum tanquam sui proximi subiecti necessariam di-

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Septima ratio.

Octaua ratio.

Solutio rationum aduersariarũ

D spoſi-

ſpoſitionem, & cum temperamentum ſit in parte inſtrumentum animæ, in parte diſpoſitio ſubiecti & cauſa ſine qua non, ac etiam modo quodam ſit calcar & ſtimulus ac fomes, perturbationum, iure affectiones animæ videntur inſequi temperamentum, cum rectius dicantur inſequi animam, at non ſine determinato temperamento: & hoc patet, quoniam non mutato temperamento, per conuenientes aſſuetudines poſſunt mutari mores, vt cum Socrates, tum Alexander manifeſtarunt.

Finis Libri Primi.

PETRI DVODI
FRANCISCI D. MARCI PROCVRATORIS FILII
De Anima Liber Secundus.
CAPVT PRIMVM.

REIECTIS nonnullis erroribus, qui Animam quasi nubes reddebant obscuram, facilius modò mentis aciem in eam conuertere eiusq; naturam considerare valemus. Jam constat ex dictis hactenus Animam non esse accidens, uel extensum, uel non extensum, remanet itaque ut sit forma substantiæ: verùm, quæ nam huisinodi Forma sit summopere latet: quam vt inueniamus post habitis accidentium prædicamentis, ad quæ Anima non pertinet, accipiendo substantiam ad quam anima redigitur ita dicamus: substantia diuiditur in materiam, formam, & compositum, quæ diuisio non est generis in suas spe-

cies, ſed eſt diuiſio uocis ab uno, in principia & compoſitum, quod compoſitum conſtituit proprium genus prædicamenti ſubſtantiæ: & iure hac diuiſione utimur, cum enim Anima ſit forma, minimè continetur ut ſpecies ſub prædicamento ſubſtantiæ, ſed inter eius principia numeratur: propterea ſubſtantia in cõpoſitum, & ſua principia diuidenda fuit. Anima non eſt corpus uel ſimplex, uel compoſitum, ut iam patuit: neque etiam eſt materia, tum quia materia cum remaneat, anima modò adeſt modò abeſt, tum quia materia eſt poteſtate, eſt nata per formam perfici, eſt ſubiectum formæ: Anima uerò eſt perfectio, & eſt in ſubiecto. Quod patet, quia remanente ſubiecto anima ſui præſentia illud perficit, ſui abſentia deſerit illud omni perfectione deſtitutum: Demum ſi anima eſt materia, uel prima uel proxima:non prima, ut ex ſe cõnſtat; non proxima quia ea eſt corpus ſub ſenſum cadens, quod animæ non conuenit: eſt itaque Anima forma. Verùm quia formarum genus latum eſt, ut conſtet quæ nam forma ſit, perpendamus quid ſit de ratione formæ: forma omnis eſt entelechia ſiue perfectio, & actus quemadmodum homo omnis eſt ſubſtantia, ideo Anima quoque cum ſit forma erit actus & perfectio, qui actus ad formam ſe habet, ut commune genus ab uno ad contenta ſub eo, in quod genus forma reſoluenda fuit, ut clarius & reſolutius appareret quid nam ea ſit, & Platonis error planius exploderetur putantis animam eſſe eſſentialem quendam motum cum itaque forma, & Anima pro genere actum habeat, ſubdiuiditur actus in primũ, & ſecundum. Ratio diuiſionis eſt, quia munus primę perfectionis eſt eſſe initium internum & rem conſtituere, ab initio autem, & à re conſtituta, ne ſint inania, prodit operatio, quæ eſt poſtrema rei abſolutio & perfectio.

Quid

Quid intelligere debeamus per primum, & ſecundum actum. Cap. II.

Ciceronis opinio reijcitur de entelechia.

NOMINE primi actus non perennem motum intelligere debemus, vt perperam cenſuit Cicero, qui explicans ſententiam Ariſtotelis de Entelechia, nil dicere potuit cum ea pugnantius: neque eis eſt aſſentiendum, qui inquiunt Entelechiæ nomen ſolam denotare ſubſtantiæ formam, cum Ariſtoteles ſæpe ea voce vtatur pro denotando motu, & alijs generibus accidentium, vt patet ex tertio phyſicorum, & ex alijs locis: eſt itaque nomen primi actus, vel primæ entelechiæ commune ad omnem formam: demum eorum quoque ſententiæ ſubſcribendum non eſt, qui Entelechiam putarunt ex ſententia Ariſtotelis ſolā denotare formam à materia pendentem, vt exiſtimauit Portius; qui manifeſtiſſimè decipiuntur, cum Ariſtoteles in 12. Metaph. 49. etiam Deum nomine primæ Entelechiæ deſignauerit. Colligamus itaque primæ endelechiæ vocem formis omnibus conuenire, primò tamen formis ſubſtantiæ, ſecundò etiam formis accidentium: at perpēdamus quid denotetur per ſecundum actū. Hac de re duæ ſunt opiniones: cenſet Auerroes & cum eo clariſſimus Genua & alij actum ſecundum eſſe formam operantem, actum verò primum eſſe formam non operantem: hanc nituntur comprobare ex Ariſtotele: qui cum ſecaſſet ſubſtantiam in materiam, formam, & compoſitum, formam ſub diuiſione contentam actum nuncupat, quare actus ibi aſſumptus ſubſtantia eſt: quod ipſe met Ariſt. affirmat inquiens, ſubſtantia autem actus eſt, & ſtatim accipiens actum qui eſt ſubſtantia, & eſt

Aliorū opinio de entelechia reijcitur.

Portij ſententia reijcitur.

Propria opinio.

Auerrois opinio de ſecundo actu.

actus

actus corporis organici, diuidit illum in textu quinto in primum & secundum, quare nedum primus verùm etiã secundus actus substantia erit: & idipsum ex eo patere potest, quia nisi secundus actus esset substantia, illa diuisio ad rem non faceret, non enim erat dubium an Anima sit accidens, cum ex prima substantiæ diuisione appareat Animam esse substantiæ formam. Hæc opinio longissimè distat à vero, & inanibus nititur fundamentis, proculdubio enim actus primus est ipsa forma, actus verò secundus est non forma operans, sed sola operatio: hoc nobis ostendunt omnia exempla Aristotelis, inquit enim actum secundum esse vt speculatio, vt incisio, vt visio, vt vigilia, hæ omnes sunt operationes, non formę operantes, vt ex se constat. Præterea quòd operatio dicatur actus secundus; patet manifestissimè ex Aristotele in tertio physicorum: vbi de motu agens, illum nuncupat energiam, & entelechiam cum motoris tum mobilis, cum itaque motus dicatur actus motoris, & sit non actus primus motoris sed secundus, ac insuper sit non forma operans sed sola operatio, notum est ex sententia Aristotelis solam operationem esse secũdum actum: hinc sæpe rem eandem energiæ, & entelechiæ nomine appellat, at energia propriè operatio est non forma operans, quod colligitur ex 9. Metaph. 16. vbi Aristoteles energiæ nomen à nomine operationis esse ductum affirmat. Hoc comprobatur, quia forma antequam operetur, dicitur esse in potentia vt operetur, & in potentia ad actum secundũ, & cum sit in potentia ad opus, iure opus solum censeri debet actus secundus, forma autem operans non est vnus actus, sed aggregatum ex duobus actibus, quod aggregatum dicitur in actu, non actus: nam entelechia proculdubio perfectionem significat, operatio est perfectio, forma verò operans dicitur non perfectio

Auerrois, & sectatorũ opinio reijcitur.

sed

sed perfectione postrema prædita, quòd manifestè dicitur ab Aristotele in secundo de anima 53. & 56. contextibus, vbi sensum operantem, ac scientiæ habitum speculantem, in actu esse dicit, non autem asserit esse actus, nam actus est quid simplex. Demum hoc manifestissimè patet ex eo, quia Anima nutriens semper operatur: quousque enim viuimus, eousque nutrimur, inquit Aristoteles, quare animæ nutrienti definitio Animæ non conueniet, quod manifestè falsum est. Auerroes, cum nitatur hanc difficultatem soluere, in maiora labitur absurda, & longè clarius falluntur illi, qui soluendo inquiunt animam nutrientem ratione nutritionis semper operari, at ratione accretionis uel generationis non semper, & propterea ratione harum operationum esse actum primum. Error est conspicuus, primò quia sequeretur Animæ nutrienti, ut nutriens est, non conuenire definitionem. Præterea quia si Anima operans definit esse actus primus, ut isti censent, & solùm est actus secundus, sequeretur definitionem animæ non semper conuenire Animæ, sed solùm quando non operatur, dum verò operabitur, desinet esse actus primus, & consequenter non ei conueniet definitio animæ, & propterea anima operans non erit anima, quo nil absurdius excogitari potest.

Solutio difficultatum. Cap. III.

FVNDAMENTA asserentium actum secundum esse formam operantem facilè reijciuntur. Et ad primum, quia Aristoteles formam illam quæ diuisionis substantiæ est membrum asserit esse actum, & illum quem dixit esse substantiam & actum corporis diuidit in primum & secundum, Primæ rationis solutio.

cundum, quare &cæt. Respondeo, Aristoteles manifestauit Animam esse eam substantiam, quæ est forma; tenebatur hanc substantiam explicare, vt resolutius appareret quid Anima sit, non potest forma in aliud rectè resolui nisi in entelechiam siue perfectionem, quæ entelechia est genus ab vno, ideo inquit anima est ea substantia, quæ dicitur actus siue perfectio, hæc est explicatio per genus: at genus non conuertitur cum eo cuius est genus, ideo non debet colligi, ergo omnis entelechia est forma siue substantia, vt male nonnulli colligunt: & cum Aristoteles formam in entelechiam ressoluisset, cognoscens, quòd entelechię nomen est quid communius, vt omnes Græci affirmant, ideò hoc commune diuidit, vt eligat ex diuisione illud membrum, quod formæ conuenit: concedo itaque entelechiæ nomen dici de forma, quæ est substantia, & de forma corporis instrumentarij, at non conuerti cum ea, sed in plus se habere: & vera sunt hæc omnia, ea forma, quæ est substantia, est entelechia, & ea quæ est forma corporis est entelechia, at nego consequentiam dum infertur ergo omnis entelechia est substantia, & est forma corporis. Et dum additur, quòd tunc ea diuisio ad rem non faceret, respondeo, quòd maximè fuit necessaria duplici præsertim de causa. Primò, quia cum Anima sit substantia, ut patuit ex prima diuisione, debuit explicari hoc per definitionem, ideò debuit excludi actus secundus, qui accidens est non substantia, immo si actus secundus esset forma operans, inutiliter daretur ea distinctio, quoniam Anima, siue operetur siue non operetur semper est Anima; nec ex eo, quia operatur, desinit esse Anima. Insuper alia quoque de causa data est ab Aristotele ea distinctio, quoniam nouit animam à Zenocrate per motum definiri, dicebatur enim numerus seipsum mouens,

Ratio secunda soluitur.

uens,

uens, ideo ut oſtenderet à Platonicis perperam definiri, quorum ſententiam damnauerat in primo de anima, utitur diſtinctione ipſius actus, ut excluderet actum ſecundum, hoc eſt motum & operationem, non autem debuit excludere formam operantem colligamus itaque cum Græcis immò cum Ariſtotele ſecundam entelechiam eſſe ſolam operationem, non formam operantem.

Definitio Animæ. *Cap. IIII.*

QVONIAM Anima eſt ea ſubſtantia quæ eſt forma, quæ forma in actum veluti in genus reſoluitur, & non eſt actus ſecundus ſed primus, qui primus actus ſiue prima perfectio alicuius corporis eſt perfectio: & cum non ſit perfectio corporis Mathematici vel arte elaborati, erit itaque Anima prima perfectio corporis Phyſici inſtrumentarij, ſiue potentia vitam habentis, vt ex declaratione definitionis apparebit. Vt conſtet, quam rectè tradita ſit hæc Animæ definitio, præaccipiendum eſt definitionem debere rei definitæ reſpondere, & eam eſſe definitionem perquirendam quæ rei definitæ conueniat; Anima mortalium vniuersè ſumpta exactiſſimè definiri nõ poteſt; primò, quia compoſitorum ſunt propriè definitiones, vt ex ſeptimo Metaphyſicæ colligitur, Anima autem verè compoſita non eſt: inſuper definitiones naturam vnam explicant & patefaciunt, Anima vniuersè ſumpta non verè non propriè eſt vna, cum ſit commune ab vno, non itaque definitio expetenda eſt, quæ omnibus numeris ſit abſoluta, ſed expetenda eſt definitio tradita per terminos ab vno: inſuper quoniam anima eſt forma corporis naturalis, & naturali definitione eſt

explicanda, iurè per corpus cuius est forma debuit definiri, nec secus definiri potuit anima mortalium, cum ea modo aliquo à corpore pendeat. Demũ quia Anima in animalis constitutione duo obit munera, constituit enim illud, & est initium operationum eius; vtrumque per definitionem debuit explicari, vt exactius, quid sit Anima innotesceret. Hæc omnia accuratissimè seruauit Aristoteles, nam Animam communem ab vno per actum explicauit cõmunem ab vno, ac ita eam explicauit, cum subiectum tum vtraque eius munera mira arte patefecerit, vt ex consequentibus apparebit.

An rectè Anima dicatur prima perfectio. Cap. V.

QVONIAM Anima ea est, quæ animal cõstituit, illudque primo perficit, & est natura, ac id totum per quod verè est corpus viuens: propterea rectè dicitur prima perfectio, primaque finis & absolutionis comprehensio. Verum obijciet quispiam, quia rectius assignatur definitio per genus proximum quàm per remotum; forma est genus proximius, quàm sit actus, ideo rectius definiretur Anima dicendo eam esse substantiæ formam, quàm asserendo esse actum primum, & præsertim quia actus primus absolutè est solus Deus, actus primus inter gradus Animæ est anima nutriens, non autem vniuersa Anima: Accedit quòd etiam Animi habitus, & formę accidentium nuncupantur primi actus, quare dum accipimus hoc commune genus, potius animam obscuramus, quã illustremus; & hoc præsertim confirmatur, quoniam Aristoteles in octauo Metaph. negat ens, & vnum debere accipi in definitionibus, cum non sint genera; at pari ratione actus, cum non sit genus nisi ab vno, vt ens & vnum,

vnum,non debet in animæ definitione accipi. Ad hæc dico iure ab Aristotele pro genere fuisse assumptum actum primum, quoniam genus proximum in superiora resolui potest: si in ea resoluitur, clarior redditur definitio, nunquam enim definitio conspicua est, quousq; termini eius non fuerint explicati; ideò dum loco proximi generis accipitur eius circumscriptio, notior redditur definitio: & dum additur quòd actus primus est solus Deus, non est dicendum cum nonnullis, qui negant separatas substantias debere dici actus primos, sed esse actus secundos, cum semper operentur; hoc inquam à vero maximè est alienum; nam secundus actus non remouet primum, & si adest secundus actus, etiam adest primus, sic Deus nuncupatur ab Aristotele prima Entelechia, & primus actus: solùm dicere possumus in separatis substantijs actum secundum in idem venire cum primo, & hoc quoque non est verum de omni earum actu, vt de motu, sed de actu intelligendi solum. Dicamus itaq; Primum actum absolutè esse Deum, primum actum inter formas substantiæ recipiendas in materia esse formas elementorum, actum origine primum inter gradus Animę esse animum nutrientem, perfectione uerò intellectum: at facta comparatione non inter Animæ gradus, sed inter actum instrumentarij corporis & operationem, omnis Animę gradus est actus primus & cum hac comparatione accipitur in Animæ definitione: accidentia autem, & habitus Animi non sunt primi actus corporis Physici instrumentarij, vt tale est: cum enim huiusmodi corpus sit substantia, actus eius, vt tale est, substantia esse debet, ideò illi exploduntur. Ad postremam instantiam dico, quòd ens, vnum, actus, & potentia cum non sint propriè genera, in propriè sumptis definitionibus non accipiuntur, at in descriptionibus eorum,

Primus actus quot modis intelligatur.

quæ ſunt ab uno, nec exactè poſſunt definiri, accipi conuenienter poſſunt, & præſertim in definitione internorum principiorum, quæ vt docet Ariſtoteles in 12. Metaphiſicæ in actum, & potentiam reſoluuntur.

Cur Anima dicatur perfectio corporis Phyſici.
Caput VI.

QVONIAM Anima, quæ ad Phyſicum propriè pertinet, Natura eſt, ideò non Mathematici, non artificioſi corporis eſt perfectio, ſed corporis Phyſici & præſertim, quia perfectio corporis Mathematici accidens eſt, pariter perfectio corporis artificioſi: (ars enim non valet ſubſtantiam efficere) At inſtare quis poſſet, quoniam etiam per artem uaria uiuentia gigni & formari poſſunt, ut per agriculturam herbæ, arbuſta, & arbores gignuntur, & formantur. Inſuper Iamblichus ex ſententia Aegyptiorum aſſeruit, & idipſum affirmauit Proclus, poſſe ex determinatis nonnullis corporibus ſub conueniente ſyderum aſpectu formari ſtatuas, quæ animam attraherent, & per eam uiuerent; hinc naturam nuncupant magam, illæ autem animæ non Phyſici, ſed artificioſi corporis erunt perfectiones. Demum ſi anima eſt perfectio corporis Phyſici, & omnis talis forma eſt natura, cum definitio conueniat intellectui, etiam intellectus erit natura, quod tamen negauit Ariſtoteles in primo de partibus animalium. Hæ inſtantiæ minimè euertunt ſententiam Ariſtotelis: nam ad primam dico in viuentium generatione Artem poſſe obire munera inſtrumenti, at non præcipui efficientis. Plantæ ſolùm à natura producuntur, & earum corpora ſunt Phyſica; agricultura maga

Dubitatio prima.

Dubitatio ſecunda.

Solutio primæ Dubitationis.

ga eſt, quæ agentia cum patientibus iungit, & ſolùm extrinſecus operatur. Ad ſententiam Iamblichi dico primò, id ex opinione Ariſtotelis fieri non poſſe; nam illæ ſtatuæ dicebantur allicere dęmones aduenas, quos Ariſtoteles non nouit. Addo ſecundò ea corporea, ut alliciunt dæmones, eſſe Phyſica non artificioſa, & per vires Phyſicas id facere. Addo poſtremò, eos dæmones nec eſſe perfectiones primas earum ſtatuarum, ſed ſolùm eis inſinuari, non ſecus ac dæmones per ad iurationes dicebant in anulo, uel alio ſimili corpore adſtringi. A d poſtremam inſtantiam, quia ſic intellectus eſſet natura. Reſpondeo intellectus abſolutè, ratione ſuæ eſſentiæ minimè eſt natura, nec ad Phyſicum pertinet; at quatenus redditur particula Animæ, & intrinſecus operatur in corpore naturali, eatenus participat conditiones naturæ, & ad Phyſicum pertinet, & ſub definitione continetur: Ariſtoteles in primo de partibus Animalium præſertim ad eſſentiam, & abſolutam eius conſiderationem reſpexit. Solutio ſecundę dubitationis.

Quomodo Anima ſit perfectio corporis inſtrumentarij. Cap. VII.

ANIMA inter formas, quæ in materia recipiuntur, principatum obtinet, & varijs facultatibus eſt prædita, propterea ſubiectum, accuratè elaboratum uarijsque inſtrumentis munitum expoſcit, vt per ea ualeat ſuis muneribus fungi, & quò Anima præſtantior eſt eò corpus potioribus inſtrumentis præditum requirit, ut inde pateat non inaniter uiuētibus traditam eſſe Animam, nilque in uniuerſo redundans vel diminutum inueniri, ſed facultatibus

ſemper

ſemper parata eſſe conuenientia inſtrumenta, ac inſtrumentis condonatas eſſe facultates. Quare cum Anima dicitur perfectio, ſeiungitur à perfectibili: cum dicitur prima, ſeiungitur ab operibus: cum additur corporis, diſtinguitur à perfectionibus animi: cum dicitur phyſici, ſeiungitur à formis rerum arte conſtantium: & cum modò additur inſtrumentarij: ſeiungitur à formis elementorum, & mixtorum ſimilium partium: demum cum ſit perfectio corporis phyſici inſtrumentarij, & huiuſmodi corpus quatenus tale eſt ſit ſubſtantia, iurè ab omnibus accidentibus diſtinguitur, adeo ut iam definitio cum ſuo definito conuertatur: Verùm occurrunt nonnullæ difficultates: prima eſt, quia Anima etiam corporis non inſtrumentarij uidetur eſſe perfectio, cum ſit perfectio carnis, neruorum, oſſium, & aliarum partium, quæ inſtrumentariæ non ſunt. Præterea nullus artifex per ſua inſtrumenta debet definiri; non enim faber definitur per malleum, regulam, & reliqua inſtrumenta: malè itaque anima per inſtrumenta ſua definita eſt. Ad primam difficultatem inquiunt nonnulli nullam eſſe corporis uiuentis partem, quæ inſtrumentaria non ſit, ſingulæ enim partes nutriuntur, creſcunt meatibus ſunt præditæ, at nutritio, accretio, & huiuſmodi operationes non fiunt ſine inſtrumentis. Hæc ſententia non eſt vera, nam ita accipi debet inſtrumentarium in definitione Animæ, ut in libris de hiſtoria, & partibus Animalium declaratum fuit. Ariſtoteles ſub initio primi de hiſtoria partes animalium ſecat in inſtrumentarias, & non inſtrumentarias, inſtrumentarias partes ait eſſe membra, vt manus, pedes, &cæt. idipſum confirmat in ſecundo de partibus Animalium cap. primo. Accedit quòd in uiuente ſaltem ad aliquam minimam partem eſt deuenire in qua nullum ſeruari poteſt inſtrumentum

Difficultas prima aduerſus animę definitionem

Dubitatio ſecunda.

Aliorum ſolutio.

Cõfutatio ſolutionis aliorum.

mentum: dum inquiunt ſingulas partes nutriri, & creſcere, concedo, at nego ex eo ſequi partes illas habere inſtrumenta, ſat enim eſt ut in uniuerſo uiuente inſtrumenta nutritionis inueniantur. Propterea ſecus difficultatem diſſoluens dico, id quod perficitur ab Anima duplex eſſe, vel tótum quod vniuerſæ animæ æquatur, uel partem eius: Anima, quæ eſt totum quoddam, per vniuerſum ſuum perfectibile, non per partes, per proximum, non per remotum definiri debet. Ad alteram difficultatem dico ſecus ſe habere de Anima ac ſe habeat de artifice, artifex non eſt forma ſuorum inſtrumentorum, nec eis per naturam eſt iunctus, at anima eſt nedum finis verùm etiam forma eorum, & cum eis per naturam complicatur, ideo debet per ea definiri, nam Anima primò perficit, mox vtitur inſtrumentis ſuis.

Opinio propria pro ſolutione primæ dubitationis.

Solutio ſecundæ dubitationis.

Quomodo Anima ſit perfectio corporis potentia vitam habentis. Cap. VIII.

ANIMA dicitur perfectio corporis, & inſtrumentarij & potentia uiui: quod enim potentia uiuum eſt, etiam eſt inſtrumentarium, at non conſtat quid intelligere debeamus per potentia uiuum, neque etiam conſtat, an ambæ hæ particulæ accipi deabeant inſimul in Animæ definitione, vel altera tantùm. De prima difficultate loquendo duę ſunt opiniones: una eſt, quòd cum corpus uiuens conſtet ex corpore & anima, ex perfectibili & perfectione, ac per differentias in definitione ſumptas explicentur pertinentia ad corpus & ad perfectibile; propterea dum dicitur potentia vitam habentis, denotatur corpus contra diſtinctum ab Anima, quod quatenus eſt ex parte

Prima opinio.

ſui

sui est in potentia ad Animam, & ad vitam sumptam pro actu primo; ex quo perfectibili cum sit in potentia, & ex Anima quæ actus est, fit per se vnum, sic Arist. in textu 26. inquit Animam non esse in quouis corpore, sed in corpore tali: & in contextu 10. inquit semen non esse corpus potentia viuum, sed esse potentia tale corpus. Proculdubio hæc opinio valde est probabilis, & defendi posset; mihi tamen magis satisfacit altera opinio, quæ Græcorum interpretum est, quòd Arist. per instrumentarium, & potentia viuum denotet viuens ipsum ex corpore & Anima constitutum, non autem solum corpus, hoc dicitur ab Aristotele in x. contextu; dum inquit, quod autem potentia viuum, non est quod abiecit Animam, sed quod habet. Confirmatur, quoniam potentia viuum & instrumentarium idem significant, sola ratione distinguuntur, at corpus non est instrumentarium sine Anima, cum Anima instrumenta formet, nam oculus defuncti æquiuocè est oculus, quare etiam quod potentia dicitur viuum Animam includit, ideo Aristoteles in textu 6. dixit corpus potentia viuum instrumentarium est. Præterea idipsum confirmatur ratione ex Themistio desumpta, quia forma non dicitur propriè tribuere esse materiæ, vel perfectio materiȩ, sed propriè est perfectio compositi, & composito tribuit esse. Anima enim animalis est perfectio, hoc dixit Aristoteles in textu 3. inquiens per formam compositum esse hoc aliquid. At obijciet aliquis, quia sic idem accipietur in definitione sui ipsius: si enim corpus potentia viuum, & instrumentarium includit Animam, Anima accipietur in definitione Animæ, quod videtur absurdum. Ad hoc dico, semper dum definitur pars, vt conuenienter definiatur, debet definiri per totū; pars enim totius est pars: neq; est absurdum, vt per quandam consecutionem pars

Secunda opinio grȩcorum.

Confirmatio secūda opinionis.

Instantia.

Responsio.

includatur in definitione ſui ipſius, includitur enim ſub ratione notioris, vt ſcilicet continetur in toto cuius eſt pars ſiue perfectio: ſic itaque ſe habet de anima: quæ eſt pars & perfectio viuentis, & præſertim id fieri potuit, quia potentia viuum, vt apparebit, manifeſtat animam eſſe initium operationum animalis. Neque eſt difficile ſatisfacere fundamentis alterius opinionis: nam ad Ariſto. in contextu 26. dico optimè declarari perfectibile, & corpus in quo recipitur Anima, cum totum viuens cum ſua perfectione manifeſtetur. Pariter ad auctoritatem ex contextu 10. deſumptam, dico ſemen eſſe potentia tale corpus, nempe animatum & viuum.

Solutio fundaméto rum prin ę opinionis.

Cur dicatur potentia uiuum & non actu. Cap. IX.

SI ANIMA eſt perfectio corporis actu uiui, cur dicitur perfectio potentia uiui, non actu viui? nam actus, & potentia oppoſita ſunt, & maximè diſtant. Inquit Philoponus potentiam eſſe duplicem, ex libro de interpretatione, unam iunctam, actui, alteram ſeiunctam, hoc in loco inquit accipi potentiam iunctam actui, vt qui currit dicitur poſſe currere. At per hoc non ſoluitur dubitatio, quoniam non apparet ratio cur Ariſtoteles, qui in definitionibus pro facultate nititur uti terminis proprijs, non potius dixerit actu uiui quàm potentia: ideò inquiunt cum Simplicius, tum Philoponus fuiſſe dictum potentia uiuum, quia uita, uiuentium mortalium aduentitia eſt, & poteſt deſinere & aduenire. Quæ ſententia etiam approbanda non eſt, quoniam actus & potentia non ſunt differentię denotantes aduentitium uel non aduentitium, ſed abſentiam uel prę ſentiam formę: quod patet, quia aqua feruens non diceretur potentia calida,

Opinio Philoponi.

Opinio Philoponi refellitur multis rationibus. Prima ratio.

Secunda ratio.

quamuis caliditas minus ſit eius propria quàm vita uiuentiſ. Accedit, quòd corpori inſtrumentario vita eſt eſſentia, non autem aduentitia. Propterea dicamus per vitam non debere intelligi actum primum, ſed actum ſecundum à primo pendentem. Et iurè hoc factum eſt, nam Anima in uiuente duobus fungitur muneribus: primò conſtituit corpus uiuens, & propterea dicitur actus primus: ſecundò eſt initium operationum eius, & ob id dicitur perfectio potentia uiui: nam de ratione animæ & uiuentis eſt, non ut operetur, ſed ut ualeat operari, quam facultatem ſemper ſeruat, uel operetur, vel ne.

Tertia ratio. Opinio ꝓpria. Fundamētū primū.

Confirmatur hæc explicatio, quia inſtrumentarium, & potentia uiuum in idem ueniunt: at inſtrumentarium nil aliud denotat niſi quod eſt poteſtate ad fungenda munera, inſtrumenta enim per opera definiuntur. Idipſum quoque patet, quia Ariſtoteles in tertio contextu uitam pro ſecundo actu declarauit.

Fundamētum ſecundum.

Alexander etiam in ſecundo naturalium quæſtionum cap. octauo aliud eſſe uitam in animę definitione ſumptam, aliud eſſe animam affirmauit: vita enim eſt actus ab anima prodiens, anima uerò initium eius.

An

An ambæ illæ differentiæ sint accipiendæ in Animæ definitione. Cap. X.

QVAE istæ differentiæ instrumentarium, & potentia uiuum maximè conueniunt. Et dubium est, an ambæ in definitione Animæ sint accipiendæ, uel altera tantùm. Plotinus referens definitionem hancutranque particulam retulit: Simplicius affirmat utranque esse necessariam, nam duo sunt munera Animæ, unum est formare instrumentum, aliud uerò instrumento uti: ideò facultatem Animæ diuidit in formantem, & utentem: cum dicitur potentia viuum, denotatur facultas formans, quæ vitam largitur: dum dicitur instrumentarium, denotatur facultas vt ens, quæ cum sit præstantior formante, iurè postremo loco ponitur: confirmatur hæc sententia, quia non est putandum quòd Aristoteles frustra vtrasque differentias cogitauerit, & præsertim, quia definitionem explicans vtranque declarat. Hanc sententiam minimè approbandam esse iudico: primò quia Aristoteles referens Animæ definitionem, nunquam simul ambas ponit, sed modo refert vnam modò alteram. Idipsum patet ex contextu sexto, vbi potentia viuum idipsum esse dixit, quod instrumentarium: propterea in septimo cõtextu dimittens potentia viuum instrumentarium accipit pro communi Animæ definitione. Hoc confirmatur per regulam traditam ab Aristot. in secundo Poster. dum monet desistendum esse à differentiarum enumeratione, quam primùm definitio cum definito conuerta tur; at statim quòd vna earum accipitur, conuertitur definitio cum Anima, vt consideranti redditur notum, qua

Plotini sententia & simplicij. Prima ratio.

Secunda ratio.

Confutatio huius opinionis. Prima ratio.

Secunda ratio.

re altera apponenda non est: non itaque accipiendæ sunt ambæ simul, sed vna earum: & quamuis parum referat quæ earum accipiatur, clarius tamen explicatur anima per instrumentarium; ideo Aristot. tandem dimissa altera differentia, instrumentarium assumpsit: per instrumentarium enim maximè manifestatur quod pertinet ad viuentia mortalia, & insimul explicatur quomodo sit potentia viuum. Rectè itaque Alexander, Themistius, Philoponus censent vnicam ex eis differentijs in definitione esse ponendam. Ad fundamenta alterius opinionis facile est respondere: ad Simplicium dico eandem esse facultatem formantem, & vtentem instrumento; addo quòd Aristoteles per vitam non denotauit actum primum, vt ipse censuit, sed secundum, vt manifestaui, nempè operationem; & dicendo instrumentarium optimè utrumque manifestatur, & præsertim quia quod pertinet ad actum primum & perfectionem corporis, cumulatè per genus definitionis manifestatur, neque frustra Aristoteles vtrasque differentias excogitauit & declarauit, quoniam vna colligitur ex altera, & vna explicat alteram; ideo ex eo quod est potentia viuum tanquam ex posteriore siue ex effectu inferebat Aristoteles instrumentarium.

Alexandri Themistij, & Philoponi opinio laudatur.

Solutio primæ rationis. Plotini.

Solutio secundæ rationis.

An

An data Animæ definitio conueniat cœlorum ac dæmonum Animis. Cap. XI.

EXISTIMARVNT nonnulli traditam Animæ definitionem adeo commúnem esse, vt etiam cœlorum ac dæmonum Animis conueniret, sed manifestè decipiuntur: neque ptopterea putandum eis non conuenire, quia non sint primæ entelechię, ut quidam asseruerunt, sunt enim, vt in præcedentibus manifestaui; at non sunt entelechiæ corporis instrumentarij, quia cœli non sunt instrumentarij, nam in primo de cœlo inter corpora simplicia enumerantur, quæ instrumentaria non sunt, corpus enim simplex similium est partium, corpus instrumentarium ex partibus diuersi nominis diuersæque definitionis constat: neque stellæ censeri debent instrumenta, quoniam iam Aristoteles in libro de historia, & de partibus Animalium manifestauit quid intelligeret per partes instrumentarias, quæ etiam membra nuncupantur, & sunt conflata ex diuersis partibus, stellæ non sunt huiusmodi, sed solùm dicuntur densior pars sui orbis: Præterea nō omnes cœli orbes sunt prædíti stellis, multi sine stellis inueniuntur, non itaque cœlorum Animis conuenit definitio, sed solum Animis mortalinm; ideo Arist. in tertio contextu declarans quid intelligeret per viuentia corpora, manifestauit se mortalia intelligere, quibus conuenit nutritio, & accretio; & iurè animæ cœli sub definitione non debent contineri, cum penitus à corpore sint abiunctæ, & ad physicum non pertineant. Pariter ea definitio dæmonibus à Platone positis non conuenit: primò, quia eorum corpora instrumentaria

Quorundam opinio.

Cōfutatio opinionis. Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

non

non sunt, sed similium partium, nam sunt corpora vel aerea vel aquea, quæ neque sunt instrumentaria, neque perfecti mixta: Præterea Dæmonum Animæ non sunt in eo corpore per naturalem connexionem, ac veluti perfectiones eorum corporum, sed potius per quandam liberam insinuationem, ideo ea corpora, in quibus insunt, non redduntur diuersæ speciei, sed adhuc esse dicuntur vel aer vel aqua. Pariter ea animæ definitio spiritibus illis non conuenit, qui homines nonnunquam uexant: & ratio est, quia quamuis sint in corpore instrumentario, non tamen in eo sunt vt perfectiones eius, hinc accedunt & recedunt superstite corpore: & hoc patet, quoniam vnius corporis viuentis non possunt esse plures perfectiones non subordinatę inter se, neque subordinantur hominum Animæ his immundis. Spiritibus.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

An humanæ Animæ à corpore solutæ conueniat ea definitio. Cap. XII.

HVMANAM Animam nedum cum corpore, verùm solutam quoque à corpore seruari in columem firmiter asserimus, quicquid hac de re senserit Aristoteles. Verùm hoc apprimè dubium est, utrum ei à corpore seiunctæ tradita definitio conueniat; Putarunt nõnulli ex latinis semper ei definitionem conuenire, & iurè id videntur asserere, quoniam definitio debet conuenire omni, & semper; & si definitio solùm conueniret Animæ corpori iunctæ; tunc non quid ea sit manifestaret, sed solum respectum, & aduentitium aliquid. Et confirmatur, quoniam Anima soluta corpore adhuc seruat facultatem,

Latinorũ quorundã opinio.

Secunda ratio.

cultatem,

cultatem, ut sit corporis perfectio, semper itaque Anima est perfectio corporis, uel actu uel facultate. Hanc opinionem minimè censeo Peripateticam, nam Aristoteles in contextu 26. secundi de Anima manifestissimè ex data definitione colligit rectè eos putare, qui animam nec corpus nec sine corpore esse existimarunt, est enim corporis aliquid. Absolutè colligit Arist. Animam sine corpore esse non posse, non ait sine facultate, ut sit in corpore. Præterea hoc confirmo, quia Anima soluta corpore est substantia abiuncta, operatur sine corpore, ergo ut talis neque ad Physicum pertinet, neque per corpus debet definiri: probo consequentiam, & primò quòd ad Physicum non pertineat, patet ex primo de partibus Animalium; & confirmatur ex secundo Physicorum, ubi Aristoteles inquit eam formam esse naturam, quæ non est separabilis à materia nisi ratione, quare forma separata non est natura, & consequenter non attinet ad naturalem. Quòd non debeat definiri per corpus, probo, quia Aristoteles in procemio de Anima considerans qualis debeat esse definitio animæ, considerabat quales sunt eius operationes: & ex eo, quia sunt communes cum corpore, colligebat & eas & animam debere per corpus definiri: at si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis: quare anima seorsum à corpore, quoniam sine corpore operatur, non est definienda per corpus. Confirmatur, quoniam termini in definitionibus debent propriè accipi; Aristoteles non dixit animam habere facultatem, ut sit actus, sed absolutè esse actum, dum uoluit facultatem manifestare optimè id fecit, vt patet cum inquit potentia uitam habentis. Demum id manifestissimè patet, quia ex sententia Aristotelis in secundo Phys. & in secundo Posteriorum à forma ad formatum

Reiectio huius opinionis. Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

valet

valet consequentia, adest forma domus, ergo necessario adest domus, & sic de cæteris: quare cum anima dicatur actus, forma, & perfectio, nequaquam potest seruare rationem entelechiæ & formæ, dum fuerit separata à corpore, quia sic ex sententia Aristotelis ex forma non colligeretur necessario formatum, ut ipse docuit locis relatis. Ad fundamenta alterius opinionis facile est respondere, dum dicitur definitio debet conuenire semper definito, respondeo debere conuenire semper quousque seruat modum considerationis cum quo definitur. At Aristoteles considerat animam consideratione Physica, ideò propriè considerat animam à corpore pendentem, & ei præsertim conuenit definitio, parti autem separabili solùm conuenit, ut particula redditur animæ, ut cum corpore operatur, absolutè tamen eam nec definit nec considerat: solùm itaque eam considerat, ut cum reliquis animæ gradibus conuenit. Ad confirmationem, quia sic non quid sit anima manifestaret, respondeo, quòd rectè ut ad Physicum pertinet id manifestauit; nam manifestauit, & quòd est forma, & qualis sit forma, & cuius: huiusmodi autem debet esse definitio Physica, nam Physicus formam considerat, ut est initium corporis Physici, & operationum eius: solùm sequitur, quòd non exactè manifestauerit, quid sit forma abiuncta, & hoc conceditur, quoniam ad Physicum non pertinet. Ad postremum, dum dicitur Animam abiunctam seruare facultatem, ut sit corporis perfectio, iam manifestaui id non esse satis: quare colligamus cum potioribus ex Græcis datam definitionem solùm conuenire animæ complicatæ cum corpore.

Solutio Primæ rationis alterius opinionis.

Solutio secundæ rationis.

Con-

Confirmatio traditæ definitionis. Cap. XIII.

QVAM accuratè, quàm rectè definita sit anima, manifestissimè patet conferendo definitionem hanc cum cæteris definitionibus, quas alij tradiderunt. Nonnulli ueterum Philosophorum animam definiebant per cognitionem, qui decipiebantur; quoniam cognitio singulis animæ gradibus & facultatibus non conuenit. Alij definiebant per motum, qui etiam errabant, quoniam motus solùm ex euentu conuenit animæ: solùm mouetur anima ad motum corporis: quòd si asserunt animam saltem esse primum initium motus, hoc nedum mortalium animæ, uerùm etiam separatis mentibus conuenit, & modo aliquo naturæ sub anima collocatæ. Alij definiebant per tenue corpus, uel per incorporeum, qui etiam non rectè sentiebant, tum quia anima corpus non est, tum etiam quia non sat est dicere eam esse incorpoream, sed quid corporis sit manifestandum est, quod ipsi non fecerunt; & præsertim, quia id est commune omnibus formis. Alij demum per Mathematica animum definiebant, qui errabant, quoniam ea solum Analogicè vera esse possunt de Anima, & diuersi generis sunt ab anima; ideo non rectè quid sit anima manifestare possunt. Aristoteles demptis Metaphoris, seclusis illis quæ diuersi generis sunt, animam esse inincorpoream manifestauit, cum dixerit esse formam & perfectionem: insuper indicauit eam esse initium motus & cognitionis, aliarumq́ue operationum, cum dixerit esse perfectionem corporis, uel instrumentarij, uel po-

Definitio Animæ ex veteribus philoso-phis. confutatur. Aliorũ definitio de anima reijcitur.

Definitio quorundã de anima non probatur.

Definitio aliorũ confutatur.

Aristotelis opinio probatur.

tentia viui: adeò vt seorsum ab errore ea omnia sua definitione sit amplexus, quæ alij minus rectè & diminutè animæ tribuerunt. Est itaque tradita animæ definitio, si absolutè consideratur, diminuta & imperfecta valde, quoniam anima vniuersè sumpta exacta definitione definiri non potest; at dum refertur ad animam, absolutissima est, quia exquisitior & exactior alia inueniri non potest.

Definitio animæ tradita ab Aristotele quomodo diminuta, & quomodo perfecta.

Finis Libri Secundi.

PETRI DVODI FRANCISCI D. MARCI PROCVRATORIS FILII

De Anima Liber Tertius.

CAPVT PRIMVM.

VNIVERSA Animæ definitio, ut viam parat, & pro graduum ab partium eius inuentione, & cognitione est necessaria; ita ea sola est nimium leuis, confusa & diminuta cognitio; & præsertim, quia ea solum declarat quid sit anima, causam non patefacit, non explicat; ideò ut causa appareat, & singuli Animæ gradus elucescant, alio sumpto principio dicamus. Anima id esse dicitur, quo animantes ab inanimis secernuntur: & quoniam manifestissimè patet hæc inter se distingui ipso uiuere, & uiuendi principio; ideo Anima vitæ principium esse dicitur. Et quoniam uitæ principium est duplex: unum

Vitæ principium duplex. principale, ex quo vita præſertim pendet, aliud minus præcipuum, & eſt illud in quo vita vel initium præcipuũ vitæ recipitur: anima proculdubio eſt initium præcipuum, cum ea præſente adſit uita, ea abſente vita abſit; aliud autem initium eſt corpus, ex quo cum anima corpus uiuum conſtituitur, iurè itaque colligere ualemus animam eſſe primum vitæ principium. Anima in

Anima eſt principiũ in triplici genere cauſæ. viuente adeò principatum obtinet, ut ſimul ſit forma viuentis; ſit finis generationis eius, ac etiam omnium inſtrumentorum quæ in eo inueniuntur; & demum ſit efficiens omnium operationum, quæ à uiuente, ut uiuens eſt, originem ducunt: & quamuis Ariſtoteles in

Ratio contraria. ſecundo Phyſic. negat hæc tria cauſarum genera in idem numero uenire, non propterea ei aduerſamur, cum oppoſitum de anima aſſerere uideamur: neque hæc apparens contradictio cum Simplicio ſoluenda eſt, qui di-

Simplicis ſolutio non probatur. xit ſententiam Ariſtotelis in ſecundo Phyſicorum eſſe veram non ſemper, ſed vt plurimum. Quæ ſolutio ex eo falſa apparet, quia omnis forma, quæ natura eſt,

Opinio propria. nedum Anima, eſt forma, finis, & efficiens. Propterea dicendum eſt ea tria cauſarum genera in idem numero non venire reſpectu eiuſdem, ut in idem numero uenit forma & finis: at dum referuntur ad varia, omnis forma, quæ natura eſt, inſimul eſt forma, finis, & efficiens.

Quotuplex ſit uita. Cap. II.

CVM Anima primum vitæ principium eſſe dicatur, quid ſit vita, quotuplex ſit, & quomodo ad animam ſe ſe habeat, uidendum eſt. Vita nonnunquam accipitur pro actu

Quid ſit uita. primo, ueluti dum intelligentiam æternas nitas nuncupamus,

pamus, & de vita mortalium dicimus, quòd ea est esse uiuentium; & uita dicitur, quatenus largitur id esse uiuentibus, per quod comparata cum alijs hæc uiuere ea minimè uiuere dicuntur, ac insuper quatenus est initium operationum uiuentis, vt uiuens est. Et quoniam nomen causæ sæpe ad ea extenditur, quæ pendent à causa, ideò opera quoque ab anima prodeuntia nomine uitæ designantur. Quæ opera dupliciter considerantur: primò; ut in quodam communi conueniunt, quatenus omnia ab anima prodeunt, & sic omnia dicuntur uitalia, & omnia nomine uitæ designantur: secundò considerantur, ut inter se distinguuntur, & uarios animantium gradus constituunt, in qua consideratione per animam nutrientem constituuntur uiuentia, & uita de munerum functionibus attinentibus ad nutritionem dicitur, per sentientem sine motu constituuntur stirpanimalia, per sensum cum motu animalia, per rationem homo, & uita hominis. Nonnumquam etiam uitæ nomen per dignitatem dicitur de sola uita suprema, quæ ab intellectu pendet, iuxta sententiam illam, Da mihi intellectum, & uiuam: nam cęteræ cum hac collatæ umbræ potius quàm ueræ uitæ censendæ sunt: de hac vita loquebatur Auerroes in procœmio Physic. dum nomen hominis de sapiente & ignaro æquiuoce dici affirmauit. Vita itaque multipliciter dicitur, non tamen est nomen æquiuocum à casu, sed ab uno, & ad unum: & dum anima dicitur primum uitæ principium, uitæ nomen uniuersè pro actu secundo animę accipitur; & non denotatur uita, ut ab alijs gradibus distinguitur, sed pro quocumque secundo actu singulorum Animæ graduum usurpatur.

Vitę nomē ab uno.

De

De numero facultatum Animæ. Cap. III.

QVOT sint animæ facultates, ex operibus innotescit, opera enim nos eleuant in notitiam principiorum: opera autem nec non facultates, distincta consideratione & plures, & pauciores dici possunt: primò enim si respicimus ad principalem distinctionem desumptam ex genere, & ex rei natura, facultates animæ duæ solæ sunt, vna æterna, altera mortalis, & hæ diuersi generis esse dicuntur: secundò si consideramus vsum rationis, & potentias numeramus in ordine ad vsum rationis, sic tres consurgunt potentię, vna ex se rationis compos, altera penitus rationis expers, & hæc est anima nutriens; tertia inter eas mediat, quæ ex se ratione caret, est tamen nata audire rationem: sic diuisæ sunt facultates animæ ab Aristotele in primo, & sexto de moribus. Tertiò si consideramus ad constitutionem graduum viuentium, quatuor occurrunt facultates, prima nutriens conueniens plantis, secunda sentiens conueniens stirpanimalibus, tertia motrix conueniens iumentis & feris; Postrema dianoetica siue rationalis conueniens homini, quæ facultas rationis compos re eadem est cum mente & cum intellectu contemplatiuo, sola ratione distinguitur. Insuper respiciendo præcipua opera inter se distincta, quinque numerantur facultates, pro quinta addendo appetentem. Præterea si imaginatione à sensu distinguere uolumus, quæ & conuenit & differt, sex numerare facultates valemus: Demum si facultatem conseruantem à cognoscente secernimus, pro septima facultate memoriam numerabimus. Ex quo patet facultates & plures & pauciores dici posse, nec Aristotelem sibi aduersari dum vario modo eas

Facultates & plures, & pauciores.

Facultates duæ solū.

Facultates quomodo tres.

Facultates quomodo quatuor.

Facultates quomodo quinque.

Facultates quō sex & septem.

enumerat. Diuisio autem facultatis in eas quæ dictæ sunt, non est diuisio generis in species, quoniam vbi datur prius & posterius, quod est commune non est genus: insuper non est diuisio nominis penitus æquiuoci, sed nominis ab vno in contenta sub eo: in quo ordine si consideratur primum origine, est facultas nutriens; si primum natura & perfectione, est facultas rationis compos. Colligamus itaque animam esse primum vitæ principium, & cum vita sit multiplex, respiciendo ad gradus viuentium anima est primum principium vegetandi, sentiendi, loco mouendi, & intelligendi.

Diuisio facultatũ est ab vno &c.

An Animæ facultates ab essentia Animæ sint distinctæ. Cap. IIII.

INTER cætera, quæ de animę facultatibus in dubium vertuntur, hoc est præcipuum, an facultates sint qualitates distinctæ ab essentia animæ, vel potius substantiæ sint ab animę essentia non distinctæ; quà de re breuibus, lucidè, & distinctè agens accipio primò duplicem in viuente considerari potentiam, vnam absolutè agendi, alteram bene & facilè agendi: distinctio colligitur ex Aristotele nono Metaph. tex. secundo: potentia secunda consurgit ex conuenienti temperamento & formatione instrumenti, per quam nonnulli acutè dicuntur videre, alij cum difficultate, ita de attinentibus ad cæteras animi partes sese habet; de huiusmodi potentia nulla est dubitatio, proculdubio enim est qualitas, est distincta ab essentia animæ, & est potius facultas corpóris quàm animæ, & potius instrumentum quàm absolute initium operationis. Insuper ea potentia, quæ prima est, & est præcipuum princi-

Duplex in viuẽte potentia.

Potẽtia pro bene agendi ab essentia distinguitur.

Potentia agendi duplex. principium agendi, adhuc dupliciter accipitur, uel pro absoluto siue in prima sui significatione, uel pro respectu superaddito ac in secunda significatione, omnis enim potentia adnexum habet respectum:nos modo nõ de solo respectu dubitamus, sed de fundamento & de ab-

Potentia pro respectu est accidens. soluto: proculdubio enim respectus, qui superadditur, accidens est: dubitatio est itaque, an animæ potentia

De potentia pro absoluto duæ opiniones. quæ initium est operationis sumpta pro absoluto siue in prima significatione, sit distincta ab essentia animæ, vel ne. Qua de re duæ sunt opiniones. Existimarunt pluri-

Prima opinio. mi, ex latinis expositoribus huiusmodi potentiam esse qualitatem ab Anima siue sentiente siue intelligente distinctam, quæ ab Anima flueret;& de nutriente siue sentiente loquendo, potentia in instrumento reciperetur:lo

Græcorũ opinio. quendo de intellectu, maneret in eo. Altera est opinio Græcorum, & præsertim Alexandri, Gal. in libro quòd Animi mores sequuntur corporis temperaturam, ac insuper Scoti, & Gregorij Ariminensis secundo sent. distinctione 16. hi asserunt potentiam ab essentia animæ non distingui: quam sententiam veriorem existimo, ac eam

Græcorũ opinio probatur. Ratio. ita confirmo. Essentiæ Animæ & potentiarum eius eadem est definitio, ergo eadem natura: & conditio consequentia patet, probo assumptum. Potentia ex 9. Met. est principium agendi, Anima pariter definitur quòd sit

Oppositio principium vegetandi, sentiendi, loco mouendi, & intelligendi, quare eadem est definitio. At soluendo inquiunt Animam esse initium primum, potentiam esse initium

Responsio. instrumentarium, cum sit ueluti instrumentum Animæ: solutio hæc non satisfacit: primò, quia instrumentum non dicitur absolutè initium efficiendi, sed est id quo ef-

Secunda ratio. ficiens operatur, ut in 8. Physic. asseritur: at Aristo. in 9. Met. absolutè dicit potentiam esse principium agendi. Confirmatur, quia Arist. 9. Met. contextu tertio omnes

artes potentias nuncupat,& contextu decimo sensus nũcupat potentias, & contextu decimotertio naturam ita dicit initium operationis & motus vt potentia. quæ omnia manifestè indicant potentiam esse verè principium, non autem instrumentum. Ars enim, sensus, & Natura verè principia sunt, non instrumenta. Præterea natura nunquam superuacaneis abundat, & Aristoteles eam imitatus nil ponit nisi quòd est necessarium, at sine huiusmodi facultatibus ab Anima distinctis cumulatissimè suas munerum functiones absoluere valet Anima, non itaque illæ qualitates & accidentia superaddenda sunt. Accedit quòd apprimè diminutus fuisset Aristoteles, si putasset potentias esse distinctas, cum nunquam eas vt distinctas posuerit, nunquam declarauerit:solum proponit tria declaranda, obiecta, munerum functiones,& potentias: inter hæc ponit ordinem, hæc sola declarat, quartum nunquam superaddit, immo non dari vbique patefacit, cum indifferenter modò potentias, modò partes, vel particulas Animæ eas appellet: ideo in contextu 20. secundi de Anima asserit potentias Animæ non esse loco distinctas, quæ tamen ab illis loco distinctæ ponuntur: insuper in contextu 34. ait, Anima nutriens est communis potentia per quam inest viuere omnibus: similem quoque sententiam protulit in textu 48. pariter in textu 21. inquit de intellectu & contemplandi potentia nihil adhuc manifestum est: quæ omnia manifestissimè indicant Aristotelem non seiunxisse potentiam ab essentia Animæ:ideo sub initio libri de iuuentute & senectute dixit. Aliæ igitur Animæ siue partes, siue virtutes,qualitercunque oportet vocare, dimittantur nunc. Colligamus itaque eam potentiam quæ est initium agendi non distingui ab essentia Animæ,nisi extrinsecus quatenus superaddit respectum ratione secun-

Tertium fundamentum.

Quartum fundamentum.

Quintum fundamentum.

Sexta ratio.

Propriæ opinionis collectio.

dæ ſignificationis, & per modum denominandi & concipiendi, per eam enim Anima potens denominatur, rectius tamen potentia diceretur.

Soluuntur dubia nonnulla. Cap. V.

VT DECLARATA veritas clarior fulgeat, nonnulla, quæ eam reddunt obſcuram, reijcienda ſunt, nam ſi potentia animæ ab eius eſſentia non diſtingueretur, ſequeretur primo vnam potentiam ab altera non diſtingui, quæ enim ſunt eadem vni tertio etiam ſunt eadem inter ſe, quare potentia videndi & audiendi eadem eſſet: inſuper ſequeretur quòd vbi una reperitur, reperiretur & altera, adeo quòd cum in pede inſit potentia tangendi, etiam ineſſet potentia videndi, quod eſt abſurdum: non enim inuenitur potentia ſine inſtrumento, alioquin eſſet fruſtra. Prętерea ſi potentiæ non diſtinguerentur ab eſſentia Animæ, ergo vna potentia non moueret aliam, non enim idem mouet ſeipſum, ne ſimul ſit in actu & in potentia reſpectu eiuſdem, at vna facultas alteram mouet, vt ſenſus vim imaginandi quare & inter ſe & ab Anima diſtinctæ ſunt. Demum potentia eſt qualitas de ſecunda ſpecie qualitatis, Anima eſt ſubſtantia: potentiæ ſunt multæ, Anima eſt vna. Ad hæc reſpondens dico ex ſententia Ariſtotelis proculdubio potentias ab Anima eſſentia non diſtingui, locus eſt conſpicuus in primo de Anima 94. vbi inquit, partes Animæ nec inter ſe nec ab Anima ſpecie diſtingui, nomine partium etiam potentiæ denotantur, vt ſupra manifeſtaui; aſſero itaque potentias Animę intrinſecus non diſtingui ab eſſentia Animæ, neque etiam diſtingui inter ſe, niſi eſſentiæ Animæ ſint diſtinctæ, vt de ſentiente & rationali ſe habet ex opinione

Primum dubium.

Secunda dubitatio.

Tertia dubitatio.

Quarta dubitatio.

Opinio propria.

nione Aristotelis, qui in hoc exactè veritatem non cognouit; sed solùm distingui extrinsecus; non distingui ex parte primi significati sed ex parte Secundi; non distingui re sed solùm ratione: sic patet solutio ad primam difficultatem, nam potentia videndi à potentia audiendi distinguitur ratione, extrinsecus, & per potentiam instrumenti: & hoc asserebatur in primo de Anima 94. vbi dicebat Aristo. partes Animæ eiusdem esse speciei inter se & cum tota Anima: & dum addebatur, quòd tunc vbi vna potentia reperitur, reperiretur & alia, quare in pede inerit potentia videndi: respondeo in pede ratione interni principij reperiri potentiam videndi, at non ratione externi & proprij sensorij; & hoc manifestissimè affirmatur ab Aristotele in secundo de Anima 25. dum inquit, reliquæ partes distinctæ ab intellectu manifestum est quòd separari nequeunt, vt quidam inquiunt, ratione autem quod aliæ, manifestum est: nam virtutis sentiendi & opinandi aliud est esse, cum sentire differat ab opinari: similiter de cæteris iam dictis sese habet. Hoc ipsum etiam confirmatur per id quod dicitur in secundo de Anima cont. 82. quæritur ibi cur non per omnem partem audiat animal: respondens Arist. non dicit non audire per omnem partem, quia in omni parte non insit potentia audiendi, sed ratione defectus instrumenti: nam inquit, non enim in omni parte reperitur Aer natus à sono moueri: & dum dicitur non inuenire potentiam sine instrumento, respondeo id esse verum de vniuerso animali non de parte; sat est vt in loco conuenienti animalis reperiatur instrumentum. Ad aliud, quia vna potentia mouet aliam, & nil se mouet, respondeo si vna potentia mouet aliam, id non euenit ratione distinctionis potentiarum animæ in prima significatione, sed ratione distinctionis earum in secunda significatione, ac etiam

Primæ dubitationis solutio.

Solutio secundi dubij.

Solutio tertio dubitationis.

instrumentorum in quibus reperitur & per quæ operatur Anima, ea enim per varia ac distincta instrumenta vario modo operatur, hac ratione vna facultas dicitur mouere aliam. Ad postremum patet solutio; nam potentia quæ est principium operandi non est qualitas nisi ratione nostri modi concipiendi & denominandi, qualitas solùm est ea potentia quæ est principium bene agendi, quæ consurgit ex congruente forma & temperamento instrumenti: at potentiæ in prima significatione solùm distinguũtur inter se & ab anima ratione & extrinsecus, non re nec intrinsecus.

Quarta dubitationis solutio

Quid de uitali facultate senserit Aristoteles. Cap. VI.

CVM in præcedentibus enumeratæ sint animæ facultates, iurè quis mirabitur, quia vna præcipua prætermissa fuisse videtur, cuius Aristoteles nullum fecit verbum, ea autem est uis vitalis, quam medici in corde positam esse affirmant, opera eius sunt motio Arteriarum per quam diffunduntur spiritus per uniuersum corpus, ac insuper præparatio ad recipiendam facultatem sentiendi, & mouendi: eadem quoque conducit ad irascendi facultatem ei subministrando spiritus quasi fomitem; & demum partes eorum animantium, quibus hæc uis tributa est, non nutriuntur, nisi per hanc viuant. Præclara, & conspicua sunt huius facultatis opera, quę non ad Animam nutrientem pertinere possunt, cum eius tria solùm numerentur opera, nutritio, accretio, & generatio, à quibus opera uitalis facultatis manifestissimè distinguuntur. Cum insuper Anima nutriens Plantis omnibus conueniat, in quibus huiusmodi vitales operationes

Opera Vitalis.

rationes

rationes minimè conſpiciuntur; ac demum cum inſtrumenta naturalis & uitalis facultatis ſint diuerſa, ut conſpicuum eſt: pariter uitalis facultatis opera ad partem ſentientem non pertinent Vitalis enim ſine cognitione & per naturam operatur: quare apprimè diminutus videtur eſſe Ariſtoteles, qui de Anima differens tam pręclaram facultatem prætermiſit, nec ullum de ea fecit verbum. Verùm ſi accuratè rem perpendimus, conditionemq́ue uitalis facultatis conſideramus, inueniemus minimè diminutum fuiſſe Ariſtotelem, nec ullam inueniri Animæ partem inter naturalem & ſentientem mediam, quæ ad alteram earum non redigatur. Nam uitalis proculdubio ad naturalem redigitur, ut eminentia eius, ac ut diſpoſitio ad ſentientem: ideo Ariſto. per facultatem nutrientem dixit mortalibus uitam competere: quod confirmatur ex modo operandi, nam uitalis per modum naturæ & ſine cognitione operatur, eius operatio pendet ex coctione & feruore caloris in fonte eius; quæ autem ex coctione conſurgunt, ad nutrientem pertinent: ac inſuper ille feruor, ille motus cordis & arteriarum cum conditionibus agentis per naturam abſoluuntur, iurè itaque ea facultas ad naturalem ſiue nutrientem redigitur; hinc nouum & diſtinctum uiuentium gradum non conſtituit: quod demum confirmo, quia inquiunt membra animalium non nutriri niſi uiuant, infero ego, ergo uis Vitalis non ſequitur ut diſtincta à naturali, quia ſequens facultas non diſponit ad præcedentem, ſed uel antecedit uel eſt gradus eius: cum autem nutrienti non antecedat inferendum eſt uitalem eſſe gradum quendam eius; redigitur itaque uis uitalis ad naturalem, & non una in epate, altera in corde, ſed ambæ in corde ut in principe ſede locum habent.

Vitalis ad naturalem redigitur.

Solu-

Solutio difficultatum. Cap. VII.

VERVM quia ea, quæ pro altera parte adducta sunt, difficultatem non exiguam afferunt, propterea ut ea quoque diluantur, & ueritas fulgeat clarior, prętermissis quæ hac de re dicuntur ab alijs, hac ratione & uia eis satisfaciendum iudico. Ex Animæ cum corpore coniunctione uita consurgit, quæ uita uel est illud esse quod ab Anima tribuitur, uel eius operatio. Vt anima in uiuente seruetur, necessarius est spiritus siue calor ille, qui influens vt rectius infusus nuncupatur, distinctus à calore proprij temperamenti membrorum; propterea prima uitæ operatio est distributio & conseruatio illius caloris, quod cum fiat per alimenti concoctionem & per naturam, solùm ad Animam nutrientem pertinere potest, quæ iure initium uitæ Animantium esse dicitur: hic calor in nonnullis uiuentibus est exiguus, ut in plantis, nec pendet ab una aliqua principe parte in medio collocata, sed ab aliqua ferè per totum corpus extensa: & huiusmodi exiguus calor solùm parat pro nutritione, accretione, & generatione; quæ enim non uiuunt, non nutriuntur. Pulsus arteriarum in eis non reperitur, nec præparatio ad sensum, cum exiguus sit calor ille, & Anima nutriens non omnibus suis numeris absoluta. At cum uis nutriens fuerit eminentior, eiusque calor ualidior, ac feruentior, ex feruore consurgit pulsus arteriarum, & sequitur præparatio ad sensum, ac etiam ad motum uoluntarium, ut in animalibus absolutioribus: & hæc omnia iurè eueniunt, nam quia uita est fundamentum omnium operationum corporis uiuentis, ideò uis uitalis ad cæteras disponit, & in corde ut in omnium

par-

partium principe reſidet, nec datur uita ſine nutritione. Ex his conſtat uitalem facultatem ad naturalem redigi: conſtat inſuper eam uitalem facultatem, quam ponunt à naturali diſtinctam, eſſe eminentiam, abſolutionem, & exceſſum quendam facultatis naturalis; qui non in plantis, ſed in abſolutioribus uiuentibus reperitur. Et dum dicebatur ad naturalem non redigi, quia tria ſola ſunt eius opera. Reſpondeo tria eſſe opera magis neceſſaria communia omnibus gradibus uiuentium; cætera eſſe diſpoſitiones ad ea uel ad alia, quæ ob id egent pluribus inſtrumentis, cum ſint opera facultatis, quæ ad plura extendi poteſt, non autem quia ſint facultates uerè diſtinctæ, & modo vario operentur: iurè itaque Ariſtoteles Animæ nutrienti tribuit, vt ſit vitæ principium, & uitalem à naturali diſtinctam minimè ponit.

Quæ Animæ facultas ualeat ſeorſum ab alijs reperiri. Cap. VIII.

MORTALIVM & æternorum longè diſtincta eſt ratio, modusque ſe ſe habendi: in æternis enim quæ abſolutè præſtantiora ſunt, etiam origine ſunt prima, & ab alijs præſupponuntur, in mortalibus ſe habet econtra: nam priora origine ſunt perfectione poſteriora, & quæ ſunt magis neceſſaria, ſunt nobilitate poſtrema: neceſſaria eſt materia, & origine prima, at dignitate & natura eſt poſtrema: idipſum in animæ gradibus inſpicere licet. Anima nutriens apprimè eſt neceſſaria ac inſuper eſt origine prima, ideò ea in plantis ſeorſum ab alijs animæ gradibus reperiri, & ſeruari poteſt (cum cæteræ animæ partes

Eſſendi diſtinctio æternorum, & mortalium.

tes

tes sine hac nec esse nec seruari ualeant) & iure hoc euenit, nam anima nutriens est ueluti radix cæterorum graduum, & per eam seruatur & continenter reficitur calor ille, qui insusus nuncupatur, sine quo anima in mortali corpore nec esse nec operari ualet: ideò ex ea quoque prodeunt illa opera, quæ uel pro indiuidui uel pro speciei conseruatione necessaria sunt. Sed pulchra oritur dubitatio, si in mixtis inanimis, ut in metallis & fossilibus, sine restauratione seruatur calor temperamenti, cur etiam in uiuentibus calor eorum sine restauratione non seruatur? & præsertim cum omnis mortalium calor eiusdem speciei sit? Ad hoc respondens assero id iurè euenire: nam calor, qui insusus dicitur, & eget in corpore uiuentium principio aliquo in quo reficiatur, est, ueluti flamma quædam, & tenuis feruor ac spiritus: flamma autem, ut seruetur, eget continua restauratione & regeneratione, propterea non secus ac flamma reficitur & seruatur, ut docuit Aristoteles in libro de morte & uita, nec non de longitudine & breuitate uitæ, calor autem temperamenti solidorum corporum secus se habet. Insuper hoc etiam pendet ex alia causa, nam uiuentia sunt corpora dissimilium partium communi quodam spiritu iuncta & ligata quæ inuicem agunt & patiuntur, mutuoque se resoluunt ac alterant, ideò egent restauratione, quod non conuenit mixtis similium partium: Iurè itaque anima nutriens est necessaria, & à cæteris omnibus supponitur, non econtra. Hinc exploditur error Academicorum, qui aiunt dæmonibus conuenire sensus, non autem nutritionem: nam sensus sine instrumento non inueniuntur, commune instrumẽtum sensuum sunt spiritus & tenuis sanguis, hæc sine nutritione esse & seruari non possunt. Pariter exploditur error eorundem, qui cœlo sensus uel omnes uel

Dubitatio.

Solutio.

Error Academicorum.

vel potiores conuenire affirmarunt:& longè magis dam nandi sunt nonnulli ex interpretibus Aristotelis, qui idipsum ex sententia Aristotelis asserere audent. Nam quęro ab eis, uel propriè accipiunt nomen sensus, vel solum per metaphoram: si propriè, cum sint perfectiones organorum, sine eis esse non possunt, neque obeunt munera sua sine perpessione, quæ longè absunt à cœlo: si per metaphoram, non per metaphoras docuit Aristoteles, nec per metaphoras debet exponi, cum eas reiecerit à sua Philosophia. Insuper quæro de veritate & fundamento metaphoræ: si dæmonibus & cœlo metaphoricè conueniunt sensus, vel idest verum in eminétia, quia eis conuenit intellectio eminentior omni sensatione, & hoc ad rem non facit, sic enim solum intelligere eis propriè conueniet: vel id est verum, quoniam verè sentiunt sensibilia, sed vario modo ac faciant mortalia, inquiunt enim per omnem partem audire vel videre; & hoc minimè dicendum est, quia sic ea operatio per corpus absoluetur, & per facultatem animæ à mente distinctam: at omnis animæ facultas infra mentem posita mortalis est; omnis animæ facultas, quæ instrumento corporeo vtitur, à corpore pendet, per corpus est diuidua & ob id morti est obnoxia, quod de facultatibus animæ cœli dicendum non est: missum facio quòd huiusmodi sensus æterno corpori nullam præbent vtilitatem, propterea superuacanei penitus essent: colligamus itaq; nutrientem animam posse sine sentiente seruari, at non econtra, mentem verò in æternis sciunctam à cæteris inueniri, at in mortalibus nequaquam.

Error quorundā Peripateticorum.

De facultate appetente quotuplex sit, & quibus conueniat. *Cap. IX.*

QVONIAM omnia à bono pendent, ideo omnia seruant insertam ac ingenitam imaginem quandam, & veluti caracterem boni, per quem vertuntur in bonum, ac ipsum pro suæ naturæ conditione appetunt: inde oriuntur tot appetionum gradus, quot sunt gradus rerum à primo principio pendentium. Materia omnium infima eatenus dicitur bonum appetere, quatenus ex sui natura est maximè parata ad recipiendas formas, & ad eas est procliuis. Si ad elementa eleuamur, & ad inanima corpora, in eis secundus appetitionis gradus refulget; cum appetant sui conseruationem, sui propagationem; suique loci adeptionem; qui appetitus nil aliud est nisi propensio insequens formam, vt natura est, à naturæ principe pendens, in conuenientem finem directa. Dum ab inanimis ascendimus ad plantas, tertius in eis consurgit appetitionis gradus secundo summopere similis, ambo enim à forma pendent, vt naturæ sunt sine cognitione operantes: huiusmodi appetitiones, quamuis proximè ex cognitione non consurgant, cognitionem tamen eminentissimam primi opificis præsupponunt, à quo cum natura pendeat, quia bonus est, in bonum & conuenientem finem dirigitur: est itaque huiusmodi appetitus proximè cæcus, eminus verò oculatissimus. Ascendendo mox ad sentientia quartus consurgit appetendi gradus ex cognitione sensuum prodiens, cognitio est dirigens, appetitus prosequens. Hic appetitus duplex est: vel enim respicit voluptates, eas præsertim, quæ ad gustatum & tactum

Primus appetitionũ gradus.

Secundus gradus.

Tertius gradus.

Quartus gradus.

Appetitus in sentiẽtib' duplex.

ctum pertinent, & nuncupatur epithimia siue cupedia, uel cupiditas: vel respicit honores, iniurias, remotiones impedimentorum, & dicitur θυμὸς siue irascendi facultas: primus magis tendit ad finem, alter ad ordinata in finē, & ambo in corde resident, quamuis Plato, & cum eo Galenus secus sentiant. Demum si ad mentem vel ad intellectum eleuamur, supremus fulget appetitus: qui etiā duplex est, nam vel respicit finem, & dicitur voluntas; uel ordinata in finem, & dicitur prælectio. Huiusmodi appetitiones ex cognitione consurgentes ita se habent, vt ab eadem facultate cum cognitione proueniant vario modo se habente ac considerata: vt enim appetens sola ratione distinguitur à semetipsa, quæ cognoscens est; hinc vna ab altera subiecto non seiungitur, sed cui conuenit vna; etiam conuenit altera: quare cunctis animalibus ne dum sensus verùm etiam appetitio conuenit. De imaginatione quoque idipsum sentiendum est, quoniam appetitus sine imaginatione & interna aliqua rei delectabilis apprehensione non excitatur: assero tamen imaginationem esse duplicem, vnam cum ratione iunctam, alteram sine ratione, & hæc adhuc est duplex, vel exacta, & omnibus suis numeris absoluta, vel obscura, leuis, & diminuta; cunctis animalibus, vt sensus & appetitus, ita imaginatio conuenit, nisi exacta saltem obscura & inchoata: quæ ab exacta triplici potissimum differentia distinguitur, primò ratione instrumenti, secundò quia imaginatio confusa solùm circa præsentia versatur, altera circa absentia; demum quia imaginatio exquisita, distinctiores, & plures recipit imagines, & ad libitum nouas format, altera minimè.

Quintus gradus. Appetitus in mente duplex.

Vbi appetitus illi & sensus, & imaginatio.

Imaginatio duplex.

Imaginationis imperfectę, a perfecta triplex differentia.

Dubia nonnulla ad appetitum pertinentia. Cap. X.

Primum dubium.

Secundũ.

DVO præcipua dubia occurrunt: vnum eſt, an in homine vnica appetendi facultas inueniatur, vel potius plures: alterum eſt, quæ facultas principatum obtineat, num cognoſcens vel potius appetens. De primo cenſent nonnulli vnicam in nobis eſſe appetendi facultatem, quæ modo à ratione modo à ſenſu excitetur: Huius opinionis videtur fuiſſe Themiſtius, qui in 3. de Anima 52. inquit, ut nil prohibet vnum eſſe ſentiendi principium, quamuis quinque ſint ſenſus; ita nil obſtat quin vna ſit appetendi vis, actiones verò tres, quas appetitus exerceat, iraſcendi, concupiſcendi, volendi; quæ ſententia ex Ariſtotele quoque videtur poſſe colligi: nam in tertio de Anima 42. ait abſurdum eſſe appetendi facultates diuellere. Ac inſuper ait motus principium eſſe vnum, motus autem principium eſt appetendi facultas. Hanc ſententiam approbandam non cenſeo: primò quia inquit Ariſtote. in 3. de Anima 29. appetitum ſola ratione diſtingui à facultate cognoſcente, quare appetitus facultatis ſentientis eſt idem cum ſenſu, uoluntas eadem cum intellectu, at ſenſus & intellectus ex opinione Ariſtote diſtinguuntur, ergo etiam appetitus ſenſitiuus à voluntate. Præterea appetitiones frequenter pugnant inter ſe, vt conſpicuum eſt in uiro continente & incontinente, qui per appetitiones in oppoſita diſtrahuntur, at idem ſecum minimè pugnat: confirmatur, quia ex appetionibus ea quæ attinet ad ſenſum ex ſe rationis eſt expers, & ad eam pertinent perturbationes; voluntas eſt

Opinio Themiſtij circa primum.

Opinio Themiſtij reijcitur.

eſt rationis compos, & ad eam perturbationes non pertinent: hæc manifeſtè indicant eſſe facultates diſtinctas. Ad Ariſtotelem dico tunc præſertim eum reſpexiſſe in Platonem, qui appetendi facultates loco ſecernebat, hoc reijcit Ariſtot.putat enim omnes in corde ſedem habere: addo inſuper appetitiones ſenſus maximè inter ſe iunctas eſſe vt etiam appetitiones intellectus, at appetitio ſenſus ab ea intellectus maximè diſtinguitur, ea ſenſus eſt initium proximum motus, altera ſolum remotum. Cum uerò facultas appetens à cognoſcente ſola ratione diſtinguatur, quæritur ſub qua ratione præſtantior ſit, num vt cognoſcens, vel potius vt appetens: ardua eſt quæſtio, de qua non idem Scotus cum D. Thoma, nec Philoponus cum Simplicio ſentiunt: longum eſſet omnium fundamenta referre nec valde vtile, cum apud eos cumulatiſſimè legi poſſint: propterea prætermiſſa diſputatione affirmo facultatem ſub ratione cognoſcentis ſibi met vt appetenti eſſe præferendam, quod probo: primò, quia facultas ut cognoſcens facultati cognitionis experti præfertur; facultas vt dirigens facultati quæ dirigitur anteponitur, cœcus eſt appetitus & à facultate cognoſcente dirigitur, iurè itaque ei cedit, & nobilitate poſtponitur: pari ratione conſultor ab Ariſtot.in ſua R. P. maximè operari dicitur, cum ſit Dux & Princeps vniuerſæ operationis. Inſuper in cognitione conſideratur perfectio & quies, in appetitu priuatio & motus, qui eſt actus imperfectus ad appetibile tendens, ea quæ cognoſcimus, vt cognoſcimus poſſidemus, re autem appetibili caremus, cum ea ſola appetamus, quorum priuatio nobis conuenit. Præterea quod alio non eget vt principali principio pro ſuo munere obeundo liberius & præſtantius eſt, appetitus pro ſui conſtitutione eget cognitione, ut in principali principio non econtra,

Solutio fundamentorũ Themiſtij.

Secundi dubij propria opinio.

Facultas cognoſcẽs appetenti pręferẽda.

tra, quare cognitio eſt præſtantior; hinc appetitus dicitur qui cognitionem vt umbra corpus, umbra autem eſt aliquid imperfectum nec debet corpori dignitate præferri. Demum, vt contemplatio ad actionem ſe habet, ita facultas cognoſcens ad appetentem, ſed contemplatio actioni dignitate præfertur, ſic Ariſtoteles in contemplatione ſupremum felicitatis gradum collocauit: Quare ex ſententia Ariſtotelis facultatem cognoſcentem appetenti præferendam exiſtimo. Immo aſſero omnem eam dignitatem ac perfectionem, quæ in appetitu conſideratur, eminenter ac ut in principe in facultate cognoſcente includi: nam ſi appetitus ad bonum tendit id habet à cognitione dirigente, intellectio enim eſt principium; & res non quia expetitur videtur bona, ſed quia videtur bona ideo expetitur, in 12. Metap. 36. docuit Philoſophus. Inſuper fruitio eminentiſſimi, obiecti præſertim facultati cognoſcenti conuenit, quoniam præſtantiſſimum obiectum eſt bonum contemplabile, quo feliciſſimè per contemplationem fruimur, appetitus verò eiusque exptetio ſolùm conſequitur ut comes, per quem facultas cognoſcens cumulatè & firmius cum ſuo obiecto nectitur & confirmatur.

An Anima ſit tota in quauis parte. Cap. XI.

MAGNA inter viros ſapientes eſt controuerſia an anima ſit tota in quauis parte, uel potius ſit pars in parte & tota in toto, uel demum tota in una parte ſit collocata. Præcipui ex Platonicis, ut Proculus, Plotinus, Iamblicus, Numenius, & alij aſſerunt omnem Animam eſſe in toto totam, & totam in

Platonicorum Opinio.

in singulis partibus; cuius opinionis etiam fuit Simplicius, nam inquiunt perinde se habere de anima, ac de virtute seminis; at percipimus informatricem uirtutem seruari totam in quauis parte seminis, adeo quòd si genitura in uarias distribuitur partes in utero recipientis, etiam uarios producit fœtus, quare longè magis anima erit in quauis parte tota cum sit præstantior, & magis supra corpus & eius dimensiones eleuata. Hoc videtur affirmare Aristoteles in secundo de anima contextu 20. cum asserat animæ partes esse distinctas non loco, sed ratione; adeò ut cum anima sit una actu, sunt plures potestate; & in libro de iuuentute & senectute asseruit animalia insecta se habere, perinde ac plura animalia iuncta & colligata. Alij inueniuntur, qui cum his consentiunt, quatenus animam indiuiduam ponunt. dissentiunt tamen, quia negant inueniri totam in quauis parte corporis, sed totam inueniri asserunt in determinata corporis parte, nempe in corde, & inde per uniuersum corpus suas vires diffundere: nam animal est paruus mundus, anima pro portione respondet Deo, Deus in principe mundi parte ab Aristotele dicitur collocatus quare pariter de anima se habebit. Hinc conspicimus dum uia clauditur à corde ad alias partes, remanere partes illas, cum à facultate sentiendi tum ab ea mouendi destitutas. Hoc uidetur asseruisse Aristoteles in calce libri de progressu Animalium, ubi animam in principe corporis parte tanqam in arce esse collocatam affirmauit, & in libro de iuuentute & senectute asseruit Animam non esse corpus, sed in parte corporis aliqua, & in medio esse positam. D. Thomas in parte cum his consentit, in parte dissentit: consentit loquendo de anima perfectiorum Animalium, quam diuidi non posse affirmat: idque probat ex eo, quia formæ, quæ non possunt

Aliorum opinio.

D. Thomæ opinio.

for-

formare partem seorsum à toto, indiuiduæ sunt; quod enim diuiditur ad diuisionem alterius, remanet in partibus rei diuisæ: At Animæ perfectiorum Animalium sic se habent, non enim seruantur in partibus diuisis animalium, ideo non ualent formare partem seorsum à toto, & proptera indiuiduæ sunt: de his itaque consentit: differt verò loquendo de Anima Plantarum & insectorum, quàm extensam & diuiduam affirmat, cum valeat seruari in partibus seorsum à toto.

Reijciuntur enumeratæ opiniones. Cap. XII.

Prima ratio contra Academicos.

ENVMERATAE opiniones longè profectò distant à verò, & à sententia Aristotelis: primò non sunt consentaneæ rationi, quoniam affectio formæ abiunctæ, vt abiuncta est, non potest formæ à materia pendenti conuenire; at non diuidi ad diuisionem subiecti, & in maiori non esse maiorem, in minori minorem est affectio formæ abiunctæ; quare formæ pendenti à materia non conuenit: minor patet ex Aristotele in calce octaui Physi. vbi solam formam abiunctam manifestat non diuidi ad diuisionem subiecti, formas verò à materia pendentes insequi asserit extensionem corporis, & in maiori maiorem, in minori extensione esse minorem affirmat. Confirmatur, quia forma cur diuiditur, vel extenditur? proculdubio non alia de causa, nisi quia educitur e potentia subiecti, pendet ab eo, ac in eo recipitur mediantibus dimensionibus: quare omnis forma, quæ participat huiusmodi conditiones, diuidua erit, & pars erit in parte: ita autem se se habent ex senteutia Aristotelis omnes animæ gradus excepto intellectu. Hoc ipsum in nono contextu secundi de anima affirmauit Aristoteles inquiens, vt pars

Ani-

Animæ ad partem corporis, ita Anima tota ad totum corpus, uoluit itaque in parte partem reperiri, non totam Animam. Insuper aduersus eos, qui in solo corde Animam esse positam affirmant, ita argumentor solum cor non est totum animal, ergo in solo corde non reperitur tota Anima: consequentia deducitur ex primo de anima 87. vbi inquit Aristoteles, non dicere animal id, cui insit anima, absurdum est. Idipsum confirmatur ex secundo Physic. & ex secundo Post. à forma ad formatum valet consequentia, adest forma equi, ergo equus; & sic de singulis; confirmatur, quoniam cæteræ partes viuunt, nutriuntur, & sentiunt, hic est actus secundus, qui non reperitur sine primo: cum itaque in cæteris partibus eluceat operatio Animæ, & operatio nobis patefaciat formam, forma est Anima quare in cæteris partibus etiam reperitur anima. Et confirmatur, quia anima est actus corporis instrumentarij, per corpus instrumentarium non denotat Aristoteles solum cor, uel quod ei proportione respondet: quod patet ex eius declaratione, nam inquit folia esse instrumenta pro conseruatione inuolucri fructuum, inuolucrum uerò esse instrumentum conferens ad cōseruationem fructus: quare nō in solo corde est anima, alioquin sequeretur, quòd cæteræ partes non essent essentialiter instrumentariæ, animatæ, ac uiuentes. Sententia etiam D. Thomæ mihi uidetur dubia, quoniam non sola anima plantarum & insectorum diuidua est, uerùm etiam omnis alia anima secluso intellectu, cum omnis alia pendeat à corpore, & ad corporis diuisionē diuidua sit: quod manifestè asseritur ab Aristotele in contextu 20. secundi de Anima, ubi asserit animā esse diuiduam, esse actu vnam, potentia plures: At respondet D. Thomas, id esse dictum de Anima plãtarum & insectorum, non de ea perfectiorum animalium.

Secunda ratio contra secundam opinionem.

Tertia ratio aduersus D. Thomam.

K Hæc

Hæc ſolutio non videtur ſatisfacere, quoniam Ariſtoteles cum de plantis & inſectis,tanquam de illis de quibus id magis patet, & gratia exempli id dixiſſet, addit ita ſeſe habere de alijs Animæ differentijs, & in cõtextu 21. ſolùm excludit à conditione hac intellectum,de quo nil ad huc eſſe manifeſtum affirmat. Confirmatur, quoniam Ariſtoteles in textu 19. dubitauerat ob Platonis ſententiam an potentiæ Animæ ſint loco ſeiunctæ: & ſoluendo manifeſtat, non loco, ſed ratione tantùm eſſe ſeiunctas, & de ſolo intellectu ſecus ſe habere affirmat: at niſi id, quod dixerat, de omni Animæ facultate, eſſet verum non ſoluiſſet dubitationem, & minus rectè ſolum intellectum ſecus ſe habere aſſeruiſſet. Accedit quòd per datam ſolutionem poſſemus, pro Platone dicere, facultates illas ſaltem eſſe loco ſeiunctas in Animalibus perfectioribus de quibus loquebatur Plato.

Solutio dubitationis. Cap. XIII.

Gradus Animę duplex.

SOLVENDO itaque difficultatem dico gradus Animæ duplicis eſſe generis; vel enim à corpore non pendent, vt anima rationis particeps; vel pendent à corpore, & ſunt eductæ ex potentia materiæ, ut cæteri gradus eius: ſi à corpore non pendent, minimè extenduntur,& ob id diuidi non poſſunt, ſed vbi ſunt totæ ſunt, extenſio enim omnis & diuiſio ex materia quanta ducit ortum: ſi uerò pendent à materia, quoniam non ex parte ſed ex vniuerſa illius corporis materia ſunt eductæ, nec informare ualent materiam ex qua non ſint eductæ, nec valent de ſubiecto in ſubiectum migrare; propterea ſunt extenſæ, & natæ diuidi. Huiuſmodi facultates Animæ

Anima quæ à corpore non pendet nõ extẽditur.

Anima à corpore pẽdens extẽditur.

poſſunt

possunt multipliciter considerari: nam primò considerari possunt, vt sunt quantæ ex accidenti per extensionem; & sic totum est in toto, & pars in parte; & in maiori parte est portio maior, in minori minor, ut in calce 8. Physic. de vniuerso genere formarum & à materia pendentium asserebat philosophus. Hæc tamen est differentia inter Animam insectorum, & perfectorum Animalium: quia Anima insectorum, vt etiam ea plantarum, potest in partibus diuisis aliquādiu seruari; quod prouenit ex imperfectione earum, non enim subiectum ita elaboratum exposcunt: insuper id pendet ex varia constitutione corporum, nam partes plantarum & insectorum satis sunt consimiles; & id, quod cordi proportione respondet per uniuersum corpus est extensum. In hoc itaque consimiles sunt omnes formæ à materia pendentes, quòd sunt diuiduæ ad diuisionem corporis, & partes earum sunt in partibus. Differunt tamen Animæ à cæteris formis duplici differentia: primò, quia Animę integritas exposcit quandam integritatem corporis, & nexum partium præcipuarum eius, cum sit perfectio corporis instrumentarij: secundò, quia non æquè respicit quamcumque partem corporis, sed unam præsertim à qua pendet pro sui conseruatione, & id prouenit ex conditione communis instrumenti eius, nempe spirituum, quorum vnum in corpore est initium. Ad hoc respiciens Aristot. dixit Animam esse in medio, & in præcipua corporis parte, tunc enim non uniuersam eius extensionem considerabat, sed sedem præcipuam. Anima itaque mortalis ratione extensionis est tota in toto, & pars in parte: uerùm si secundò consideratur Anima, vt totum quoddam ratione intensionis, perfectionis, & latitudinis suę essentiæ, sic est tota in quauis parte: quam intensionem dum consideramus, ea quæ est in parte po-

Anima materialis triplici modo consideratur & primo.

Differentia inter animam insectorum & perfectorum animalium.

Secundus modus consideratio-nis animæ materialis

tius debet dici forma partis, quàm pars formæ: nam essentia formę non ita includit extensionem, vt in vna parte vnus, in alio alius insit suæ latitudinis gradus; immo Anima caret huiusmodi gradibus, per quos cum successione recipiatur, vt recipiuntur accidentia. Tertiò si Anima consideratur, ut totum distinctis facultatibus, quasi gradibus ab essentia Animæ non seiunctis præditum, ita quoque est tota in quauis parte: nam vis nutriendi est in uirtute sentiendi, vt triangulus in quadrato, ex eis enim consurgit una forma non dissimilis, sed consimilium suæ extensionis partium: sic demonstrauit Aristot. partes siue facultates Animæ loco non distinguit. Et si quis dubitet de oculis, & de auribus, in quibus uariæ inueniuntur facultates sentiendi, dicendum est facultates organorum esse quidem diuersas, at facultates animæ, quæ sunt eædem cum essentia Animæ, non esse diuersas, ut in præcedentibus apparuit. Ex his conspicuæ sunt solutiones omnium difficultatum: nam dum ostenditur Animam esse totam in quauis parte exemplo uirtutis seminum dico per id solùm ostendi, quòd est tota in quauis parte considerando totum pertinens ad essentiam & facultatem, non autem ad extensionem. Ad Aristotelem, qui dicit in quauis parte inesse totam Animam, respondeo inesse totam ratione potentiarum, non autem quòd non sit verè extensa & diuidua: at de his satis.

Finis Libri Tertij.

PETRI DVODI
FRANCISCI D. MARCI
PROCVRATORIS FILII
De Anima Liber Quartus.
Et eſt de Anima nutriente.

Nutritionem prouenire ab Anima. Cap. I.

NATVRA, quæ abſolutiſſima eſt, & nullum gradum prætermittit inanem aſcendendo à gradu inanimorum ad gradum animantium, ab obſcuriſſimo orditur; & ab eo quod inanimis adeò eſt ſimile, vt plurimi exiſtimauerint eorum initium non eſſe Animam, ſed eſſe naturam infra Animam collocatam: huiuſmodi eſt gradus plantarum, & uis ea, per quam Animalia nutriuntur: nec iniuria videntur fuiſſe huius ſententię, cum facultas hęc ſine cognitione & cum conditionibus agentis

tis per naturam operetur, ac insuper cum videatur nutritio igni primò competere, & per ignem mox alijs; ignis enim continenter nutritur, & restauratio caloris viuentium simillima est conseruationi & restaurationi igneæ flammæ. Hinc à medicis opera nutrientis facultatis nuncupantur naturalia. Verùm quam longè hæc opinio absit à uero, facilè constat, dum opera nutrientis facultatis conferuntur cum operibus ignis & aliorum non viuentium: nam si respicimus nutritionem, percipimus viuentia nutriri per instrumenta, vt per venas & similia, nutriri per conuersionem alimenti in humores quosdam medios, nutriri singulas partes, conseruando conuenientem rationem alimenti ad rem nutritam, & demum moueri alimentum ad oppositas differentias viuentis: hæ conditiones in ea ignis regeneratione, quæ similitudine tantùm dicitur nutritio, minimè inueniuntur. Accedit quòd ea conseruatio caloris insusi in viuente per multos annos non nisi auxilio Animæ potest viuentibus conuenire. Idipsum secundò patet considerando modum accretionis viuentium, crescunt viuentia per omnes partes seruata proportione, seruata figura viuentis, & crescunt vsque ad certum terminum, qui terminus variorum viuentium varius est: de ignis accretione non sic se habet, non enim quæuis ignis pars seruata proportione crescit, nec eadem seruatur figura, cum ignis careat propria figura, & solùm ad pyramidem vergat ob propensionem ad locum sursum, sic alimentum eius solùm tendit sursum; demum accretionis ignis non certus est terminus ratione sui, nec distinctorum ignium termini sunt distincti, ignis enim est veluti aggregatum ex multis numero ignibus: ac vt numerus indiuiduorum sub specie ex parte speciei non est determinatus, ita nec accretio ignis cum

Reiectio huius opinionis.

Primũ fundamẽtum.

Differentia nutrientis facultatis, ab opere aliorum inanimatorum.

Secũdum fundamentum.

ſit ueluti ſpecies ex multis indiuiduis conflata, eſt determinata; ſed eius terminatio pendet ab alio, nempe uel à combuſtibili ut à cauſa ſine qua non, uel ab ordine uniuerſi: at uiuentia ex ſe habent certum terminum ſuæ accretionis. Demum idipſum confirmatur, conſiderando attinentia ad generationem: uitæ expertia generant ſibi ſimile immediatè per actionem & perpeſſionem primarum qualitatum, at uiuentia generant mediante ſemine & uirtute informatrice; idque faciunt uel in utero fœminæ conſimilis, uel in ſinu terræ quaſi in utero communis matris: conſtat itaque hæc non eſſe opera naturę ab Anima diſtinctæ, ſed eſſe opera Animæ ſummopere ſimilis naturæ infra Animam collocatæ ob quam ſimilitudinem nuncupantur frequenter opera naturalia, & præſertim ob ſimilitudinem in modo operandi.

Fundamētum tertiū

De alimento. Cap. II.

QVONIAM pro facultatum declaratione, ab obiecto ueluti à magis conſpicuo ordiendum eſt propterea ut Anima nutriens eluceſcat, ab alimento, quod eius eſt commune obiectum & ueluti materia in qua uerſatur, ſumendum eſt initium. Pro conſtitutione alimenti quatuor requiruntur; primò ut ſit contrarium ei quod alitur, ſecundò ut ſit natum in illud permutari, tertiò ut ualeat illud augere, demum ut ad id quod alitur ſe habeat perinde ac materia ad formam. Dum dicimus alimentum eſſe contrarium, non ſolùm denotatur oppoſitio inter formam & priuationem quæ in ſubſtantia reperitur, uerum inſuper contrarietas externa qualitatum, quoniam in nutritione reperitur actio & paſſio, quę ſine qualitatum con-

Alimentū facultatis nutrientis obiectum.

Ad alimēti constitutionem quatuor reqri.

Prima ratio.

Quæ nam contrarietas requiritur in alimento.

Similitudo ĩ alimẽ to quæ. contrarietate fieri non poteſt. Dicimus alimentum eſſe contrarium in principio ſimile in fine, contrarium forma ſimile materia, contrarium actu ſimile poteſtate.

Alimenti quatuor gradus. In alimento varij conſiderantur gradus, datur alimentum poſtremum, proximum, remotum, & remotiſſimum: At non conſtat quodnam cenſeri debeat alimentum vltimum ſiue poſtremum.

Quid intelligat per alimẽ tum poſtremum. Nonnulli id eſſe volunt, quod proximè vertendum eſt in ſubſtantiam viuentis, ita ſanguis ab Ariſtotele in 2. de partibus Animalium

Opinio Themiſtij cap. 3. nuncupatur alimentum vltimum, pariter in libro de iuuentute & ſenectute: huius ſententiæ fuit Them. ideo ſanguinem aptum pro nutritione partis aſſerit eſſe

Confutatio huius opinionis. Prima ratio. alimentum vltimum. Quam ſententiam non cenſeo ueram, nam vtor ratione Ariſtotelis: ſanguis ille debet verti in carnem, ergo eſt contrarius, ergo non eſt id alimentum quod in fine dicitur ſimile.

Secunda ratio. Inſuper vtor ratione Alexandri capi. 10. ſui primi libri de Anima, quia alimentum rei alitæ eſt alimentum, res alita eſt ea cui facta eſt adiectio, & quod ei additum eſt verè ſimile eſſe dicitur. Sumpſit Alexander hoc ab Hippocrate referente Galeno primo de naturalibus facultatibus cap. 11. vbi aſſerit nutrimentum eſt quod nutrit, quod uero nutriturum eſt, ueluti nutrimentum eſt ſiue futurum nutrimentum. Rectior itaque eſt ſententia Alexandri,

Græcorũ aliorum opinio ꝓbatur. quæ etiam fuit Philoponi, Galeni, & Hippocratis: & ratio eſt, quoniam ſimilitudo in actu conſideratur non in ipſa potentia, & alimentum per actum nutritionis dici debet alimentum non per potentiam: conſideratur itaque primò conuerſio alimenti remoti in chylum & ſanguinem, mox præparati ſanguinis appoſitio, deinde agglutinatio, poſtremò aſſimilatio, & in eo actu aſſimilationis dicitur nutrire, & alimentum poſtremum eſſe dicitur id quod conuerſum eſt. Et ſi quis inſtet,

quia

quia tunc uidetur iam esse pars non alimentum, ad hoc non respondendum est asserendo id esse alimentum respectu partium, quæ effluxerunt, esse autem partem remanentis: hæc enim sententia uera non est, quia alimentum est ad aliquid, & dicitur alimentum rei quæ alitur, ut rectè dixit Alexander, res quæ alitur non est ea quæ effluxit, sed quæ remanet; immo vt id quod crescit debet manere idem ante & post, ita id quod alitur. Propterea dico quòd quamuis alimentum vt eadem forma formatum, dicatur pars tamen vt denuo conuersum & præcedenti additum, propriè eius alimentum nuncupatur. Ad Aristotolem, qui sępe sanguinem nuncupat alimentum vltimum, respondeo sanguinem esse alimentum vltimum, loquendo de alimento proximè nutrituro, non autem actu nutriente: & dicitur alimentum vltimū, quia ut nutriat, in alios intermedios humores uerti nō debet, vt debent verti cibi dum primò recipiūtur.

Instantia.

Responsio

Solutio fundamentorū Themistij.

De reliquis conditionibus Alimenti. Cap. III.

ALTERA alimenti cōditio erat, vt esset natum à calore uiuentis in substantiam eius permutari: ratio huius est conspicua, nisi enim posset permutari, non posset nutrire. Hinc excluduntur medicamenta & venena, quę cum nequeant cōcoqui, sed potius dominentur & vincant, non valent in substantiam uiuētis cōuerti: excluduntur etiam metalla, quę cum à calore humido nō liquescant nec superentur, nutrire nō ualent, vt rectè docuit Aristoteles in prima part. Problem. 42. quod autem de strutio aiūt quia videtur deglutire ferrū eoq; nutriri, commentū est: oblectatur id animal ferro, &

Secunda alimenti conditio.

Medicamenta & uenena nō dicuntur alimenta.

Metalla nō sunt alimentum.

L non-

Tertia cõditio alimenti.

nonnunquam deglutit illud, at cum excrementis id ipſum eiicit ſine permutatione ſubſtantiæ; Tertia condi-

Odor, calor, & ſapor nõ sũt alimenta.

tio erat, vt alimẽtum deberet eſſe mole præditum, vt valeat augere: ratio eſt, quia accretio eſt vna ex præcipuis operibus animæ nutrientis. Hinc excluduntur nedum co-

An odor nutriat.

lores & ſapores, verùm etiam odores & nonnulla corpora, quæ in halitus diſſoluuntur. At de odoribus non ſpernenda quæſtio eſt an nutriant, quoniam nonnulla venena ſolo odore interficiunt, medicamenta nonnunquam per ſolum odorem mouent corpora, morbi per odorem fiunt contagioſi, hæc non euenirent niſi odor eſſet natus nutrire & in ſubſtantiam animalium verti. Propterea

Galeni et aliorum opinio.

Galenus 2. aphor. partic. 11. ait. odores citisſimè reficere, & 3. methodi ait curari ſincopem ijs, qui ſpiritus nutriunt, ſuauibus odoribus. Conciliator putauit odore ſolos ſpiritus nutriri. Manardus lib. 18. Epiſt. 6. ne dum ſpiritus, verùm etiam ſolida corpora nutriri cenſuit, motus exemplo Democriti, qui centeſimum nonum agens annum ſolo odore panis, vel vt alij inquiunt, mellis triduo vitam produxit. Eiuſdem opinionis etiam fuere Pytha-

Ariſtotelis opinio.

gorei. His aduerſatur Ariſtoteles in libro de ſenſu & ſenſili, quoniam alimentum debet eſſe ſubſtantia, debet habere excrementa, debet tendere ad ventriculum, verti in chylum & ſanguinem. Hæc non conueniunt odori, cum non per os ad ventriculum, ſed per nares ad pulmones tendat, cum non incraſſetur, nec valeat in chylum & ſan-

Solutio difficultatis.

guinem verti. Soluendo itaque dicamus, vel nomine odoris intelligimus ſolam qualitatem, & de hac non eſt dubitatio, quòd non nutriat, non enim accidens vertitur in ſubſtantiam; vel intelligimus corpus odore preditum: & hoc eſt duplex, vel craſſum quod per os recipitur, de hoc quoque non eſt dubitatio, nam proculdubio nutrit; vel intelligimus corpus id aereum, quod eſt veluti

vapor

vapor & halitus ex corpore crasso resolutus ad nares tendens: de hoc solo est dubitatio. De quo etiam loquendo asserendum est, nutritionem dupliciter accipi; vel proprie, quæ fit cum conuersione in chylum & sanguinem aut in aliud simile; vel pro quadam refocillatione & alteratione spirituum: & tunc dicendum odores propriè non nutrire, sed solùm minus propriè, alterando, excitando, recreando, vt innumera exempla nobis manifestant; sic venena sæpe odore necant, & morbi sunt contagiosi alterando spiritus: in hoc sensu verum est odores citissimè reficere alterando, ut etiam acetum rosaceum pulsuum, & narium madefactione nobis prodest: Hoc rectè nouit Aristot. ideo in libro de sensu & sensili inquit, quòd odores ad ualetudinem conferant manifestum est, & patet ex dictis. Ad instantiam sumptam ex Democrito, quam tanti fecit Manardus, ut sit mirum quòd uir sapiens, tam leui & fortè fabulosa relatione motus asseruerit odorem etiam solida corpora nutrire: ad hoc inquam respondens concesso quòd res ita se habuerit, de cuius ueritate nil certi constat; dico senem illum fuisse repletum humorum multitudine, spiritus autem eo odore refocillati redditi potentiores ualuerunt magis concoquere humores illos, & in alimentum ultimum commutare, nam senes potius moriuntur ob imbecillitatem caloris quàm ob inopiam alimenti. Postrema conditio alimenti erat, ut ad id quod nutritur se habeat perinde ac materia ad formam: sic inferiora elementa modo quodam dicuntur alimentum ignis, quæ postrema conditio est conspicua ex dictis, & uirtute continetur in eis, interit enim alimentum & recipit formam rei quæ nutritur.

Quomodo alimentum reddatur simile. Cap. IIII.

QVONIAM alimentum ex contrario debet reddi simile, iurè considerandum occurrit, per quid, & quo pacto simile reddatur: conspicuum est alimentum simile reddi per coctionem, quæ est perfectio à naturali & proprio calore ex oppositis passiuis: quot verò sint coctionis gradus, non ita constat. Nonnulli asserunt esse quinque, primam inquiunt fieri in ore, secundam in ventriculo, tertiam in epate, quartam in venis, postremam in extremitatibus venarum, dum fit appositio & agglutinatio. Auicenna in prima primi, quatuor enumerat, dimittendo eam quę in ore. Galen. in lib. de succorum bonitate & vitio c. 5. tres esse asserit, in vnam redigendo eam quæ in epate & in uenis fit. Nonnulli ex sententia Aristotelis duas esse affirmant, primam in ventriculo, postremam in corde, cor enim dicitur finem apponere concoctioni alimenti in li. de iuuentute & senectute. Non desunt, qui vnicam statuant, quoniam finis & terminus vnicus est. Vt rem hãc paucis perstringam lucidamq; reddam, Asserendum censeo coctionem esse duplicem, vnam factam ante alimenti assumptionem, alteram post assumptionem eius, vt nouit Gale. in lib. de succorum bonitate & vitio: loquendo de ea, quæ in nobis fit post assumptionem alimenti, quæ magis ad rem facit, assero primò eam quæ fit in ore non propriè iudicandam esse coctionem, quoniam non mutatur forma alimenti, neq; excrementa secernuntur. Quòd si Aristot. in libro de iuuentute & senectute inquit vnam operationem in alimento esse, quam oris virtus exercet; respondendum est cum ipsomet Aristotele in 2. de partibus

Marginalia: Quot sint gradus coctionis. — Aliorum opinio. — Auicennæ opinio. — Galeni opinio. — Aliorum opinio. — Aliorum opinio. — Opinio propria.

tibus Animalium capitu.3. vbi se declarans inquit, eam non coctionem esse sed dispositionem, quia per eam incisionem alimentum redditur coctu facilius. Hinc falluntur qui Aristotelem carpunt, quia putarit eam esse coctionem. Explosa itaque ea, quæ dicitur fieri in ore; Prima coctio statui debet illa, quæ fit in ventriculo: eius terminus est forma chyli, excrementa verò crassiores feces. Secunda coctio ex medicorum sententia fit in epate, at ex sententia Aristotel. in epate disponitur cibus ad coctionem in corde eius coctio perficitur: & si perficitur extra cor, id contingit per virtutem à corde infusam; terminus est forma sanguinis, excrementa vtraque bilis, & vrina. Tertia ab Auicenna ponitur in venis: Hanc Galenus non ponit distinctam ab ea epatis, vt Arist. eam epatis non distinguit ab ea cordis, & iurè quidem: nam gradus coctionum numerantur per fines, in venis forma alimenti & finis non variatur, solùm alteratur & disponitur; ideo tertiam coctionem in membris fieri putandum est, de qua rectè dixit Galenus 8. de compositione medicamentorum secundum locos, coctionem uocari alterationem, quousque in similitudinem partis quæ nutritur transmutatur; vbi verò parti apponitur, nutritio dicitur: finis itaque huius postremæ coctionis est assimilatio, excrementa sunt sordes, sudores, euaporationes, pili. Quòd si Aristoteles in libro de iuuentute & senectute ait cor finem apponere coctioni vltimi alimenti, dicendum est concoctionem esse duplicem, communem vnam, alteram propriam singulorum membrorum, ut rectè nouit Auerroes 2. collect. capit.9. Aristoteles id protulit de coctione alimenti communi: Si demum coctiones numerare uolumus & latè & propriè sumptas, & ante & post alimenti assumptiones; sic dicere debemus coctionem primam fieri à natura coquente cibos,

Nonnullorum error

Gradus coctionũ numerantur per fines.

Solutio fundamenti quartæ opinionis.

cibos, secundam ab arte, tertiam in ore, quartam in ventriculo, quintam in epate, sextam in corde, septimam in venis, octauam in membris: quæ postrema concoctio totuplex est, quotuplices sunt partes distinctæ animalium.

Opera Animæ Nutrientis. *Cap. V.*

Pro triplici munere anima alimento utitur.

APPARVIT alimentum esse illud, in quo tanquam in materia versatur Anima nutriens: hac autem materia vtitur pro triplici munerum functione, nempe pro nutritione, accretione, & sui similis procreatione: primum est veluti initium, secundum vt medium, postremum vt finis; in quo ternario collocata est perfectio operationum animæ nutrientis. per nutritionem seruamur numero incolumes, & perficimus vitæ periodum nobis à natura designatam per accretionem perficimur: per generationem æternitatem, vt fieri licet, consequimur. Nutritio pendet ex alimento vt substãtia est, Accretio vt est quantum, Generatio vt est vtile, & redundans pro nutritione. Ex his tribus operibus quod est origine prius, est perfectione posterius; quod verò est postremum origine, est perfectione & natura primum. Ideo iure dictum est opus maximè consentaneum naturæ uiuentium esse generare sibi simile. Et quoniam hæc sententia à multis in dubium vertitur, & variæ aduersus eam afferuntur instantiæ: propterea, & prò eius explicatione, ac pro solutione omnium difficultatum accipiendum primò est, quòd per generare sibi simile non denotatur omnium generatio; non enim ea datur intelligi, quæ elementis & inanimis conuenit, sed sola generatio uiuentium instrumento seminis absoluta:

Opus naturæ consentaneũ generare sibi simile quomodo intelligatur.

hæc

hæc dicitur præstantissima non quidem omnium operationum Animæ, dantur enim operationes eminentiores attinentes ad superiores Animæ gradus, sed præstantissima est inter operationes Animæ nutrientis. Præstantia eius patet primò ex fine, quia per similis procreationem viuentia, vt eis licet, adipiscuntur æternitatem & diuinitatem: nam Dei opus est æternitas. Insuper patet ex perfectione eius cui conuenit, tunc enim vnumquodque perfectum est, cum sibi simile valet procreare: conuenit enim generatio uiuentibus ætate & virtute perfectis, non mutilis, non sponte genitis: Et cum sit opus præstantissimum, ideo maximè per naturam expetitur est enim postrema omnium operationū pendentium à forma per naturam & sine cognitione operante: & cum maximè à natura expetatur, propterea vt ad hanc muneris functionem animalia magis essent procliuia, cum ea fuit complicata vehementissima omnium uoluptatum, uoluptas enim esca est uehementissimè animalia alliciens, quarum maxima est voluptas venerea, quę adeo est potens, ut frequenter in vsu venereo, neglecto uero fine, eam nobis pro fine statuamus. Colligens itaque assero, generare instrumento seminis sibi simile inter opera Animæ nutrientis est opus postremum, præstantissimum, & propterea summopere Naturæ consentaneum, maximeque à natura exoptatum; ad quod interna naturæ commotione cum uehementi voluptate maximè Animalia sunt procliuia quod expressit Virgilius inquiens.

Omne adeò genus in Terris hominumq; ferarumq;,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; uolucres
In furias, ignemq; ruunt, Amor omnibus idem.

Asserui etiam accretionem præferendam esse nutritioni,

tioni, quod in parte uerum in parte falsum est: si enim consideratur accretio absolutè ex parte quantitatis, & nutritio ratione substantiæ, proculdubio accretio nutritioni cedit: at si consideratur quatenus ultra substantiæ adeptionem accretio superaddit quantitatem, perfectionem accessionem ad postremum finem, nec potest nisi à validiore uirtute prouenire; sic præstantior esse dicitur, cum posterius generatione, finiq; proximius dicatur esse natura prius.

Quomodo nutriamur, quousque viuimus. Cap. VI.

SENTENTIA fuit Aristotelis in primo de ortu & interitu, nec non in 2. de Anima 18. uiuentia cousque uiuere quousque ualent recipere alimentum: quæ sententia dubia videtur, nedùm ob Animalia nonnulla, quæ per multos menses alimentum non recipiunt, uerùm insuper quia datur ægritudinis genus, per quod homines cibum aspernantur, ab eoque summopere abhorrent, ideo ἀτροφία siue priuatio nutritionis nuncupatur. Præterea animal prius desinit nutriri quàm moriatur, nec enim calor tunc adeò potens est, ut possit aliud vertere in substantiam partium viuentium, quare prius desinit posse aliud mutare quàm desinat esse. Ad hanc difficultatem nonnulli respondendo inquiunt nutritionem dupliciter accipi, & pro conuersione alimenti in substantiam uiuentis, & pro sola alimenti alteratione: semper nutriri affirmant nutritione secundo modo, at non primo modo sumpta. Hæc solutio uera non est, quoniam ad quid confert ea alimenti alteratio ipsi uiuenti, nisi ex ea modo aliquo reficiatur? propterea enim semper dicitur debere nutriri, quoniam semper debet aliquid refici & restaurari.

Instantia.

Aliorum responsio.

Opinio hæc reijcitur.

Præterea

Præterea qui hoc dicunt,non percipiunt rationem eius sententiæ Aristotelis nec fundamentum necessitatis nutritionis, quod explicatur ab Arist. in libro de longitudine & breuitate vitæ,& in libro de iuuentute & senectute,nec non à Platone in Timeo:necessitas enim continuæ nutritionis pendet ex calore eo,qui infusus nuncupatur, quo sola viuentia sunt prædita: qui calor est flammæ instat,quæ nedum aliud consumit, verùm ea quoque continenter fluit,& nisi reficiatur euanescit:Cum itaque ille calor sit tenuis,igneus,similis flammæ lucernæ,vt inquit Aristoteles, continenter refici debet, alioquin extinguitur. Ideo soluendo difficultatem dico, nutritionem ad duo posse referri, vel ad alimenti in substantiam solidæ partis conuersionem, & hanc assero non semper viuentibus conuenire, neque necessariam penitus esse;vel ad caloris viuentium restaurationem, & hanc censeo esse necessariam,& semper conuenire viuentibus. Hæc solutio colligitur ex Aristotele in libro de iuuentute & senectute, dum inquit, alimentum non sumentia animalia, & Plantæ intereunt;consumit enim ipsum seipsum, vt multa flamma minorem,sic naturale calidum materiam:patet itaque Arist. retulisse necessitatem nutritionis ad calorem,qui similis dicitur flammæ lucernæ. Ex his colligitur, quomodo nutriamur quousque uiuimus, & quomodo solui debeant instantiæ: Nam animalia, quamuis per multos menses non recipiant externum alimentum,attamen habent alimentum internum. In ægritudine,quæ est aspernatio alimenti,& propè mortem,quamuis non adsit semper conuersio alimenti in partes solidas,semper tamen calor ille uitalis reficitur: & ea aspernatio alimenti est deprauatio, non exacta priuatio nutritionis.

Opinio propria.

Quomodo nutriantur Plantæ. *Cap. VII.*

Plotini opinio.

DE VITA Plantarum variȩ apud Philoſophos extitere ſententiæ: præcipue autem ſunt tres duæ extremæ, vna media. Plotinus Enneade quarta, & alij eiuſdem claſsis putarunt Plantas propria anima & vita eſſe deſtitutas, ſolùm autem viuere & nutriri per animam terræ, Plutonis & Proſerpinȩ, quaſi maris & fȩminæ nomine denotatam, ratione diuerſarum facultatum eius. Confirmant hanc ſententiam, quia perinde ad terram ſe habere plantas affirmant, ac ad animalium corpus ſe habeant pili, & vngues; quæ quamuis creſcere & nutriri videantur, attamen id ſolùm habent munere animæ animalis, cuius ſunt excrementa non partes. Hinc euenire aſſerunt, quòd ſemina, lapides, & plantæ iunctæ terræ nutriuntur & creſcunt, euulſæ, deſinunt viuere & nutriri. Hinc Stoici Plantas nec animatas nec animalia affirmabant, referente Themiſtio. Hanc opinionem à vero eſſe alienam putandum eſt: primò fundamentum fallax eſt, non enim Terra cæteraq; elementa viuunt, cum in eis vitæ opera non appareant; & valde alienum eſt à ratione putare Terram eſſe animatam, Plantas verò eſſe excrementa, cum terra non alatur nec creſcat, ſemen viuentium more non emittat, non ſit inſtrumentaria, quæ omnia conuenire plantis conſpicuum eſt. Præterea ſi plantæ pilorum inſtar ſe haberent ad terram, per ſolam Terram alerentur, nec egerent alimento alieno; ſine ſemine emitterentur à Terra, non autem virtute ſeminis: at Plantæ egent inſperſione aquæ, egent proprijs ſeminibus, non itaque ſunt excrementa

Opinio Plotini reijcitur.

terræ.

terræ. Demum si solùm viuerent per uitam terræ, non essent inter se distinctæ specie, sed solùm per accidentia nam eadem omnium esset vita. Insuper seorsum à terra non viuerent, non in eis appareret distinctio maris & fœminæ, nec semen emitterent: at conspicimus verè distingui specie, conspicimus Plantas nonnullas euulsas à terra diu viuere in aqua, semenque emittere, & in nonnullis apparere distinctionem maris & fœminæ: non itaque viuunt per animam terræ. Quòd si euulsæ à terra vt plurimum desinunt viuere, iunctæ terræ obeunt munera uitæ; id euenit, quoniam ex terra congruens alimentum recipiunt, non tamen à terra sola, sed ab ea cum alijs permixta.

Alia de Plantis opinio. Cap. VIII.

EXISTIMARVNT Pythagorici Plantas, nedum anima nutriente, verùm etiam sentiente esse præditas; ideo ex eorum sententia dixit Plato in Timæo Plantas modo quodam animalia esse, & sensum obtusum habere. Auerroes verò com. xv. secundi de anima affirmauit quosdam existimasse Plantas vigilare & dormire. Anaxagoras demum, & Democritus putarunt eas voluptate doloreque affici, nec sentiendi solùm, sed & cogitandi & intelligendi vim habere. Id confirmant, quia amicitia & odium apparent in Plantis; Vlmus est amica viti, cui inimica sunt olera; cucumis odit oleum: amicitia & lis non sunt sine cognitione, sunt itaque plantæ cognitione præditæ: propterea conspicimus plantam vnam ad aliam accedere, deserere terram aridam, ad humidiorem declinare. Hæc sententia & veritati & methodo eius perquirendæ omnino est aduersa; cogno-

Hæc sententia confutatur.

Prima ratio.

cognoſcimus principia per eorum opera, at niſi ſomniemus, nec ſomnum in Plantis conſpicimus nec ſentiendi ueſtigia. Accedit quòd Natura facultatibus largitur inſtrumenta, in Plantis nullius cognitionis inſtrumenta inueniuntur. Præterea ſi id eſſet, mundus tunc ſua eſſet perfectione deſtitutus, uniuerſum non eſſet uniuerſum, non enim in eo ſinguli uiuentium gradus inuenirentur. Aſſerere, ut aiunt nonnulli, competere Plantis ſenſum pro receptione ſenſibilium; non pro iudicio, eſt idem ac aſſerere Plantis ſenſum non conuenire: ſenſus enim in iudicio, non in ſola receptione eſt collocatus. Accedit etiam, quòd ſecus in non ſentiente recipiuntur ſenſibilia, ac recipiantur in ſentiente, ut in 2. de Anima contextu 127. docuit Philoſophus. Fundamenta huius opinionis leuia ſunt, ſolùm indicant Plantis conuenire litem & amicitiam à natura & temperamento pendentem, non à cognitione: pariter ea propenſio ad id quod eis utile & accommodatum eſt, à natura & naturalibus facultatibus oritur. Quare cum Peripateticis ſentiendum cenſeo, Plantas per propriam animam uiuere, easque eſſe præditas ſola anima nutriente, cognitionis autem eſſe omnino expertes.

Secunda. Tertia. Peripateticorum opinio.

De fame & ſiti. Cap. IX.

Duplex cauſa famis, & ſitis.

QVONIAM nutrientes Animæ & appetitionis alimenti magnus eſt nexus, propterea de fame & ſiti, breuiſſimè tamen, agendum eſt. Fames & ſitis uel oriuntur ex ægritudine aliqua & ex praua affectione, uel ex affectione ſecundum naturã. Prima ad nos non pertinet, de altera eſt

ra eſt agẽdum. Galenus primo de ſymptomatum cauſis capit. 7. quinque dinumerat ad appetitum cibi pertinentia: primò enim conſideratur reſolutio ac inanitio partium corporis; ex qua ſecundò conſurgit indigentia & naturalis appetitus cognitionis expers; tertiò inde oritur ſuctus, per quem partes trahunt humorem à venis, hæ ab epate, epar per venas meſaraicas à ventriculo; quartò in ventriculo oritur ſenſus ſuctus; poſtremò conſurgit appetitus cibi cum cognitione, qui fames vel ſitis nuncupatur. In cognitionis expertibus tres primi ſoli gradus reperiuntur, in animalibus munere ſenſus inueniuntur etiam poſtremi. Quid itaque erit fames vel ſitis? Plato quarto de Republica eam definiens inquit, Fames eſt appetitus alimenti, ſitis eſt appetitus potus. At nimium confusè definit, conſtat nos in fame & ſiti appetere cibum & potum, ſed non conſtat qua ratione expetantur: ideo ea præſertim explicanda eſt. Galenus in primo de ſymptomatum cauſis dixit eſſe ſenſum ſuctus & penuriæ, ſed dubia eſt ea definitio, primò ratione generis, ſecundò ratione differentiæ: ratione generis, quia pro genere rectius ſumitur appetitus, ut fecerunt Plato & Ariſtot. quàm ſenſus; nam fames non eſt ſenſus, ſed appetitus ex ſenſu conſurgens: quòd ſi ſenſum accipit tanquam cauſam, vt inde appareat differentia inter naturalem appetitum, & eum qui pendet à cognitione, vt reuera ſumpſit Galenus, qui etiam famem appetitum appellat: hoc parum refert, quia non conſideratnr modò an rectè ſenſerit Galenus, ſed num rectius pro genere accipiatur appetitus vel ſenſus. Pariter dubia eſt ea definitio ratione differentiæ, quoniam ſuctus eſt attractio & motus quidam, motus non percipitur niſi per ſenſibile proprium, ideo rectius per ſenſibile pro-

Platonis definitio de fame & ſiti.

Galeni definitio.

proprium definitur. Accedit quòd non omnis perceptio ſuctus & attractionis eſt fames: ſugunt etiam ſanguiſugæ & alia multa, quorum ſuctus ſenſu perceptus non eſt fames. Ideo oportet, ut ille ſuctus per aliquod proprium explicetur. Ariſtoteles dixit famem eſſe appetitum calidi & ſicci, ſitim uerò appetitum frigidi & humidi: quæ deſcriptio & ex parte generis & ex parte differentiarum rectior eſt; nam ponitur genus proximum, & adduntur differentiæ rectius conditionem alimenti circumſcribentes, & magis propriè appetitum excitantes. Et quamuis nomen appetitionis etiam de naturali ſine cognitione dicatur, id nihil refert, quoniam abſolutè & propriè de ea ſola dicitur quæ cognitionem inſequitur. Quòd ſi etiam appetitio latè ſumatur, dico quòd fames quoque & ſitis ſumuntur latè pro fame naturali conueniente plantis: propterea appetitus fami & ſiti conuenientiſſime reſpondet.

Ariſtotelis definitio probatur.

Explicatio definitionum famis & ſitis. *Cap. X.*

DEFINITIONES appetitionum cibi ab Ariſt. traditæ varijs ſunt difficultatibus inuolutæ: nil enim per ea definiri debet, quæ ex euentu ei competunt; at dicebat Plato in 4. de Republica, quòd expetamus magnum uel paruum, calidum vel frigidum cibum; ex euentu eſt, & ex noſtra diſpoſitione, ex natura autem rei ſolùm dicimur expetere alimentum. Confirmatur dubitatio, quia alimentum eatenus per ſe expetitur quatenus nutrit, at nutrit vt ſubſtantia eſt, non ut calidum vel frigidum, non enim accidentia nutrire valent. Præterea idem ſimul

Dubitatio prima.

Dubitatio ſecunda.

ſimul contraria non expetit, idem tamen ſimul poteſt eſurire & ſitire, non itaque fames calidi & ſicci, ſitis frigidi & humidi appetitiones ſunt. Demum dubia videtur Ariſtotelis ſententia, quoniam puer ſtatim ortus alimentum appetit, & in vtero quoque eſurire dicitur, & commouetur, dum nutrimento ob matris ieiunium caret; & proculdubio non cognoſcit calidum uel frigidum, nec quærit ſub ratione calidi uel frigidi. Hæ & ſimiles difficultates obſcuram reddunt ſententiam Ariſtotelis. Pro quarum explicatione accipiendum primò eſt, ad famem & ſitim conſtituendas duas conſpirare appetitiones, naturalem unam ſine cognitione & antecedentem, alteram ſequentem & cum cognitione, ut iam patuit. Inſuper ea alimenti appetitio præſertim eſt affectio oris uentriculi, nam ea pars exquiſitiſſimo ſenſu prædita eſt: properea dum ſola oris ariditate ſitimus ſine conſenſu cum ore ventriculi, ea propriè ſitis non eſt, dici tamen poteſt affectio totius corporis mediante ore uentriculi. Appetitus alimenti proculdubio ratione finis eſt appetitus ſubſtantiæ natæ conuerti in ſubſtantiam appetentis, at ratione medij per quod mouet, & percipitur læſio, eſt appetitus calidi, frigidi, & cæt. & dicendo calidi, ſimul denotamus & ſubſtantiam, & id per quod percipitur læſio & indigentia. Dum alimentum expetimus ob uariam noſtri corporis, & præſertim uentriculi diſpoſitionem, modò abſolutè quoddam contemperatum alimentum expetimus; & tunc ſimul dicimur eſurire & ſitire, quatenus ex cibo & potu huiuſmodi contemperatum alimentum conſurgit: modò uerò ob nimiam ariditatem oris uentriculi ſolùm dicimur ſitire; uel cum adeſt ſola humoris copia ſine ſoliditate dicimur ſolùm eſurire, quia percipitur læſio ex uno con-

Dubitatio tertia.

Dubitatio quarta.

Sententiæ Ariſtotelis explicatio.

Duę appetitiones concurrere pro fame & ſiti conſtituenda.

contrario consurgens. Expetentes itaque alimentum expetimus substantiam magis vel minus humidam siue aridam, calidam siue frigidam, & ex imperio eius quod expetitur modò fames modò sitis ille appetitus nuncupatur. Et dum dicitur expetere humidum, vel calidum, si ad finem nutritionis respicimus propriè denotamus id quod est tale facultate: si verò consideramus actum sentiendi, etiam denotamus, id quod est tale actu. Ex his constat, vnde eueniat quòd sæpe idem alimentum & fami & siti satisfacit, vt vinum, ius, & similia. Colligens itaque assero appetitum alimenti esse appetitum substantiæ vel solidioris vel humidioris ex tristi sensu in ore ventriculi, ex morsu & euulsione cum suctu facta, qui appetitus dum diuiditur in famem & sitim, ille à principatu calidi & sicci, hic frigidi & humidi esse dicitur.

Propria sententia.

Ex his colliguntur difficultatum solutiones. Ad primam dico, si respicimus ea, quæ proximè sensum tactus mouent, & contemperatum alimentum circumscribunt, fames & sitis non ex euentu sunt appetitus calidi, frigidi, & similium. Similiter secundæ patet solutio, quia quamuis ratione finis alimentum vt substantia nutriat, attamen quia debet esse non substantia quæuis, sed substantia talis ita contemperata, & sensui tactus respondens; ideo rectè fames dicitur appetitus sicci; sitis humidi. Ad tertium, dum dicitur quòd idem contraria non expetit, respondeo dum simul esurimus, & sitimus, expetimus substantiam in eo mediocritate temperatam, quæ nobis est consentanea; & quoniam, in ea substantia calidum & frigidum, remissa tamen inueniuntur; ideo fames & sitis, vt ad distincta referantur, inter se ratione distinguuntur, cum tamen id calidum & frigidum, quæ simul expetuntur, verè con-

Solutio primæ dubitationis.

Solutio secundæ.

Solutio tertiæ.

contraria non sint: quod patet, quia per idem alimentum conuenienter contemperatum simul utriusque nonnunquam satisfacimus. Ad postremam difficultatem de puero esuriente, qui tamen alimentum sub ratione calidi uel frigidi non apprehendit, respondeo, puer uel fœtus tunc dicitur esurire dum sensu utitur, ante usum sensus solùm ut Planta sine perceptione indigentiæ nutritur. In vsu sensus primò confusè incipit læsionem percipere, & confusè mouetur, percipit læsionem à suctu cum qualitate alterante prodeuntem; ideò conferente ad hoc naturæ instinctu, oppositum eius ut medelam dicitur expeti. In qua prima confusa cibi appetitione non apparet distinctio famis à siti, sed solùm confusè dicimus alimentum expetere, quod in cibum & potum non est distinctum. Ad difficultatem dum dicimus, non cognoscit cibum, ergo non appetit, respondeo, cognoscit primò confusissimè per suum oppositum à quo læditur; & ideo nutrices, vt magis infantes nuper orti quærant nutrimentum, exprimunt primò lac in os infantis, vt distinctius cognoscendo magis appetant: & quamuis non distinctè cognoscant & appetant sub ratione calidi, frigidi, &c. tamen id faciunt confusè, & dicuntur sub ratione talis expetere, quatenus per huiusmodi qualitates excitatur sensus alimenti.

Quartę solutio.

N Qui

Qui nam sit sensus alimenti. Cap. XI.

SENTENTIA fuit Aristotelis in 2. de Anima tactum esse sensum alimenti, quoniam nutrimur calido, frigido, humido, & sicco, quæ tactu percipiuntur; ideo tactus est sensus primus, & apprimè necessarius, nedum pro constitutione animalis, uerùm insuper pro eius conseruatione & nutritione. Verùm hæc sententia difficultate non caret: primò enim experientiæ aduersatur, quia dum uolumus alimentum congruens iudicare, non utimur tactu, sed gustatu; per tactum non secerneremus acetum à uino, & aliud quoduis conueniens alimentum à non conueniente: neque id facturi consideramus calidum uel frigidum, sed sapidum, dulce; quod enim sapit, nutrit. Et confirmatur, quia si calidum & frigidum consideramus, elementa quæreremus, & ex eis nutriremur, quod tamen non facimus; elementa enim ut sapore carent, ita quoque nutrire non dicuntur. Præterea Aristoteles sibi constare non uidetur, nam sub initium de sensu & sensili inquit gustatum debere inesse in omnibus propter cibum, & colligens ait saporem esse affectionem nutrientis facultatis. Clarius in progressu eiusdem libri inquit, calidum & frigidum crescere & decrescere faciunt, nutrit uerò cibus ut gustabilis est, omnia enim dulci aluntur vel simplici uel permixto. Insuper non uidetur sibi constare, quoniam in primo de ortu & interitu inquit alimentum ut substantiam nutrire, ut quantum augere. Vt quam breuissimè dubitatio soluatur, abstinens à relatione uariarum opinionum, assero primò tactum esse sensum

Prima Dubitatio.

Dubitatio secunda.

Tertia Dubitatio.

Opinio propria.

Tactus est cibus alimenti.

ſum alimenti, non quia neceſſariò conueniat omnibus quæ nutriuntur, non enim conuenit Plantis; ſed omnibus conuenit cibum appetentibus & ſecernentibus vel confuse uel diſtinctè conueniens à non conueniente. Propterea tactus non eſt abſolutè neceſſarius pro nutritione, ſed eſt neceſſarius viuentibus certo modo nutriendis. Nutritio ex parte finis eſt ex ipſa ſubſtantia, at excitationis appetitus & circumſcriptionis conuenientis ſubſtantiæ eſt calidi, frigidi, &cæt. Si inuicem conferantur guſtatus & tactus, primò cum Ariſtot. dicendum eſt quòd guſtatus eſt quidam tactus; ideo dum aſſerimus tactum eſſe ſenſum alimenti, etiam guſtatum includimus: quòd ſi conſideratur guſtatus vt à tactu ſeiunctus, dicendum eſt nutritionem eſſe ex calido & frigido, tanquam ex primò & proximè conſtituentibus alimentum; ex dulci verò & ſapido tanquam ex poſteriore pendente à temperamento, & conueniens temperamentum indicante: quod tamen, cum ſit abſolutè poſterius, nobis, dum nutriri volumus, primò occurrit. Ex his colliguntur ſolutiones. Ad primam difficultatem, quia in diſtinctione alimenti guſtatu vtimur, dico, guſtatus eſt quidam tactus; & per ſaporem vt nobis proximiorem ducimur in notitiam congruentis temperamenti. Dum additur, quia ſic elementa pro cibo eligeremus; hoc non ſequitur, quia tactus dicitur ſenſus alimenti, non quia omne quod tactu percipiatur nutriat, ſed è contra, quia omne quod nutrit nutrire dicitur, vt conuenienter contemperatum eſt per eas qualitates, quæ tactu percipiuntur. Ad Ariſtotelem qui ſecum pugnare videtur, ex dictis patet ſolutio, tum quia guſtatus dicitur quidam tactus, tum inſuper quia vario modo vterque ſenſus conducit, vt declaraui. Et dum inquit quòd calidum &

Tactus nõ eſt neceſſa tius p nutritione.

Solutio primæ Dubitationis.

Solutio ſecundæ.

Solutio tertiæ.

frigidum crescere faciunt &c. Respondeo, calidum non absolutè vt calidum nutrit, sed vt conuenienter contemperatum, quæ conueniens contemperatio proximè per saporem manifestatur. Addo præsertim veram esse sententiam Philosophi, facta inter qualitates comparatione: nam alimentum obtinet locum materiæ, materia præsertim per humidum & siccum denotatur, in quibus sapor maximè viget; calor & frigus sunt qualitates, quæ præsertim efficere dicuntur, ideo facta inter qualitates comparatione his munus efficiendi, illis verò patiendi tribuitur, cum tamen omnes modo aliquo & efficiant & patiantur.

De instrumentis Animæ nutrientis. Cap. XII.

ANIMA nutriens, quoniam infima est partium animæ, maximeque cum corpore complicata, propterea plurimis eget instrumentis pro suo munere obeundo: quorum nonnulla magis ad corpus pertinent, alia ad vires animæ, datur & tertium, quod ratione aliqua commune & medium censeri potest: Instrumentum medium apprimè commune est calor siue spiritus, per quem anima cum crasso corpore arcto nexu colligatur; quod instrumētum quamuis inseruiat etiam alijs animæ gradibus, præsertim tamen famulari dicitur animæ nutrienti ratione coctionis alimenti, quæ ad eam pertinet; cuius communis instrumenti fons & origo cor est, vel id quod cordi proportione respondet. Instrumenta magis ad corpus pertinentia, sunt dentes, gula, ventriculus, & similia. Instrumenta

Modũ instrumentũ nutrientis

Extrema instrumenta nutrientis.

Opinio aliquorum.

menta demum, quæ magis attinent ad vires animæ, sunt facultas trahens, retinens, & similes: de quarum numero lis est. Plurimi affirmant eas esse quatuor, trahentem, retinentem, assimilantem, ad quam redigitur concoquens, & expellentem. Auerroes cum Albumasare quintam censet superaddendam nempè; secernentem conueniens à non conueniente, sæpe enim trahentes facultas multa trahit, sed insimul cum vtilia tum inutilia; pariter vis expellens multa reijcit at nedum inutilia, verum etiam vtilia: propterea est necessaria facultas alia ab his distincta, quæ vtile alimentum ab inutili valeat secernere. Quam difficultatem breuibus absoluens, assero primò has minus propriè nuncupari facultates inseruientes animæ nutrienti: quoniam trahere alimentum, retinere, & cætera huiusmodi sunt antecedentes operationes Animæ nutrientis circa alimentum ordinatæ ad finem nutritionis, quæ Anima vna, est fungens his muneribus per varia instrumenta: attamen quia in his præuijs operationibus consideratur aliqua distinctio, & operatio indicat facultatem, ideo statuuntur facultates distinctæ & famulæ: quarum facultatum nonnullæ magis, aliæ minus distinctæ sunt. Loquendo de facultate secernente ab Auerroe superaddita, dico, vel addatur vel non addatur, nullus est error: nam si non additur, ad alias redigi putandum est, deprauata est enim vis trahens, si & vtilia & inutilia trahit pariter vis repellens; ideò rectè trahendo, retinendo, & repellendo secernunt: tamen clarioris explicationis gratia expedit quintam illam superaddere, & præsertim, quia secretio aliqua rationem tractionem, & expulsionem antecedit; neque fit per villos, per quos tractio vel expulsio perficitur. Ex his omnibus facultatibus præcipua censeri debet assimilatrix,

Auerrois opinio.

Opinio propria.

milatrix, cum sit fini proximam, per eam enim alimentum vltimò paratur pro formæ receptione, in qua receptione consideratur nutritio: in antecedentibus verò dispositio ad nutritionem.

Finis Libri Quarti.

PETRI DVODI
FRANCISCI D. MARCI PROCVRATORIS FILII
De Anima Liber Quintus.

De attinentibus ad institutum & ordinem.
Cap. I.

MAGNVS est naturæ gradus, dum à vitæ expertibus aſcendit ad viuentia; at longè maior & admirabilior, dum à non cognoſcentibus ad cognoſcentia eleuatur: quid enim apud nos admirabilius cognitione & iudicio conſpicitur? eſt cognitio omnis vel diuinum aliquid vel ſaltem diuinitatis imago ac veſtigiũ clarius vel obſcurius, vt clarior vel obſcurior eſt cognitio. Miraretur equidem vnuſquiſque, ſi lapidem conſpiceret ex non viuente reddi uiuentem; at ſi vlterius intueretur eundem prodere oculos,

los, & audire, indicare, nedum miraretur, ſed ſupra omnem admirationem collocatus exclamaret, Deus Deus aliquis latet in ipſo: conſpicimus quotidie nos nedum hæc, verùm illuſtriora quoque opera, cum materiam nedum lapide immo cæteris omnibus humiliorem per hos gradus eleuari intuemur, & tamen ob aſſuetudinem non miramur, ob frequentiam huiuſmodi operum non commouemur. Cum itaque cognitio ſit res præclara, Iudicium ſit diuinitatis ſimulacrum, iurè ut per has vmbras in lucem, per hæc veſtigia in veram formam eleuemur, in facultatum cognoſcentium explicatione uerſari debemus. Cognoſcentium facultatum quædam uerſatur in uniuerſalibus, aliæ ſolùm ſingularia iudicant: & ex his quædam externæ, quædam internæ nuncupantur. Nos ab eis ordiri debemus, quæ primò nobis occurrunt; huiuſmodi ſunt facultates, ſentientes & præſertim externæ: de quibus diſputaturi, à communibus ordiri tenemur, cõmunia enim iure optimo primò ſunt explicanda: cuius ordinis triplex ab Auerroe aſſignatur, ratio, tũ quia communiora ſunt notiora, tum quia primò eis competunt affectiones oſtendendæ, tum demum ne labamur in inanem repetitionem. At cenſeo ego duas alias non minoris momenti ex ipſo Ariſt. colligi poſſe rationes; quarum vna ea eſt, quæ colligitur ex 6. Topic. quià abſque communium notitia minus communia cognoſci non poſſunt: quare ob eandem rationem, ob quam de cauſis & principijs eſt primò agendum, etiam eſt primò diſſerendum de communioribus; ſunt enim communia veluti initia contentorum ſub eis. Altera ratio eſt, quoniam in ordine naturam ſectamur, & eam in ordine compoſitionis ſectamur, inſpiciendo originem non inſtitutum eius quo originis ordine communiora & ſimpliciora priora ſunt hoc aſſeruit Ariſtoteles in primo Phyſi-

Facultatũ cognoſcentium diuiſio.

Cur à communioribus incipiẽdum.

Auerrois opinio.

Propria opinio.

rum 57. inquiens: est enim secundum naturam, vt primò communia dicamus, mox de vnoquoque propria speculemur, & idipsum frequenter alibi confirmauit. His itaque de causis primò uniuersè de sensibus differendum est, in methodo autem & uia ordiri debemus ab obiecto nobis notiore, ut inde ad operationem progrediamur, ex quibus notitia facultatis consurgit.

Diuisio sensibilium, & declaratio sensibilis proprij. Cap. II.

QVAECVNQVE sensibus usurpantur, uel per se cadunt sub sensum, uel ex euentu: si per se cadunt, duplicia sunt, uel sunt communia uel propria: si ex euentu, pariter sunt duplicia, uel non sunt nata mouere sensum, ut substantiæ, relationes, & similia, quæ toto suo genere sensibilia per accidens sunt; uel nata quidem sunt mouere sensum, at non eum à quo ex euentu sentiri dicuntur, sic sensibile propriũ unius sensus dicitur ex euẽtu, sentiri ab altero, ut coloratũ ex euentu audiri dicitur; & hoc non est ex euentu absolutè, sed cum relatione ad sensum à quo non est natum per se sentiri. Et quoniam absolutè & uerè sensile est id, quod proprium est, per quod cætera cognoscuntur; ideo de eo primo agendum est. Sensile dupliciter considerari potest, primò absolutè, ut est qualitas aliqua ex suis initiis pendens, secundò ut sensu usurpatur, & hoc secundo modo nunc considerandum proponitur. Sensile per se & proprium duo includit: primò ut sit per se, ratione cuius debet esse natum sua facultate mouere sensum: Secundò ut sit proprium, ratione cuius debet esse natum ita mouere sensum unum, ut non alium; ueluti color ita mouet uisum,

Sensibilis proprij diuisio.

Conditiones proprij sensibilis.

vt non alium sensum. Ex his duabus conditionibus consurgit tertia, quæ est, vt sensus non decipiatur circa proprium obiectum: quia enim sensibile huiusmodi primò & per se determinato sensui respondet, ei per naturam æquatur, congruenteque proportione ei opponitur; iurè dum conferentia ad iudicium conuenienter, vt eorum natura exposcit, sese habent, in eorum sensibilium iudicio sensus non fallitur; cum in iudicio sensibilium communium magis decipiatur, maximè verò in iudicio sensibilium ex euentu. Et cum assero sensum magis decipi in communibus sensibilibus quàm in proprijs, id absolutè esse verum existimo, siue ea communia ad unum siue ad omnes sensus referantur. Propterea ab eorum sententia recedendum censeo, qui inquiunt nos magis decipi sentiendo communia, dum ea uno sensu iudicantur: at dum ea percipiuntur multorum sensuum conspiratione & consensu, minus nos decipi, quàm sentiendo propria. Quam sententiam propterea non probo, quia si absolutè dicitur ab Aristotele sensum non decipi in iudicio propriorum, quomodo asserere valemus seruando sententiam eius, quòd magis decipiatur in eis quàm in communibus? Præterea firmius & minus fallax est iudicium vnum certum, exactum, & proprium, quàm multa leuia, & inconstantia; vt firmior est scientia per vnam demonstrationem acquisita, quàm per multa signa: quare pariter certior est cognitio proprij sensibilis per vnum sensum, quàm sensibilis communis per plures. Verùm qui sunt alterius opinionis, vtuntur auctoritate Aristotelis in 2. de anima 135. vbi inquit sensilia communia sentiri pluribus sensibus, ut minus lateant. Idipsum confirmant per scientias mathematicas, quæ propterea dicuntur certissimæ, quia versantur in consideratione communium

Reijcitur quorundã opinio circa deceptionem cõmunis sensibilis.

Fundamẽta huius opinionis.

nium ſenſilium, quæ certiſſima ſunt. Sed hæc fundamenta facillimè euertuntur. Ad primum dico non ita debere intelligi ſententiam Ariſtotelis communia ſentiri pluribus ſenſibus, vt minus lateant quàm propria; ſed vt minus lateant, quàm ſi vnico perciperentur; ita enim in eis ſummopere erraremus. Ad aliud dico certitudinem mathematicam non prodire ex eo, quia communia exactius ſentiantur quàm propria, ſed prouenire ex re conſiderata & modo conſiderandi ſimul: verſatur enim in quantitate abiuncta à ſubſtantia, à materia, & latentibus principijs. Hinc oritur, quòd eadem res, puta motus, conſideratus conſideratione mathematica eſt certus, cónſideratione Phyſica caret certitudine, non enim ea certitudo in ſenſuum iudicio collocata eſt. Fundamẽtorum ſolutio.

An ſenſus decipiantur in cognitione ſenſibilis proprij, opinio prima. Cap. III.

ASSERIT Philoſophus ſenſum in iudicio propriorum ſenſilium non decipi, quæ ſententia & experientiæ, & rationi, & auctoritati aduerſatur: Experientiæ, quia nos ipſi percipimus ſenſum frequenter decipi, & dulce à febricitante iudicari amarum, rubeum diſtans iudicari nigrum, & herbas nonnullis iumentis videri dulces, quæ homini amaræ eſſe videntur. Aduerſatur rationi, quoniam ſi intellectus cæteræque hominis eminentiores facultates decipiuntur, rationi eſt conſonum, vt etiam fallatur ſenſus. Demum auctoritati, nam Academici ſenſum nil veri percipere affirmant. De propoſita difficultate tres ſunt præcipuæ opiniones. Epicurus, Lucretius, & illi qui res in motu eſſe collocatas exiſtimarũt, affirmarunt ſenſum

Prima Dubitatio.

Secunda Dubitatio.

Tertia Dubitatio.

Epicureorũ opinio.

non decipi, & res tales esse quales sensu non eas iudicamus: cum enim putauerint res non habere esse certum & permanens, sed in motu esse positas & ex motu consurgere; ideo vnicuique res dixere esse tales, quales ex actione rei cognoscendæ, & ex passione sensus consurgunt. Ad quod probandum hoc vtebantur fundamento: quoniam res iudicamus vt mouent, mouent quæ sunt, quæ sunt vera sunt, ergo quæ iudicamus vera sunt. Propterea cecinit Lucretius ex sententia Epicuri lib. 2.

Inuenies primis ab sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque sensus posse refellt,
Nam maiore fide debet reperier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsum.
Quid maiore fide porrò quàm sensus haberi
Debet? &c.

Epicuri opinio refellitur.

Hæc opinio in parte est vera, absolutè autem falsa est: nam sensum ad duo referre valemus, vel ad præcipuum obiectum extra Animam collocatum; ad quod præsertim iudicium refertur, & hac consideratione ea sententia falsa est: secundò potest referri ad eam speciem, quæ proximè ex actione & passione consurgit, per quam sensus proximè iudicat, & consurgit ex omnibus ad illud iudicium conferentibus; & in hoc sensu vera est; nam sensus ita iudicat, vt proximè mouetur, sed contingit vt ille motus nonnunquam præcipuo obiecto non respondeat, & propterea tunc sensus in iudicio eius proximi per quod iudicat non fallitur; at fallitur in iudicio eius, quod præsertim & propriè sensibile dicitur: ideo absolutè ea opinio est falsa, quoniam verè sensilia sunt quæ mouent sensum, si mouent, ergo non consurgunt ex motu, neque in motu

ſunt poſita, non enim mouens ex motu conſurgit. Præterea iam in 8. phyſic. eorum eſt exploſa ſententia, qui cuncta in motu eſſe collocata exiſtimarunt. Neque magni momenti ſunt fundamenta eorum: dum enim inquiunt nos res iudicare vt mouent, dico nos res iudicare vt proximè mouent, verùm ille motus ob intermedia & alia conferentia ad iudicium poteſt nonnunquam non rectè reſpondere primo mouenti, & propterea fallimur in eius iudicio. Ad fundamentum ex Lucretio deſumptum concedo ſenſuum cognitionem eſſe certiſſimam, & eſſe initium noſtræ cognitionis: errare tamen nonnunquam ob eorum deprauationem, quæ ad actum ſentiendi concurrunt, & corrigi à ſenſu rectè diſpoſito, cum conuenienti eorum diſpoſitione, quæ ad iudicium requiruntur: vel ab intellectu iudicante deceptionem prodire ex eo quod requiſita non adſint pro recto iudicio.

Solutio fundamentorum Epicuri.

An ſenſus decipiantur, opiniones aliæ. *Cap. IIII.*

QVEMADMODVM Epicurus maximi fecit ſenſus, & iurè quidem, quia nil ſupra ſenſum excogitare valuit: Ita ex aduerſo Academici eos adeò vilipenderunt, vt nihil eorum eſſe exiſtimarint, quę ſenſibus vſurparentur; cum quibus Archeſilas affirmauit omnia eſſe falſa, quæ ad ſenſus pertinerent: & iurè quidem, nam ſenſus naturam rerum non valent attingere, ſed ſolum in imaginibus & externis veluti vmbris verſantur. Quorum ſententia aliquid veri includit, abſolutè tamen approbanda non eſt; ea eatenus eſt vera, quatenus facta cōparatione inter abiūctas formas,

Academicorum opinio.

Cōfutatio huius opinionis.

mas,& ea quæ ſub ſenſum cadunt, illæ ſunt formæ puræ,à potentia & priuatione materiæ ſciunctæ : ſenſilia verò cum materia, cum potentia, cum eo quod non eſt, adeò ſunt complicata, vt potius non eſſe quàm eſſe dici poſſint. Abſolutè tamen ea opinio vera non eſt: quoniam etiam ſenſilibus in proprio gradu conuenit vt ſint, ideo in eis quoque conſideratur mutua reſponſio rei ſenſilis & iudicij ſenſuum, in qua reſponſione & æquatione veritas ſenſuum eſt collocata;non enim eorum veritas in compoſitione & diuiſione poſita eſt.

Peripateticorũ opinio.

Propterea rectior eſt opinio Peripateticorum, quæ mediat inter duas iam dinumeratas: ſed quomodo debeat intelligi, non conſtat. Inquit Ariſt. ſenſum non decipi erga proprium ſenſile : Auerroes limitans ſententiam inquit, id eſſe verum vt plurimùm; at hoc non eſt ſatis, quia diſtinctè manifeſtandum eſt, quando decipiatur & quando non.

Auerrois ſententia non probatur.

Quidam inquiunt ſenſum ad duo referri poſſe, vel ad vniuerſum obiectum,vel ad ſpeciem obiecti: inquiunt non decipi erga primum, ſed erga ſecundum,vt auditus non decipitur quòd ſit ſonus, ſed an ſit grauis vel acutus. Quæ ſententia etiam approbanda non eſt:primò,quia ſic ſenſus non deciperetur etiam erga commune genus ſenſilium ex euentu, vel ſenſilium communium,vt ex ſe conſtat; præterea ſenſus ita dicitur errare, vt iudicat, at oculus cignum iudicat vt album, coruum vt nigrum, quare in eo dicitur rectus, ut hunc nigrum illum album iudicat, non autem vt ſolùm iudicat coloratum. Præterea laborantes & inſanientes putant nonnunquam ſe videre colores & audire ſonos, cum tamen nec colores nec ſoni adſint, ideo etiam in genere obiecti decipiuntur.

Quorundam opinio reijcitur.

Alexãdri & Themiſtij ſententia. Laudatur non abſolutè.

Propterea Alexander in primo de Anima cap. 13. quem inſequitur Themiſtius, inquit, ſenſum non decipi, dum ſeruantur conditiones ad

rectam

rectam muneris sentiendi functionem pertinentes: quæ conditiones multę sunt ex dinumeratione Alexandri at tamen à Themistio in tres rediguntur; & Auerroes, cum dixerit sententiam illam esse ueram ut plurimum, nil aliud denotare uoluit, nisi quòd est uera seruatis conditionibus seruandis. Hæc sententia commendanda apprimè est, hoc unum in ea desideratur, ut manifestet, quo modo si sententia Arist. non est semper uera, Aristo. uluit absolutè dicere sensum non decipi: hoc itaque superest declarandum.

Dissolutio difficultatis. Cap. V.

NOS docet Philosophus in primo Physic. 74. sermonem absolutè prolatum debere intelligi per se; quæ sententia cum in omnibus est uera, tum maximè dum traduntur regulę uel definitiones; nulla enim est regula, quæ ex euentu non reddatur falsa. Dum itaque Philosophus in definitione proprij sensilis inquit, sensum in eo non decipi, id esse per se intelligendum conspicuũ est. Addo insuper, quòd quotiescunque ab agente uel patiente aliquis error pendet ob deprauationem uel diminutionem concurrentium ad operis productionem, id ex euentu prouenire putandum est, non autem ex propria conditione & natura eorum principiorum: quare cum demptis impedimentis sensus non decipiatur, iure rectè inquit Philosophus absolutè sensum non decipi; ueluti absolutè asserit, cum in primo tum in secundo de cœlo, Naturam nil facere frustra, & ut contingit; quod tamen solum est uerum per se non ex euentu, ut patet de monstris & alijs. Sensus itaque in cognitione propriorum non fallitur, Propria opinio.

tur, sed fallitur in cognitione sensilium per accidens & communium; quamuis omnia ad iudicium conducentia optimè se habeant. Et si quis ulterius quærat, quot nam ea sint, quæ ad rectam iudicij constitutionem conducunt: assero ea numero posse esse multa, cuncta tamen ad tria redigi, quoniam tria sunt quæ ad iudicium sensuum conferunt; sensile, medium, & instrumentum: hæc tria ut conuenienter sese habeant, necesse est, & omne impedimentum ad unum horum trium redigitur, ut consideranti redditur notum.

Tria quæ ad rectam iudicij constitutioné cócurrût.

Ex hactenus dictis quatuor colligimus: Primò consideratione Academicorum posse modo aliquo sensus dici semper erroneos: Secundò posse dici semper rectos; & id contingere dupliciter, uel ut in bonum sensum redacta fuit secunda opinio, vel vt explicata nuper fuit opinio Aristotelis: Tertiò colligimus sensus nec veros nec erroneos esse, veritate attinente ad complexas enunciationes: Demum si sententia accipiatur latè, & per se, & per accidens, sic cum Auerroe, Alexandro, & Themistio dicendum est eam esse veram, vt plurimum, siue seruatis seruandis. Ex his quoque patent solutiones instantiarum. Dicebatur sententiam Aristotelis aduersari experientiæ, respondeo, aduersatur ex euentu solùm & ob deprauationes, non per se. Addebatur eandem herbã diuersis videri sapore variam; respondeo, dum gustatus rectè se habent, videtur eiusdem saporis, sed ex varietate temperamenti & constitutionis animantium oritur, vt idem sapor vni sit gratus, alteri molestus. Dum dicebatur hoc aduersari auctoritati, iam patuit quomodo aduersetur, vel ne. Et quando addebatur, quòd aduersatur rationi, quoniam si eminentiores facultates falluntur, etiam fallitur sensus. Ad hoc dico rationem non esse parem, non enim eorum obiecta tam conspicuè, tam

Academicorum & aliorum opinio quomodo uera.

Peripateticorum opinio quomodo uera.

Solutio primæ dubitationis.

Solutio secundæ.

Solutio tertiæ.

aper-

apertè offeruntur alijs facultatibus, vt ſenſilia propria externis ſenſibus; nec earum obiecta adeò ſunt nata facilè iudicari, vt ſenſilia propria. Demum intellectus errare poteſt, nedum in prima apprehenſione, uerùm præſertim in compoſitione & diuiſione. Et ſi etiam aſſereremus cæteras facultates ſolùm ex euentu errare, id quoque recta ratione defendi poſſet.

De communibus ſenſibilibus. Cap. VI.

TRIA ab Ariſtotele communibus ſenſilibus tribuuntur Primò, vt ſentiantur ab omnibus ſenſibus; Secundò, vt ſint ſenſilia per ſe; Demũ vt ſint quinque, Motus, quies, figura, magnitudo, & numerus, ad quem redigitur vnitas tanquàm initium. Hæc omnia dubia, & obſcura ſunt: primò dubium eſt, an ſentiantur ab omnibus, quoniam proculdubio figura per guſtatum & odoratum non percipitur, immo neque etiam per auditum: motus quoque, & quies non omnibus ſenſibus percipiuntur, niſi valde ex euentu. Nonnulli nituntur ſeruare vt percipiantur ab omnibus: ſed maximè falluntur, quia dum oſtendunt figuram ab omnibus ſentiri, vel minus proprie utuntur figuræ nomine, vel ſolùm manifeſtant ſentiri ex euentu, & ſic deſtruunt conditionem ſenſilium communium, quæ inter ſenſilia per ſe dinumerantur. Propterea, vt Ariſtotelem ſibimet & cum ratione ſeruemus concordem, dicamus ſenſilia communia propterea communia dici, quia non vni ſoli ſenſui, ſed pluribus reſpondent: ita ſe declarauit Ariſt. in libro de ſenſu & ſenſili, dum dixit cum omnia hæc ſenſilia eſſe ſenſuum, etſi non omnium, ſaltem viſus & tactus; his nãque duobus ſenſibus omnia percipiuntur.

Tres communis ſenſibilis conditiones.

Prima Dubitatio.

Nonnullorum opinio reijcitur.

Propria ſententia.

piuntur. Quòd si in 2. de Anima asseruit, ea esse communia sensibus omnibus; dicendum est id duplici de causa fuisse dictum: primò, quia saltem nonnulla eorum communia sunt omnibus, ut numerus. secundò quia in patefacienda, & mensuranda facultate ad maximum est respiciendum, ideo quamuis non omnia ab omnibus percipiantur, tamen quia dantur quæ percipiuntur ab omnibus, ideo ad hoc maximum respexit Aristoteles.

An sensilia communia sint sensilia per se. Cap. VII.

ASSERTVM fuit sensilia communia per se ab externis sensibus sentiri, quod tamen apprimè dubium est. Primò, quia sentiuntur per aliud, hoc est per propria, & in ordine actionis sensuum dicuntur accidere propriis, cum propria sint prima quæ sensum mouent. Preterea instrumenta sensuum & media, sunt prædita sensilibus communibus, ideo non ualent ea recipere, cum recipiens debeat eo carere, quod per se recipiendum est. Insuper quies, cum sit priuatio, non valet per se sentiri: pariter nec numerus, qui ex Arist. in 2o. de Anima cognoscitur negatione continui: immo nec motus videtur posse per se percipi, nam uisio fit sine tempore, motus non fit sine tempore, non enim in ipso nunc reperitur nisi mutatum esse. Dubia itaque est apprimè ea sententia, adeò ut non iniuria admirabilis Galenus in 2. de placitis Hyppocratis & Platonis cap. 6. asseruisse visus sit sensilia communia ex euentu sentiri, & auxilio rationis & memoriæ. Ex aduerso tamen est Arist. qui ea sentiri per se affirmat, & id ipsum sensu diiudicamus, experimur enim in nobis ipsis

Dubitatio prima. Secunda. Tertia. Galeni opinio. Aristotelis sententia.

nedum

nedum oculum à colore moueri, verùm ſimul à colorati figura certo modo affici; & ſecus à maiori quàm à minori, à moto quàm à quieſcente excitari ad ſentiendum. Propterea pro difficultatis ſolutione conſiderandum eſt in ſenſilibus duo conſiderari: primò inueniuntur ſenſilia propria, quæ primò, & præſertim mouent: ſecundò conſiderantur modi quidam & conditiones apprimè iunctę cum ſenſilibus propriis in ordine ad motum ſenſuum; Qui modi ut ſenſilia propria in ſuo præcipuo ſubiecto certo modo diſponunt, ita quoque certo modo diſponunt actiones eorum. Ex his colligo primò ſenſilia communia non habere ſpeciem ſuam diſtinctã à ſpecie propriorum, ſed addere modum per quem ea diſponitur; adeò ut ſimul dicere ualeamus, & quòd habent & quod non habent ſpeciem per quam mouent. Colligo ſecundò communia ſenſilia, ut non abſolutè & primò mouent, ſed unà mouent, ut non figurant, ſed vnà figurant; ita ſunt ſenſilia per ſe non primò, ſed concomitanter & ſecundariò. Et quoniam ſecundum non opęratur ſine primo, ideo communia ſenſilia ſine propriis non ſentirentur ab externo ſenſu: dico ab externo, quoniam imaginatio valet ſeiungere modum à ſenſili proprio. Addo tertio ſenſilia communia ita operari in omnem ſenſum, ut ſenſus eſt, non autem ut hominis: & propterea nedum ab homine; verùm etiam à iumentis & feris percipiuntur. Conferendo itaque ſenſilia communia cum propriis, ea formalius, hæc acrius & vehementius mouent ſenſum, ut rectè ſenſit Theophraſtus.

Difficultatum ſolutio.

Senſibilia cõmunia non habẽt ſpeciem a ſpecie proprioruṁ diſtinctam

Senſibilia cõmunia ſunt ſenſibilia ſecundaria.

Senſibilia cõmunia operantur in ſenſu vt ſenſus eſt.

Solutio dubitationum. *Cap. VIII.*

EX ueritatis explicatione facilè elucescunt solutiones difficultatum & colligitur quid ueri includant aliorum sententiæ. Dixit Galenus communia sensilia sentiri ex euen-

Galeni opinio quomodo uera.

tu, quod eatenus est uerum, quatenus non per se primò percipiuntur: quod enim est per se secundò, mediat modo quodam inter uerè per se, & id quod est per accidens; & propterea participat conditiones utriusque. Insuper est uera considerando exactam cognitionem communium, non enim exquisitè percipiuntur, nisi auxilio internarum facultatum: at non propterea ab-

Solutio primæ.

solutè inficiari debemus ea per se esse sensilia. Ad primā instantiam, quia sentiuntur per aliud; respondeo, sentiuntur per aliud, ueluti per id quod primò mouet, at quod unà cum eo moueant, habent ex se ratio itaque solùm probat non sentiri per se primò. Ad aliud, quia me-

Secundæ.

dium & instrumentum sunt prædita communibus sensilibus; respondeo sat esse, vt recipiens eo careat, quod per se primò mouet & recipiendum est. Ad instantiam

Tertia.

de quiete dicunt nonnulli eam sentiri ex euentu; numeratur tamen inter sensilia per se, quia eius oppositum sentitur per se. Quæ sententia, ut censeo, approbanda non est: nam absolutè inquit philosophus, sensilia communia esse sensilia per se: insuper inquit in cont. 133. omnia sentiri ex eo quia mouent sensum; hinc græci as-

Quies nō est pura priuatio.

serunt sentiri per se. Propterea dico quietem non ita puram esse priuationem, ut tenebræ lucis: nam causa efficiens, pariter & natura dicuntur initia & motus & quietis; pura priuatio caret efficiente: insuper quies in loco est possessio & conseruatio loci, uel à natura, uel ab in-

ferente

ferente violentiam pendens. Propterea dico quietem sensili proprio superaddere modum quendam sibi conuenientem, ratione cuius per se mouere dicitur. Ad instantiam de numero dico sentiri negatione continui, ita tamen, vt ea seiunctio & multitudo superaddat etiam modum proprium, per quem ea sensilia ita diuisa uario modo moueant ac non diuisa. Ad id de motu, quia non videtur posse per se sentiri ab externo sensu, respondeo eum per se sentiri: quoniam quamuis colores sine tempore moueant oculum, attamen per aliquod tempus continuata visione rem eandem percipimus, & in eo tempore apparet sensilia propria loco mutari; quia etiam externi sensus, quamuis per tempus exiguum, attamen seruare valent sensilia. Et confirmatur hæc responsio, quia si nos, statim quòd se nobis offert aliquid motum, oculos clauderemus, non perciperemus motum eius: non enim per subitam rei oblationem motus percipitur. Sed remanet adhuc dubitatio, quia Aristo. sibi videtur contradicere, nam in contextu 133. inquit nos sentire sensilia communia vnoquoque sensu per accidens. Ad hoc dico primò, Aristotelem id dicere gratia dubitationis; ideo statim soluens inquit, omnia sentiri motu. Addo secundò, quòd si etiam seruare volumus sententiam illam vt veram, dicendum est sensilia communia sentiri vnoquoque sensu per accidens, non quia non moueant, sed quatenus non percipiuntur à visu vt visus est, neque ab auditu vt auditus ac ita non per se primo; hoc enim conuenit sensilibus proprijs: ideo Arist. in contextu 65. 2. de Anima inquit sensilia propria esse ea, ad quæ essentia vniuscuiusque sensus per naturam instituta est.

Quies addit modū pprio sensibili.

Numerus quomodo sentiatur.

Mot° quomodo sentiatur.

De numero communium ſenſilium. Cap. IX.

SENSILIA communia ab Ariſtotele in ſecundo de anima numerata ſunt; Motus, quies, figura, magnitudo, & numerus: Nomine motus denotauit motum in loco, pariter nomine quietis quietem in loco: per figuram ſignificauit confusè quoſcunque corporum terminos, nam exactè iudicare qualis ſpecies figuræ ſit ea quæ nobis offertur, non externi ſenſus munus eſt, ſed altioris facultatis; quamuis ea id non faciat ſine externo ſenſu: Nomine Numeri etiam denotauit non numerum numerantem, ſed numeratum, & non certam numeri ſpeciem, ſed confusè multitudinem & diſtinctionem. In progreſſu ſecundi de Anima Philoſophus ſuperaddidit vnitatem, quæ partim redigitur ad numerum ut pars & initiũ eius, partim poni poteſt pro ſenſili communi diſtincto, quatenus vnum continuum ſine diuiſione vario modo mouet ac diuiſum & multiplicatum, adeo ut non iniuria ſex ſtatui poſſint. At num præter hæc alia inueniantur? Ariſtoteles in libro de ſenſu & ſenſili enumerat inter communia acutum, obtuſum, aſperum, lene: ſed hæc ad figuram redigũtur, vt ex ſe conſtat. Perſpectiui cenſent communia ſenſilia eſſe viginti, nam ſex iam dinumeratis addunt ſex loci ſiue poſitionis differentias: Surſum, deorſum, anterius, poſterius, dextrum, ſiniſtrum: inſuper præter hæc ſimile, diſſimile, pulchrum, deforme, æquale, inæquale, proximum, diſtans: inde viginti conſurgunt.

Perſpectiuorum opinio.

Sed falluntur, nedum quia plura horum ad prius dinumerata rediguntur; verùm inſuper, quia nonnulla eorũ non ſunt ſenſilia per ſe, ſed ex euentu. Differentiæ loci

Perſpectiuorum error.

ci consideratæ, vt sunt ad aliquid, sunt sensilia per accidens; vt verò sunt partes loci, ad magnitudinem rediguntur; nam locus magnitudo quædam est. Simile & dissimile sunt sensilia per accidens, cum sint relationes quædam. Pariter æquale, & inæquale, pulchrum, & deforme ad figuram rediguntur. Propinquitas, & distantia ad magnitudinem. Rectè itaque ab Aristotele communia sensilia dinumerata fuere. Et quamuis eius numeri rationem nec ipse nec interpretes afferant, hanc ego censeo afferri posse. Sensile commune est id quod vna cum proprio mouet sensum: sensile proprium attinet ad tertiam speciem qualitatis, quæ est qualitas ad perpessionem attinens: propterea id est sensile commune, cum quo huiusmodi qualitas per se mouet sensum; ea autem id facere non potest, nisi cum eo accidente absoluto, cum quo iuncta est (nam substantia & relatio sensum non mouent) id vero accidens solùm est quantitas, vel ad quantitatem pertinens; quæ quantitas vel est discreta, & inde consurgit numerus, cuius vnitas est initium, vel continua; & hæc vel est permanens, huiusmodi est magnitudo, cuius terminus est figura; vel est in fluxu, & mensuratur tempore, vt motus cui opponitur quies: tempus solùm percipitur, vt est idem cum motu; locus solùm mouet sensum sub ratione magnitudinis vel figuræ.

Ratio numeris sensibilis communis traditi ab Aristotele.

De sensilibus ex euentu. Cap. X.

QVOTIESCVNQVE nouerimus id quod est per se tale, facile est cognoscere ea quæ sunt huiusmodi ex euentu: quod enim est per se, est mensura eorum quæ sunt per accidens; & id quod est per accidens, dicitur recessus ab eo quod est per

se: &

ſe: & dicitur accidere ei, quatenus conſideramus id quod eſt per ſe vt primum vel præcipuum, cætera verò in eo ordine vt aduentitia & conſequentia. Senſilia per ſe ſunt ea, quæ ſenſum mouent; Senſilia per accidens non mouent, ſed ſunt adnexa ſenſilibus per ſe, vel communibus, uel proprijs, & per ea ſentiri dicuntur. Et quoniam connecti poſſunt vel proximius vel remotius, propterea in his quæ ſunt per accidens, in ordine ad ea quæ ſunt per ſe, conſiderari poteſt ordo aliquis: Ea quę ſunt ſenſilia per accidens, uel ſunt omnino per accidens, vt ſubſtantiæ & relationes; uel ſunt per accidens alicui, vt coloratum per accidens auditur: Si hæc inuicem conferantur, & quæratur quod nam eorum ſit magis per accidens; dicendum cenſeo, aliud eſſe quærere quodnā ſit magis propriè, & quodnam ſit magis purè per accidens: Magis propriè eſt id quod natum eſt eſſe per ſe, nā per ſe & per accidens propriè ſunt oppoſita nata fieri in eodem; magis purè eſt quod omnino & penitus eſt per accidens, & nunquam per ſe. At dices, ſi aliquid non eſt natum eſſe per ſe, quomodo dici poteſt per accidens? nil enim toto ſuo genere per accidens eſt. Et Auerroes in 2. de Anima 133. inquit, quod uni eſt per accidens, alteri eſt per ſe. Ad hoc dico, de ratione eius, quod eſt quouis modo per accidens, hoc ſolum eſt, vt ſupponat aliquid per ſe, & dicatur tale in ordine ad aliquid quod per ſe eſt; non autem vt ſenſile per accidens ſit natum ſentiri per ſe, uel intelligibile per accidens ſit natum per ſe intelligi. Et dum dicitur, nil toto ſuo genere eſt per accidens, reſpondeo id tantum eſſe uerum de natis eſſe per ſe, quæ ſi non ſunt per ſe dum referuntur ad unum ſunt per ſe relata ad aliud, at quod forma quæ alicuius affectionis ex euentu eſt particeps, debeat eiuſdem eſſe particeps per ſe, maximè uerum eſt. Ad Auerroem reſpondeo

[Margin notes: Diuiſio ſenſibiliū per accidens. — Inſtantia. — Solutio. — Quomodo aliquid poteſt eſſe quouis modo per accidens.]

deo eum loqui de sensilibus communibus, quæ sunt nata sentiri per se; ideo si per accidens à quinque sensibus sentirentur, deberent sentiri per se ab alio sensu. At quæritur num substantiæ separatæ dicantur sentiri per accidens? Respondeo eas quoque sub sensum cadere per accidens, at secus quàm substantiæ, quæ subijciuntur accidentibus: non enim per accidens sentiuntur ratione accidentium, quæ sint in eis; sed ratione motus pendentis ab eis, & ratione sensilium operum, quæ enarrant gloriam Dei. Substantiæ separatæ quomodo sentiantur

An sensilia per Accidens sentiantur à brutis. Cap. XI.

SENSILIA communia sentiri à iumentis & feris conspicuum est: an uero sensilia per accidens ab eis sentiantur, apprimè latet. Et quoniam sensilia per accidens sunt duorum generum, de vno non est dubitatio, constat enim ex euentu ab eis id sentiri quod ab alio sensu sentitur per se: sic vident Iumenta dulces herbas, audit lupus dulce alimentum, dum audit agnum: dubitatio est de alio, ut pote de substantia. Communis sententia est, huiusmodi sensile per accidens ab eis non sentiri: ratio præcipua est, quoniam iumenta & feræ substantiam non cognoscunt, & propterea non dicuntur eam sentire per accidens; vt enim per accidens aliquid cognoscatur, requiritur vt cognoscatur; homo dicitur per accidens sentire indiuiduū substantiæ, quoniā ex ea sensatione valet per internas facultates indiuiduum substantiæ apprehendere, quod non valent efficere iumēta. Ideo Auerroes, D. Thomas, Philoponus negant iumenta cognoscere huiusmodi sensilia per accidens. Quæ sententia mihi apprimè vi- Communis opinio

Reiectio huius opinionis.

detur dubia: ratio est: quoniam Arist. agens de sensilibus eaque distinguens, vniuersè de illis verba facit, & non ea refert solùm ad sensus vt sunt hominis, sed vt sensus sunt. Præterea hæc dicuntur sensilia per accidens, quoniam accidunt his quæ sunt per se, hoc autem est verum, etiam dum referuntur ad iumenta. Propterea dicendum censeo Aristotelem considerasse & explicasse sensilia in ordine ad sensus, vt sensus sunt, non autem vt sunt hominis; & substantiam esse sensile per accidens nedum relatam ad hominem sed etiam ad iumenta, vario tamen modo, magis enim proprie percipiuntur ab homine, minus, à cęteris. Hoc etiam est consonum communi vsui loquendi: dicimus enim lupum videre agnum, ceruum videre hominem, quatenus vident id coloratum, cui accidit vt sit agnus vel homo. Et quamuis non valeant cognoscere sub ratione indiuiduæ substantiæ, sed solùm sub ratione colorati conferentis vel aduersi, vt canis suum dominum, & Agnus pastorem cognoscit: non propterea inficiari debemus, quòd modo aliquo per accidens id sentiant, quatenus accidit sensili per se; hanc enim solam conditionem retulit Aristoteles, non aliam

Quomodo sensuum sit pati. Cap. XII.

EX notitia sensilium ad explicationem operationis sensuum progrediendum est: dicuntur sensus pati à sensilibus, & in perpessione dicuntur collocati, qua de re ardua & perplexa est dubitatio; & iurè quidem, nam Arist. sibi constare non uidetur. Nonnunquam asserit sensus in perpessione esse positos, nonnunquam affirmat eos efficere, & iudicium esse operam eorum. Pariter nos in eis

modò

modò perpeſſionem modò effectionem conſideramus, adeò vt iure ſimus ancipites, num patiantur vel potius agant. Quam difficultatem vt breuibus perſtringam, & pro facultate illuſtrem; præaccipio ſenſum ad duo referri poſſe, primò ad ſenſilia, mox ad notitiam ſenſilium. Hæc duo diſtincta ſunt, & ſeorſum conſideranda: cum enim plurimi ea confundant, reddunt confuſam vniuerſam conſiderationem. Referendo itaque primò ſenſum ad ſenſilia, & nomine ſenſus intelligendo eum cum inſtrumento ſuo iunctum, aſſero in perpeſſione eſſe poſitum: nam vt ſentiat, neceſſe eſt vt à ſenſili moueatur. Hoc frequenter affirmat Ariſtot. vt in 2. de Anima 51, 59. 62. & alibi; idipſum experientia docet, percipimus enim in nobis ipſis à ſenſilibus moueri & alterari, & quouſque non moueamur, nihil ſentire: ea tamen perpeſſio, ſenſus non interitus, ſed perfectio eſt. Verùm ardua inſurgit hoc in loco dubitatio, quomodo ſenſilia quæ in materia & in corpore ſunt, quorum proprium eſt operari cum tranſmutatione & interitu, valeant in ſenſum ſine interitu agere, & ſui ſpeciem & actionem ſine materia producere: præſertim quia operatio pendet ab ipſo eſſe, & res vt ſunt ita operantur; ideo ſenſilia, quæ & in corpore & in materia ſunt, virtute propria ſolùm valent cum materia & corporea tranſmutatione operari. Confirmatur, quia agens ſupra ſe non erigitur, & actionem ſuperioris gradus non valent producere: non itaque ualent ſenſilia in ſenſum eminentiorem actione ſpiritali & eminentiore operari. Mouit Auerroes in 2. de Anima comment. 60. hanc difficultatem, ſed eam exactè non diſſoluit: propterea variæ fuerunt interpretum ſententiæ. Nonnulli dixerunt, vt Clariſſimus Buccaferreus, ſenſilia id efficere auxilio cœli, & virtute ſeparatarum

Senſus ad duo poteſt referri.

Quo ſenſus ſit paſſio.

Quomodo ſenſibilia agant.

Buccaferrei ſententia.

formarum. Sueſſanus affirmauit formam operari poſſe, & ut eſt forma in materia, & vt inſtrumentum primæ cauſæ: hoc ſecundo modo cenſuit ſenſilia poſſe in ſenſum agere. Quæ ſententiæ approbandæ non ſunt, quoniam intelligentiæ & cœlum ſunt cauſæ communes, quæ vniuersè ad omnia conferunt: hæ, de quibus loquimur, ſunt operatioues propriæ, quæ cauſam propriam expoſcunt: hanc nos quærimus, & de hac ambigimus. Præterea dum dicimus ſenſilia id facere virtute uel cœli uel intelligentiarum, uel denotatur ſenſilia eſſe ſolùm inſtrumenta, vel denotatur ea eſſe cauſas ſecundas: Si primum, contra, inſtrumenta non efficiunt aliud ſibi ſimile, neque abſolutè dicuntur efficere, at ſenſilia abſolutè dicuntur mouere ſenſum, & ſenſum reddere ſibi ſimilem, non cœlo, non ſubſtantijs abiunctis: Si verò denotatur ſenſilia eſſe cauſas ſecundas, contra, hoc eſt commune omnium mortalium operationibus, ſemper inferiora relata ad cœlū & intelligentias dicuntur cauſæ ſecundæ; & cum ſint cauſæ ſecundæ præſupponentes primas, contrahunt tamen actiones primarum, & operantur ut ſunt. Confirmantur hæc omnia, quoniam Ariſtoteles in primo cœli 92. aſſeruit cuncta ſenſilia per materiam eſſe ſenſilia, nō itaque ſunt ſenſilia ut inſtrumenta ſeparatarum formarum vel cœli. Mitto opiniones alias, quæ multæ ſunt, & ex ſententia dico ſenſilia eſſe formas in materia, & eis unum ſolùm conuenire ex propria uirtute operandi modū nempe cum materia & tranſmutatione, quomodo omnia in medium & per medium operantur: ſolùm color ſui ſpeciem & ſpiritalem actionem ualet emittere, & id habet non ex ſe ſed à lumine: ideo Ariſtoteles in 3. de Anima 17. intellectū agentem dixit ſimilem lumini, quod etiā affirmauit Auerroes 2. de Anima 67. Lumē itaq; ſolum

Hę opiniones reijciūtur.

Propria opinio.

Color ſpiritualiter agit uirtute luminis

ob

ob ſui eminentem conditionem,& quoniam uel cœleſte eſt uel cum cœleſti habet affinitatem, ualet ſpiritaliter operari,& colores uirtute luminis;at ſenſilia cæterorum ſenſuum ſolùm operantur cum materię tranſmutatione, nec ſecus in medio reperiuntur. Hoc lucidiſſimè cõſtat ex eo,quia ſolùm lumen, & colores ſine tempore per vniuerſum medium diffunduntur, à uento non repellun tur,ſolùm directè feriunt oculos,ſtatim remoto colorato uel lucido deſinunt per medium ſentiri; cum ſenſilia cæterorum ſenſuum tempore egeant,ut ſenſum moueãt, ideo longè prius viſu percuſſionem quàm auditu ſonum percipimus:reliqua uerò ſenſilia,quæ per externum medium percipiuntur, repelluntur à uento, & nedum directè uerùm etiam obliquè feruntur ad ſenſum,& demum ſeruantur in medio etiam remoto obiecto ſenſili. Non me latet Auerroem fuiſſe alterius ſententiæ,ut colligitur ex com.97.& 101. 2.de Anima,& ex locis alijs. At ego cum eo non conſentio, & rectius ſenſiſſe cenſeo Auicennam in 6.ſuorum naturalium,qui odores per mediũ non ſpiritaliter ſed ſolùm modo corporeo diffundi exiſtimauit:fundamentum Auerrois ut leue miſſum facio. Quòd ſi quis inſtet per Ariſtotelem, qui inquit ſenſilia poſita ſupra ſenſum non ſentiri:Reſpondeo Ariſtotelis ſententiam eſſe intelligendam de primo ſubiecto ſenſilium, quod craſſum & denſum eſt: id ut ſentiatur, debet in vapores conuerti, uel per medium tenue diffundi, ac ita inſtrumentum ſenſu prędítum mouere. Colligens itaque aſſero; dum ſenſus referuntur ad ſenſilia, ſenſus patiuntur, ſenſilia,mouent,& inter ſenſilia ſolùm attinentia ad uiſum virtute luminis ſine materia operantur,cætera uerò omnia cum materia & tranſmutatione.

Auicénæ opinio la u datur.

Inſtantia.

Solutio.

Quomodo

Quomodo ſe habeant ſenſus ad munus ſentiendi. *Cap. XIII.*

QVAMPRIMVM inſtrumentum facultate ſentiendi præditum ab externo ſenſili motum fuerit, percipimus inde conſurgere iudicium de ipſo ſenſili: quæ verò eius iudicij ſit cauſa efficiens, non conſtat. Aſſeruerunt nonulli ſenſum

Nonnullorum opinio. ſolùm pati, nec vllo modo agere, at ſenſilia eſſe ea quæ agerent: nam ſentiendi officium nil aliud eſſe exiſtimarunt, niſi exactam ſenſilium ipſi ſenſui oblationem. Huius opinionis fuere nonnullis ex Latinis, ex quorum numero etiam fuit Clariſſimus Ludouicus Buccaferreus, qui aſſeruit ſentiendi facultatem ſolùm pati, actionem omnem conuenire obiecto virtute cœli & intelligentiarum.

Confutatio horum opinionis. Sed hi longiſſimè à vero & ab Ariſtotele recedunt manifeſtè enim Ariſtoteles in 2. de Anima 37. aſſerui ſenſus eſſe efficientes cauſas muneris ſentiendi. Nequ dicendum eſt, ut illi affirmant, Ariſtotelem tunc loqu ex ſententia Platonis, quoniam Ariſtoteles frequente eandem ſententiam confirmat: nam ſentire dicitur actus ſecundus, anima ſentiens actus primus, actus ſecundus animæ eſt eius operatio. Inſuper in 2. de anima 127. manifeſtiſſimè affirmat ſentire eſſe quid aliud à perpeſſione ſenſus: inquit enim ob perpeſſionem mediũ nõ ſentire, ſed reddi ſenſile; at olfacere eſt non reddi ſenſile, ſed ſentire & agere. Præterea in 9. Meta. contex. 16. inquit Ariſtoteles ſentiendi, & videndi munus eſſe actio-

Senſus & agit & patitur. nes immanentes: in 10. Ethic. cap. x. inquit, eſt ſua cuiuſque ſenſus voluptas, ſeu dicamus agere ſenſum ſeu animal, nihil differt. Ex his, & ex huiuſmodi alijs innumeris,

meris,quæ ex Arist. possent afferri, manifestissimè patet cum putasse sensum efficere dum sentit, non autem solùm pati: de qua sententia Græci omnes conuenerunt. Ideo Alexander in primo de Anima cap. de intellectu practico & speculatiuo inquit: quanquam per corporeas affectiones sensuum functio fit, sentire tamen non est pati, sed iudicare & discernere. Simplicius infinities & in primo & secundo de. Anima id affirmat. Auerroes in 2. de anima comm. 149. lucidissimè hoc expressit inquiens, est recipiens per sensus, & agens per iudicium; recipere enim aliquid aliud est ab ipso iudicare. Propterea Galenus in 2. de decretis Hipp. & Platonis c. 6. inquit: neque tamen alteratio ipsa, vt quidam putant, sensus est sed alterationis dignotio: & proculdubio qui secus censent, se nedum rationis sed sensuum quoque impotentes patefaciunt; quid enim aliud in obeundo munere sentiendi est efficere, quàm sentire? Propterea si sensilia solùm efficerent, & non sensus, sensilia ea essent quæ sentirent. Et quilibet in semetipso experiri potest,dum sentit,se non pati solùm sed agere,eamq; actionem esse munus sensuum.

Simplicij & Auerrois opinio laudatur.

Quomodo Animalia per sensus sentiant. *Cap. XIIII.*

DVM nobis sese offerunt sensilia, & ab eis instrumenta sensuum mouentur, non est putandum perpessionem illam solùm attingere instrumentum, non autem facultatem sentiendi,vt existimauit Simplicius:manifeste enim asseruit Aristo.sensum pati,quod ratione ostenditur, quia instrumentum sensuum patitur à sensili vt viuens, vt facultate præditum, & cum ea iunctum, non vt ea destitutũ;& præser-

tim, quia entiendi facultas à materia & à corpore pendet, ideo dum patitur instrumentum sentiendi, vt etiam patiatur facultas necesse est. Patitur itaque vna cum eo, & ex euentu ita afficitur, vt sentiendi instrumētum ratione suæ corporeæ partis per se pati & affici à sensili dicitur; & cum patiatur, mox eius affectionis iudiciū tradit.

Quō agat sensus in iudicādo. Simplicij opinio.

At quomodo id faciat, non facile est videre. Diuisit Simplicius facultatem sentiendi, in eam quæ format, & eam quæ instrumento formato vtitur: asseruit facultatem quæ vtitur esse præditam rationibus rerum sensilium, mox inquit externa sensilia agere in instrumenta sensuum; quæ instrumēta ratione corporis patiuntur, ratione formatricis facultatis agunt agere autem dicuntur quatenus vis formans affectionem illam reddit puriorē & minus corpoream; quæ actio iudiciū non est, sed mox ea purior affectio attingit rationem, vtente facultati insertam cum ea iungitur vt effectus cum sua causa: & tunc facultas vtens per unam albedinis rationem iudicat omnem albedinem, vel per vnam rationem dulcedinis omnē dulcedinem cognoscit, & ita de cæteris: quę cognitio est actio vtentis & sentientis facultatis, quæ dicitur reddi similis sensilibus, non quia ab eis aliquid recipiat, sed quia per rationem sensilibus respōdentem agit & iudicat.

Simplicij opinio refellitur.

Hæc Simplicij sententia eatenus approbanda est, quatenus sensui actionem tribuit, in cæteris omnibus à sententia Arist. longissimè distat. Diuisio facultatis in vtentem & formantem superuacanea est, eadem enim facultas fungitur vtroq; munere, nec secus esse potest, quoniam eadem facultas iudicat quæ ab externo sensili excitatur. Insuper rationes ideis respondentes in Anima admitti non debent, cum Arist. accuratissimè ostendat id quod recipit debere esse potentia, & carere eo quod recipiendum est: ac insuper cum exactissimè ideas reijciat, à

quibus

quibus ducuntur rationes. Præterea ea duplex actio facultatis, vna formantis altera utentis, superuacanea est: dum enim agit sensus erga sensilia, sentire dicitur. Sed dimisso Simplicio inquiunt nonnulli illustriores inter latinos sentiendi facultatem pati ab externis sensilibus, sed mox eam vna cum forma sensili iam recepta agere & iudicare; adeò vt sensus solus patiatur, ipse uero unà cum specie sensili agat & iudicet: cui sententiæ subscribendum non censeo. Primò, quia si sentiendi facultas sola patitur, unà cum sensili agit, sequeretur quòd species illa sensilis præsertim ageret, cum per eam facultas sentiendi ex patiente reddatur efficiens. Præterea absurdum est putare, id de quo est iudicium, iudicium efficere: nam efficere iudicium est sentire & iudicare, sensilia non iudicant uel sentiunt, alioquin idem iudicaret seipsum. Confirmatur, quoniam obiectum & facultas opponuntur; ideo ad munus cognitionis obeundum opposito modo debent concurrere: cum itaque sentiendi facultas agat, sensilia sunt ea, erga quæ uersantur actiones, & de quibus promitur sententia & iudicium.

Latinorũ quorundã opinio.

Confutatio huius opinionis.

Sententia propria. *Cap.* *X V.*

CVM aliorum sententiæ mihi apprimè dubiæ videantur, referam quod sentio, sentẽtiamq; meam iudicio peritiorum libentissimè subijcio: non enim me latet, quàm longè ab ingenuo philosophiæ genere illi distent, qui solùm iactationem, arrogantiam, inanemq; temeritatem in dictis uel scriptis suis patefaciunt. Assero itaque in instrumento sensuũ unicã inueniri facultatẽ, adeò ut inter utentem & formantem nulla sit distinctio. Addo insuper sensilia ex-

terna in instrumenta sensuum agere, quæ sensoria ratione corporis patiuntur, ratione Animæ agunt: perpessio attingit Animam, vt ab instrumento pendet. Ea affectio à sensilibus pendens est corporea, & cum materia, præter eam quæ ad oculos pertinet: actio verò est iudicium, quod Animæ munus est vel compositi ratione Animæ, nam Anima per affectionem illatam à sensilibus excitatur & iudicat, iudicium proximè tendit ad illatam affectionem, per eam verò ad externum sensile ut ad præcipuum scopum terminatur: Iudicium, quod est secundus actus sentientis facultatis, idem est cum ea, quæ ab Aristotele dicitur species rei sensilis sine materia; & cum facultas sentiendi efficiat cognitionem, etiam speciem illam dicitur efficere. Accidit tamen nonnunquam, vt minus propriè affectio illata à sensilibus species nuncupetur, propriè tamen ea sola est species sine materia, quæ eadem est cum iudicio sentientis facultatis. Et quã uis colores & lumen dicantur sine materia agere, attamen non valent efficere speciem illam propriè sumptam, quæ dicta est eadem cum iudicio sensuum, eam enim sola valet efficere vis videndi. Insuper ea species potest considerari vel in habitu vel in actu, in actu est dum sensus actu sentit, in habitu verò dum in memoria seruatur. Ex his colligo primò sensus pati à sensilibus, at eorum perpessionem terminari ad actionem. Colligo secundò affectionem illatam à sensilibus esse perfectionem, quia leuiter & sine læsione mouent, & ea affectio ad iudicium terminatur, quod est sola perfectio sine interitu. Patet insuper quàm rectè sentiens sentiendo reddatur simile sensilibus, cum actus eius sit species, & imitatio rei sensilis, adeò vt sentiens per imitationem iudicando dicatur sensile fieri. Pari quoque ratione explicatur quod dicitur ab Arist. sensum suscipere speciem sine

ne

ne materia,& actum sensus eundem esse cum actu sensilis. Demum patet quid nam de Sensu Agente sit dicendum: nam dum primò sensus referuntur ad sensilia, solùm patiuntur, nec actio ulla sensus apparet; solum lumen proportione quadam intellectui agenti respondet cum virtute eius colores sine materia oculos moueant: ideo Arist. intellectum agentem lumini dixit similem. In altera verò consideratione, dum sensus referuntur ad sentiendi munus, solùm agunt; munere cuius actionis, quæ re est eadem cum propriè sumpta specie sensili, nedum admittitur sensus agens, verùm insuper dicitur apprimè necessarius, & dignitate præfertur sibimet, quatenus prima consideratione patiens est.

De sensu agête quid dicendum

Finis Libri Quinti.

PETRI DVODI
FRANCISCI D. MARCI
PROCVRATORIS FILII
De Anima Liber Sextus.

Et est de Sensibus Externis.

Cur primò de sensu uisus agatur. *Cap. I.*

QVONIAM sensus apprimè nobis sunt familiares, sunt initia nostræ cognitionis, innumeras nobis præbent utilitates, & demum sunt fontes corporeæ uoluptatis: iurè sunt nobis gratissimi, & eorum cognitionem summopere expetimus.

Sensuū diuisio. Sensus sunt Animæ facultates, quæ ex propria ratione in singularium ac sensilium cognitione uersantur. Diuiduntur, nā quidā externi, alij interni nuncupantur. Externi sunt illi, quibus perinde ac arciū exploratoribus externa sensilia primò occurrunt, quæ mox ad internos deferuntur,

rantur, propterea initia prima & apprimè necessaria sunt nostræ cognitionis:adeò vt cum vno eorum per naturam priuamur,non amplius valeamus assequi notitiã sensilium ad illum attinentium. Sensus verò interni nobiliores sunt, quibus famulantur externi, & propterea sunt natura priores. Verùm quia sunt obscuriores, nec possunt cognosci non cognitis externis, ideo ab externis ordiendum: quod ob id potissimum faciendum est, quoniam in methodo ab obiectis & munerum functionibus progrediendum est ad facultates; obiecta autem munerumque functiones externorum sensuum origine eas antecedunt, quæ ad internos pertinent. Verùm cum constet iure optimo ab externis sumendum esse initium, non ita patet, à quo ex externis auspicari debeamus. Plato in Timæo orditur à tactu, idipsum facit Auicenna in 6. suorum naturalium: cuius ordinis ratio est,quia tactus est communior & origine prior cæteris, competit enim pluribus, & à reliquis facultatibus sentientibus præsupponitur. Insuper videtur cæteris notior; cum Arist. asserat in primo de historia animalium cap. 15. tactum ex sensibus homini exquisitissimè conuenire, mox gustatum, in reliquis à multis animalibus superari. Ex aduerso Arist. orditur à visu, nec censendum est sine optima ratione id fecisse. Propterea vt ratio ordinis appareat, accipiendum est ordinem naturæ esse duplicem, vnum originis, alterum perfectionis: primus respondet operationi naturæ, alter instituto eius, & hic secundus præcipuus est. Insuper accipiendum est ordinem esse duplicem,vnum ex necessitate sumptum, dum sine notitia alicuius aliud cognosci non potest, alterum ex eo quia melius est ita progredi. Et hic secundus ex varijs accipi potest, nempe ea facilitate, ex dignitate, ex vtilitate, ex desiderio nostræ cognitionis,

Cur de sẽsibus externis primo agatur.

Platonis opinio.

Aristotelis opinio.

Sententia propria.

gnitionis, & demum ex aliqua nobis oblata opportunitate. His præassumptis dico ex externis sensibus vnum non esse necessarium pro notitia alterius, ideo ordinem declarationis eorum carere necessitate. Addo, cum careat necessitate, & valeamus sine errore cum à visu, tum à tactu ordiri, melius est ordiri à visu. Primò, quia nobilior est, & verè natura prior, vt in 2. de ortu & interitu contextu 7. asseruit Aristot. Secundò, quia eum maximè diligimus, & summopere expetimus ipsum cognoscere, vt ex initio proœmij Metaphy. colligitur. Insuper ratione nostræ cognitionis, nam in visu distinctè apparent omnia conducentia ad sensum; constat vnitas facultatis, quæ in tactu latet; conspicuum est instrumentum eius medium, obiectum, adeò vt ex notitia huius sensus cumulatissimè paremur ad notitiam aliorum. Demum iudicium huius sensus certissimum & exquisitissimum est. Quòd si aliqua ex parte difficilioris cognitionis est ob modum quo fiat visio, & ob lumen pro eo necessarium, hoc nihil refert: tum quia hæc difficultas non minuitur ex aliorum sensuum cognitione, tũ etiam quia in potioribus ad sentiendi munus conferenti bus illustrior & clarior est. Ex his constat nec Platonem nec Aristotelem errasse, rectius tamen Aristotelem seruasse ordinem, & facile est rationibus alterius partis satisfacere. Ad primum dico tactum esse quidem communiorem, quia pluribus competit sed cum sit communior, non propterea est genus aliorum sensuum, neque necessarius pro eorum notitia. Et dum additur, quòd est notior, quia homini exactissimè competit, respondeo dupliciter: primò assero notitiora esse prius declaranda, dum conducunt ad aliorum notitiam; at si non conducunt, vt se habet de tactu in ordine ad uisum non est necesse, vt prius declarentur. Addo secundò visum

Aristotelis opinio melior.

Solutio fundamentorum Platonis.

sum

ſum non eſſe abſolutè ignotiorem: Et dum id oſtenditur, quia tactus exquiſitiſſimè conuenit homini; dico aliud eſt conuenire exquiſitiſſimè, pro iudicando ſuo obiecto, facta comparatione cum tactu cęterorum animalium aliud eſſe notius, hæc ſunt duo apprimè diuerſa. Præterea quamuis tactus hominis ſit exquiſitior tactu iumentorum, non propterea eſt certior & exquiſitior uiſu, immo è contra.

De obiecto viſus. Cap. II.

VARIA ſunt, quæ ſenſu viſus percipiuntur, vt lucida, colorata, & nonnulla quæ ancipitis naturæ eſſe videntur, partim lucida, partim colorata; vt ſunt oculi, ſquammæ piſcium, & ſimilia. Et quoniam obiectum debet eſſe vnũ, propterea iurè ambigimus, quodnã debeat ſtatui obiectũ viſus. Qua de re vt lucide & diſtinctè agamus, accipiendũ nos multa videre: at dum quærimus obiectũ, ſolũ id conſiderare debemus, quod per ſe & proprium eſt: huiuſmodi ſunt duo tantùm, color; & lumen, ad hæc cætera rediguntur: ideo de his eſt dubitatio, quod eorum debeat ſtatui obiectum. Nonnulli colorem accipiunt: nam Ariſtoteles inquit, uiſibile eſt color, & inquit, oculum debere carere colore, non autem ait debere carere luce, cũ tamen inſtrumentũ ſuo obiecto denudatum eſſe debeat. Inſuper lumẽ nuncupatur color perſpicui, & quotieſcũque lucidum conſpicimus, id uidemus, vt coloratum, & iudicamus vel rubeum uel album, quæ omnia denotant colorem eſſe obiectum. Ex aduerſo alij lumen ſtatuunt obiectum, quoniam ſola lux uel lumen ex ſe cõſpicitur, colores virtute luminis. Ideo dixit Ariſtoteles in 2. de anima 72. lumen per ſe videtur, color ope luminis. Inquit

Quorundam opinio.

Aliorum opinio.

Inquit Simplicius, quod aſpicitur vel eſt lumen, vel ei cognatum. Alexander in primo de Anima 13. inquit, lumen maximè & præſertim natum videri eſt, & eſt cauſa alijs vt uideantur; ideo Sol dicitur primum eorum quæ viſu uſurpantur, & cauſa prima, vt videantur alia. Propria opinio. Soluens difficultatem dico, ſi per obiectum viſus intelligimus omne quod per ſe & propriè à uiſu percipitur, ſic aggregatum ex luce & colore eſt obiectum uiſus. Hoc denotauit Ariſtoteles in 2. de Anima 66. dum dixit uiſibile eſt color, & quod oratione quidem exprimi poteſt, nomine autem caret; denotans & lucida, & quæ ancipitis ſunt conditionis. Inſuper ſi nomine obiecti denotatur id quod ita eſt primum, vt ſit illud quo cætera uidentur, id autem non per aliud, huiuſmodi eſt lux vel lumen: & hoc oſtendunt rationes nuper adductæ. Demum ſi per obiectum intelligimus id in quod tendit, & ad quod terminatur videndi facultas, huiuſmodi eſt color, adeo quòd lumine colorata videmus. Et quoniam magis propriè ſumitur obiectum in hac poſtrema ſignificatione, ideo rectius loquimur, dum dicimus obiectum viſus eſſe colorem, quàm dum aſſerimus quòd ſit lumen. Propterea Plato in 6. de Republica lumen nuncupauit medium quo videmus; & nexum oculi cum coloribus. Galenus quoque in 7. de placitis cap. 5. inquit proprium & primum ſenſile viſus color eſt. Et ſi quis dubitet, quoniam ſi uidendi facultas

Inſtantia. per ſe & propriè varia genera iudicat, non erit facultas

Solutio. vna: dicendum eſt id non ſequi, quoniam ea non ſunt obiecta, quæ æquè primò, & eodem gradu referantur ad facultatem videndi, ſed ſunt ſubordinata, & ab vno; ad eò quòd eodem conſiderandi modo vnum ſolùm eſt primum: & ea ſubordinatio reperitur in ſenſilibus à ſenſu viſus, & non in alijs, ob eminentiam huius ſenſus, ac

vt

vt ſine materia à remotisſimis moueretur. Propterea a Platone ſenſus opulentiſſimus nuncupatur.

Ob quæ requiratur lumen in viſione, opiniones aliorum. Cap. III.

QVOD lumen, vt videamus, ſit neceſſarium, docet experientia, & conſentiunt omnes: ob quæ verò ſit neceſſarium, ſummopere diſſentiunt. Opiniones præcipuæ tres ſunt: Prima fuit Auempacis, qui cenſuit lumen ſolùm pro obiecto requiri, vt illuſtret quæ viſu percipiuntur, cuius ſententiæ etiam fuit Auicenna in 6. ſuorum naturalium: Hi exiſtimarunt in tenebris non propriè inueniri colores, ſed facultatem quandam & initia, ex quibus ut ex materia, & superueniente lumine vt forma colores conſurgerent, qui varij eſſent ratione varietatis initiorum, poſitionis, & recipientis facultatis; etſi in aliquod effundatur lumen, in quo ea recipiendi facultas & initia non inueniantur, ſolùm in eo conſpicitur lumen, non color. Eiuſdem opinionis fuit Epicurus, de qua multa leguntur apud Lucretium libro quinto & inter cætera hæc quæ ſequuntur. *Auempacis, & Auicennæ ſententia.*

Præterea quoniam nequeunt ſine luce colores
Eſſe, neque in luce exiſtunt primordia rerum.
Scire licet, quàm ſint nullo uelata colore;
Qualis enim cæcis poterit color eſſe tenebris?
Lumine qui mutatur in ipſo, propterea quòd
Recta aut obliqua percuſſus luce refulget. &c.

Confirmatur hoc exemplo colli columbæ, caudæ pauonis, vndarum maris, nubium: quæ omnia ex varia *Primũ horum fundamentum.*

positione & luminis receptione varium preseferunt colorem. Idipsum ratione ostenditur: primò, quia cum vis videndi sit vna, quæ per se & propriè ab ea iudicantur, ad vnum genus redigi debent; & cum lumen non possit redigi ad colorem, est necesse vt color ad lumen redigatur: & iurè, nam dum aliquid alicui primò competit, cæteris competit per illud; videri primò conuenit lumini, quare cætera conspiciuntur vt sunt lumina quædam, vel lumine prædita. Quòd lumen non requiratur ex parte medij, ostendebat Auempaces, ex relatione Auerrois: quoniam recipiens, vt rectè ad recipiendum paratum sit, debet eius esse expers quod recipiendum est: cum itaque colores sint lumina quędam, & recipiantur in perspicuo, vt rectè recipiantur, debet perspicuum luminis esse expers. Ex aduerso est Auerroes, D. Thomas, & quàm plurimi ex Latinis, qui inquiunt lumen solùm requiri ex parte medij, non ex parte obiecti: quæ opinio confirmatur. Primò ex definitione coloris tradita ab Aristotele, dicitur enim mouere perspicuum quod actu est, perspicuum est actu per lumen: Secundò ex proprietate coloris, nam color per se visilis est, quare ex parte sui non exposcit lumen, vt videatur; ideo inquit D. Thomas, omnis forma habet facultatem formandi subiectum: Tertiò ex definitione luminis, nam lumen dicitur actus perspicui: Demum ex alijs sensilibus, quæ vt agant & moueant, alio non egent. Quare lumen non ex parte colorum, sed ex parte medij est necessarium.

[Margin: Secũdum — Auerrois, & latinorũ opinio. — Prima ratio. — Secunda. — Tertia. — Quarta.]

Dis-

Dissolutio difficultatis. Cap. IIII.

QVONIAM dum loquimur de attinentibus ad sensus, rationi quidem adhibenda est fides, præsertim tamẽ sensibus est credendum: propterea ut de proposita difficultate vnà cũ sensu & cum ratione loquamur, asserendum censeo lumen requiri ob tria pro visu necessaria, nempe ob medium instrumentum obiectum, adeò ut iurè à Platone nuncupetur lumen eorum trium admirabile iugum. Vt autem hęc sententia reddatur conspicua, de singulis eius partibus sigillatim est agendum. Assero primò lumen requiri ex parte obiecti: ratio pręcipua est, quia color est forma in materia, & ex se ut non habet esse sine materia, ita non ualet operari, quare ut sine materia agat requiritur lumen. Hoc ipsum experientia docet: manifestè conspicimus, quousque lumen non attigerit obiectum, à nobis non posse conspici; statim uerò quòd obiectum attigerit, sub sensum cadit: propterea & Teophrastus & Simplicius rectè existimarunt lumen requiri ex parte obiecti. Idipsum putasse Aristotelem colligitur ex 18. cont. 3. de Anima, dum dixit intellectum agentem omnia facere perinde ac lumen, nam lumen quoque quodammodo facit eos, qui sunt potentia colores, actu colores, &cæt. Manifestissimè asserit Arist. lumen requiri ex parte obiecti, & colorum; nam intellectus agens dicitur similis lumini, non quia illustret medium aliquod sed quia phantasmata illustrat, quæ colori proportione respõdẽt. Nec satisfacit euasio Auerrois in 2. de Anima 67. ubi inquit quòd inducitur gratia exempli, de quo sola requiritur manifestatio: nam si requiritur manifestatio, necesse est quatenus pertinet

Lumen ob tria requiri.

Lumen requiritur causa obiecti.

ad rem, de qua loquimur, vt ei respondeat; alioquin esset deceptio, non manifestatio. Præterea considero sententiam Arist. in 2. de Anima 86. dum inquit; vt enim colores sine lumine non cernuntur, ita nec acutum & graue sine sono: Addo ego sonum requiri non ex parte medij, sed ex parte acuti & grauis, vt percipiantur: quare etiam lumen ex parte obiecti necessarium est. At perpendamus, quid obiecto tribuat lumen, num fortè ei tribuat formam, quia colores in tenebris solùm sint potentia, ut censuit Auempaces, & cum eo Auicennas. Ad hoc dico lumen tribuere coloribus non actum primum & formam absolutè, per quam sint, sed solum actum quendam spiritalem, per quem ualeant sine materia mouere. Confert lumen pro actu secundo colorum, at non pro primo. Et dum quæritur, num colores in tenebris sint actu colores, respondeo nô esse actu per id spiritale requisitum pro actu secundo. sed esse actu ratione suæ formæ, qui actus primus est distinctus à lumine: qui primus actus coloris est qualitas de tertia specie ex temperamento sui subiecti consurgens. Sic itaque opinio Lucretij, Auicennæ, & Auempacis vera est in parte, absolutè tamen est falsa; falluntur enim, cum absolutè censeant colores à lumine recipere formam. Et dum id probant exemplo colorum iridis, & similium: respondeo colores esse duplices, nonnulli non sunt specie distincti à luce, & huiusmodi sunt colores, qui apparent in nubibus: qui varij apparent ob varietatem distantiæ, positionis, ac densitatis nubis, insuper ob maiorem vel minorem intentionem luminis, & similia; hi nil firmi & permanentis habent: alij sunt colores mixtorum specie distincti à lumine, qui semper ijdem apparent; primi in tenebris non inueniuntur, nisi potentia: alij inueniuntur actu. Aberrant igitur illi, cum

transeant

Lumẽ propter quid reqratur causa obiecti.

Colores ĩ tenebris nunqd sint actu colores.

Auẽpacis & aliorum opinio partim vera partim falsa.

Solutio fundamentorum Auempacis.

transſeant ex vno genere colorum in aliud. Ad confirmationem, quia obiectum debet eſſe vnum; iam patet reſponſio ex dictis de obiecto viſus. At inſurgit Auerroes contra hanc ſententiam: quia ſi lumen requiritur ex parte colorum, ergo colores non ſunt per ſe viſiles in 2. modo dicendi per ſe; Ariſtot. autem dixit per ſe viſiles eſſe. Hæc inſtantia leuis eſt, nam affertur ab Auerroe contra Auempacem. At diceret Auempaces id eſſe verum de colore, qui actu eſt color, ille eſt per ſe viſilis, non de eo qui eſt potentia. Sed quicquid ſit de Auempace, ea auctoritas mihi non aduerſatur, quoniam aſſero colores à lumine non recipere formam, quæ moueat, & quæ conſpiciatur, habent enim eam ex ſe, ob quam ſunt per ſe viſiles, ſed recipere facultatem & vires, per quas valeant modo incorporeo & ſine materia mouere; ſic reddit eos, qui ſunt potentia colores, actu colores, vt dixit Ariſtoteles in 3. de Anima 18. & id competit, colori, quia maximè lumini eſt affinis, vt per corporis opacitatem eſt obſcuratus, ideo à lumine qua ſi ſpiritum, & poſtremam recipit perfectionem, vt videatur. Et dum inſtabatur, quia cætera ſenſilia nullo egent, vt ſenſum moueant: reſpondeo id euenire, quoniam ſolùm mouent modo corporeo, & cum materia, color verò mouet ſpiritaliter. Colligamus itaque colores in tenebris actu eſſe colores, at eſſe uiſiles poteſtate, non quidem proxima, ſed remota, ut explicatum eſt.

Solutio ſecunda fundamẽti Auempacis.

Inſtantia.

Solutio.

LVMEN

ratum dicatur esse subiectum luminis, & tenebrarum. Sic itaque color mouet perspicuum actu, at perspicuum ex eo solum dicitur actu, quia coloratum est illustratum. Quæ sententia Aristoteli, sensui, & rationi aduersatur. Aristoteli, quia inquit lumen esse actum perspicui, & esse veluti alienum eius colorem; actus autem est in eo, cuius est actus; quare lumen præsertim in medio perspicuo est, non in colorato: & si præsertim esset in colorato, perperam ab Aristot. definiretur, dum in definitione pro subiecto perspicuum accipit. Præterea sententia aduersatur rationi, quia nil transit ad extremum nisi per medium, oportet itaque vt lumen etiam in medio sit, & potius in obiecto per medium, quàm è contra. Demum aduersatur sensui, quoniam lumen in medio conspicua opera efficit, attenuat aerem dissoluit aquam in vapores, calefacit, quod non efficeret nisi in eis quoq; reciperetur. Colligamus itaque lumen esse necessarium, nedum ratione obiecti, verùm etiam ratione medij. Ad argumentum Auempacis supra relatum, dum ostendebat non requiri pro medio, quia colores sunt lumina quædam, ideo medium receptu-rum actiones colorum quasi luminum, lumine carere debet: rectè respondet Auerroes, asserens esse falsum quòd colores sint lumina; varia enim eorum sunt principia, generatio, natura, & definitio. Verùm adhuc remanet dubitatio quędam, quia supra dictum est lumen conducere colori vt moueat, & ei tribuere modo quodam postremam perfectionem: at si requiritur pro motione, non debet requiri pro receptione, cum de ratione vnius sit forma & actus, de ratione alterius potentia & priuatio. Ad hoc dico lumen esse veluti medium, per quod colores respicimus, vt rectè asseruit Plato in 6. de Repub. propterea requiritur ex parte vtriusque; & cum

Solutio fundamenti Auempacis.

Instantia.

Solutio.

ſtatim oculos aperit, nō rectè videat, niſi poſtquam ocuus eius fuerit illuminatus, & accidit viſui, vt videat rem viſione ſpiritali intrinſecus, antequā videat eam extrinſecus. Hæc Auerroes, quem ſequitur etiam ſubtilis Scotus in 2. Sent. diſt. 13. Quæ ſententia dubia eſt: primò ob experientiam, nam in tenebris collocati rem illuſtratam conſpicimus, & frequenter impedimenta adhibemus, ne lumen perueniat ad oculos: ſecundò ob verba Ariſtotelis, qui inquit hominem in profundo puteo collocatum etiam inter diu poſſe videre ſtellas. Fundamenta Auerrois leuia ſunt: Ad primum dico oculum in tenebris collocatum optimè videre, dummodo obiectum ſit illuſtratum: Ad aliud dico, dum ſtatim oculos aperimus, non exactè videre, quoniam non exactè niſi poſt conuenientem quietem recipitur actio colorum in oculo. Propterea aſſerendum cenſeo, lumen neceſſarium ex parte oculorum, eſſe proprium non alienum, quòd ex naturali eorum diſpoſitione & ex ſpiritibus ortum ducit, quod proprium lumen ab externo frequenter turbatur & læditur; ideo oculus tenebris circumfuſus, cum minore læſione, & acutius conſpicit. Inde euenit quòd animalia, quorum oculi apprimè lucent, noctu melius conſpiciunt quàm inter diu: quoniam lumen id proprium ab externo non diſperditur, ac inſuper valet conuenienter mediū & obiectum illuſtrare, adeò vt etiam externi luminis munera obeat, vt patet de fele, & noctua. Quòd ſi etiam aſſerere volumus pro viſione requiri, vt lumen externum in oculo recipiatur, id nil aliud eſſe putādum eſt, niſi actionem rei viſibilis, non autem ſpeciem luminis diſtinctam à ſpecie rei viſibilis. Ex his quoque colligere valemus concilium Ariſtotelis cum Platone de inſtrumento viſus, quod ex opinione Ariſtotelis à prædominante eſt aqueum, ex opinione Pythagorę & Platonis eſt igneum:

Opinio Auerrois dubia.

Solutio fundamentorum Auerrois.

Opinio propria.

Cōciliatio Ariſtotelis cum Platone de inſtrumento uiſus.

T nam

nam vel consideramus partem, quæ materiæ vices in oculo obtinet, & cuius munus est recipere & pati, quam respexit Arist. qua consideratione cum eo dicendum est esse aqueum, perforato enim oculo plurimum aquæ effluit: vel respicimus partem magis obtinentem locum formæ & perfectionis, quam una cum Pithagora considerauit Plato, & tunc dicendum est esse igneum; multis enim purisq; spiritibus refertus est oculus, vt optimè cum Platone dixit Galenus in 10. de usu partium. Non itaque iniuria Plato in Timæo dixit oculum ratione luminis esse igneum, & in 6. de Repub. ob eandem causam illum solarem nuncupauit. Sed iurè quis quæret, cum Plato & Aristoteles hac de re non dissentiant, vnde oritur quòd tam vario loquuntur modo? Ad hoc respondendum censeo id euenire ex varia eorum sententia de modo, quo videmus: censuit Plato visionem fieri per emissionem radiorum, ideo naturam eorum debuit respicere: Aristoteles è contra censuit visionem fieri per receptionem & passionem oculorum, ideo iurè id respexit, quod præsertim recipit & patitur, huiusmodi est corpus aqueum.

Instantia. Responsio

De modo quo uidemus opiniones uariæ.
Cap. VII.

QVONIAM de modo facta est mentio quo videmus, qua de re opiniones sunt satis uariæ, & pugnantes, propterea vt veritas aliqua ex parte elucescat, de re hac cognitu maxime digna, vtile est verba facere. Quinque autem sunt præsertim, quæ mihi videntur explicationem exposce-

poſcere, & in quibus verſari opere prætium cenſui. Occurrunt primo virorum ſapientum opiniones variæ. Reijciendæ ſecundo illæ ſunt, quæ minus veræ videntur. Tertio loco opinio verior eſt approbanda. Diluendæ quarto rationes aduerſæ, Demum an Ariſtoteles cũ Platone conciliari poſſit eſt conſiderandum. Variæ de modo quo videmus illuſtrium Philoſophorum circumferuntur ſententiæ, omnes tamen in tria prima capita rediguntur. Animalia enim uel vident per ſolam radiorum ex oculis emiſſionem, vel per ſolam ſpecierum, ſiue actionum obiecti uiſus, in oculo receptionem. Vel demum per conſpirationem emiſſionis radiorum, & receptionis ſpecierum viſilium. Primæ opinionis eſt Hipparchus. Macrobius. Proclus, & plurimi perſpectiuorum, qui tamen diſſentiunt inter ſe; nam Hipparchus Nicæus, & cum eo multi ex perſpectiuis putarunt radios extendi vſque ad viſibile, quantumuis diſtans. Macrobius in primo de ſomnio Scipionis cap. 15. & in ſeptimo Saturnalium effundi cenſuit per centum, & octuaginta ſtadia; diſtantiora autem uideri dixit, quatenus ea ſe radijs offerunt. Proclus cenſuit diametrum orizontis radiorum ex oculis prodeuntium eſſe duorum milliũ ſtadiorum. Simplicius ſecundo cœli com. 9. dixit, nos à decem ſtadijs non uidere, niſi eleuata ſint. Horum ſententiam referens Ariſtoteles in libro de ſenſu, & ſenſili dixit, radios ex aliorum ſententia extendi, uel uſque ad cœlum, uel quodam tenus. Alterius opinionis, eius nempe quod animalia videant per receptionem in oculo factam, & oculi perpeſſionem, fuere Democritus, Leucippus, Ariſtoteles, & Epicurus, qui tamen inter ſe diſſenſerunt. Ariſtoteles cenſuit id fieri per ſolam actionem ſpiritalem obiecti, delatam per medium perſpicuum uſque ad oculum; Cæteri uero dixere id fieri

Quinque proponuntur cõſideranda.

Tria capita opinionum.

Opinio prima.

Opinio ſecunda.

per defluxum ſimulacrorum, quaſi exuuiarum rei uiſibilis, per poros medij tranſeuntium. Tertiæ opinionis quod ad uidendi actum ambo ea conſpirent, emiſſio ſcilicet radiorum, & receptio actionis viſibilium, fuere Empedocles, Plato, Galenus, & Stoici, qui etiam non penitus conſenſerunt, nam Pythagoras, & cum eo Stoici referente Galeno dixere prodire radios ex oculis, & quaſi virgas extendi ad obiectum, ab eo figurari, ac ita figuratos redire in oculum; & uideri, quam ſententiam Galenus reijcit. Opinio autem à Galeno approbata, ut conſtat ex ſeptimo de placitis cap. 5. ex. x. libro de uſu partium eſt, quod per neruos opticos uiſui inſeruientes perforatos prodeunt ſpiritus, per quos oculus fulgeat, & ad ambientem aerem perinde ſe habeat ac ſol, quo aer externus illuminatur; & quoniam lumen illud ex oculo prodiens pendet ex ſpiritu, in quo ineſt ius uidendi, ideo ipſum quoque facultate uidendi præditum eſt; quod cum attingat viſibile externum per facultatem uidendi ſibi inſitam, iudicat illud, ita tamen ut à re quoque viſili prodeat actio, qua lumen id mouetur, patitur, ac formatur, quam motionem, & perpeſſionem ſequitur deinde iudicium, quod actio eſt facultatis ſentientis, ita res quę inſpicitur ibi uidetur ubi eſt, & ꝓpterea iudicare ualemus poſitionē, ſpatiū, diſtātiā, magnitudinē, & figurā rerū, quod minime accideret ſi in ſolo oculo uideremus. Verba Galeni ex quibus relata ſententia manifeſtiſſimè elicitur, ne longior ſim miſſa facio. Plato ſecus cenſuit actum videndi perfici, nā in Timeo hæc ſcripta reliquit. Sed ex omnibus faciei partibus, primi luciferi, oculorum orbes coruſcant, hac cauſa dati, ignis certè illius, qui non vrit quidem, ſed illuminando ſuauiter diem inuehit Mundo, participes oculorum orbes Dij fecerunt, intimum ſiquidem noſtri corporis

Opinio tertia.

Galeni ſententia.

Sententia Platonis.

poris ignem,huius ignis germanum; sincerumque per oculos emanare voluerunt in quibus lenis, congestusque vbique ignis huiusmodi sit sed per eorum dumtaxat solidiorem angustamque medietatem,ignis purior euolet, crassior verò cohibeatur,itaque cum diurnum lumen applicat se radio visus,tunc ea duo inter se similia concurrentia, atque commixta, quò oculorum acies diriguntur, ibi in vnius iam domestici corporis coherent speciem, vbicunque videlicet tam intimi, quam externi luminis fit concursus:totum igitur hoc propter similitudinem passionem eandem sortitum, cum quid aliud tangit vel ipsum ab alio tangitur,motum huiusmodi ad corpus omne,perque id ad animam vsque diffundens sensum efficit,qui visus vocatur, at postquam in noctem discesserit cognatus ignis visionis radius euanescit vi.Hęc Plato ex quibus elicitur præsertim, eius de modo videndi sententia. Ait itaque Plato,& cum eo Academici omnes, ex oculo radios, & lumen prodire, qua de re Galenus cum eo consentit; Ait mox, rem quoque visilem agere, suique imaginem imprimere; hinc vna cum Empedocle ait in Merone, colorem esse defluxum rerum, visui congruentium, et in Timeo dixit, lumen tangere rem visilem, & tangi, qua de re etiam Galenus cum eo consentit; dissentit verò quia Plato minime censet prodire facultatem videndi,nec rem videri extrinsecus vbi est, sed in oculo; ideo dixit,quod motus à sensili factus, cum ad corpus,& per id ad animam peruenerit sensum efficit, vt constat per verba relata.Ex sententia itaque Platonis lumen ex oculo prodit,nectitur cum externo lumine, mox id connexum formatur, & mouetur à re visibili, motio ea attingit oculum, ibi redditur à facultate oculi formante spiritalior, quæ mox iuncta cum facultate vtente per rationem facultati insertam, rei visili respondentem

dentem iudicatur & hæc ſatis de opinionum varietate.

Reijciuntur ſententiæ minus approbandæ. Cap. VIII.

Reijcitur ſententia Galeni.

DISSENSIO virorum ſapientum, eſt conſpicuum inditium difficultatis rerum. Ex opinionibus relatis, ea Galeni ſatis apertè cùm verò pugnare videtur minime enim rationi conſonum eſt facultatem videndi egredi ex oculo, effundi per medium eoque loci rem videre vbi eſt. Nam ſi id eſſet, ſequeretur primo aerem illum intermedium eſſe animatum, quoniam ex eius ſententia in libro quod animi mores ſequantur corporis temperaturam, facultas animæ ab eſſentia animæ diſtincta non eſt. Sequeretur deinde eundem aerem per quem ſimul varij homines, & iumenta vident, varijs animis ſimul eſſe præditum. Sequeretur tertio, quod oculi fulgentiores cum lucem edant uberiorem, exactius viderent, quod experiētiæ aduerſetur. Sequeretur demū mediū videre, & proximè videre, animal autem non proxime videre, ſed per medium, & in medio. Ommitto varia quæ afferre longum eſſet. Propterea iure Plotinus Eneade quarta, libro quinto, cap. 3. huiuſmodi ſententiam paruipendit, & reijcit.

An ex oculo prodeāt radij.

At cum ex oculis non prodeat vis videndi, perpendamus an prodeant radij, per quos videamus, vt multos cenſuiſſe aſſertum eſt. Profectò hoc quoque renuendum videtur, nam radij prodeuntes, vel ſunt corpora, vt aiunt nonnulli, vel incorporei, ut inquiunt alij. Dicere quod ſint corpora abſurdum eſt, daretur enim

enim penetratio corporum, & medium per quod videmus, dum per illud multa animalia uident, redderetur densius; nec consentaneum rationi est, illud corpus primo in exiguo oculo inclusum, mox egredi, & momento per magnum spatium extendi. Si dicitur radios non esse corpora, sed actus lucidi corporis ex oculo prodeuntes, hoc quoque approbandum non uidetur, cur enim non inspiceremus oculos noctu lucere? at respondet Plato eos quasi ignes aduersis tenebris extingui: verum hoc aduersatur experientiæ, lumen enim exiguum in tenebris magis lucet, ideo multa prædita luce exigua, ut squammæ piscium, quercus putrida & similia in solis tenebris fulgent. Præterea si noctu, & in tenebris radius oculorum extinguitur, homines in profundo putei constituti, nedum interdiu non uiderent stellas quas tamen vident, ut asserit Aristoteles in quinto de generatione animalium cap. primo, uerum etiam nunquam dum ipsi essent in tenebris possent uidere obiecta in luce posita, extinguerentur enim oculorum radij ab ambientibus tenebris. Insuper uel radij oculorum extenduntur vsque ad visilia, ut aiunt nonnulli, uel solum quodamtenus vt inquiunt alij; primum fieri nequit, non enim noctu oculus exiguus ualet medium illustrare usque in cœlum, cum hoc nec magna quæuis fax efficere ualeat. Si quodam tenus, igitur si distantiora uident, mox à uisilibus patientur, quare longe magis patientur in oculo quam uis non exeant, ille igitur exitus, nec vsum præbet, nec est necessarius. Præterea in rerum ordine nil redundans reperitur, & nil fit per plura, si per pauciora valet absolui, & Plato, & Academici, nec non cum eis Galenus fatentur uisilia edere actionem, & quasi speciem, & imaginem sui, & spiritaliter operari, quare inanis pro actu uidendi est emissio radiorum. His accedit quod asse-

rentes

rentes ex oculis prodire radios, quos igneos nuncupant Academici, etiam asserunt radiorum cuspidem in oculo esse positam, basim verò esse rem visilem, quod experientię aduersatur, nam prodeuntia ex aliquo continenter minuuntur, & ignea in piramidem desinunt. Non itaque est dicendum animalia videre per exitum radiorum; & præsertim quia Platonici aiunt Dęmones videre, & audire per omnẽ partẽ sui vehiculi, cũ tamen ex uehiculis eorum, radij non prodeant. Hæc omnia confirmantur considerando oculos piscium, & cancrorum, qui cum satis fulgeant, tamen quia duri sunt deterius patiuntur, egreque actiones sensilium recipiunt, obscurè sentiunt, vt asseruit Aristoteles in secundo de anima. 93.

Visionem fieri per receptionem actionum obiecti. Cap. IX.

Reijcitur defluxio corporea.

CVMVLATE satis ex his quæ dicta sunt constare censeo animalis nequaquam videre radios emittendo, ex quo colligendum est ea id facere recipiendo aliquid, quæ receptio triplex ex cogitari potest, vel alicuius corporei defluxus, vel imaginis rei visilis, vel actionis alicuius eiusdem visilis; existimare id fieri per corporeos defluxus ex re visibili, quæ ad oculos deferatur, ut vna cum Democrito, & Leucippo existimarunt Epicurus & Lucretius penitus est absurdum, non enim potest materiatum aliquid, & corporeũ ex aliquo fluere sine diminutione eius à quo fluit; at visilia dum videntur non minuuntur, insuper non momento ad oculos deferrentur, à uẽto impedirentur, in medio contraria visilia inter se pugnarent, quę minimè inspicimus

mus accidere. Simili modo existimandum non est à re visibili manere propriè sumptam speciem, & simulacrum, ea enim ab actu videndi non distinguitur, cum sensus, & rei sensilis idem sit actus vt dicitur ab Aristotele in secundo de anima: Nam species rei visilis propriè sumpta est actus sentiendi, quo actu sensus fit similis rei sensili, & iudicãs dicitur recipere speciem rei sine materia. Quare colligendum est ex re visili prodire actionem spiritalem emissam virtute luminis, à qua oculus mouetur, & sua videndi facultate actionem iudicat, adeo vt eius motio, & perpessio, in actionem, quæ iudicium est desinat. Hæc fuit sententia Aristotelis exactè explicata in libro de sensu, & sensili, quamuis in libris meteorum, & problematum nonnunquam ex aliorum opinione dicat, visionem fieri per radiorum emissionem; quæ opinio varijs posset cum rationibus, tum experimentis comprobari, & ea ratio profectò magni ponderis, & momenti est, quia nulla in homine reperitur cognoscendi facultas, quæ primo ab obiecto non moueatur, & excitetur, hoc de cœteris externis sensibus est conspicuum; similiter sensus communis mouetur per externos, phantasia per sensum comunem, et demum mens per phãtasmata excitatur, quare id quod consensione omnium competit cęteris facultatibus cognoscentibus, de sensu visu inficiari non debemus; & præsertim quia à ratione summopere alienum est, sensum visus cęterorum eminentissimum sibi obiecta mendicare, non autem ea, sponte se illi offerre. Quod confirmatur, quia obiecta, quorum ferendum est iudicium, se sua conditione debent offerre iudici, non autem è contra iudex debet per naturam se rei iudicandæ offerre, hoc enim longe abest à conditione iudicis. Et quia recipiendo, & patiendo videmus, inde oritur quod vehemens sensile oculos ledit, & labefactat, quod non ef

Reijcitur emissio simulacrorum.

Cõceditur emissio actionis.

ficeret nisi in oculos ageret. Simili ratione aſpicilia illis conferunt qui diminute vident, nam per aſpicilia actiones viſilium diſtinctiores oculis offerũtur, & minus eos ledere valent. Nec propterea inficiari debemus ex oculis animalium lucidis, aliquid lucis prodire, apertè enim ex oculis noctuę felis, & ſimilium lumen prodit, & ob id animalia nonnulla inſpiciendo ledunt, vt de baſiliſco legitur, prodeunt enim ex illis ſpiritus venenoſi, qui aerẽ inficiunt, & fęmina dum menſtrua emittit inſpiciens in ſpeculum illud inficit, & fędat, vt aſſerit Ariſtoteles in libro de ſomnijs. Legitur de Tiberio Cęſare, & D. Auguſtino oculis adeo fulgentibus fuiſſe præditos, vt qui eos inſpicerent cogerẽtur faciem auertere; Poteſt itaque ex oculis apprime lucidis prodire nedum fulgor, verum inſuper ſpiritus aliquis, at per id non fit viſio, nec eſt aliquid neceſſarium vt videamus; ſed oculo per naturam, tantum interni luminis competere debet, quantum ſit ſatis pro eius congruente diſpoſitione, vt exactius recipere valeat; ideo Ariſt. in libro de ſenſu, & ſenſili cont. 9. ſecundum ſectionem Alexandri dixit Aſpectum æque lumen intus, & extra deſiderare vt cernere valeamus.

Quomodo concedatur exitus radiorum.

Dubia nonnulla proponuntur & diluuntur. Cap. X.

VT veritas clarior eluceſcat, nonnulla dubia proponenda, & diluenda occurrunt, nam aduerſus approbatam Ariſtotelis ſententiam varij viri ſapientes inſurgunt, & eam pro viribus euertere nituntur, & præſertim Galenus 7. de placitis Hippocratis, & Platonis. Macrobius 7. Saturnalium Plotinus Eneade. 4. libro 6. & alij; ego tamen

pauca,

pauca, sed potiora referam, ex quorum solutionibus solutiones cęterorum elucescent. Argumentatur Galenus 7. de placitis cap. 5. ratione sumpta à sensilibus communibus; si enim visio per receptionem fieret, minime magnitudinem rei visilis iudicare possemus, non enim vasta rei moles, in angusto pupillæ meatu recipi posset. Insuper distantiam, figuram, & situm minime iudicaremus, nisi rem ibi inspiceremus vbi reperitur. Insuper tunc non visilia, sed eorum vmbras, & actiones cerneremus. Præterea non esset necessarium, vt videremus, oculorum aciem in rem visilem dirigere, sat enim esset oculos aperire, ita enim visilia eos mouerent, non secus ac soni mouent aures. Præterea perpessio iudicium turbat, ideo vt exactius videamus, ꝑpessio omnis abesse debet. Demum etiam ea videre possemus, quæ post terga essent posita, quoniam per aerem ante oculos circumfusim effunderent suas actiones, quas perinde videremus, ac audimus sonos post terga productos: cętera his similia missa facio. Hæc cum in partem dubiam approbatam sententiam reddere videantur, non propterea tanti sunt roboris, vt ob ea sententiam mutare debeamus. Nam, à primo incipiens, dicebatur, si recipiendo videremus, magnitudinem, distantiam, figuram, & situm iudicare non possemus. Respondeo sensibilia propria esse ea, quæ primo in instrumenta sensuum operantur, & vna cum eis operantur comunia, & quemadmodum actiones spiritales contrariorum sunt in medio seorsum à contrarietate, ita operatio spiritalis partium magnitudinis, sine extensione per illud defertur, nam quod est, spiritale est totum simul, dum igitur simul uariæ partes rei sensilis operantur; quo fuerunt plures, eo magis, simul tamen, multiplicant suas actiones, & maiorem extensionem indiuiduè sensui offerunt. Non itaque rectè dicitur si visio fieret cũ

Instantia prima.

Instantia secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Solutio primę difficultatis.

receptione,nos nõ posse iudicare magnitudinem,& alia, nam vnà cum proprijs sensilibus operantur, & comunia, at ita simul,& propriorum, & communium valemus iudicium tradere. Et hoc ex eo constat, quia communia sensilia nedum visu, sed etiam cęteris sensibus iudicamus, cum tamen cęteri sensus solum recipiendo iudicēt.

Solutio Secundæ. Ita quoque sensu visus iudicamus distantiam, non quia radij ex oculo, vel vis videndi prodeant, non enim sui emissione,& cursu distantiam mensurant. Quod confirmatur accommodatissimo exemplo pictorum, qui dum foueam, vel distantiam repræsentare pingendo cupiunt vtuntur colore nigro, dum vero eminentiam, & proximius aliquid volunt patefacere,vtuntur colore albo, & clariore,& cum partes illæ coloratæ ęquè distent, tamen ob solam colorum varietatem, nigriora magis, quam clariora distare videntur. Præterea multarum rerum maiorem, vel minorem distantiam iudicare non valemus, vt conuersi in cœlum planetas, & stellas octauæ spheræ iudicamus equè distare, quod non acciderer si distantiam iudicaremus per exitum radiorum, ut cum eam recipiendo iudicemus, quoniam remota, & proxima eo ordine mouent oculos, quo sunt disposita, ideo ea intermedia eorumque seriem iudicantes, percipimus distantiam, & dum intermedia non mouent sensum,imperfectè, & obscurè distantiam iudicamus; inde oritur, quod in planis, minus quam in montium varietate distantiam iudicare valemus. Pręterea distantiam etiam iudicamus quatenus percipimus sensilia, vel leuius, vel vehementius sensum mouere & hoc de sono conspicuũ est, ideo dum voce distantem imitari volumus, vocem minuimus, & acuimus. Addebatur quod tunc non visile

Solutio tertiæ. inspiceremus sed eius imaginem. Respondeo, actionem rei sensilis non esse eam, quæ vt obiectum sentitur,

tur, ſed eſſe eam per quam ſenſus iudicat obiectum, & hoc non eſt aliquid proprium oculi, ſed commune omnium facultatum cognoſcentium. Inſuper dicebatur, quod non eſſet neceſſarium aciem oculorum in rem viſilem conuertere. Reſpondeo id neceſſarium eſſe, non ob radios qui ex oculo prodeunt, ſed quia ea quæ ſpiritaliter operantur ſolum directè tendunt, & mouent aliquid. Hoc non ſimiliter ſeruatur in cęteris ſenſibus, quoniam (vt cenſeo) non ſpiritaliter tantùm ab obiecto mouentur. Confert etiam directio oculi in rem viſilem vt in exiguo plano, quod in humore chriſtallino reperitur, exactius actio rei uiſilis recipiatur. Dicebatur etiã quod perpesſio turbat iudicium. Reſpondeo, perpeſſio nimium vehemens turbat, ideo excellens ſenſile labefactat ſenſum, at moderata non turbat, ſed excitat, imprimit, & neceſſaria eſt ut iudicetur. Addebatur poſtremo, quod tunc ea videre poſſemus, quæ poſt terga eſſent collocata. cui reſpondens, dico id non accidere quoniã vt iam aſſerui, ea quæ ſpiritaliter agunt, tantùm directè operantur, & feriunt, nam ſolum directè per medium feruntur, non autem in eo tanquam in ſubiecto propagantur quemadmodũ materiatę formę. Ex his etiã multarum aliarum difficultatũ poſſunt ſolutiones elici.

Solutio quartæ.

Solutio quintæ.

Cur res una dum inſpicitur non appareant duæ. *Cap. XI.*

DVBITATIO occurrit conſideratione digna, ſi viſio fit per receptionem, unde oritur quod cum duobus præditi ſimus oculis, & actio rei vnius in duobus oculis recipiatur, quod res una non iudicentur duæ, ſed una tantum? Hoc enim

D. Thomę Auicennæ & Alberti opinio.

enim cum ratione ſatis conſpicuè pugnare uidetur. Res hæc cum ſit dubia à varijs vario modo explicatur. Auicenna in ſexto naturalium, quem ſequitur Albertus in ſecundo de anima 33. & utrumque ſequitur D. Th. Inquiunt rem unam non uideri duas munere neruorum uiſui inſeruientium, qui ὀπτικοὶ nuncupantur, illi enim cum in medio eorum curſu connectantur, per connexionem faciunt ut res vna, tantum vna iudicetur. Quæ ſolutio vera non eſt. Primo qui a uiſile non in ea neruorum connexione, ſed in oculo iudicatur. Præterea cum duabus auribus ſimus præditi, & nerui ad eas tendentes non connectantur non propterea uox vna iudicantur duæ. Propterea minus rectè Galenum quoque ſentire cenſeo, qui in 10. de uſu partium cap. 14. hanc dixit eſſe rationem unā eius cōnexionis neruorum, ut ſcilicet res una iudicaretur vna & non duæ. Sed ueriorem cenſeo rationem alteram ab eodem Galeno additam, quæ eſt id fuiſſe factum, ut uno oculo clauſo, uis uidendi tranſiret in alterum, ac ita potentior redderetur. Principalem itaque difficultatem diluens, rem unam iure, non duas, ſed vnam duobus oculis iudicari cenſendum eſt, quia iudicans eſt animal cuius uis uidendi in corde iuncta eſt, & utitur duobus oculis tanquam inſtrumentis proximis, per quos geminatur iudicium eiuſdem rei, & ſi centum haberet oculos, ut de Argo fingitur iudicans per ſingulos, conſtanter rem eſſe unam iudicaret, vt uocem eſſe vnam geminis auribus percipimus; ſunt enim hæc tanquam geminata iudicia eiuſdem rei.

Horum opinio refutatur.

Iudicia per plura inſtrumenta confirmant, non turbāt notitiam numeri obiectorum.

An

An Aristoteles cum Platone de modo uidendi conciliari possit. Cap. XII.

OCCVRREBAT vltimo loco considerandum, an Aristoteles cum Platone conciliari possit; existimant enim multi viri præclari, litem in solis verbis esse positam, de sententia nullam esse controuersiam, qua de re breuibus referens quod sentio. Dico primo, Aristotelem, cum varijs perspectiuorum asserentium animalia videre per solam radiorum emissionem vsque ad rem visilem, minime conciliari posse, aperte enim inter se dissentiunt. Dico secundo Galenum, & à Platone & ab Aristotele manifeste dissentire, nemo enim eorum censet, prodire ex oculo facultatem videndi ac ibi rem uideri vbi est. Addo tertio Aristotelem cũ Platone de plurimis consentire, & in attinentibus ad modum videndi non magnam esse differentiam. Quòd vt exactius percipiamus considerandum est, recentiorum nonnullos asserere eos omni ex parte esse concordes, modum verò explicantes, inquiunt, cum Platonem, tum Aristotelem putasse Animalia videre per emissionem radiorum. De Platone id est conspicuum. De Aristotele id colligitur ex tertio metheorum, ex libris problematum, præsertim ex lib. 31. prob. 15. & 16. At hi luce clarius aberrant. De Platone conspicuum est ipsum asserere nos videre emittendo radios, at ex sententia Aristotelis hoc affirmare non valemus, nam locus proprius huius considerationis est liber de sensu, & sensili, quo in loco ex sententia affirmat, & ostendit, nos videre non emittendo radios, sed accipiendo actiones visilium, ac insuper eos damnat qui per emissionem

Quõ Aristoteles à perspectiuis dissentiat.

Gal. dissentit, & à Platone, & ab Aristotele

Cõcilium quorundã eijcitur.

nos

nos videre affirmant. Ideo Alexander & potiores omnes interpretes Aristotelis de hoc consentiunt, quod putauit nos videre recipiendo, nam apertissime de omni sensu in secundo de anima enunciauit quod consistunt in quodam pati. Propterea alij (ut doctissimus Mainettus) eos esse quidem concordes, modumque explicantes, sententiam Platonis ad eam Aristotelis redigunt, asserendo ambos putasse nos videre per actionem visilium, eiusque in oculo receptionem, & dum Plato indicauit nos videre per emissionem radiorum, aiunt id fecisse tantum vt ostenderet oculum debere esse lucidum, non enim in eo imprimeretur actio rei visilis, nisi lucidus esset. Profectò hi probabilius sentiunt nec peruertunt sententiam Aristotelis absolutè tamen eorum sententiæ subscribendum non censeo, non enim omni ex parte eos hac de re consentire existimo. Quod vt lucidè constet, primo de quo consentiant demum de quo dissentiant considerandum est. Profectò si vtriusque sententiam perpendimus, & verba Platonis accurratè consideramus, consentiunt primò quia ambo dicunt oculum debere esse lucidum. Mox quia neuter existimat facultatem videndi ex oculo exire. Tertiò quod res non vbi est, sed in oculo videatur. Quarto ambo asserunt lumen esse perinde ac medium quoddam quo videmus; nectens obiectum cum sensu, & sine lumine nil videri. Demum consentiunt ambo, sensilia agere, & conspirante lumine oculum pati, affici, & formari & nos videre per illam perpessionem. Quod hęc sit sententia Aristotelis patet ex libro de sensu, & sensili. De Platone magis est dubium, Plurimi enim interpretum Aristotelis ei oppositum tribuunt, vt si accuratè verba Platonis perpendimus, facilè inspiciemus rem ita se habere vt dixi. Nam in Philebo inquit motum in communi cor-

Mainetus.

Euersio.

De quibus Aristoteles cũ. Platone consentit.

poris,

poris, & animæ perpeſſione factum, ſi ſenſum vocaueris, non ab re nominabis &c. Vult itaque Plato nos patiendo ſentire. Inſuper in Menone inquit, colorem eſſe defluxionem oculis congruentem, & in Timęo ait. Totum igitur hoc, (compoſitum nempe ex lumine interno, & externo) propter ſimilitudinem paſſionem eandem ſortitum, cum quid aliud tangit, vel ipſum ab alio tangitur, motum huiuſmodi ad corpus omne, perque id ad animam vſque diffundens, ſenſum efficit, qui viſus vocatur &c. aperte Plato ait viſilia formare, & mouere lucidum, & per id transferri motum ad oculum, & animam. Inſuper in eodem dialogo inquit. Atque ea, quæ viſum ſic afficiunt, alba, nigraue vocamus, manifeſtè inquit, & per ſequentia verba confirmat, alba, & nigra afficere, & mouere ſenſum viſus. Similiter ait, ſenſus eſſe motus tranſeuntes per corpus vſque ad animam, frequenter Plato eandem ſententiam repetit. Similiter Plotinus Eneade 2. lib. 8. Platonem ſequens ait, viſilia mouere, & formare intermedios radios. Ex his conſtat Platonem, & Ariſtotelem ſummopere conſentire. At abſolutè aſſerere, quod omni ex parte conſentiant falſum iudico, nam duplici præſertim ratione eos inter ſe diſſentire puto. Primo quia Plato exitum radiorum ex oculo, & connexionem eorum, cum externo lumine neceſſarium eſſe aſſeruit, adeò vt ſine eo videre non valeamus, quod Ariſtotelis minimè neceſſarium duxit, & quamuis cognouerit ex oculis nonnunquam radios prodire, exitum illum minime neceſſarium duxit, nec vnquam aſſeruit conducere vt videamus. Altera differentia eſt ex prima pendens, quia Plato cenſuit ab obiecto formari, & affici id complicatum ex duplici lumine prodeunte. 53. & externo, & per id deferri actionem ad oculum, & animam. Ariſtoteles nequaquam lu-

Diſſenſio Platonis & Ariſtotelis

men illud complicatum moueri, & formari dixit, ſed abſolutè aſſeruit ab obiecto moueri inſtrumentum & actionē obiecti deferri per medium perſpicuum. Inſuper Ariſtoteles dixit per ſpeculum repercuti actiones ſenſilium dum per ſpeculum videmus. Plato econtra in Timęo inquirit per ſpeculum repercuti non actiones illas, ſed congregatum ex eo duplici lumine, adeò vt colligere valeamus Ariſtotelem à Platone, nec diſſentire penitus, vt cenſent latinorum multi, nec etiam penitus diſſentire, vt alij audent dicere, ſed conſentire de nonnullis vt patuit, de alijs verò diſſentire.

Quid ſit perſpicuum & unde ortum ducat.

Cap. XIII.

SENSVS videndi vt dignitate cœteris præſtat, ita pluribus eget pro ſui muneris functione, ideo à Platone ſenſus opulentiſſimus nuncupatur. Prætereo cœtera ad vſum huius ſenſus conſpirantia, unum apprimè neceſſarium, eſt perſpicuum, nam ut obiecta ſenſuum, quæ per externum medium iudicantur, moueant inſtrumenta, requiritur in medio certa quædam, & definita conditio, munere cuius ea actio ſentientibus offeratur; ea conditio, ſiue affectio pro deferēdo ſono à gręcis dicitur, διηχὲς pro deferendo odore. διυσμον pro recipiendo lumine, & deferenda actione colorum dicitur διαφανὲς, ſiue perſpicuum de quo cum uaria ſe mihi offerant conſideranda, ego quam breuiſſime quid ſit, cui competat, vnde ortum ducat, & cuius gratia paratum ſit, nitar patefacere.

Quatuor de perſpicuo declaranda.

Perſpicuitas cum ſit aliquid & non ſit ſubſtantia, eſt enim in ſubiecto quod actu eſt, proculdubio eſt accidens & quo-

& quoniam per illud subiecta denominantur qualia, iure ad prædicamentum qualitatis pertinere debet,& non ad speciem aliam quam ad tertiam,quæ est passio,& passibilis qualitas, vt digrediendo per cœteras species redditur conspicuum. Cum autem perspicuitas sit qualitas de tertia specie,ea est vel qualitas prima,vel secunda vel saltem similis eis. Qualitas prima non est, quia propriè primæ qualitates sunt quatuor, calor, frigus, humor,& siccitas. Nec est propriè qualitas secunda,nam qualitates secundę proprie sumptę,& dictæ, competunt mixtis, & ex primarum temperamento prodeunt,huiusmodi non est perspicuitas, ea enim præsertim competit corporibus simplicibus. Quare colligendum est perspicuitatem esse similem qualitatibus secundis, quatenus sequitur certam quandam constitutionem sui subiecti, veluti etiam grauedo, & leuitas elementorum non propriè sunt qualitates secundæ, sed illis in parte similes. quatenus, vt ait Aristoteles in secundo de partibus animalium, sequuntur primas, & cum perspicuitas simplicium, perinde sit similis qualitatibus secundis,ac eis similis sit grauedo, & leuitas elemētorum, perspicuitas tamē mistorum, longè similior est secundis qualitatibus, cum sequatur mixtionem simplicium, & constitutionem mixti. Est itaque perspicuitas qualitas de tertia specie qualitatis, in parte similis qualitatibus secundis. At cum constet quid sit perspicuitas, unde ortum ducat considerare tenemur. Sententia fuit Auerrois in secundo cap.de substantia orbis, perspicuitatem, & oppositam opacitatem ex densitate, & raritate ortum ducere, id eo cum terra sit maxime densa, maxime quoque opaca est,ac ob id tenebrarum & noctis dicitur mater. Verum hæc causa omni ex parte approbanda non est, multa enim rara non sunt perspicua, vt Luna,

Quid sit perspicuitas.

Vnde oritur perspicuitas Auerrois opinio.

Euersio opinionis Auerrois.

& Spongia, & nonnulla densa perspicua sunt, ut christallum, uitrum, & præciosi Lapilli. Propterea dicamus perspicuitatem iunctam esse affinitate quadam cum luce, opacitatem uerò cum tenebris. Natura cœli primo est lucida, & perspicua; fex terrea ab ea longissimè distans maxime est opaca, & tenebricosa ideo magis iuncta cum cœlo, magis sunt perspicua, includentia fecem terream sunt opaca,& corpora non pręser tim quia rara, sunt perspicua, sed quia sunt immunia à terrena fece; similiter sunt opaca non quia densa, sed quia terream fecem includunt ualde distantem à conditione cœli. Ideo rectè Alexander in primo de anima 13. asseruit, terram, hoc est terream fecem euertere perspicuitatem, sic ordinem uniuersi considerantes percipimus superna corpora simul, & lucida, & perspicua esse, infima nec lucida, nec perspicua, intermedia perspicua quidem at non lucida, nam ignis dum lucet purus non est, sed incensio quædam censeri debet.

Quibus corporibus competat perspicuitas. Cap. XIV.

Perspicuitas corpori Mathematico non competit. OSTENSO quid sit perspicuitas,& vnde ortū ducat, rationi consonum est, ut quibus corporibus competat consideremus. Perspicuitas profecto corpori competit, non quidem omni, non enim corpori mathematico competit, cum mathematicus *An competat omni corpori physico.* abstrahat à qualitatibus tertiæ speciei, cum primis, tum secundis, sed competit corpori physico, eiusque affectio censeri debet. At dubium est num competat om*Aristotelis.*nibus corporibus physicis. Aristoteles in secūdo de anima 68. dixit competere, non quidem omnibus, sed mul

tis physicis corporibus. Ex aduerso Iulianus in libro de sole, Iamblichus, & multi Academicorum inquiunt perspicuitatem cunctis corporibus physicis competere, uel magis, uel minus, & ea, quæ opaca dicuntur, non opaca penitus esse, sed minus cæteris perspicua; nam minime omnium terra perspicua est, cum tamen ea quoque aliquid perspicui includat, quod ex eo constat, quia in eius visceribus, virtute solis multa gignuntur quod non cõtingeret, nisi radij per terram mearēt, nec mearent nisi aliquid perspicuo in ea includeret. Ex quo inferunt puras tenebras non dari, nam adeo lumen est potens, adeo que cætera eo egent, vt per omnia meet, cuncta fouens, & perficiens. Præterea Aristoteles secum pugnare videtur, nam in libro de sensu, & sensili, inquit, colorem esse actum perspicui terminati, cum autem omnia corpora videantur prędita colore, iure inferendum est omnia perspicuitatis aliquid includere, est enim perspicuitas tanquam materia coloris, lumen vero tanquam forma eius: ideo Alexander in primo de Anima cap. 13. in 2. de Anima cap. 39. et in lib. de sensu, & sensili ait, corpora omnia modo aliquo esse perspicua. Ex aduerso tamen dari opacum constat sensu, & idipsum confirmatur ratione, nam perspicuum, & opacum contraria sunt, in vniuerso si reperitur vnũ contrariorum, reperitur & alterum, & cum terra sit causa opacitatis cęterorum, putandum est eam primo & ex se opacam esse. Pro solutione considerandum est perspicuum esse duplex, unum terminatum, aliud termino destitutum. Distinctio est Aristotelis qui dixit colorē esse actum perspicui terminati, lumen vero esse actum perspicui interminati. Perspicuum non terminatum est id quod à crasso terreo non obstruitur, & ideo est lumini peruium, & hoc absolutè perspicuum dicitur. Perspicuum terminatum est id, quod crasso terreo, est

Iulianus. Iamblichus.

Alexander.

Solutio difficultatis.

Perspicuũ non terminatum.

Perspicuũ terminatũ

ita

ita obſtruſum,& terminatum, vt lumini non ſit peruium. Hiuſmodi ſunt corpora mixta,in quibus reperitur quidé aliquid perſpicuitatis cœterorum elementorum, id tamen craſſo terreo obſtruſum,& terminatum eſt,& huius terminati perſpicui color dicitur actus,& quoniam pura elementa, & pura terra non datur, ideo dixit Alexander omnia corpora eſſe perſpicua. Si tamen terram puram mente concipimus, ea perſpicuitatis omnino iudicabitur expers. Omnia itaque corpora phyſica, quę in vniuerſo reperiuntur ſunt perſpicua,vel perſpicuitate terminata,vel non terminata,& quoniam Iulianus, Iamblichus, & multi Academicorum loquendo de perſpicuo non terminato, dixere omnia corpora eſſe perſpicua, & luci peruia, ideo (ut cenſeo) minus recte ſenſerunt, nec difficile eſt eorum rationibus ſatisfacere. Nam inquiunt in viſceribus terræ munere radiorum multa gigni, reſpondeo ea gigni non in centro,ſed in viſceribus non longe diſtantibus à ſuperna facie terræ, ad quæ per exiguos terrę meatus deferuntur radij, non autem per craſſam eius conditionem; Inſuper cum radij excalefaciant extimam partem terræ, ea pars aliam ſibi proximam ob connexionem excalefacere valet, quo calore varia in viſceribus terrę procreantur. Addebant cuncta cœli lumine perfici, & ſeruari, reſpondeo ad generationem terræ etiam lumen conſpirare, nec non ad conſeruationem vniuerſi, & totius elementi Terræ. Expurgetur enim terra per lumen ab alienis humoribus, at non propterea lumen eſt neceſſarium pro diſtincta conſeruatione ſingularum partium terræ.

Quod oĩa corpora ſint perſpicua.

Solutio aduerſarũ rationum.

Quos

Quos vſus præbeat Perſpicuum. *Cap. XV.*

QVONIAM cuncta, quæ in vniuerſo reperiuntur pendentia bono, ideo etiam cuncta ſui natura, & uenditione bonum quærunt, & in bonũ diriguntur; inde oritur, quod nil inutile in vniuerſo reperitur, ſed cuncta vt ſunt, ita bona ſunt,& vſum aliquem præbent, quare perſpicui quoque conditio non ſuperuacanea, ſed mundo ſalutaris cenſeri debet. Variæ ſunt vtilitates, quæ ex perſpicuo prodeunt, quarum vna eſt,vt eius ope cœlum ſuo lumine in mortalia agat,infundat munera ſua, elementa ſeruet diſtincta, rerumque generationes abſoluat, propterea rectè Priſcianus lydus coętaneus, & amicus Simplicij, in Theopraſtum de Anima cap. 12. inquit. Perſpicuum eſt ſpecies quædam, conciliatrix eorum quæ in generatione ſunt corporum ad recipiendam luminis perfectionem. Lumen,& perſpicuum ad eo familiaria ſunt vt nedum lumen in ſolo perſpicuo recipiatur verum inſuper ſua virtute, valeat corpora reddere perſpicua, lumen enim excalefacit,calefaciendo attenuat,attenuando purgat,& perſpicua reddit. Inſuper conducit perſpicuum pro cõſtitutione diei, & noctis, lucis,& tenebrarum;non enim ſine perſpicuo & opaco ſalutaris varietas, & viciſſcitudo diei, & noctis ſeruari poſſent. Tertio quam ſit neceſſarium perſpicuum pro obeundo munere ſenſus viſus adeo eſt manifeſtum vt explicatione non egeat. Demum (ut alias vtilitates prætercam) neceſſarium eſt perſpicuum pro generatione colorum,colores enim ex lucido,& perſpicuo prodeunt, & dicuntur eſſe actus perſpicui terminati. Et cũ adcò vtile, & ſalutare ſit perſpicuũ

Prima vtilitas. Priſcianus lydus. Luminis, & perſpicui familiaritas. Secunda vtilitas. Tertia vtilitas. Quarta vtilitas.

Vtilitas opaci. opacum quoq; non inutile cēſeri debet, nām ad plura eo rū quæ retuli etiā opacitas confert, vt conſideranti reddi tur notum; nam præſertim opacum illud eſt, cuius mune re diei & noctis viciſſcitudo inſpicitur, ac inſuper principale officium opaci eſt lumen repercutere, & percutiendo illud reddere potentius, & ſalutarius; ideo terra cum ſit opaca, primo extrinſecus à lumine varia munera reci pit, mox illud repercutiendo vſus varios mortalibus præ bet. Et neceſſarium fuit pro recta vniuerſi conſtitutione, vt progrediendo à cœlo vſq; in terram cuncta intermedia eſſent perſpicua, ita enim lumen cunctorum concilia trix per omnia feliciſſimè me at; Corpus autem opacum debuit in medio vniuerſi eſſe poſitum, ita enim viam lu- mini non obſtruit ne ad alia elementa progrediatur, nec alijs corporibus obeſt, ſed lumen à centro repercutiendo geminatum retribuit illud intermedij elementis; & id quod in mūdo hoc mortali mira cum vtilitate ſeruatum eſt, in cœlo quoq; modo aliquo (vt expediebat) ſeruari inſpicimus. Nam luna quæ cœleſtis terra dicitur, vt opa ca eſt, ita infra cœteros Planetas Dei prouidentia eſt collocata. At hoc occurrit conſideratione dignū, cum per ſpicuum dicatur capax lucis, & tenebrarum, num eodem modo vtriuſque ſit capax? ſimilem difficultatem mouet Simplicius in ſecundo de Anima, quęſiuit enim, num po tentia ad lumen, & tenebras ſit vna, & eadem, vel potius duæ, & diſtinctæ. Breuibus difficultati ſatisfaciens, di- co. Lumen proculdubio eſſe formam quandam; de tenebris eſt dubitatio nonnulli cenſent eas eſſe formam lu mini contrariam, at longè ueriorem cenſeo ſententiam Ariſtotelis, quod tenebræ ſint ſola luminis priuatio ſi te nebræ eſſent forma, profecto perſpicuum, vt luminis, ita tenebrarum eſſet capax, & in eo duæ diſtinctæ potentiæ reperirentur, vna ad formam luminis, altera ad formam tene-

Margin notes: Opacum cur in medio vniuerſi collocatum. — Dubitatio — Solutio.

tenebrarum, at cum tenebrę ſint pura priuatio, vnica in perſpicuo conſideratur potentia nempe ad formam luminis, non duæ diſtinctæ: potentia enim formam reſpicit, ex quo infero perſpicuum non eodem modo recipere tenebras, vt lumen; nam lumen reuera tanquam actum, & formam recipit, non autem ita tenebras, ſed nõ recipiendo lumen tenebricoſum: inſpicitur & hoc ſatis pro attinentibus ad ſenſum viſus.

De auditu, & eius præſtantia. *Cap. XVI.*

INTER ſenſus omnes viſus & auditus omnium cõſenſu principatum obtinent & tam illuſtri dignitate ſunt præditi, ut conuenienti tranſlatione etiam Deo tribuantur: dicimus enim Deum cuncta uidere, cunctaque audire, non autem ita odorari, deguſtare, uel tangere dicimus: propterea non niſi abſolutioribus animalibus conueniunt. Hi duo ſenſus magis quàm cæteri ſupra materiam & cõditiones corporeas ſunt eleuati; inuentionis & diſciplinæ, cum artium tum ſcientiarum ſunt duces; imitationis, quæ res præclara eſt, ſoli ſunt iudices; ac demum ſoli ad ſublimia nos inuitant, ad diuinaque nos eleuant, cum cæteri potius nos trahant deorſum, & in materiæ fluctibus mergant. Inde factum eſt, vt eorum inſtrumenta accuratiſſimè ſint elaborata, & in loco eminentiore collocata. Cum itaque hi duo ſenſus cæteris præferantur, inter eos de dignitate lis oritur. Putarunt nonnulli auditum viſui præſtare, quorum ſententia primò ratione ſumpta ab obiecto confirmari poteſt: nam viſu ſolùm externa & corporea percipimus, cum auditu

Nonnullorũ opinio de præſtantia audit⁹.

Prima ratio.

etiam internas animæ notiones iudicemus, per uiſum ſolùm conſpicimus corporeum & externum hominem, cum per auditum incorporeum & internum percipiamus: Propterea Socrates apud Apuleium, cum adoleſcentem formoſum & ſilentem conſpiceret, ſi vis ut te videam, dixit, loquere. Et confirmatur, quia obiectum præcipuum auditus eſt ſermo, qui à ratione oritur, cum obiectum uiſus ſolùm ex corpore prodeat. Hinc Deus

Secunda. dictus eſt uerbum, non autem color. Secundò idipſum probatur ratione utilitatis: nam auditus magis conducit ad præcipuas muneris functiones hominis, nempe ad actionem & contemplationem, quàm uiſus. Quòd magis conducat ad actionem, patet, quia non viſus ſed auditus ab Ariſtotele dicitur ſenſus diſciplinæ, cuius auxilio ab alijs inſtituimur, corrigimur, & ad agendum conuenienter dirigimur. Pari ratione magis conducit ad contemplationem: quia per auditum diſciplinas apprehendimus; Veritas primorum principiorum, quæ dignitates nuncupantur, ſolo auditu percipitur; hinc cœcus euadit doctior ſurdo, ut *in libro* de ſenſu & ſenſili docuit Ariſtoteles, & experientia confirmat: immo Democritus, vt contemplationi di-

Tertia. ligentius incumberet, ſponte ſua ſe excœcauit. Demum idipſum patet ratione proprietatis: nam auditus magis eſt hominis proprius quàm viſus, cum diſciplina, inſtitutio, communicatio internarum animi affectionum ſint hominis maximè propriæ: inde homo per auditum intrinſecus mirabiliter commouetur, ut patet dum orationes, dum uoces harmonia præditas, uel inſtrumenta muſicæ audimus.

Diſſolutio difficultatis. Cap. XVII.

PRAECLARA ea quidem ſunt, quæ pro parte auditus ſunt relata, at longè potiora pro dignitate uiſus afferri poſſunt, quæ ego breuiſſimè perſtringam: præfertur proculdubio uiſus ratione omnium, quæ per ſe ad ſentiendi facultates pertinent. Primò ratione obiecti: nam lux principatum obtinet inter qualitates, cui familiariſſimi ſunt colores, & longè præfertur ſono, qui ſine uiolentia non poteſt produci: ideo conuenienti translatione, & intellectum agẽtem dicimus lumini ſimilem, & Deum affirmamus eſſe lucem veram cuncta illuſtrantẽ. Inſuper ſub oculos omnia corpora cadunt, non mortalia ſolum, verùm etiam æterna. Secundò ratione certitudinis: viſus enim exactiſſimè iudicat nedum propria, verùm etiam communia ſenſilia, vt Ariſt. docuit in libro de ſenſu & ſenſili, inde oculata fides certiſſima dicitur. Accedit quòd viſus ſibi ſoli credit, cum auditus alijs cogatur præbere fidem. Tertiò ratione modi operandi; nam videndi munus maximè ſupra conditiones corporis eſt eleuatum, oculus tẽpore non eget vt moueatur, ſine medij vel inſtrumenti corporea tranſmutatione excitatur, magis diſtantia percipit. Quartò ratione vtilitatis; nam ad actionem & contemplationem magis & nobiliori modo cõducit, quàm auditus: quoniam viſus id facit per ſe, vt in libro de ſenſu & ſenſili manifeſtauit Ariſtoteles, auditus verò ex euẽtu; ſermo enim, cum ſit natus audiri, cauſa eſt diſciplinæ nõ per ſe, ſed vt ex nominibus conſtat, quorum vnũquodque ſignum eſt. Ideo rectè Plato in Timæo affirmauit, ob hanc potiſſimum rationem Deum oculos genuiſſe, vt mentis circuitus, qui in cęlo peraguntur, intuiti in vſum

De præſtãtia viſus.

Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

redigamus noſtræ mentis,& per eos animi noſtri motus componamus. Inſuper auditus conducit diſciplinæ, viſus inuentioni,inuentio longè præfertur diſciplinæ:propterea artium vel ſcientiarum inuentores inter Deos numerantur,non autem qui ab alijs eas didicerunt. Quintò ratione inſtrumenti:nam oculi cœleſtes orbes imitãtur, optimè ſunt elaborati, ac vt inquit Ariſtoteles in 2. de generatione animalium cap.4. Oculus ſolus proprium corpus præ cæteris habet ſenſuum inſtrumentis: Iurè itaque ex his omnibus colligere valemus,ſenſum viſus obtinere inter ſenſus principatum, & propterea in animalibus cæteros omnes præſupponere, & ab homine maximè omnium diligi, & iurè duces noſtros & animi feneſtras nuncupari. Ex his quoque patent ſolutiones rationum partis aduerſæ: conſtat enim ex euentu modo aliquo auditum præferri, at nos ea conſiderare debemus, quæ per ſe eis conueniunt: ad quæſi reſpicimus, ea tria fundamenta pro auditu relata, non amplius auditus, ſed viſus præſtantiam patefacient.

Quinta.

Solutio rationum cõtrariarum

De reliquis ſenſibus, & externorum ſenſuum numero. *Cap. XVIII.*

VISVI & auditiui tanquam ducibus ſuccedit odoratus, qui iure optimo ſenſuum externorum medius ſtatuitur: nam ſi cunctas eius conditiones conſideramus, in omnibus naturam quandam mediam ſeruare inueniemus. Primò inſtrumentum eius in medio reliquorum eſt collocatum:ſecundò odor inter ſenſilia propria eſt ordine medius; primò enim conſiderantur quatuor primę qualitates ad tactum pertinentes, ex qui-

Odoratus inter ſenſus externos medius.

Prima ratio.

Secunda.

ex quibus consurgit temperamentum, cum quo intrinsecus insolubili modo iungitur sapor: odor quamuis ex temperamento prodeat, non tamen ex quouis temperamento, nec adeò est mixto intimus, vt sapor, propterea non tam arcto modo cum mixto coniungitur: color adhuc dicitur magis ab eo recedere, quatenus externus est, & in externa sola superficie conspicitur: sonus pariter satis externus esse videtur: mediat itaque in ordine odor. Insuper tertiò mediat odoratus ratione conditionis fumi & spirituum, per quos odor in aerem diffunditur & ad eum defertur, quæ sunt corpora mediæ cuiusdam conditionis. Præterea mediat ratione distantiæ, per quam odorem percipimus. Mediat quoque per modum suæ permutationis, magis sine materia visus & auditus permutantur: magis cum materia & crassius gustatus & tactus: medio quodam modo odoratus. Demum mediat ratione nobilitatis, & necessitatis. Et cum tam conspicuè appareat mediat conditio huius sensus, hoc non leue est argumentum ad colligendum sensus externos esse quinque, & non plures: quia si sensus essent plures, non amplius locum medium obtineret. Verùm quòd sensus non sint plures quàm quinque, firmioribus argumentis ostendi potest: quorum vnum est, quia in moralibus eminentiores facultates humiliores supponunt, & in viuente absolutissimo omnia inueniri debent; at in homine inuenitur intellectus, gradus supremus; ergo humiliores omnes facultates tamquam famulæ inueniri debent; Homo mortalium animantium est absolutissimus, ergo cunctis animę facultatibus debet esse decoratus, in quo cum soli quinque sensus inueniantur, iurè colligendum est minimè dari nec inueniri posse plures. Idipsum confirmatur, quia inductione & ratione nullam valemus inuenire vel excogitare qualitatem per se

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

De externorum sensuum munere.

Prima ratio.

Secunda.

per se natam sentiri, quæ ab aliquo ex quinque dinumeratis sensibus non percipiatur. Præterea si vsus con-
Tertia. sideramus, quos sensus nobis præbere nati sunt, non debere alios inueniri manifestissimè patebit: nam quinque nobis tributi sensus omnes præbent vtilitates, quas à sensilibus expetere valemus. Conducunt sensus, vel vt simus, vel vt bene simus; at nec vt magis simus, neque vt melius disponamur, alium sensum expetere valemus: per tactum animalia sumus, per reliquos cuncta cognoscimus, quæ vel prosequi vel vitare debemus.

Quarta Demùm si consideramus pertinentia vel ad media, vel ad instrumenta, per quæ sentimus, cum Aristotele colligemus sensus non esse plures quinque. Et primò ad media conuersi dicemus, quæcunque sub sensum cadunt, vel mouent per medium internum, vel externum: si per internum, ille est tactus, ad quem redigitur gustatus: si per externum, quoniam degunt animalia vel in aqua vel in aere, & per huiusmodi media sunt nata sentire, cum huiusmodi medijs cumulatissimè vtamur, putandum est nos ea cuncta sentire, quæ per ea sunt nata ad sensus deferri. Pariter si conuertimur ad instrumenta sensuum, cum Aristotele hanc formabimus ostensionem. Instrumenta sensuum, quia debent pati & ab obiecto moueri, debent ex corpore aliquo præcipuo constare, quod sit similium partium, & sit uel elemẽtum, uel ex dominio alicuius elementi constitutum. Terra à uita, & sensu longissimè distat; ideo pura, nullum sentiendi instrumentum constituit; cum aliquo sui imperio constituit instrumentum tactus, quod & solidum & crassum esse debet, ad quem redigitur gustatus. Ignis comburens periter nullum ualet instrumentum constituere, cum destruat & consumat: sumptus verò pro spiritu & calore uiuentium est commune instrumentum omnium,

nium,nil enim ſine huiuſmodi caliditate ſentire ualet. Aer itaque & aqua ſolùm ualent inſtrumenta conſtituere per externum medium ſentientia,per aerem conſtituitur inſtrumentum auditus, plurimum enim aeris in auribus eſt incluſum,per aquam uiſus:odoratus autem modo quodam mediat,& utriuſque eſſe dicitur, quia in piſcibus eſt aquæ, quatenus unà cum aqua defertur odor ad eos; in degentibus uerò in aere magis eſt aeris, cum per aerem odor proximè attingat inſtrumentum eorum. Quòd ſi Ariſt. in libro de ſenſu & ſenſili odoratum tribuit igni,dicendũ eſt quòd tunc non inſtrumentum conſiderabat, ſed initium per quod odores ad nos deferuntur, nam per igneum calorem ex re odore prædita fumi eleuantur deferentes odores ad inſtrumentum odoratus. Si itaque cum Ariſtotele loqui uolumus modo iam dicto,ex ſimplicibus corporibus numerum ſenſuum colligere & comprobare ualemus. At ſi liberius loqui licet, cenſeo conuenienter idipſum ita fieri poſſe; cum debeant ſenſus ſimplicibus corporibus reſpondere, uel reſpondent alicui eorum uel medio: ſi alicui eorum, terræ reſpondent tactus, guſtatui aqua, nam per imbibitam in lingua humiditatem percipitur ſapor, auditui aer,uiſui ignis;quoniam ſpiritus præſertim uigent in oculis:odoratui autẽ ut medio intermedij halitus reſpondent. Ex qua diſtributione nedum colligitur numerus, uerùm etiam ordo dignitatis ſenſuum, ut conſpicuum eſt, præſtantioribus enim ſenſibus ſuperiora elementa reſpondent.

Cur Ariſtoteles tribuat igni odoratũ.

Sexta ratio.

De

De sensibus internis. Cap. XIX.

QVONIAM cumulatè satis de externis sensibus verba feci, ad internos progrediens, varia, & ea quidem scitu digna, sese mihi offerunt consideranda. Præcipua tamen sunt, quæ ad numerum eorum, ad ordinem, denique ad functionem munerum pertinent, de quibus ego quã breuissima uerba faciam. Vt uerò paratiores ad ueritatis inspectionem accedamus, accipiendum primò est varios in uniuerso inueniri rerum gradus, quæ cognosci natæ sunt: & quoniam pro salute Animantium, & præsertim pro hominis perfectione, exactaque cognitione gloriæ opificis, conueniens fuit, ut omnia cognosceremus; ideo mira Dei prouidentia, eximioque naturæ artificio factum est, vt uarijs rerum gradibus uariæ responderent animæ cognoscentis facultates, quarum munere ab infima materia usque ad supremum opificem eleuaremur. Nam rerum distincti gradus, distinctique cognitionis ordines, facultates cognoscendi distinctas expostulabant. Accipiendum secundò est, cum ex operibus ad principiorum cognitionem eleuemur, & ex distinctione operum colligamus distinctionem facultatis; nõ quamuis cognitionis distinctionem exposcere facultatem cognoscendi distinctam, sed eam solum, quæ distinctum abstractionis gradum includit: nam internę Animæ facultates sunt subordinatæ, & subordinatarum actionum sunt initia. Tertiò accipiendum est in omni cognitione cõsiderari abstractionem aliquam, & varios esse abstractionis gradus: nam abstractionum alia est per naturam, alia per cognitionem. Per naturam dicimus intelligentias à materia esse abiunctas, & hæc non est præ-

Fundamẽta pro dignoscendi numero sensuũ internorum.

Abstractio nis enumeratur.

ſentis conſiderationis. Per cognitionem multiplex inuenitur abſtractio: quarum vna eſt complexa altera incomplexa, complexa eſt dum dicimus vnum eſſe ſeorſum ab altero quæ ad rem non facit, incomplexa etiam multiplex eſt, nã una dicitur à materia, & conuenit ſenſibus externis, qui dicuntur ſuſcipere ſpeciẽ ſine materia, quatenus modo ſpiritali ſenſilem rei formam ſuſcipiunt. Altera abſtractio eſt à præſentia materiæ, ut dum nõ præſentibus ſenſilibus imaginatione in eis verſamur. Tertia ponitur abſtractio ſpeciei nõ ſenſilis à ſpecie ſenſili, ut dum ex lupo colligit agnus ſpeciem inimicitiæ ſub ſenſum nõ cadentẽ. Verùm hic nõ propriè dicitur tertius abſtractionis gradus à ſecundo diſtinctus, ſed potius ſubnotio quædã ex præcedẽte conſurgens: neque propriè datur ea non ſenſilis ſpecies à ſenſili diſtincta à Latinis poſita, ſed potius modus & conditio quædã cẽſeri debet illius ſpeciei ſenſilis, quatenus ſpeciẽ illã ſenſilẽ ut nobis cõuenientẽ uel aduerſam iudicamus: ſed de uocibus nõ ſit lis, dummodo de ſententia conueniamus. Hactenus progreditur ſenſus. Sequitur mox abſtractio intellectus, per quẽ vel uniuerſale à ſingularibus, vel magis uniuerſale à minus uniuerſali abiungitur: hę ſunt potiores abſtractiones; quæ in gradibus cognitionis inueniũtur. Eſt dubitatio de abſtractione mathematica, qualiſnã eſſe dicatur, ad nullã enim ex enumeratis redigi uidetur: mathematicus abſtrahit quantitatẽ & à prioribus, & à poſterioribus; à prioribus, quia eã abſtrahit à ſubſtãtia; à poſterioribus, quoniã eã abſtrahit à proprijs ſenſilibus; præſertim tamẽ dicitur ſcientia ex abſtractione, quoniã à prioribus abſtrahit: huiuſmodi enim abſtractio eſt eius propria, & per eã differt ab alijs Philoſophiæ partibus. Latini tamen ſecus exiſtimant, nam inquiunt mathematicum ſolùm abſtrahere à poſterioribus; ſed, ut cenſeo, minus rectè ſentiunt, ſed

Abſtractio itellectus.

Abſtactio mathematica quæ.

Latinorũ opinio.

hoc non eſt præſentis conſiderationis. Ad difficultatem itaque, ad quam earum redigatur abſtractio mathematica, reſpondeo eam ſumere ortum ab imaginatione, quæ ſenſile commune ſeorſum à præſentia materiæ valet ſeiungere à proprio, & etiam valet ſubnotiones facere; perfici verò ab intellectu, qui mox quantitatem vniuerſalem ab ea ſingulari imagine abſtrahit: ſic itaque hęc abſtractio mathematica ratione variorum ad varios abſtractionis gradus redigitur. Poſtremò accipiendum eſt, quòd opera, quæ nos deduxerunt ad cognitionem internorum ſenſuum, hæc præſertim fuerunt: cognitio differentiæ ſenſilium diſtinctorum ſenſuum, vt colorum & ſaporum inter ſe; cognitio priuationum, vt ſilentij, tenebrarum; animaduerſio quòd ſentiamus: quæ duo quamuis ſine externis ſenſibus non percipiantur, præſertim tamen per internos eorum cognitio abſoluitur; adeò ut cognoſci dicātur per externos, quatenus cum internis ſunt coniuncti: inſuper cognitio ſenſilium in abſentia, cognitio pugnæ & conuenientiæ ſenſilium nobiſcum, & alia huius generis.

Opinio propria.

De numero internorum ſenſuum, opinio prima. *Cap. XX.*

SI INTERNI ſenſus ita paterent, vt conſpicui ſunt externi, non tot de eorum numero extitiſſent Philoſophorum ſententiæ: ſed quoniam intus latent, varij de illis varia protulerunt. Pro quorum notitia præaccipiendum, internas facultates infra intellectum collocatas quatuor eſſe generum, cognoſcentes, ſeruantes, appetentes, per locum mouentes. De appetentibus non loquor, quoniam ad cognoſcentes rediguntur, à quibus ſola ratione diſtinguuntur,

Facultates infra intellectū quot.

vt

vt in tertio de Anima contextu 29. affirmauit Aristoteles: neque etiam de mouente, quoniam motus ab appetitu & cognitione proficiscitur: de cognoscentibus præsertim est sermo, ac simul de conseruante. De quibus inquiunt nonnulli, cum medici, tum philosophi, internum sensum re esse vnum, sola ratione & nomine distinctum, quatenus vario eget temperamento, & uel magis uel minus spiritualiter operatur. Ad Aristotelem inquiunt eum ad hæc externa respexisse, propterea plures enumerasse. Id confirmant, primò quia natura superuacaneis non abundat, at una interna facultas uario modo se habens ualet cuncta obire munera. Insuper idipsum ex eo patere censent, quoniam internus sensus in cerebro fungitur suis muneribus; cerebrum est corpus similium partium, & propterea non distinctis facultatibus præditum. Hæc opinio in parte vera est, absolutè tamen approbari non debet: uera est quatenus facultates non distinguuntur re ab essentia animæ; & cum essentia animæ sit una, etiam internus sensus erit unus. Absolutè autem est reijcienda: primò, quia dum facultates numeramus, non essentiam respicimus, ita enim neque interni distinguerentur ab externis, neque externi inter se; neque etiam ipsi, dum unum ponunt internum sensum, hoc respiciunt. Præterea cum consideretur distinctio sumpta ex vario abstractionis gradu, distinctioque operationis ordine exposcente instrumentum distinctum: cum hæc inueniantur distincta, patet non unam posse statui facultatem internam eis respondentem: Quod lucidissimè patet, tum quia mouens & motum debent distingui, sensus communis mouet imaginatricem facultatem; tum quia in somno cõmunis sensus ligatus est, libera est imaginatio, & suo munere liberè fungitur; tũ demum quia multi valent memoria, imaginatione uidẽtur ferè destituti,

Aliquorũ opinio q̃d internus sensus sit vnus.

Ratio prima.

Secunda.

Hæc opinio nõ probatur omnino.

tuti, alij è contra; ſic ſæpe vna facultas per ægritudinem læditur, altera non læſa: quæ omnia diſtinctionem earum facultatũ manifeſtiſſimè patefaciunt. Fundamenta huius opinionis leuiſſima ſunt, vt ex ſe conſtat, & ex dicendis patebit ſolutio.

De numero internorum ſenſuum, opinio ſecunda. Cap. XXI.

Aliorum opinio q͠d interni ſen ſus sũt duo

ALII reperti ſunt, qui cum non valuerint vnicam ſeruare internam ſentiendi facultatem, duas eſſe affirmarunt, ſenſum communem, & memoriam, vnam cognoſcentem, alteram ſeruantem. Id confirmarunt: primò, quia hæ ſunt facultates, quæ diſtinctum temperamentum expoſcunt, cognoſcens magis humidum, conſeruans magis aridum: Præterea in cerebro duo ſoli ſunt ſinus & vẽtriculi propriè diſtincti, nam medius cenſeri debet potius via ſpirituum ab uno ad alium quàm diſtinctus ab eis; in huiuſmodi autem ſinibus reſident interni ſenſus. Hæc etiam opinio admitti nõ debet, nedum quia communis ſenſus imaginatricem mouet; verùm inſuper quia communis ſenſus cum externis eſt coniunctus, ſine eis non operatur; imaginatio verò etiam abſentibus ſenſilibus ſuo munere fungitur. Ideo Ariſt. in 2. de Anima cum de communi ſenſu diſſeruiſſet, colligit ſe egiſſe de ſenſibus, mox ad imaginandi facultatem ſermonem transfert: indicans communem ſenſum cum externis eſſe coniunctum, imaginatricem verò facultatem ſeiunctam. Præterea abſtractionis gradus ſunt diſtincti, nam communis ſenſus non abſtrahit à præſentia ſenſilium, à qua abſtrahit imaginatio; operatio communis ſenſus non eſt in noſtra facultate, imaginamur autem ad libitum; diſtinguitur itaque

Ratio prima.

Secunda.

Huius opinionis confutatio.

que communis sensus ab imaginatrice facultate. Et fundamenta huius opinionis facile reijciuntur. Ad primum dico distinctionem facultatum non ex sola temperamenti distinctione esse sumendam, sed etiam ex alijs: Addo insuper, quòd quamuis temperamenta primò distincta sint duo, tamen latitudine sunt prædita; & id temperamentum, quod loco instrumenti inseruit facultati cognoscenti, vel magis vel minus tenuem & purum exposcit sanguinem, siue spiritum, ratione cuius varietatis inseruire potest varijs facultatibus. Ad aliud, cum dicitur solùm duos inueniri distinctos cerebri sinus, respondeo cum Aristotele non esse sumendam distinctionem ex sinibus propriè enim huiusmodi facultates resident in corde. Quòd si in cerebro operantur, multæ in eo sunt viæ, variæ apparent complicationes, in quibus maior distinctio seruari potest. Accedit quòd illæ facultates, quamuis sint distinctæ, tamen summopere etiam sunt coniunctę, cum vna famuletur alteri: ideo spiritus eius inseruientes sunt continui, non intercisi, & cum eo nexu & continuatione distinctos operationum gradus absoluuut.

Solutio primæ rationis.

Solutio secunda.

De numero internorum sensuum, opinio tertia. Cap. XXII.

HACTENVS in eorum opinionibus versati sumus, qui conuenientem numerum internorum sensuum minuerunt. Ex aduerso nonnulli reperti sunt, qui in nimium labētes quinque eos esse statuerunt: quorum principes fuere Auicenna in 6. suorum naturalium, & magnus Albertus in 2. de Anima. Hi conueniunt de numero, dissentiunt de uocibus, & operibus nonnullis. Inquit Auicenna primò inue-

Aliorū opinio quod interni sensus sint quinque.

Auicenna.

inueniri ſenſum communem, cuius munus eſt iudicare, quæ per externos ſenſus ei offeruntur, & interea diſcrimen ponere præſentibus ſenſibilibus. Ei ſuccedit phantaſia ſiue imaginatio, & dicitur vis formalis, quia eius munus eſt ſeruare formas communi ſenſu perceptas; & hæc virtus maximè cum ſenſu communi iuncta eſt: Sequitur tertiò vis componens & diuidens ſenſiles formas quæ nuncupatur vis cogitandi, cum ei imperat intellectus; cum verò ei imperat vis animalis, dicitur vis imaginatrix: Quartò ſequitur vis æſtimandi, quæ elicit intentiones ex ſpeciebus ſenſilibus, & componit ac diuidit intentiones & formas: Poſtrema eſt memoria Theſaurus æſtimatricis, ſeruans intentiones, & quæ ab æſtimatrice

Albertus. virtute percipiuntur. ex ſententia Alberti primus eſt ſenſus communis: ei ſuccedit vis imaginandi, quæ formalis dicitur, ſeruans ſenſiles formas: ſequitur tertiò æſtimatio ſiue vis æſtimandi, quæ elicit intentiones ex formis ſenſilibus, vt amicitiæ, vel inimicitiæ, & ſimilium: Memoria eſt poſtrema, quæ intentiones ſeruat. Inter Imaginatricem & Memoriam mediat phantaſia, quæ in homine, minus tamen propriè, cogitatio dicitur, nam propriè cogitare eſt munus rationis. Cuius officium eſt componere formas imaginatricis facultatis cum intentionibus memoriæ, vel diuidere. Prima ex quinque facultatibus locatur in prima parte primi ventriculi cerebri, altera in ſecunda eius parte, tertia in prima parte medij ventriculi, quarta in parte eius media, Memoria demum in parte poſtrema cerebri. Hoc eſt compendium

Reiectio huius opinionis. opinionis Auicennæ & Alberti. Hi viri Clariſſimi quamuis multa dicant veritati conſona, tamen in plurimis à

Phantaſia & imaginatio idē. uero recedere uidentur; nam terminis abutuntur, numerum afferunt facultatum redundantem, & in nonnullis Ariſtoteli & rationi aduerſantur. Hi, & præſertim Alber-

bertus, imaginationem à phantasia seiungunt, cum tamē sint idem, & unum sit nomen græcum, alterum uerò latinum. Insuper duplicem ponunt conseruandi facultatem, unam formarum, alteram præsertim intentionum: quod penitus est superuacaneum, nam una est satis, & præsertim quia intētio & forma adeò sunt coniunctę, ut ea, quæ ab illis dicitur intentio formam sequatur, & sit potius forma conuertēns uel aduersa, quàm intentio amicitiæ uel inimicitiæ: non enim huiusmodi intentiones à formis distinctas ualent elicere feræ; ideo rectius suprà dictæ sunt subnotiones quædam. Insuper æstimationis uoce maximè abutuntur: nam æstimatio latè sumpta dicitur de omni iudicio facultatis cognoscentis, at propriè sumpta ad intellectum pertinet, ut Arist. in 2. de Anima contextu 154. affirmat. Aestimatio enim, Gręcè ὑπόληψις, sub se continet scientiam, opinionem, prudentiam, & horum opposita, quæ ad intellectum pertinent. Præterea manifestissimè patet, quòd nec quinarius ille numerus, neque ea per cerebri uentriculos distributio, est consona sententiæ Aristotelis, cum Aristoteles pauciores enumeret, ut ex eius explicatione patebit; nec ullam unquam per sinus cerebri faciat distributionem; immo asserit manifestissimè gustatum & tactum tendere ad Cor, & propterea ibi inueniri communem sensum.

Facultas conseruandi una.

Aestimatio quæ.

Opinio Auerrois. Cap. XXIII.

PROXIMIVS ad opinionem Aristotelis & ad ueritatem accessit Auerroes, qui in 2. suarum collectionum capitu. 20. & in 3. de Anima comment. 6. quatuor internas numerauit uires: nempe sensum communem; facultatem imaginandi; uim cogitandi in homine, cui respondere asserit in feris uim ęstimandi;

Internæ facultates quatuor.

mandi; & demum memoriam. Loquens de munere harum facultatum inquit; imaginandi facultatem recipere à communi ſenſu ſenſilem ſpeciem, eam ſeruare, comprehendere, eandem offerre ſequenti facultati, ac demum eſſe initiũ motus uoluntarij, per mediã facultatẽ motricẽ. Vim autem cogitandi aſſerit elicere à ſpecie ſenſili intentionem non ſenſilem puta amicitiæ uel inimicitiæ, ac inſuper apprehendere indiuiduas intẽtiones decem prædicamentorum, illas ſecernere à ſenſilibus propriis & communibus, eaſdem diſtinguere; ac demum memorię ſeruandas tradere, pro repetendis earum cognitionibus. Has facultates affirmat præſertim eſſe in corde, habere tamen in cerebro loca propria, in quibus abſoluuntur ac manifeſtantur earum operationes: nam in anteriori parte manifeſtantur operationes communis ſenſus & imaginationis, in parte media cerebri manifeſtãtur operationes cogitationis, in poſtrema memoriæ. De hac opinione à ſectatoribus Auerrois plurima dicuntur. Verùm cũ Auerroes manifeſtiſſimè ab Ariſtotele & à ratione recedat, liceat quoque mihi recedere ab eo. Quòd recedat ab Ariſtotele, patet: nam inquit Ariſtotelem in libro de ſenſu & ſenſili quatuor eas virtutes in ordinem redigere, quod tamen minimè facit; nullibi enim Ariſt. quatuor eos internos ſenſus enumerauit neque etiam id facit in libro de memoria & reminiſcentia. Inſuper abutitur Auerroes nomine cogitationis, cogitatio enim ſiue vis cogitãdi eſt ea facultas intellectus, quæ Dianoëtica nuncupatur, ſed hic fortè eſt error interpretis. Pręterea Ariſtoteles in calce ſecundi de anima agens de uirtute imaginatrice eam ponit ſupremam, aſſerit dum obtegitur intellectus, hominem per eam operari, & obtinere tunc locum intellectus, & animalia rationis expertia per eandem quamplurima efficere: immo in contextu 155. nomine intel-

Contra Auerrois opinionẽ diſputatio

intellectus imaginationem quoque honestauit, dum diui ſit intelligere per imaginari, & æſtimare. Inſuper in 3. de Anima ſæpe manifeſtauit imaginationem proximè famulari intellectui, cum dixit intelligentem ſpeculari phã taſmata, & nil ſine imaginatione intelligere; adeò ut inter imaginationem & intellectum nullam aliam inſeruerit cognoſcentem facultatem. Miſſum facio, quòd apprimè dubia ſunt, quæ dicuntur ab Auerroe de operibus cogitationis, & de diſtinctione ſingularis intentionis à ſingulari ſpecie in facultate ſentiente. Sed in his nolo perſiſtere, ſat eſt quòd in ſtatuendo numero internorum ſenſuum manifeſtè aduerſatur Ariſtoteli. Neque etiam ualemus ab errore uindicare Auerroem dicendo, quòd uis cogitandi ab eo poſita ſit exceſſus imaginationis hominis ſupra imaginationem brutorum, cui exceſſui nomen cogitationis tribuerit; hoc inquam dicere nõ ualemus, quoniam aſſerit in iumentis quoque hanc quartam uirtutem inueniri, & dici æſtimatricem. Præterea abſolutè dicit virtutes internas eſſe quatuor, & ſedem diſtinctam tribuit imaginationi & cogitationi. Inſuper inquit imaginationem ſeruare, & offerre ſpecies ſubſequentibus facultatibus, quod manifeſtè denotat diſtinctionem. Recedit itaque Auerroe ab Ariſtotele, & minus rectè in 3. de Anima com. 6. carpit Galenum, quia dixit cognitationem eſſe hominis propriam: nam Galenus de Dianoëtica facultate loquebatur, quæ cogitatio latinè dicitur, & ad intellectum pertinet: de hoc tamen minus rectè ſenſit Galenus, quia eam inſtrumento addictam iudicauit.

Opinio approbanda. *Cap. XXIV.*

Græcorũ opinio laudatur.

QVONIAM Arabes præsertim Auicennã,& Latini plurimi sequuti Auerroẽ minus rectè senserunt, propterea cum Græcis & cum Aristotele dicendum censeo, tres solas esse internas sentientis Animæ facultates, sensum communem, imaginationem,& memoriam. De his uerba fecit Arist. nam in 2. de Anima cumulatè de sensu communi & imaginatione disseruit, in libro de sensu & sensili etiam egit de communi sensu, in libro de memoria & reminiscentia de tertia facultate uerba fecit, de alijs nullibi, nec unum quidem fecit uerbum. Et propterea Græci interpretes de numero internorum sensuum non dubitarunt, sed pro comperto cum Aristotele habuerunt esse solos tres nuper dinumeratos. Communis sensus est ueluti nexus & centrum quinque externorum, cuius munus est operari vnà cum externis sensibus, exactius iudicare tum communia sensilia, tum priuationes sensilium, tum operationes sensuum; & demum discrimen ponere inter sensilia per se variorum sensuum, puta inter colorem & saporem. Et succedit uis imaginandi, quæ græcè φαντασία dicitur, cui sensus communis sensiles species offert, ea uerò in eis uersatur etiam absentibus externis sensilibus. Hæc facultas nedum cognoscit sensilia per se, vt sensilia sunt, uerùm insuper ratione conferentis uel aduersi, delectationem uel tristitiam afferentis: & hoc nõ facit eliciendo intentiones uel species non sensatas à sensatis distinctas, ut aiunt Arabes; sed solùm per quandam subnotionem eiusdem speciei,& cõsecutionem aliquam. Non enim agnus per intentionem inimicitiæ distinctam à specie sensili lupi, fugit & timet; sed per speciẽ

lupi

lupi secum pugnantis; vt pugnans est conferente ad id quodam instinctu naturæ. Hinc oritur, quòd Animalia rationis expertia dicuntur efficere opera varia, & per naturam, vt dicitur in 2. Phy. cont. 80. & per imaginationem, vt dicitur in calce 2. de Anima: ea enim efficiunt per imaginationem cum quodam instinctu naturæ, cognoscendo speciem sensilem ut congruentem vel aduersam; ideo etiam hæc uis dicitur initium motus. Ex his tribus facultatibus sensus communis maximè iunctus est externis sensibus, ideo dicitur nexus & finis eorum: & Arist. cum de eo disputasset in 2. de Anima, colligit in cõtextu 149. se de sentiendi principio disseruisset. Imaginatio verò maximè nectitur. cum intellectu, & nomine eius nonnunquam honestatur, vt in contextu 155. secundi de anima, & alibi. Quod ei conuenit, tum quia proximè intellectui ministrat; tum quia ex se cum quadam libertate nouas imagines formare valet, sumpto tamen semper initio ab illis quæ sub sensum cadunt; tum demum quia in iumentis & pueris more intellectus dominatur, ducit, & initium supremum est variorum motuum. Imaginandi facultati maximè iuncta est memoria, adeò ut sola ratione ab ea secerni dicatur. Præter has aliæ facultates admitti non debent, nec pauciores dici possunt, cum omnes sint apprimè necessariæ. Quod plures poni non debeant, manifestissimè patet: quoniam phantasia & imaginatio idem denotant, & vtriusque eadem est definitio, quòd sit motus factus à sensu qui actu est. Cogitandi uis addenda non est; quoniam si proprie eius nomine vtimur, ad intellectum pertinet: si eo abutimur, eius opera imaginationi ab Aristotele tribuuntur, quæ proximè intellectui famulatur: ideo dixit in tertio de anima 30. phantasmata perinde se habere ad Dianoëticam facultatem, ac sensilia ad sensum. Neque etiam addi debet

Facultates internas nõ esse plures neque pauciores tribus.

vis ęstimandi in feris, per quam sua munera obeant: nam Aristoteles inquit feras per imaginationem, non per ęstimationem operari. Neque debeant poni plures facultates seruantes, quoniam una satis est. Colligimus itaque cum Aristotele, cum Græcis interpretibus, cum ratione tres solas esse internas animę facultates sub intellectu collocatas, quasi initium, medium, & finem internarum virtutum, quæ in rebus sensilibus uersantur.

Finis Libri Sexti.

PETRI DVODI
FRANCISCI D. MARCI PROCVRATORIS FILII
De Anima Liber Septimus.

De intellectu disserendum proponitur.
Cap. I.

VARIA, & ea quidem præclara, hominiq; apprimè utilia, de intellectu sese nobis offerunt consideranda; quorum plurima cum à uiris doctissimis cumulatè fuerint explicata, ego cæteris prætermissis, ex innumera copia unum eligam, in eoque accuratè uersabor, nẽpe in cõprobãda humanæ mentis immortalitate; & iurè quidẽ; nã hic est uertex, ex quo cætera pendent; hic est fructus cęterarũ Animæ cõsiderationũ; hæc est directio nostri cursus in Deũ. Disputaturus de humanę mentis immortalitate, non de absoluta uerita

te

te dubitabo; certò enim ſcio, ſu-n ſeorſum à materiæ labe, longè ab initijs interitus à Deo fuiſſe creatam; ſed hoc mihi declarandum propono, Ariſtotelem putaſſe eã minimè morti eſſe obnoxiam, ut perperam Epicurei, & ſectatores Alexandri exiſtimarunt. Et cum dico Ariſtotelem huius fuiſſe opinionis, ſimul aſſero omnes humanæ ſapientiæ principes hoc exiſtimaſſe, cum de Pythagora, Socrate, & Platone nulla ſit lis; frequenter enim hanc ueritatem metaphoris, exemplis, oſtenſionibus, hiſtorijsq; comprobarunt: ex hac autem ueritatis comprobatione quamuis certiores reddi non debeamus, quia nil eo certius eſt, quod exit ex ore Dei; ſaltem humanæ curioſitati ſatisfaciemus, firmius toto pectore in hanc ueritatem incumbemus, & nullum deuiantibus ſubterfugiendi locum derelinquemus; quoquo enim uerſus ſe uertent, ſiue ſurſum ad diuinam ſiue deorſum ad humanam ſapientiã, ſemper hic ueritatis fulgor oculo mentis eorum, niſi eo fuerint penitus deſtituti, ſplendidiſſimus refulgebit. Vt itaque præſtem quod ſum pollicitus, ex libris Ariſtotelis loca præcipua eligam, eaque accuratè perpendam, ut ex eorum recta explicatione eius ſententię ueritas maniſeſtiſſimè eliciatur.

Ex primo de partibus animalium, ratio prima. *Cap. II.*

PHILOSOPHVS in primo de partibus Animalium exactè explicaturus, quæ ad ſcientiam de animalibus pertinent, quoniam ſcire eſt rei cauſam cognoſcere; iurè quærit primò, quas eorum cauſas explicare teneatur: Et quoniam animal ex materia & forma conſtat, quę forma ſimul & forma & finis & efficiens eſt, ac ex ſe patet munus Phyſici eſſe conſi-

derare

derare omnem gradum materiæ, de forma autem ſecus ſe habet; iurè de Anima, quæ forma eſt, dubitat, an omnis eius gradus ſiue pars ad naturalem pertineat: nec dubitat de uirtute nutriente & ſentiente, nam de eis pro comperto habet, quòd ad naturalem pertineant; cum ſint naturæ, & initia accretionis, uel alterationis; ſed de ſola διάνοια, quæ initium eſt intelligendi: de qua agens tribus rationibus oſtendit ad naturalem non pertinere. Ex qua concluſione ſtatim colligo uim intelligendi ex ſententia Ariſt. non pendere à materia, & immortalem ac diuinam eſſe: Nam forma omnis à materia pendens naturalis eſt conſiderationis, vis intelligendi non eſt naturalis conſiderationis, non itaque à materia pendet, & propterea diuina & immortalis eſt. Prima propoſitio conſpicua eſt apud Ariſtotelem: nam in 2. Phy. 26. in procœmio de Anima 17. in 6. Metaph. 2. & alibi diſtinguens formas ad naturalem pertinentes à pertinentibus ad diuinum, ſemper aſſerit ad diuinum pertinere ſeparatas formas, ad naturalem uerò pendentes ex materia atque mortales, ut etiam aſſeruit in calce primi Phyſicorum. Validiſſima eſt hæc ratio pro colligenda ſententia Ariſtotelis, & clarior apparet uis eius, dum conſideramus, quàm leues & inanes ſint aliorum euaſiones: nam ex omnibus, quos ego uidi, tres præcipuos ſoluendi modos colligere ualui. Primus eſt, quòd ſermo Ariſt. in primo de partibus Animalium non ſit de ſola hominis uel mortalium Animalium Anima; ſed de Anima uniuersè ſumpta, includente etiam cęlorum Animas, quæ ad Phyſicum non pertinent, uel ſaltem includente intellectum agentem, qui non eſt natura, neque ad animam pertinet, vt dixit Portius. Altera ſolutio eſt quorundam, qui inquiunt Ariſt. in eo loco dialecticè loqui, & minimè ex ſententia. Demum inquiunt alij Ariſtotelem ſolùm probare

Mens non eſt naturalis conſiderationis.

Reſponſio aduerſariorũ triplex.

Prima.

Secunda.

Tertia.

bare

bare vim intelligendi, vt contemplationis est initium, & ad propriè sumpta intelligibilia refertur, ad naturalem non pertinere; sed solùm ad eum pertinere, ut pars est Animæ, & est forma hominis. Hæc sunt, quæ viri solertes excogitarunt, vt hanc impietatis notam Aristoteli

Cõtra primũ responsionem.

inurerent: sed perpendamus, quàm longè recedant à uero. Asserere quòd Arist. loquatur de Anima in communi, est in conspicuo errore versari: Primò, quia dubitatio ad rem non faceret, considerabat enim ibi Arist. quæ causæ animalium mortalium assignandæ essent, nulla in libris de Animalibus fit mentio de cœlo, de sola itaque Anima mortalium est dubitatio. Quod patet, quia probans Animam à Physico esse considerandam, inquit formam animalium esse vel Animam, vel partem Animæ, uel non sine Anima: quamprimùm enim à corpore Anima discesserit, desinit esse animal. Hæc Aristoteles, quæ de sola mortalium Anima vera sunt. Hoc clarius etiam patet, quia colligens inquit, hominis naturæ studiosi sanè interest de Anima & disserere & scire, & si non de omni, saltem de ea ipsa, qua tale animal est; & quid nam Anima, aut certè pars ista animæ sit, & cæt. Per hæc verba manifestat id, quod est excludendum à physica consideratione, esse partem Animæ mortalium. Huiusmodi non sunt Animæ cœli, non enim dicuntur partes Animæ, sed integræ & solutæ mentes. Præterea si Aristoteles dubitasset de omni Anima, & includeret etiam Animas cœlorum, male solueret, quoniam inquit nàturalem debere considerare Nutrientem & Sentientem, non autem διάνοιαν: at si deberet etiam humanum intellectum considerare, cur tertium hunc animæ gradum non enumerasset, & manifestasset ad physicum pertinere? Mitto quòd dum Anima diuiditur per nutrientem, sentientem & διάνοιαν, eo nomine ubique denotare consueuit huma-

num

rum intellectum, non cœlorum animas. Præterea cum Aristoteles dicat iumentis competere initium motus, nō autem intellectum, manifestè de eo loquitur, qui homini & non iumentis competit. Demum si animas cœlorum denotasset, malè ostenderet Arist. ad physicum non pertinere, quia non sint initium motus, maximè enim initia motus esse dicuntur. Asserere cum Portio, quòd Cōtra Portium.
Arist. loquatur de intellectu hominis confusè sumpto, includente intellectum agentem, qui Deus est, & ad diuinum pertinet; est labi in plures errores. Non enim intellectus agens est Deus; & si Deus esset, inaniter laboraret Aristoteles, vt ostenderet ad physicum non pertinere; iam enim in 2. physi. 26. & in calce primi id manifestauerat. Præterea diminutè solueret, cum dicat ad naturalem pertinere vim nutrientem & sentientem, non διάνοιαν: nam etiam tertius humanæ animæ gradus ad eum pertineret. Accedit, quòd Arist. dianiæ nomine intellectum denotare consueuit, qui potestate dicitur; vt patet ex 2. de anima cont. 32. & ex 3. de anima cont. 5. non autem denotare consueuit agentem. Modus itaque primus soluendi non est approbandus, & longè minus secundus, quòd Contra secūdam responsionē.
Arist. non ex sententia sed dialecticè loquatur, ita namque nos deciperet, non doceret. Accedit quòd ille est locus proprius eius considerationis, vt patet: nam assignaturus & explicaturus causas animalium, tenebatur primò declarare, quas causas & vsque ad quem terminum teneretur manifestare. Insuper Arist. valde laborat in comprobanda sua sententia, & vtitur varijs ostensionibus magni momenti, vt apparebit. Demum vbique Aristot. eodem vtitur loquendi modo, quòd physici munus est loqui de omni anima, aut de tali, hoc est pendente à materia, vt patet ex proœmio de anima contextu 15. & ex 6. metaph. cont. 2. Postremus etiam soluendi modus Cōtra tertiam solutionem.

 admitti

admitti non debet, nam inquiunt Aristotelem solùm probare humanum intellectum non attinere ad physicum, vt vnà cum agente contemplationis est initium, vt ad verè intelligibilia refertur, vt eget munere intellectus agentis, & cum eo comparatur: Pertinere tamen ad naturalem, vt est forma hominis, & particula animæ. Verùm si hoc dicimus, sequitur primò quòd Aristoteles malè solueret difficultatem: dubitauit ipse, quæ animalis causa assignanda sit, & quæ forma, & dicebat, & si non de omni anima, tamen de ea ipsa, qua tale animal est, à physico esse agendum: dubitatio itaque erat de anima vt forma animalis: & hi volunt, quòd soluatur dubitatio, quòd de intellectu non est agendum, non quidem vt forma, sed vt ad intelligibilia refertur vnà cum agente. Quare solutio difficultati non respondebit. Insuper si humanus intellectus esset cum materia mixtus, non referretur ad propriè sumpta intelligibilia, quæ sunt substantiæ abiunctæ, nec eiusdem ordinis & considerationis cum eis esset: nam ad ea refertur intellectus ille, qui & abiunctus est, & propriè est intellectus: intellectus verò cum materia mixtus solùm refertur ad materiata intelligibilia, & eiusdem considerationis est cum eis. Præterea consueuit Arist. dum considerat an aliquid pertineat ad physicum, vel ne, ad essentiam respicere, non ad habitudines & opera: ideo quamuis primus motor quo ad varia attributa à Physico consideretur, tamen quia eius substãtia non attinet ad physicum, dixit in 2. Physi. 71. & 73. primum motorem ad physicum non pertinere. Quare pariter cum neget intellectum humanum ad physicum pertinere, ad eius essentiam non ad eius opera & relationes respexit. Quod lucidissimè patet ex sexto metaph. contextu 2. vbi eandem repetens sententiam inquit, ideo de Anima quadam physici est verba facere quæcunque

que non ſine materia; patet quòd tunc reſpicit ad eſſentiam animę: Et cauſam ſuæ ſententiæ aſſignans inquit, quęcunque non ſine materia, nam Philoſophus ad hoc abſolutè reſpicit, an forma pendeat uel non pendeat à materia; & ex eo ſolo colligit ſemper quòd pertineat vel non pertineat ad Phyſicum. Colligamus itaque omnem animæ partem, quæ ad phyſicum non pertinet, eſſe ſine materia, & immortalem; dianiam ſiue vim intelligendi hominis ad phyſicum non pertinere; & propterea ſine materia,& immortalem eſſe.

Alia ratio ex eodem primo de partibus. Cap. III.

OSTENDIT Philoſophus tribus rationibus vim intelligendi hominis ad Phyſicum non pertinere, quarum prima hæc eſt. Si phyſicus de omni anima ageret, nulla pręter naturalem ſcientiam relinqueretur Philoſophia; quod ſequitur manifeſtè eſt abſurdum: conſequentia probatur, quia ſi Phyſicus conſideraret omnem animam, conſideraret intellectum; ſi intellectum, etiam intelligibilia, cum ſint ad aliquid: quare Naturalis ſcientia erit de omnibus, & propterea alia philoſophia non remanebit: quod patet exemplo ſenſuum & ſenſilium, conſiderans enim ſenſum, ſenſilia quoque conſiderare tenetur. Hęc ratio pręclaris ingenijs magnam dubitandi prębuit occaſionem: nam ſi conſiderans intellectum tenetur conſiderare omnia intelligibilia, vna itaque ſola dabitur ſcientia, ad quā intellectus pertinebit, non plures; quod proculdubio falſum eſt. Accedit quòd ratio leuis videtur: quoniam conſiderans vnum ex his quę inuicem referuntur, tenetur & alterum conſiderare, non quidem abſolutè, ſed ſolùm

Prima ratio.

Inſtantia prima.

Secunda Inſtantia.

vt refertur ad aliud:ideo supererũt reliqui cõsiderãdi mo
Responsio. di. Hæc & huiusmodi sunt, quæ aduersus hanc ostensionẽ à varijs afferuntur:quæ omnia ex eo ortũ duxere, quia perperã,vt censeo, & voces & ostensionẽ Arist. assumpserũt.Nã primò,cum Aristoteles dicat, nulla præter naturalem remaneret philosophia: ipsi cum Theodoro Gaza inquiunt,nulla remaneret scientia, & quamuis scientia omnis sit philosophiæ pars, tamen Mathematicæ rectius dicuntur scientiæ,quàm partes pnilosophiæ.Accedit quòd hic est modus loquendi Arist. quòd si præter physicas nõ darẽtur aliæ substantiæ,physica esset prima Philosophia, & præter eã non daretur alia, hoc est Metaph. vt dicebat in 6. Metaph.cont.3. Præterea minus rectè accipiunt nomen intelligibilis,ipsi enim per intelligibilia denotari cẽsent omnia vniuersalia,quæ ab intellectu ex phantasmatibus eliciantur: quod verum non censeo, quoniam dum Philosophus ea quæ sunt diuidit per sensilia & intelligibilia, vbique denotare consueuit per sensilia res corporeas sub sensum cadentes, per intelligibilia verò substantias abiunctas:sic in 12.Metaph.cont.5.inquit:substantię tres sunt,vna sensilis mortalis,altera sensilis æterna,tertia immobilis.Alexander quoque in primo de Anima in c.de intellectu practico & speculatiuo inquit:quæ sunt,diuiduntur in sensilia, & in intelligibilia. Auerroes in procemio Physicorum dixit, intentionẽ naturalis philosophiæ esse cognoscere causas specierum sensilium,& eorum quæ accidunt eis: per species sensiles,denotauit omnia corpora physica.Præterea manifestissimè inquit Arist. in 3. de anima 16.ĩ his,quę habẽt materiã, potestate solũ vnũquodq; est intelligibile, &c. indicãs materiata non dici absolute intelligibilia sed sẽsibilia,& solũ esse ĩtelligibilia potestate.Et propterea Aristoteles in primo cœli ostẽsurus mũdũ ex vniuersa materia cõstare inquit in tex.97.illum cõ

stare

ſtare ex omni phyſico & ſenſili corpore; nam corpus omne phyſicũ ſenſile eſt. Quòd ſecus hoc explicare nõ valeamus; oſtendo: quia Ariſtoteles id denotat per intelligibilia, quod cõtra diſtinguitur à ſenſilibus cõſideratis in ſciẽtia naturali; at ea nõ ſunt indiuidua, quoniã de eis non eſt ſcientia, ſed corporea ſub ſenſum cadentia; quare per intelligibilia nõ denotat vniuerſalia & communia, ſed incorporea & abiũcta, quæ ab eis cõtra diſtinguuntur. Et ſi quis dicat, quòd per ſenſile denotatur ſenſile determinati generis, vt colores, ſapores, & huiuſmodi; ꝑ intelligibile verò id quod eſt generis indeterminati, ſiue notiones omnium rerum vt abiunctæ ſecundum eſſe, & ſecundum rationem: Contra, huiuſmodi ſenſile non eſt cõtra diſtinctum ab intelligibili, ſed eſt pars eius, cum ſit notio vniuerſalis rerum ſenſilium contenta vt ſpecies ſub vniuerſali notione omniũ rerum per intellectum abiuncta. Prętera verum nõ ait quod notiones communes rebus omnibus vt entis vnius, & ſimiliũ, ſint abiunctę ſecũdum eſſe; cum enim non ſint natura vna niſi ab vno, nequaquam ſecundũ eſſe ſunt abiunctæ, & cõfirmatur: quia vel per notiones intelligimus eas, quæ ſunt obiectũ intellectus; uel intelligimus notionẽ abſolutè, vt notio eſt. Si primũ, falſum eſt dicere, quòd notiones, quę ſunt obiectum intellectus; ſint abiunctę ſecundum eſſe & ſecundum rationem: nam obiectũ intellectus eſt eſſentia ſiue, vt aiunt, quidditas rei materiatę, quę vt obiectũ intellectus ad phyſicum pertinet, & dum definitur, per materiam phyſicã definitur, vt de hominis & cęterorum huiuſmodi definibiliũ definitione conſpicuum eſt. Si autem intelligimus notionẽ, vt notio eſt, contra, non eſt notio, vt notio, quæ cõſtituit partes philoſophiæ, ſed res quarum eſt notio, & præſertim, quia notio, quę ad intellectum refertur, per repreſentationem eſt eadem cum re, cuius eſt notio; ideo non debet

Inſtantia.

Solutio.

bet

bet dici abiuncta ſecundum eſſe cum res, cuius eſt notio, abiuncta non ſit; quare niſi per intelligibile denotetur ſubſtantia abiuncta, nunquam apparebit uis oſtenſionis Ariſtotelis & ueritas aſſumptuorũ in ea cõfirmatur, quia ſi ſecus exponitur, vt paſſim à Zimara, Sueſſano, & ſectatoribus locus ille explicatur, ratio redditur leuis & fallax: at ſi ita exponitur, nedum ſeruatur proprius loquẽdi modus Ariſtotelis, verùm inſuper oſtenſio efficax & inſolubilis redditur: nam vt naturalis conſiderans ſenſum, tenetur conſiderare omnem ſubſtantiam corpoream ſub ſenſum cadentem; ita etiam ſi intellectum conſideraret, teneretur cognoſcere omnem ſubſtantiam intelligibilẽ & abiunctam, ac ita cognoſceret ſubſtantiam omnem, & includeret cõſiderationem diuinam: ex quo ſequeretur præter naturalem nullam aliam ſupereſſe philoſophiam. Et eſt ſimilis conſequentiæ formatæ in 6. Metaph. cont. 3. ubi inquit, ſi non darentur ſubſtantiæ abiunctæ, naturalis eſſet prima philoſophia: pari ratione nunc inquit, ſi ſubſtantiæ abiunctæ à naturali conſiderarentur, alia philoſophia non ſupereſſet. Et pro confirmatione aduertendũ, quòd ubi legitur intellectum & intelligibilia mutuò referri, Græcè εἴπερ πρὸς ἄλληλα hoc eſt ſiquidem inter ſe referuntur, in nonnullis codicibus legitur, εἴπερ ἄλλα, hoc eſt ſiquidem alia ſint: Et iurè ita cum conditione loquitur, quia reuera alia non ſunt re, ſed ſola ratione diſtinguuntur: omne enim propriè intelligibile eſt intellectus, & è contra. At obijciet fortè aliquis: Primò, quia

Inſtantia prima. Ariſtoteles per ſenſilia denotat obiectum ſenſuum, ergo per intelligibilia debet donotare obiectum intellectus, non autem ſubſtantias abiunctas. Et confirmatur, quia conſiderans ſenſum ſolùm tenetur conſiderare ſenſilia, quæ ſunt obiectum eius, nõ autem omnem formam ma-

Secunda. terialem; ut conſiderans uiſum, ſolùm viſilia. Præterea Ariſt.

Arist.ex eo quòd considerans intellectum tenetur considerare omnia intelligibilia, infert quòd de omnibus erit naturalis cognitio; at hoc non sequitur, nisi per intelligibilia intelligamus commune obiectum intellectus. Tertia.
Demum Aristoteles inquit, nulla præter naturalem relinqueretur philosophia: uniuersè ait nullam superesse philosophiam, non autem de sola Metaphysica loquitur.
Hæc leuia sunt, & facilè dissoluuntur: nam ad primum dico per sensilia Aristotelem denotare omnia quæ sub sensum cadunt ea ratione, qua ad scientiam pertinent, & in philosophia considerantur: huiusmodi sunt non quæ uniuersalibus opponuntur, quia sic ad philosophiam non pertinent, sed sunt omnes substantiæ corporeæ, ut se exposuit Aristoteles in 12. Metaph. contex. 5. ubi omnem substantiam sensilem, siue æternam siue mortalem, ad physicum pertinere asseruit. Ad confirmationem dico, quamuis cõsiderans sensum vt ad sensilia refertur, teneatur considerare quæ sensum mouent: tamen qui exactè sensum & sentiendi facultatem cõsiderat, tenetur omnia sensilia corpora cõsiderare, cum sint eiusdem ordinis cõditionis & considerationis. Ad secundam instantiã dico iurè Aristotelem inferre, quòd de omnibus erit naturalis cognitio; quoniam quæ uniuersum constituunt, uel sunt substantiæ corporeæ & sensiles, uel abiunctæ: omnia enim uel sensilia, uel intelligibilia sunt ex sententia Aristotelis in 12. Metaph. cont.5 .ut nouit etiam Alexander. Cum itaque physicus considerans sensum teneatur considerare omnem substantiam sensilem; si consideraret intellectum, teneretur quoque considerare omnem substãtiam intelligibilem, & propterea de omnibus erit physicus. Ad postremam instantiam, quia Arist.uniuersè inquit, nulla præter naturalem relinqueretur philosophia; & propterea non solam ait destrui diuinam philosophiã, sed

Responsio ad primã.

Ad secundam.

Ad tertiam.

ſed etiam Mathematicam. Hæc inſtantia cõtra approbatam extenſionem nulla eſt; quoniã Ariſtoteles ad ordinẽ philoſophiæ reſpicit,& quia ſupra phyſicam ponitur diuina,ideo dempta diuina nulla alia præter phyſicã remaneret philoſophia: veluti ſi diceremus, ex ſententia Ariſtotelis præter octauam ſphæram nulla alia datur, quia nona ab eo nõ ponitur.Inſuper iurè ita loqui poteſt, quoniã mathematica nõ propriè eſt philoſophia, vt declarauit Alexander in proœmio libri priorũ,propriè enim philoſophia in ſubſtãtia verſatur et tot ſunt eius partes quot ſubſtantiæ,vt dicitur in quarto metaph. Verè hæc inſtantia inſolubilis eſt contra eos,qui ſecus rationem Ariſtotelis explicant,vt contra Zimaram, & eius aſſeclas; qui ſeruare non valent, quomodo ſequatur deſtructio mathematicæ,& coguntur varia dicere à uero alieniſſima. Sed ne ab inſtituto longius vager, colligo expoſitionem ſupra approbatam optimam eſſe: eã rectè nouit Philoponus,ideo in expoſitione 15.contex.primi de anima,referens locũ hunc ex primo de partibus animaliũ,inquit intelligibilia ad diuinũ philoſophum attinere. Simplicius quoque in proœmio de anima idipſum affirmat,nã ait intelligibilia ad diuinũ attinere. Semper intelligibiliũ nomine ſubſtãtias abiunctas denotando. In hoc tamẽ Simplicius ab Ariſtotele receſſit, quia poſuit ideas, quas intelligibilia nuncupauit mẽti inſerta. Ex recẽtioribus Hiſpanus,& poſt eũ Portius,rectã illã expoſitionẽ approbarunt:ſed Portius malè eſt ea uſus,nõ enim ex ea id collegit,quod ex recta eius aſſumptione colligi debet,& eſt æternitas & ſeiunctio à materia noſtri intellectus. Nã ſenſus & ſenſilia inuicẽ referuntur,& ſunt eiuſdẽ cõditionis & conſiderationis, cum ſint res corporeæ & materiatæ: ita quoque intellectus & verè intelligibile, propriè & verè inuicem referuntur, & ſunt eiuſdem rationis & conſidera-

dera-

derationis;& propterea ſcientia, quæ vnius eſſentiam cō ſiderat, tenetur conſiderare eſſentiam alterius. Si autem intellectus non eſſet ſubſtantia à materia non pendens, ratio Ariſtotelis leuiſſima eſſet, quia non amplius eſſent eiuſdem naturæ, conditionis, & abſolutę cōſiderationis, vt eſſe debent propriè ſumpta relatiua, quorum eſſentia ad eandem ſcientiam pertinet, de quibus philoſophus loquitur, vt eius oſtenſio neceſſitatem includat, Colligamus itaque:ea forma, quæ ad uerè intelligibilia refertur, cuius eſſentia ſi ad phyſicum attineret, non amplius daretur ſcientia diuina, eſt abiuncta à materia, & immortalis: Vis intelligēdi hominis ex ſententia Ariſtotelis eſt huiuſmodi: Vis itaque intelligendi hominis eſt diuina, abiuncta, & immortalis.

Ratio tertia ex eodem primo de partibus Animalium deprompta. *Cap. IIII.*

RATIO ſecunda, qua philoſophus utitur ad oſtēdendum intellectnm non attinere ad Phyſicum, hæc eſt. Intellectus non eſt natura, non itaque ad Phyſicum pertinet. Probatur aſſumptum: quia intellectus non eſt initium motus, non enim eſt initium motus accretionis, cum id ſit munus nutrientis animæ; non alterationis animalium, ea enim ad ſenſum pertinet; non lationis, quia ea etiam iumentis & feris competit, quibus non competit intellectus. Hæc eſt oſtenſio Ariſtotelis in qua primò eſt conſideranda uis eius; ſecundò manifeſtandum, quomodo ex ea colligamus intellectum eſſe abiunctum & immortalem. Dum dicimus, intellectus non eſt natura, ideo ad phyſicum non attinet: conſequentia eſt nota, quia phyſica eſt ſciētia de natura, & eas ſolas ſubſtantiæ formas conſiderat, quæ naturæ ſunt.

Dum probatur assumptum, quia non est initium motus ideo non est natura:id quoque patet per locum à definitione ad definitum. Ex qua ostēsione hoc colligo, etiam formas mixtorum esse initia motus,quod multi minus rectè inficiantur:nam si non essent initia motus,nec naturæ essent, nec ad naturalem pertinerent ex ratione Aristotelis. At progrediamur vlterius, probat philosophus intellectum non esse initium motus in loco siue lationis,quia cetera animalia mouentur eo motu,& tamen carent intellectu. De hoc duplex occurrit dubitatio. Prima attinet ad conclusionem, quoniam philosophus in 3. de Anima asserit intellectum esse initium motus. Altera est de medio, nam dicam cætera Animalia moueri per suam animam, hominem verò per intellectum; ut ignis per suam formam mouetur, terra verò ab igne diuersa per aliam formam. Ad primam difficultatem inquiunt nonnulli Arist. sibi non contradicere, quia in 3. de anima per intellectum denotauit phantasiam, non Dianiam de qua modò loquitur. Et id uolunt colligi ex contex. 48. tertij de anima, vbi inquit philosophus, uidentur duo hæc mouentia, aut appetitus aut intellectus, si quis phantasiam ponat ut intellectionem quandam, &c. At qui hoc dicunt, manifestissimè aduersantur Aristot. nam in cont. 49. inquit, rationabiliter hæc duo videntur mouere,appetitus, & intellectus practicus; at intellectus practicus non est phantasia, non enim praxis ad phantasiam pertinet, sed ad intellectum, qui rationis est compos. Insuper clarius in contex. 50. se declarat,ubi inquit intellectum non mouere sine voluntate; at intellectus, qui per uoluntatem operatur, non est phantasia, non enim ad eam attinet voluntas, sed ad intellectum propriè sumptum. Adhuc etiam lucidius se explicat in cont. 51. ubi loquens de eo intellectu, quem dixit initium motus,

Formæ mixtorum sunt initia motus.

Dubitatio prima.

Secunda.

Aliquorū solutio ad primam.

Reiectio huius opinionis.

tus,

tus,inquit;intellectus igitur omnis rectus est, appetitus autem,& phantasia recta,& non recta. Insuper in contextu 53. etiam seipsum declarat, manifestando quomodo intellectus dicatur initium motus. Sed in re conspicua non est diutius immorandum. Locus ex 48.context. desumptus,quo innituntur, manifestissimè eis aduersatur nam inquit Aristoteles,videntur duo hæc mouentia,aut appetitus,aut intellectus.Et quoniam nedum intellectus distinctus à phantasia est initium motus, verum etiam phantasia:ideo addit, si quis phantasiam ponat vt intellectionem,quasi dicat, intellectus est commune initium motus,accipiendo nomen intellectus latè,vt sub se continet nedum intellectum practicum, verùm etiam phantasiam. Sic intelligi debet ille locus, vt semetipsum explicat Aristoteles, & exponunt Græci expositores. Alij inquiunt Aristotelem in primo de partibus loqui de intellectu contemplatiuo, qui non est initium motus, in 3. autem de anima loqui de practico, qui initium motus est:sed hi quoque manifestè falluntur. Primò, quoniam ratio Arist. in primo de partibus vim habet de vtroque intellectu: inquit Aristoteles eum non esse initium motus,quia iumenta sine eo mouentur,at iumenta etiam carent intellectu practico, & eorum phantasia intellectui humano proportione respondens habet aliquid simile contemplatiuo intellectui, & aliquid simile practico, est enim initium cognoscendi & mouendi;reuera tamen intellectus practicus in eis non est.Accedit,quòd dum consideramus an aliqua forma sit natura, non hunc vel illum operandi modum respicimus, sed absolutè gradum & conditionem eius; & præsertim, dum consideramus, an ad physicum pertineat. Propterea vt appareat solutio apparentis contradictionis in Aristotele, ad secundam difficultatem progrediamur, ex cuius solutione ap-

Aliorũ opinio reijcitur.

Solutio secundæ dubitationis.

parebit solutio primę. Ad secundam itaque difficultatem inquiuut nonnnulli, iustitutum Aristotelis esse ostendere quòd intellectus non sit initium adæquatũ motus. Sed hi inanẽ reddunt ostensionẽ Aristotelis; quia non valet hęc consequentia, hęc forma non est initium adęquatum motus, ergo non est natura: vt forma ignis non est initiũ adæquatum motus recti, ergo non est natura: non sequitur: nõ enim, vt forma sit natura, requiritur vt sit initiũ adæquatum motus, ita enim nulla forma indiuidua, uel in specie sumpta esset natura: sed hoc requiritur, vt sit initium proximum motus, non ita proximum, vt non vtatur instrumentis, sed vt non moueat per aliam formam subordinatam magis propriam materiæ. Et si quis dicat, intelligẽtiæ cœli proximè mouent cœlum, nec propterea sunt naturæ. Hæc instantia nulla est: quoniam vt forma sit natura, requiritur vt proximè moueat; at nõ cõuertitur, quòd omnis forma proximè mouens sit natura; quoniam etiã alia requiruntur, nempe vt à materia pendeat, & sic interna sit vt dicitur ab Arist. in 2. phy. capite de natura. Dicamus itaq; ad apparentem contradictionem, dum Aristoteles ait intellectum non esse initium motus manifestat non esse initium proximum, vt est natura: dum in 3. de anima & in libro de motu animalium asserit intellectum esse initium motus, ipse declarat semetipsum; quia est initium remotum, & non mouet, nisi per mediam imaginationem, & per mediam naturam. Ideo dixit in contex. 56. appetitum esse initium motus, at eum non mouere sine phantasia, vel rationali vel irrationali: dum enim phantasia, ab intellectu dirigitur, rationalis est. Sic itaque vt itnellectus sit initium adæquatum vel non adæquatum motus, ad rem non facit: conducit solùm Aristoteli, vt non sit initium proximum, quia sic non erit natura. Verum quis instabit; quoniam Aristoteles probans intelle-

Aliquorũ opinio reijcitur.

Instantia.

Responsio

Solutio primæ dubitationis. Intellectꝰ quomodo sit principium motus.

Instantia.

ctum

ctum non esse initium lationis, inquit cætera animalia eo motu moueri, cùm tamen careant intellectu: ea ratio videtur ostendere non esse initium adæquatum, non autem non esse initium proximum. Respondeo ostensionem Aristotelis hoc probare, quòd non sit initium proximum motus: quoniam gradus animæ sunt huius conditionis, ut id quod proximè pendet ab uno gradu, non pendeat ab alio; ut nutritio pendens ab anima nutriente, non dicitur à sentiente proximè pendere: ideo cum latio competat animalibus sine intellectu, colligimus eam proximè ab intellectu non pendere. Ex ostensione itaque Aristotelis rectè explicata colligimus intellectum humanum esse diuinum, & immortalem: nam ea forma, quæ nō est natura, est abiuncta & immortalis; intellectus hominis non est natura, est itaque forma diuina & immortalis. Minor cumulatè est ostensa: Maior ex Aristotele colligitur, qui in 2. Physi. contex. 12. inquit formam rerum naturalium, quæ seiungi à materia non ualet nisi ratione, esse naturam; & in cōtextu 14. inquit eam formam esse naturam, quæ est terminus generationis: cum itaque intellectus non sit natura, non est terminus generationis, neque est ita complicatus cum materia, ut seiungi non ualeat & propterea ęternus & immortalis est. Responsio

Ratio quarta ex primo de partibus Animalium desumpta. Cap. V.

POSTREMA ratio, qua utitur philosophus ad ostendendum quòd humanus intellectus ad physicum non pertineat, hæc est. Nil eorum, quæ sunt ex abstractione, est physicæ considrationis, intellectus itaque non est physicæ considerationis. Assumptum est conspicuum: quoniam physicus

solùm

ſolùm conſiderat pertinentia ad corpora phyſica, quæ materiam & tranſmutationem includunt. Pro deductio ne conſequentiæ accipiendum, in rebus conſiderari tri- *Triplex ordo in rebus.* plicem ordinem, quædam ſunt coniuncta cum materia ſecundum eſſe,& conſiderationem;alia ſunt coniuncta ſe cundum eſſe,at per intellectũ ſeiunguntur,& hæc dicuntur ἐξ ἀφαιρέσεως, hoc eſt ex abſtractione, qualia ſunt mathematica; demũ dantur abiuncta,in quibus uerſatur diuinus. Ariſtoteles oſtenſurus intellectum non attinere ad phyſicum, pro medio accipit id quod eſt proximius conſiderationi phyſicæ,nempe quod eſt ex abſtractione, ut ſimul excludat & hæc,& ea,quæ abiuncta ſunt. Ex his patet uis rationis ſupra formatæ, dum dicebatur, nil eorum, quæ ſunt ex abſtractione, eſt phyſicæ conſiderationis: quare intellectus non eſt phyſicæ conſiderationis. Supponit enim hæc conſequentia intellectum eſſe abiunctum, & non pendere à materia: cum enim non ſit res mathematica,& ex abſtractione ut mathematica,neceſſariò ſequitur vt ſit forma abiuncta: alioquin conſequentia nulla eſſet. Ex hac itaque ratione manifeſtè colligitur Ariſtotelem putaſſe humanum intellectum eſſe rem diuinam & immortalem. Qui nituntur uim ſubter *Aliquorũ reſponſio.* fugere huius oſtenſionis, inquiunt Ariſtotelem non amplius de humano intellectu verba facere, nec tertiam for mare oſtenſionem; ſed tranſire ad res mathematicas, & oſtendere eas ad phyſicum nõ pertinere:ut appareat,quę nam ea ſint, quæ ad phyſicum pertinent. Hi rectè ſen- *Reiectio huius reſponſionis.* tire non uidentur, nam modus loquendi Ariſtotelis indicat nouam formari oſtenſionem:ea ſic leguntur,ad hęc autem & cæt. Inſuper ad quid confert excludere mathematica à conſideratione phyſica? iam enim in 2.phyſico rum manifeſtauerat,in quibus uerſetur phyſicus;hoc autem in loco ſolùm conſiderabat, quæ cauſæ animalium

aſſi-

aſſignandæ ſint: ideo tranſitus ad mathematica ad rem non faciebat. Hoc patet manifeſtiſſimè ex verbis ſubſequentibus, dum inquit: uidetur autem ut ars in artificioſis, ita in rebus ipſis aliquod eſſe principium aliud, & talis cauſa, quam ex uniuerſo, perinde ut caloris frigorisq; primordia habemus, quamobrem uerisimilius dixerint cœlum factum eſſe ab eiuſmodi cauſa, ſi factum eſt & cæt. In quibus uerbis Ariſtoteles ſumpta occaſione à diuinitate & abiuncta cõditione noſtri intellectus, infert in uniuerſo debere abiunctas ſubſtantias inueniri; & ab huiuſmodi fuiſſe factum cœlum, ſi factum eſt; quæ nullo pacto cum præcedentibus cohærerent, niſi in eis quoque de abiuncta & diuina cõditione noſtri intellectus uerba feciſſet. Patet itaque ex omnibus rectè explicatis inſolubiliter colligi ex ſententia Ariſt. humanum intellectum abiunctum & immortalem eſſe.

Perduntur loca ex primo de Anima. Cap. VI.

PHILOSOPHVS in primo de anima differẽs contra Platonem aſſerentem animam ſe mouere, incidens in ſermonem de intellectu inquit in contex. 65. Intellectus autem uidetur innaſci, ſubſtantia quædam exiſtens, & non corrumpi, maximè enim interiret ob eam quæ eſt in ſenio imbecillitatem; nunc autem, ut euenit in inſtrumentis ſenſuum, ſi accipiat ſenex oculum iuuenis, uidebit vt iuuenis. Propterea ſeniũ non eſt, quia ſubſtinuit aliquid anima, ſed id in quo, ueluti euenit in ebrietatibus, & ægritudinibus. Ipſum itaque intelligere & ſpeculari marceſcit alio quodam interius corrupto, ipſe autem perpeſſionis eſt expers. Et poſt pauca: Intellectus autem fortaſſis diuinius quid, & perpeſſionis eſt expers. Hæc de hominis intelle-

tellectu protulit philoſophus, ex quibus colligimus Ariſtotelem ſtatuiſſe eum immortalem: nam inquit, intellectus uidetur ἐγγίνεσθαι. i. innaſci. In 2. de generatione animalium cap. 3. diuidit innaſci per aduenire extrinſecus, & intrinſecus educi: ibi ait extrinſecus accedere, hic loco eius inquit non corrumpi; nam ſi non interit, non educitur è potentia materiæ. Quòd non intereat, probat inquiens, maximè interiret ob eam, quæ eſt in ſenio, imbecillitatem. Hæc ratio eſt ſimilis ei, qua utitur Plato in 10. de Repub. dum inquit, ſi anima interiret, uel proprio uel alieno malo periret: non ſuo, quia caret contrario, quod ut notum ſupponit: non alieno, de quo maximè uidetur, & hoc probat Ariſtoteles, quia maximè interiret ob eam, quæ eſt in ſenio, imbecillitatem; at ob eam nedum intellectus, immo nec ſenſus interit: nam ſenſus eſt ſubſtantiæ forma, quæ nec magis nec minus recipit, ſolùm minuuntur illæ potentiæ, quæ accidentia ſunt, & ex temperamento inſtrumenti prodeunt: ideo ſi ſenex reciperet oculum iuuenis, reciperet facultatem inſtrumenti, & uideret ut iuuenis: non itaque in ſenio remittitur eſſentia animæ, ſed ſolæ facultates, quæ accidentia ſunt, vt patet exemplo ebrietatum & ægritudinũ, quo utitur Philoſophus; ideo ſtatim quòd ſanatur corpus, uidetur anima bene ſe habere. Sic itaque eſſentia intellectus alieno malo, nempe corporis non leditur, ſed ſolùm pereunt functiones munerum eius ob indigentiã eorum, quæ ex corpore pendent: at ea eſt diuinũ, aliquid, & perpeſſionis expers. At dices, ita etiam ſequitur ſenſum non interire: Reſpondeo, de ſenſu non ſequitur; interit enim ſenſus proprio malo, quia habet contrarium, hoc eſt priuationem in materia ſibi oppoſitam, & formã ſibi ſuccedentem & antecedentem, quæ unà ſeruari non valent, & hoc manifeſtè patet, cum ſit inſtrumentarius.

Inſtantia. *Reſponſio*

Sic

Sic censeo sententiam Aristotelis explicandam, quamuis longè secus explicetur ab alijs. At obijciet fortè aliquis: quoniam si ita exponitur ille locus, sequeretur quòd Aristoteles peteret in principio quod ostendere debet: supponeret enim intellectum non pendere à materia, & carere contrario, quod præsertim ostendendum fuit. Ad hoc dico præcipuum institutum Aristotelis eo in loco nõ fuisse ostendere intellectum esse immortalem, nam id ut conspicuum supponit ex ostensis alibi: sed solùm soluit apparentem quandam instantiam, quæ afferri posset ex eo, quia conspicimus in ægritudinibus & in senio delirare homines, & reddi mentis impotes: ideo hanc instantiam nullius esse momenti patefacit. Nec possumus vim horum verborum subterfugere dicendo, quòd Aristotelis sermo sit de intellectu agente, quem sectatores Alexandri censent esse Deum: nam quis adeò stupidus est, vt dubitet, an Deus intereat ad interitum nostri corporis? Præterea de eo intellectu loquitur Aristoteles, cuius officium est esse initium, per quod homo ratiocinatur & intelligit, vt patet ex verbis eius: hoc principium non est Deus, sed est ea particula animæ, de qua differendum proponit in primo contextu tertij de anima. Neque dicendum, quòd Aristoteles non loquatur de interitu absolutè, sed de eo tantùm, qui est à contrario, ut inquit Portius: nam quomodo absolutè intulisset eum esse quid diuinius, & perpessionis expers, & solùm marcescere contemplationem & actum intelligendi? Insuper statim in primis verbis supponit non destrui à contrario, sed si interire deberet, maximè videretur interire per interitum corporis, per quem tamen minimè interit, ut ostendit. Hanc veritatem confirmauit Aristoteles in eodem primo de anima contex. 82. inquiens, fieri nequit ut aliquid sit melius & præstantius anima, & longè minus intellectu: ma-

Instantia.

Responsio

Responsio Alexãdreorum.

Reiectio huius responsionis

Portij solutio reijcitur.

ximè enim rationi consentaneum est hunc προς ενέστατον hoc est antiquissimum esse,&·per naturam dominum,&c. Manifestissimè asserit Aristoteles intellectum esse immortalem, & utitur modo loquendi Platonis, in Phedone qui animam corpore antiquiorem asserebat. Insuper in contextu 92.inquit,quam partem, aut quomodo intellectus in corpore continebit, difficile est etiam fingere, &c. Per quæ uerba manifestat intellectum non esse instrumentarium, nec alicui parti esse destinatum, ex qua pendeat: & hoc de solo intellectu dicit, non de alijs animæ partibus, cęteræ enim corporeæ & instrumentariæ sunt. Hinc exploditur euasio Portij, qui inquit intellectum non continere aliquam partem, adeò ut sit loco seiunctus ab alijs partibus,ut existimauit Plato, qui partes animæ loco secernebat. Sed hæc euasio ex eo inanis apparet, quia hoc non esset quid proprium intellectus, sed quid commune cum alijs partibus animæ:at Aristoteles de solo intellectu ait, quam partem, aut quomodo intellectus in corpore continebit,difficile est etiam fingere.

Portij error.

Verba undecimi contextus secundi de Anima perpenduntur. Cap. VII.

ANIMA definita fuit, quòd sit prima perfectio corporis instrumentarij. Et quoniam ex ea definitione minus rectè assumpta potuisset aliquis accipere nullam animæ partem à corpore seiungi posse, sed unà cum corpore interire:ideo philosophus in contex. 11.vt hanc erroris occasionem remoueat, inquit animam ratione aggregati ex omnibus partibus, ac etiam ratione quarundam partium, quæ instrumentariæ sunt, non posse à corpore separari; at ratione quarundam partium, quæ instrumentariæ non sunt, hoc

est

est ratione intellectus nil prohibet separari; & si nil prohibet, etiam est necesse vt separentur, quia in æternis attinentibus ad vniuersi constitutionem non differt esse à posse tertio Physic. 32. Et quoniam etiam intellectus, quamuis nulla parte ut instrumento utatur, attamen modo aliquo dicitur perfectio corporis instrumentarij, & ei conuenit animę definitio, cum sit eminentioris hominis perfectio: ideo, ut remoueatur etiam hæc instantia, addit. Amplius manifestum non est, an anima ita sit perfectio corporis, ut nauta est perfectio nauis, & ex naui nan pendent. Profectò hæc dicuntur ab Aristotele de eo intellectu, qui animę est particula, cui etiam conuenit modo aliquo definitio animæ. Neq; est dicendum, quòd Aristoteles dicat intellectum posse separari, quatenus non utitur organo, & eius actio non est coniuncta cum actione corporea, ut inquiunt nonnulli: nã si Aristoteles hoc denotasset, tũc conclusio non esset diuersa à medio termino: probat enim quòd nil prohibet ut separetur, propterea quòd nullius corporis est actus. Colligamus itaque: ea animæ pars, quę nullius instrumenti corporei est actus, potest à corpore separari: humanus intellectus est huiusmodi; nil itaque prohibet, ut à corpore separetur, & si nil prohibet etiam est necesse ut separetur: nil enim ex accidenti est corruptioni obnoxium, ut dicitur in 10. Metaph. 26. & in attinentibus ad mundi perfectionem, ea quæ possunt esse, etiam sunt.

Perpenditur contextus xxi. Cap. VIII.

IN secundo de Anima 18. contextu dictum est animam terminari & finiri facultate nutriendi, sentiendi, dianoëtica siue intelligendi, & mouẽdi: de his oritur dubitatio, an sint animæ integrę, uel par-

tes:& si sunt partes an in eodem animali sint loco seiunctę,vt Plato putasse visus est,uel potius sint seiunctæ non loco,sed sola ratione. De nõnullis facile est uidere,quòd loco non seiungantur,nonnullæ difficultatem includunt. Facile id est videre de nutriente, sentiente, & mouente; quod patet exemplo animalium,quæ insecta nuncupantur:quæ si diuiduntur, in quauis eorum parte & sensus & motus apparet,& si inest sensus,inest & vis imaginãdi & appetendi:de his itaq; constat,quòd loco non distinguãtur. Mox manifestans, quæ difficultatem includunt, inquit. De intellectu & contemplatrice facultate nihil adhuc manifestum est, sed uidetur genus aliud animæ esse, & id solum contingere separari,ut perpetuum à mortali. His uerbis Aristoteles intellectum esse immortalem manifestat:nam inquit de eo nil esse manifestum adhuc, qua tenus scilicet attinet ad separari uel non separari loco ab alijs,ut respondeat uerbis supra prolatis, dum dixit nonnullas partes difficultatem includere. Insuper nil est ad huc manifestum, quia in tertio libro eius conditio latius manifestabitur. Addit,sed uidetur genus aliud animæ esse;iurè est genus aliud,quia æternum differt genere à mortali, ut dicitur in calce 10. Meth. Insuper est aliud genus, quia hęc sola est indiuidua,neque est per corpus extensa: & quia est aliud animæ genus,ideo solùm potest à corpore separari, non ut accidens à subiecto cum sui interitu, sed ut æternum à mortali. At perpendamus, quomodo Alexandri sectatores nitantur huic auctoritati satisfacere. Alexander referente Simplicio, considerauit quòd Aristoteles loquitur cum dubitatione,non absolutè:inquit enim, uidetur, & quod ea uox uidetur indicet dubitationẽ,non autẽ, esse conspicuũ manifestè credidit per uerba succedẽtia,inqt enim,nihil adhuc manifestũ est.Sed hæc euasio nulla est;quoniam Arist.inquit,uidetur, non quia

Alexandri responsio impugnatur.

dubitet,

dubitet, sed quia hic nō est locus proprius neq; adhuc id demonstrauit, ideo inquit, nil adhuc manifestū est: quasi dicat quòd in 3.li. ut in loco proprio, manifestabitur. Ut verò pertinet ad hūc locū, si respicimus ad eius opera & cōditiones, uidetur & apparet aliud animę genus, in 3. autē libro absolutè ostēdit esse genus aliud. Propterea alij aliter soluēdo inquiunt Aristotelem loqui uel de intellectu agente, uel de intellectione, non autem de intellectu hominis, qui potestate est. Confirmant hanc suam sententiam, manifestando quòd ea uerba nō debeant referri ad hominis intellectum, qui Diania uel Dianoëtica facultas dicitur; quoniam in cont. 22. inquit Aristoteles, de reliquis animę partibus patere, quòd non loco, sed sola ratione distinguuntur; quia sentiendi, & opinādi facultatū aliud est esse: at, inquiunt, opinio attinet ad facultatē Dianoëticam, quare ea uerba 21. context. non debent intelligi de facultate Dianoëtica. Idipsum clarius patet ex context. 32. ubi cum prius dixisset dianoëticam facultatem in homine esse postremam, & quòd quibus mortaliū conuenit ratiocinandi facultas, ei reliquę partes conueniūt, addit: de contemplatrice autem intellectu alia ratio est, &c. Ex his patere censent uiri Clarissimi, ut Madius, Portius, & alij, Aristotelem per intellectum contemplatricem nō denotare partem aliquam animę nostræ. Sed maximè falluntur: Primò, quia cum Aristoteles de intellectu & contemplatiua potentia dixisset, quòd potest separari ut ęternum à mortali, addit; Reliquę autem partes animę manifestum, quòd separari nequeunt: per quæ uerba ostendit etiam potentiam contemplandi esse partem animę. Pręterea cum dicat de intellectu & contemplandi potētia, &c. manifestat se non de intellectione, sed de intelligendi facultate uerba facere. Insuper, nisi denotaret animæ nostræ partem, sed uel Deum, uel intellectionem, tunc Aristo-

Aliorum euersio cōfutatur.

Madij & Portij error.

Aristoteles non solueret difficultatem propositam; ipse enim primò numerauit animæ partes, mox de nonnullis earum dixit petere, quòd non distinguantur loco, de nonnullis verò esse dubium; & manifestans de quibus id sit dubium, dixit de intellectu & contemplandi facultate &c. Præterea cum Aristoteles in contex. 32. dicat, quibus mortalium conuenit ratiocinandi facultas, conueniunt etiam reliquæ partes animæ, manifestissimè indicat per ratiocinandi facultatem se eam vim denotare, quæ etiam diuinis conuenit: huiusmodi est vis intelligendi, alioquin frustra adderet illam limitationem dicens, quibus mortalium, &c. Ad fundamenta alterius partis dico, cunctas facultates ad animam pertinentes redigi ad tres præcipuas, uidelicet ad nutrientem, sentientem, & intelligentem, ut patet ex primo de partibus animalium, & ex 2. de anima contex. 18. uis enim mouendi ad sentientem, ut ad initium proximum redigitur. Verùm intelligendi uis vario modo se habens, varijs nominibus designatur: ut enim magis complicatur cum imaginatione, & rebus indiuiduis & corporeis, nuncupatur uis ratiocinandi, uis opinandi, & intellectus practicus: ut uerò magis supra corpus & supra hominem per diuinam suam conditionem eleuatur, & cum intelligibili abiuncto per suam naturam abiunctam coniungitur, nuncupatur contemplandi facultas; ratione cuius ei maximè conuenit seiunctio à corpore, & quod sit immortalis. Hoc denotauit Aristoteles in 3. de anima cont. 11. inquiens: omnino itaque ut separabiles sunt res à materia, sic & quæ circa intellectum. Ex his patet solutio ad fundamentum desumptum ex contextu 32. Ad aliud quoque sumptum ex contex. 22. ubi de opinione fit mentio tamquam de distincto ab intellectu & contemplandi potentia; per eadem manifesta est solutio. Insuper addo duplicem dari opinio-

Fundamenta contraria resoluuntur.

Intelligendi facultas uario modo se habens uariam susci pit dominationem.

opinionem, unam ex ratione pendentem, alteram sine ratione: prima ad intellectum pertinet, altera ad phantasiam. Distinctionem hanc tetigit Aristoteles in 3. de anima contex. 57. inquiens, quòd Phantasia non uidetur habere opinionem; quoniam non habet eam, quæ ex sillogismo pendet. Simplicius eo in loco rectè eam distinctionem explicauit. Colligamus itaque ex eo loco rectè exposito colligi intellectum esse abiunctum, & immortalem. Propterea in contex. 151. eiusdem libri ait ex sententia Empedoclis & Homeri, intellectum pariter & intelligere esse quid corporeum, non secus ac sentire: quod ipse maximè absurdum existimat.

Ex tertio de anima colligitur intellectum esse æternum. Cap. IX.

VT cumulatius sententiam Aristotelis colligere ualeamus, ad tertium de anima progrediamur: in quo libro ex instituto de intellectu humano, ut animæ est particula, disserendum proponit. Et cum primò manifestasset id, quod est ei commune cum sensu, in 4. contextu, quæ sunt eius propria, incipit patefacere; accipiens pro principio, intellectum omnia intelligere: ex quo infert, quòd est necesse ut mixtus nō sit. Probat consequentiam auctoritate Anaxagorę, qui dicebat mentem illam, quam chao dominari asserebat, solam esse mixtionis expertem, ut dominaretur, hoc est ut intelligeret. Et quoniam auctoritate antiquorum nunquam utitur, nisi ea sit cōsentanea rationi ideo propriam addens rationem inquit: quod enim intus appareat, prohibet alienum, & obstruit. Hæc Aristoteles, per quę incipit nobis ostendere intellectum esse diuinum

uinum & immortalem, quatenus vtitur auctoritate Anaxagoræ. Nam Anaxagoras putans cætera omnia esse in chao permixta, solam mentem simplicem, mixtionisque expertem affirmabat: idque esse necessarium asserebat, cum vt intelligendi, tum vt mouendi esse principium, idque apparet ex primo de anima 31. Aristoteles de vtrisque eum commendat: primò asserit cum Anaxagora in 8. Physico 37. primam mentem iurè esse initium motus, quia & mixtionis & perpessionis est expers: secundò asserit in hoc contextu, ob eandem causam omnia intelligere. At perpendamus, quomodo Anaxagoras intellectum simplicem & non permixtum statuebat. Proculdubio ita mixtionis statuebat expertem, vt abiunctus ab omni materiæ labe esset, interitu careret, & nil cum alijs haberet commune: sic explicatur ab Aristotele nedum in locis suprà relatis, verùm etiam in primo de anima contex. 34. & in hoc 3. contextu 12. Et hac sæpe repetita approbatione sententiæ Anaxagoræ luce clarius colligimus Aristotelem putasse intellectum æternum, & immortalem: nam approbat quòd sit mixtionis expers, quòd sit simplex, quòd nil habeat commune cum alijs, quòd sit immobilis, quòd non patiatur vt existimabat Anaxagoras: quæ omnia manifestissimè indicant esse æternum, & immortalem. Nec vlla via valent sectatores Alexandri subterfugere vim huius rationis. Nam si inquiunt Anaxagoram tunc denotasse Deum, id erit approbatio nostræ sententiæ: quia Aristoteles ea prædicata diuinitatem & æternitatem præseferentia, nostro intellectui conuenire affirmat. Nec dicere valent, quòd Aristoteles ea prædicata tribuat intellectui agenti: quoniam non de agente, sed de posfibili intellectu modò est eius sermo: Pariter in contex. 12. nec non in primo de anima, ut conspicuum est, cum hactenus non probarit dari intellectum agẽtem:

Anaxagoræ opinio de simplici intellectu.

Euasiones Alexãdreorum euertuntur.

&in

& in contex.5. manifestissimè patefacit se loqui de eo intellectu, qui potestate est. Approbatio itaq; sententiæ Anaxagoræ in omnibus supra enumeratis prædicatis, & assertio, quòd ea quoque nostro intellectui vere conueniat, est manifesta approbatio æternitatis humani intellectus. Eadē veritas, vt rectè cōsiderauit Auerroes cōspicue colligitur ex ratione Aristot. in eo contextu formata quæ hæc est. Omne recipiens ab eo debet esse denudatū, à quo tanquam ab obiecto mouente, & proprio debet moueri, & quod debet per se recipere; at obiectum mouens humanam mentem, natura in ea per se recipi, est genus materiatarum formarum, quare humana mēs nec esse debet, nec valet sui natura includere aliquam ex materiatis formis, alioquin idem esset per se mouens, & motum, per se recipiens, & receptum, & demum obiectum per se, & facultas cui tanquam obiectum responderet; quæ apprimè sunt absurda. Si autem non potest esse materiata forma, necesse est ut sit forma à materia non pendens, & ob id ęterna, & immortalis.

Perpenditur sextus contextus. Cap. X.

DIXERAT Philosophus intellectum esse mixtionis expertem: Et quoniam intellectus duplici caret mixtionis genere, primo cum obiecto altero cum corpore & materia, de primo præsertim in præcedentibus verba fecit: quod colligitur ex eo, quia natus est intelligere omnia: & ex eo sequitur, quòd sit omnia potestate. De altero loquitur in contex.6. ideo inquit: Propterea rationi consonum est, ipsum non esse mixtum cum corpore. Quam sententiam primò ex eo probat; quia omnis forma cum corpore mixta, & à materia pendens subijcitur affectionibus corporis, & fit

Intellectus duplici caret mixtione.

calida & frigida, quæ ſunt initia alterationis, ortus, & interitus: at intellectus nec calidus fit, nec frigidus: non itaque eſt cum corpore mixtus: & hæc ratio ſumitur ex eo, quod eſt commune vniuerſo generi formarum à materia pendentium; omnes enim huiuſmodi formæ ex euentu redduntur calidę vel frigidæ. Altera affertur ratio ſumpta ex conditione propria partium animæ cũ corpore mixtarum: omnis enim huiuſmodi animæ pars eſt prædita inſtrumento aliquo corporeo, vt inductione patet de omnibus, & præſertim conſtat exemplo ſenſuum; at intellectus eo caret; non itaque eſt pars cum corpore mixta: & ex eo, quia nec mixta, nec inſtrumento prædita eſt, colligit rectè eos ſentire, qui animam affirmarunt eſſe locum ſpecierum: Quam ſententiam de ſolo intellectu eſſe veram affirmat, qui dicitur eſſe omnia intelligibilia poteſtate. Hæc Ariſtoteles, ex quibus omnibus intellectum eſſe immortalem manifeſtè colligimus: nam primò cum dicat intellectum non eſſe mixtum cum corpore, ex eo elicitur non pendere à corpore, neque eſſe eductum è potentia materię; nam mixtio formę cum materia nil aliud eſt, niſi quod forma ex materia pendeat Inſuper cum id probet, quia ſi eſſet mixtus cum corpore, afficeretur affectionibus corporis, & fieret calidus vel frigidus, confirmat idipſum: omnis enim forma ex materia pendens afficitur affectionibus eius, & per accidens fit calida vel frigida: quæ cum non conueniant intellectui, iure ei non competunt initia alterationis, neque vt pendeat à materia, & conſequenter non conuenit interitus: Nam, vt docet Ariſtoteles in primo de ortu & interitu context. 55. ea ſola perpeſſionis ſunt expertia, quæ abiuncta ſunt à materia: cum itaq; intellectus ſit perpeſſionis expers, nec qualis fiat; neceſſariò colligitur vt ſit à materia abiunctus. Præterea idipſum patefacit affirmans, quòd

quòd ob id ei instrumentum non competit: nam forma uel est infra facultatem instrumentariā collocata, ut formæ inanimorum: uel est instrumentaria, vt partes mortalis animæ; vel est supra instrumentariam collocata, & huiusmodi sunt formæ nō pendentes ex corpore equarū de numero est intellectus. Demum cū colligat, propterea rectè statui locum specierum, confirmat eandem ueritatem: nam species est forma, natura, & essentia rei, si ue ipsum uniuersale abiunctum à cōditionibus materiæ, cuius conueniens locus non est nisi forma à materia abiuncta; nam locus, & locatum debent sibi mutuò respondere: ideo dixit Aristoteles in primo cœli 22. iurè cœlum statui locum Deorū, cum sit æternum. Ita quoque re à conditionibus materiæ abiunctæ conueniens locus ea sola forma à materia non pendens: ideo solùm intellectus ab Aristotele dicitur locus specierum absolutè. Cū itaque intellectus non sit permixtus corpori, non reddatur qualis, nec afficiatur affectionibus corporis, nec utatur instrumento, & solus sit locus specierum: insolubiliter colligimus ex sententia Aristotelis intellectum esse diuinum, & immortalem; nisi uelimus cuncta Arist. uerba peruertere, & longè ab eorum proprietate ea accipere.

Perpenditur contextus septimus. *Cap. XI.*

CONVENIT intellectus cum sensu, quia mouentur ab obiecto, & dicuntur pati sine interitu, & cum sola perfectione, & propterea absolutè illæ facultates dicuntur perpessionis expertes: attamen differunt, & altiori modo intellectus perpessione carct, Differentia passionis sensus, & intellectu.

caret, quæ differentia aſſignatur ab Ariſtotele in 7. contextu: nam ſenſus perficitur à moderato ſenſibili, at à uehementi turbatur & læditur. Intellectus uerò nec à moderato, nec à uehementi intelligibili læditur; immo cum perceperit aliquod ſublime, & apprimè intelligibile, exquiſitius ualet cætera percipere. Ratio differentiæ eſt, quia ſentiendi facultas non eſt ſine corpore: at mens ſeparata eſt. Hęc Ariſtoteles, per quæ eandem ueritatem confirmat. Nam ea perpeſſio, quæ eſt à uehementi obiecto, eſt alteratio & uia ad interitum, propterea cõuenit omni formę materiatæ; ſoli formę non pendenti ex materia non ualet conuenire: nam forma, quæ ex corpore pendet, eſt neceſſe ut ſit obnoxia permutationibus corporis: ideo rectè Ariſtoteles dixit hoc non conuenire menti, quia ſeparata eſt. At ſoluunt uiri docti, & inueniunt Ariſtotelem per hæc ſolùm manifeſtare intellectum non eſſe inſtrumentarium. Addunt inſuper etiam imaginandi uim, poſt imaginationẽ uehementis obiecti, facilius cætera imaginari. Demum addunt intellectum quoque lædi, & languere ob accuratam uehemẽtis intelligibilis contemplationem. Sed hæc nullius ſunt momenti: quia dum inquiunt Ariſtotelem ſolùm manifeſtare intellectum carere inſtrumento, hoc dici non poteſt: quoniam carere inſtrumento eſt poſitum vt ſignum eius, quòd intellectus non ſit mixtus cum corpore: dicebat enim philoſophus in contex. 6. ſi mixtus eſſet cum corpore, inſtrumentum aliquod haberet; cum itaque hoc ponatur ut ſignum alterius, non ualemus dicere quòd inſtitutum ſit id oſtendere. Præterea aliud eſt formam eſſe ſeparatam, aliud eam carere inſtrumento: non diceremus de forma metallorum, quòd ſit ſeparata, de qua tamen dicimus quòd non habet inſtrumentum corporeũ. At Ariſtoteles de intellectu aſſerit ſeparatum eſſe. Neque

Aliquorũ reſponſio reijcitur.

que per esse separatum debemus intelligere esse separatũ ab instrumento:quoniam carere instrumento est quid distinctum ab eo,quod est esse separatum;multoties Aristoteles de forma separata facit mentionem, semper denotat separationem à materia, quod prius dixerat non mixtum cum materia. Hoc lucidissimè patet ex 19.cõtextu:ubi de intellectu agente tria enunciat prædicata ei cõmunia cum possibili, quòd non sit mixtus, non patiatur, & sit separatus: ea de agente probat, quia est nobilior patiente; & propterea si intellectui possibili conueniunt, longè magis conuenient agenti:at ibi manifestissimè denotat separationem & independentiam à materia, quæ prædicata si secus intelligerentur de possibili quàm de agente,medium ostensionis esset æquiuocum, quod non est dicendum. Ad aliam instantiam de ui imaginandi respondeo; etiam uim imaginandi lædi à uehemẽti imaginabili,ut demum imaginamur ea, quæ turbant spiritu imaginationi inseruientes, quod audit ægrotantibus & atrabiliosis,qui imaginantur terribilia, & læditur eorum imaginatio; nam uehemens imaginabile non est figura cœli uel quid huiusmodi,ut minus rectè censent nonnulli, sed quæ uehementer mouent & turbant spiritus ei inseruientes. Ad postremum de intellectu, qui etiam læditur, dicendum id ei conuenire ex euentu ratione coniunctionis cum imaginatione: ideo languor est in imaginatione, & spiritibus ei famulantibus, non in mente: iurè itaque Aristoteles intellectum non lædi affirmat.

Ex alijs contextibus eadem ſententia confirmatur. Cap. XII.

QVONIAM ueritati omnia ſunt cōſona, ideo quæcūque Ariſtoteles intellectui tribuit, omnia manifeſtauit diuinam eius & immortalē conditionem: in contextu 9. & 10. intellectui reſpondere affirmat ueluti obiectum proprium eſſentias rerum, quæ munere intellectus à materia ſeiunguntur. Et quoniam obiectum facultati debet reſpondere, & operatio manifeſtat formam, cum obiectum ſit quid abiunctum, intellectus debet eſſe abiunctus; non enim materiata forma cum abiuncta rectè coniungitur: Et cum munus intellectus ſit ſecernere à materia, & eſſentiam accipere derelictis conditionibus materiæ, eſt neceſſe ut ipſe quoque huiuſmodi conditionibus non ſubijciatur: alioquin non ualeret ſine eis aliud apprehendere. In contextu 11. dicitur ut ſeparabiles res à materia, ita quę circa intellectum: nam intellectus homini iunctus, ut intelligendi ſit initium, debet conuerti ad imagines, quæ ei per phantaſiam offeruntur, ex quibus incipit rei eſſentiam ſeiungere; & eò uſque progrediretur in ſeparatione, quouſque ad eſſentiam ſimpliciſſimam deueniat; in qua muneris functione eò magis dicitur corpus derelinquere, & indiuiduam imaginem phantaſiæ, quò magis accedit & eleuatur ad eſſentiam ſimplicem rei, & propterea ſemper dicitur dum operatur cū ea abſtractione cōformari: quę ſeparatio à materia, cum obiecto conueniat munere intellectus, intellectus autem id non habeat ab alio, cogimur fateri, ex ſui natura abiunctum eſſe: quoniam propter quod unumquod; eſt tale, id magis tale eſt, per intelle-

Obiectum debet reſpondere facultati.

tellectum abstrahitur vniuersale, ideo intellectus magis abiunctus est: non enim facultas mersa in materia ualet aliud supra materiam eleuare. In contex. 12. dubitatur, si intellectus est simplex, & nil habet commune cũ alijs, quomodo patitur? Hæc dubitatio supponit intellectum non pendere ex materia: nam id commune, per quod res mutuò pati dicuntur, est materia, vt sæpe ostendit Aristoteles, & præsertim in primo de ortu & interitu 55. cum itaque asserat intellectum carere hoc communi, manifestissimè affirmat se declarasse intellectum esse abiunctum à materia. Hoc clarius patet, quia Aristoteles confirmat intellectum eo communi carere per sententiam Anaxagoræ: at Anaxagoras inquiens intellectum non habere aliquid commune cum alijs, nil aliud denotabat, nisi quòd esset abiunctus, & non permixtus cum chao & cum materia. Demum in contex. 16. luce clariorem hanc veritatem patefacit: nam quærit, cur non omnia intelligibilia intelligant. Soluit, quia sunt materiata: nam ea, quæ sunt in materia, nõ verè & actu, sed solùm potestate sunt intelligibilia: ideo eis non conuenit vis intelligendi; mẽs enim est facultas sine materia. Hæc Aristoteles, quibus nil clarius dici potest pro æternitate intellectus: nam manifestat verè intelligibilia esse ea, quæ intelligunt, non intelligibilia potestate; & huiusmodi asserit esse intellectum, cum dicat esse facultatem sine materia: hæc sunt ea intelligibilia, quæ absolutè dicuntur intelligibilia, & ad intellectum absolutè consideratum referuntur, de quibus est sermo in primo de partibus animalium. Neque etiam dicendum quòd dum philosophus inquit intellectum esse sine materia, solùm denotet quòd sit sine instrumento: quoniam per esse sine materia denotat remotionẽ eius, per quod formæ dicuntur intelligibiles potestate: huiusmodi non est instrumentum, sed propriè sumpta materia,

Materia passionis fundamentum.

Instantia tacitæ responsio.

teria,

teria, ut est conspicuum. Non itaque Aristoteles solum instrumentum, verùm materiam omnem propriè sumptā remouet ab intellectu. Quare cum Arist. agens de intellectu, qui est potestate, & diania siue dianoëtica facultas dicitur, ei tribuat quòd non læditur à vehementi intelligibili, non sit mixtus cum corpore, non fiat qualis sit locus specierum, ei respondeat essentia rerum, sit uerè intelligibilis, sit separatus, sit sine materia, & nil commune habeat cum alijs: nisi omnia velimus peruertere, cogimur asserere eum putasse intellectum esse abiunctum & immortalem. Et cum in contextu 17. incipiat verba facere de intellectu agente, qui re vera est idem cum possibili, & sola ratione ac modo sese habendi distinctus; in contextu 20. colligit, quomodo eis conueniat æternitas; inquiens separatus est, id quod uerè est, & id solum æternum est & immortale: quasi dicat, uera & propria eius natura est ea, quæ separata est, & ea sola æterna & immortalis est: quoniam cæteræ conditiones, habitus, & relationes ei conuenientes per coniunctionem cum corpore, omnes incipiunt & desinunt.

Perpenditur tertium caput de generatione Animalium. Cap. XIII.

DVBITAT Philosophus de partibus animæ, & præsertim de mente, quo tempore, quomodo, & unde eas recipiat homo: asserit omnes has partes prius conceptibus conuenire potestate, quàm actu: ex quo patet solutio primæ partis difficultatis, quando scilicet eas recipiamus. Pro solutione verò aliarum partium, quomodo, & vnde partes animæ recipia-

cipiamus,uel cum ante fuerint,uel cum ante non fuerint, uel quia extrinſecus adueniant, uel educantur è potentia materiæ; inquit minimè partes omnes animæ poſſe præcedere, & eſſe ante generationem prolis: id probat, quia multarum operatio non eſt ſine corpore, ideo nec partes illæ animæ ſine corpore eſſe ualent. Ex quo elicit eas non poſſe extrinſecus aduenire,non enim ualent aduenire ſine corpore, cum nequeant à corpore ſeparari; neque unà cum corpore ut puta cum ſemine; quia ſemen eſt excrementum alimenti permutati, alimentum animalis animam non includit, ſed eſt materia illius: ſequitur itaque, ut ſola mens extrinſecus adueniat,eaque ſola diuina ſit; & ratio eſt, quia cum eius actione nil commune habet actio corporis. Hæc Ariſtoteles ex quibus colligimus intellectum eſſe immortalem, tum perpendendo concluſionem, quæ eſt quòd intellectus uenit deforis, quam repetit etiam in capit. 4. eiuſdem libri; tum perpendendo rationem, quia eius actio nil habet commune cum actione corporis; tum demum conſiderando id quod ei tribuit, nempe ut ea ſola pars diuina ſit. Nec dicere ualemus, quòd loquatur de intellectu agente, quem putant eſſe Deum: quis enim adeò eſt ſtupidus, ut de Deo dubitet, an præcedat generationem hominis, uel ex ſemine educatur? Præterea dubitatio Ariſtotelis erat de partibus animæ: ſoluerat de nutriente,& ſentiente,mox de tertia parte ea uerba profert.Longè minus etiam eſt aſſerendum quòd loquatur de actu intelligendi qui dicitur actus ſecundus, ut nonnulli cenſent:quia Ariſt. loquitur de prima generatione pendente à genitura & ſemine, non de operatione ſiue ſecundo actu, ut patet de ortu aliarum animæ partium, de quo loquitur. Inſuper ad id eſt referenda ſolutio, de quo mota eſt dubitatio: dubitabat Ariſtoteles de partibus

Tacitæ reſponſionis ſolutio.

Aliorum reſponſio reijcitur.

animæ, siue de actu primo, non de secundo. Idipsum patet ex ratione, per quam ostendit eas posse, vel non posse extrinsecus accedere. At inquiunt nonnulli Aristotelem loqui de virtute & calore cœlestium corporum, cuius munere mens educitur è potentia materiæ: qui calor extrinsecus accedit, & ratione eius principij etiam mens ab eo pendens dicitur extrinsecus aduenire, quatenus educitur munere eius principij, quod ex cęlo pendet, & extrinsecus aduenit. Et quamuis cœlestis calor ad omnium animalium generationem conducat, præsertim tamen confert ad generationem hominis, & productionem mentis, ueluti nobilioris: & ille calor vt dicitur venire deforis, ita etiam absoluta formatione dicitur separari à corpore formato, ut in eodem cap. inquit Aristoteles. Hæc viri docti imaginati sunt, qui nihil prętermiserunt ex eis, quæ excogitari possunt pro uitanda ui huius, & aliarum auctoritatum. Verùm vt ea euasio maximè pugnat cum sententia Aristotelis, ita maximè confirmat sententiam nostram. Nam inquit Arist. de mente plurimum dubitāt, quo tempore, quomodo, & unde eam recipiant, omnes enim potentia prius haberi quàm actu necesse est, sed aut omnes innasci cum ante non fuerint, aut omnes cum ante fuerint, aut partim cum ante non fuerint, partim cum ante fuerint. Soluens ait, omnes ante fuisse dici non potest, quia multarum actio est cum corpore: reliquum itaque est, ut mens sola extrinsecus accedat, &c. Arist. de cęteris animæ partibus probat, quòd non potuerint pręfuisse, probat quòd ipsæ formæ, non autem quòd initium generationis earum, non possint extrinsecus siue cum semine, siue sine semine aduenire, vt patet ex ratione, quam adducit: De mente secus se habere affirmat. Quare vult, & mentem præfuisse, & eam extrinsecus aduenire: alioquin de uno dubitaret, de alio solueret, de uno loquere-

Aliorum resposio cō futatur.

tur

tur in ſolutione pro alijs animæ partibus, de alio in ſolutione de mente. Accedit quòd ſi mens eſſet materiata forma, deberet non à principio extrinſecus accedente, ſed à virtute genituræ maris produci: alioquin homo non generaret hominem. Et ſi calorem reſpiceremus à cœlo pendentem, maximè deberemus dicere animas genitorum ex putri materia extrinſecus aduenire, cum non ex ſemine, ſed ex calore cęli diffuſo per elementa producantur. Inſuper Ariſt. dum loquitur de huiuſmodi calore in eodem cap. eum ponit omnibus communem, cum dicat: ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fęcunda ſint ſemina, videlicet quod calor vocatur; idq; non ignis, nō talis facultas aliqua, ſed ſpiritus, &c. His verbis Ariſt. calorem illum, & cœleſtem virtutem omni ſemini communem affirmat: quare ſibimet manifeſtè contradiceret, ſi ratione eius primò diceret ſolùm mentem extrinſecus accedere, mox illam poneret communem omnibus. At inquiunt Ariſtotelem id aſſerere extrinſecus aduenire, de quo mox ait quòd ſeparatur à corpore: at ſeparari à corpore tribuit origini & ſemini animæ, nō animę. Aberrant proculdubio, quia manifeſta eſt ſententia Ariſtotelis, quòd non mentis initium, ſed mens ipſa præexiſtat, & extrinſecus accedat: & de ea rationem attulit, dum dixit, quia nil commune habet cum actione corporis, non de origine ſiue ſemine eius. Dum addunt, quòd ſeparari à corpore Ariſt. tribuit ſemini mentis, non menti. Reſpondeo verba Ariſtotelis tunc eſſe apprimè perplexa & obſcura: nos autem per conſpicua debemus explicare obſcura, non è contra; manifeſtè dixit, & probauit primò mentem extrinſecus aduenire. Ea autem verba, quibus ipſi innituntur, hæc ſunt. Corpus autem genituræ in quo ſemen animarij principij contentum unà prouenit, hoc quidem ſeparabile à corpore; in quibus diuina pars com-

prehenditur, qualis eſt quæ mens appellatur; hoc uerò inſeparabile. Hoc genituræ ſemen diſſoluitur, uerſumq; in ſpiritum euaneſcit, cum naturam humidam & aqueã habeat. Hæc ſunt verba Ariſt. quæ dupliciter exponi poſſunt. Primò dicendo, quòd mens extrinſecus adueniens cum aliquo corpore nobis inſinuatur: nam etiam intelligentiæ cœli nunquã ſine corpore ſunt ex ſententia Ariſt. in 12. Metaph. id autem corpus, cum quo mens nobis inſinuatur, abſoluta hominis formatione ſeparatur: & ſic non de eodem loquitur, dum primò inquit mentem extrinſecus aduenire, & dum mox ait id corpus ſeparari, quod corpus nuncupatur ſemen animarij principij. ut nomen ſit commune etiam ſemini aliarum animæ partium, ſed modus eſt diuerſus, hoc eſt ſemen quia in ſe mentem continet, aliud alio modo, ut iam prius ſemetipſum explicauit, per quam explicationem errare non deberemus. Secundò explicari poteſt ille locus referendo ſeparationem non ad corpus, ſed ad mentem dicendo, quòd corpus genituræ, cum quo vnà prouenit ſemẽ animarij principij, mox ſubintelligatur, cuius animæ hoc quidem ſeparabile eſt à corpore, quod conuenit illis, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis eſt mens, & cæt. Et hæc expoſitio, ut cenſeo, rectior eſt. Subintelligitur autem id quod dixi, nempe cuius animæ, ueluti notum: nam animæ fecerat mentionem in proximis uerbis, cum dixit. ψυχικῆς ἀρχῆς hoc eſt principij ipſius animæ. Et expoſitio longè rectius aptatur uerbis græcis quàm latinis ipſius Theodori. Sic itaq; nil in eo capite inuenitur, quod explicatã ueritatem labefactet: immo quod rectè aſſumptum non confirmet, mentẽ eſſe diuinam & immortalem Et cum Ariſt. dicat omnes animæ partes prius eſſe poteſtate quàm actu: Reſpondeo, uerum eſt, quòd in conceptu prius ſunt poteſtate quàm actu, at uario modo: ideo

etiam

etiam uario modo in eo deinde sunt actu, uel per eductionem, uel per inductionem, ut ipsemet manifestat.

Perpenduntur uerba xij. Metaph. *Cap.* *XIIII.*

DVODECIMVS liber primæ philosophię, & cum 8.phys.& cum 3.de anima summope re est complicatus, ideo in eo quoque libro philosophus suam de mentis immortalitate sententiam patefecit. Nā cum in contex. 16. dixisset causas efficientes antecedere, formam verò, quæ est ratio & tota essentia rei, esse simul cum effectu siue cum composito; in contex. 17. inquit, Si autem aliquid manet post perscrutandum est: Quasi dicat, cum uniuersa rei forma sit simul cum composito & anima cum animali, adeò ut de tota nulla sit dubitatio; de parte animę, an possit remanere & seruari post compositi dissolutionem, considerandum est: mox afferens suam de re hac sententiam inquit, in quibusdā enim nil prohibet; & cum dicat, nil prohibet, manifestat esse necessarium; si enim nil prohibet igitur ex materia non pendet, alioquin id maxime prohiberet si non pendet non potest interire quare necessaria seruatur & remanet. De quo verò nil prohibeat, mox manifestat inquiēs, vt si anima huiusmodi est, non tota, sed intellectus, de omni namque anima id fieri nequit, Protulit itaque philosophus in hoc contextu ea, quæ sunt consentanea suæ sententiæ in 3. de anima latius explicatæ. Insuper in cont. 51. eandem veritatem confirmauit: ibi loquitur de intellectione Dei, & cum mouisset difficultatem, quomodo in abiunctis id quod intelligitur sit compositum; soluens inquit, an indiuiduum est omne,

quod

quod materiam non habet, quemadmodum humanus intellectus. Per hæc uerba affirmat philosophus humanum intellectum & carere materia; & indiuiduum esse; nam hæc duo mutuò se consequuntur, & hæc necessariò sequitur esse æternum & immortalem. Neque potest quis subterfugere referendo hanc Aristotelis sententiam ad intellectum agentem quem censent esse Deum; quoniam in eo contextu loquitur Arist. de intellectione Dei, & utitur exemplo nostri intellectus: exemplum autem debet esse quid distinctum ab eo, in cuius gratiam affertur, alioquin ex eodem inferretur idem. Nam argumentatur eò loci philosophus à minori ad maius, abeo inquam de quo minus uidetur ad id de quo magis. Neque etiam asserendum est Aristotelem tunc loqui de actu secundo, & de copulatione nostri intellectus cum intelligibili, quæ in indiuiduo posita est, ut inquiunt nonnulli; quoniam Aristoteles inquit intellectum humanum carere materia: ideo si uel ipse, uel eius operatio indiuidua est, ex eo pendent, quia caret materia: cum itaque carere materia humano intellectui tribuatur ab Aristotele, etiã humano intellectui conueniet, ut contrario, ac insuper interitu careat.

Confirmatio ex libris de moribus. Cap. XV.

PHILOSOPHVS in libris de moribus intellectum esse diuinum & immortalem manifestissimè præsupponit: nam asserit homini natã esse conuenire fœlicitatem, quæ tamen ei minimè conueniret, nisi esset ęternæ portionis particeps: fælicitas enim est affectio rei diuinæ & immortalis, cuius cum ex mortalibus

Felicitas est affectis rei diuinę.

talibus ſolus homo ſit particeps, ſolus quoque homo eſt natus aſſequi fælicitatem, ſolusque eſt natus attingere finem ultimum; & proximè necti cum eo, cum quo proximè ea ſolū nectuntur, quę à materia & corpore ſunt ſoluta. Ideo in 12. metaph. 39. dixit eam optimam diſpoſitionem, quæ Deo ſeparatisq; mentibus ſemper conuenit, nobis per aliquod tempus conuenire. Inſuper quia humana mens eſt libera à materia, in ſuis quoque munerum functionibus libera refulget, ſuamq; libertatem patefacit: eſt enim homo liber, & dominus ſuarum actionū, vt dicitur in 3. de moribus, præſertim cap. 5. Præterea cū Ariſtoteles in 10. de moribus de fęlicitate in contemplatione poſita loquatur, manifeſtè noſtrum intellectum ſtatuit æternum: nam inquit in cap. 7. ac talis uita præſtantior eſt quam homini conueniat, non enim quatenus homo, ita uiuit, ſed quatenus quid diuinum in eo ineſt. Neque oportet, cum ſimus mortales, cogitare mortalia, ſed quatenus licet immortalem ſe reddere, omniaq; efficere, vt ex præſtantiſſimo, quod in nobis eſt, uitam traducamus; nam licet id mole ſit paruum, ui tamen & precio omnia longo interuallo excellit. Sed Ariſtoteles ſemper eidem ueritati conſentanea profert: & cum in omnibus, in quibus a Platone diſſentit, conſueuerit libentiſſimè eum carpere & refellere, in attinentibus ad Animæ immortalitatem nunquam id fecit, quamuis Plato animam immortalem manifeſtiſſimè ſtatuerit & comprobarit. Demùm ut referunt Themiſtius in 3. de anima, & Plutarchus in uita Dionis, & in conſolatoria ad Apollonium, Ariſtoteles conſtruxit dialogum ad Eudemum: in quo nedum aſſeruit intellectum eſſe æternum, uerùm etiam, vt ait Themiſtius, id firmioribus oſtenſionibus demonſtrauit: adeò ut nemo rectè affectus, hac de re ambigere vel ſuſpicari debeat. Et pręſertim cum conſiderauerit,

quàm

cipium proximum ſibi mutuè reſpondeant. Dicebatur po ſtremo loco conditiones ab Ariſtotele tributas intelle-ĉti agenti, ſoli Deo conuenire, vt quod faciat omnia, & ſit ſui ſubſtantia actio. Reſpondeo negando aſſumptum nam ea de Deo abſolute vera ſunt, de intellectu agente non abſolute, ſed tantum cum relatione ad intelligibilia, & actum intelligendi; intellectus enim agens facit omnia apta intelligi eſſe intelligibilia actu, ut conſtat de lumine erga colores. Inſuper eſt eius ſubſtantia actio per comparationem, & relationem ad intellectum poſſibilem, ut enim natura, & cõditio huius eſt, vt ſit aptus fieri omnia, ita natura, & conditio agentis eſt facere ea omnia intelligibilia actu. Non itaque intellectus agens eſt Deus, vt cẽſent, qui Alexandro ſunt addicti, nec eſt vltima quędam intelligentia, vel Angelus, vel Demon, vt Marianum Philoſophum putaſſe aiunt Philoponus, & alij, ſed eſt pars animę noſtræ, vel facultas cum Ariſtoteles hanc differentiam in anima noſtra conſideraucrit.

Solutio ſextæ rationis.

Epilogus.

Opiniones nonnullæ, aliæ de intellectu agente reijciuntur. Cap. XVIIII.

EXISTIMARVNT nonnulli viri Pręclari, intellectum agentem nil aliud eſſe, niſi enũtiationes primas, quæ dignitates dicuntur nobis natura inſertas, vel ſaltem intellectum, poteſtate huiuſmodi enunciatis inſignitum, per eas enim, tanquam per lumen, cętera illuſtrantur, quam opinionẽ à vero longe remotam cenſeo, Nam intellectus agens dicitur ſeparabilis, dignitates ab eo cui inſunt, ſe iungi nequeunt. Intellectus agens etiam pro formandis communibus enunciatis eſt neceſſarius, Nil autem eſt neceſſariũ

Opinio alia.

Opinionis euerſio.

pro ſui met productione, nil enim efficit ſe ipſum intellectus agens eſt ſubſtantia, & eſt præſtantior intellectu poſſibili communia enunciata, nec ſubſtantiæ ſunt nec iudicandæ ſunt eminentiores intellectu, qui particula eſt animę. Similiter veram non cenſeo opinionem quorundam, qui ex ſententia Auerrois aſſerunt intellectum agentem eſſe quidem partem, & differentiam animæ noſtræ, ita tamen, ut ſint duæ diſtinctæ eſſentiæ, quarum una ſe habeat ad alteram, tanquam forma, & perfectio, ad id, quod perficitur, ideo in connexione utriuſque per quam intellectus poteſtate dicitur adipiſci intellectum agentem, & cõſtituitur intellectus adeptus, dicunt collocatum eſſe ſummum bonum hominis. Hanc opinionem ſatis ſimilem puto opinioni quorundam Academicorum, qui aiunt intellectum agentem eſſe mentem participatam, intellectum uero poteſtate eſſe animam rationis compotem, vel intellectum agentem eſſe animam rationis compotem manẽtem, intellectum uero poteſtate eſſe progreſſi one m eius quam non nulli eſſentia diſtinctam affirmant, quamſententiam non iudico approbandam, primo quia Ariſtoteles in tertio de Anima com. 20. cum primo oſtendiſſet intellectum poteſtate, & agentem eſſe ęternos colligit, ſeparatus eſt id quod eſt, & hoc ſolum eſt ęternum, & immortale, indicans eſſentiam utriuſq; eſſe unam, eamque eſſe ęternam, relationes autem, & cętera ei competentia per connexionem nobiſcum variari, mutari, & interire. Præterea vbique Ariſtoteles intellectum, & contemplandi potentiam, quam ſtatuit ęternam, indicat eſſe eſſentiam unã quam ait in primo de partibus non eſſe naturam in ſecundo de generatione animalinm cap. 3. extrinſecus accedere, cum itaque vterque intellectus ſtatuatur æternus, vt patuit, & eſſentiam æternæ mentis Ariſtoteles, ſemper indicet eſſe unum, conſpicuum redditur ex opinione eius, eſſen-

Alia opinio. *Opinionis euerſio.*

essentiam vnius non distingui ab essentia alterius; Praeterea quod nec de superiore, nec de inferiore gradu formæ verum est, neque etiam de media censendum est esse verum, at si superiores intelligentias consideramus, illæ ut intelligant non egent conspiratione duarum formarum, si ad sensus, & inferiores formas descendimus, similiter vt iudicent obiectum suum, ea duarum essentiarum conspiratione non egent, quia neque etiam humana mens, pro suo fungendo munere ex duplici forma constare debet. Demum duæ substantiæ ęternæ non possunt simul necti per noua, & mortalia accidentia, nectens enim eiusdem generis, & ordinis esse debet cum his, quæ nectũtur, quare non est putandum intellectum possibilem, & agentem, quæ sunt duæ substantiæ eternæ, necti per phantasmata varietati & interitui obnoxia.

Opinio propria. *Cap. XX.*

QVONIAM intellectus agens, nec Deus est, nec Demon, nec forma distincta à possibili, colligendum est humanam mentem esse formam, & essentiam vnam, prędita duplici differentia, tanquam duplici facultate, at quomodo id contingat adhuc non constat. Inquit Philoponus intellectus agentis, & possibilis unam esse essentiam, differre verò quia vt est prædita habitu, & per habitum operatur, dicitur intellectus agens, vt vere caret habitu, & illum nata est assequi, dicitur intellectus potestate, quæ sententia vera non est, quia humana mens dicitur fieri omnia, dum recipit habitus, pro quibus recipiendis necessaria est actio agentis, cuius officium est omnia facere, quare intellectus agens antecedit habitui, & non potest censeri habitus, insuper intellectus habitu pręditus vt talis, nec æternus, nec

Vna est essentia agẽtis intellectus, & possibilis.

Opinio Philoponi.

Opinionis euersio.

separabilis est, intellectus autem agens omnium consensione ęternus, & separabilis est. Quare dicamus vtriusq; differentiæ vnam esse absolutam essentiam, eamq; esse æternam & immortalem, quæ forma, & essentia, ut est æque apta fieri cũcta intelligibilia, & ex eo quod nil actu est, trãsit ad id, vt sit omnia, dicitur intellectus potestate, vt vero sua actio facit omnia, apprehẽdẽdo essentias rerũ, derelictis alijs, sic dicitur abstrahens; & agẽs, ideo Aristoteles dixit has differentias, hoc est modo se habendi, & conspirandi ad actum intelligendi, in anima, hoc est in vna, & eadem animæ essentia reperiri nam ea, quæ competunt corporibus & rebus corporeæ moles expertibus, longe minus in his, quam in illis inueniuntur distincta. Et si quis quærat quo pacto hæ duę differentiæ humanæ animæ competant, num pro se, uel ex conuentu, dicendum est, eas non competere ei per se absolutè, ratione generis, ut mens est, ita enim singulis mentibus competere deberent, nec per se, ut humana mens soluta à corpore considerata per prædicta absoluta; & ideo dicebat Aristoteles in contex. 20. tertij de anima, separatus est id, quod est, & hoc solum æternum, & immortale, indicans cæteras relationes incipere in ea ac desinere, sed censendum est ei per se competere, ut mens humana, & particula animæ apta in nobis esse principium intelligendi per phantasmata, & hoc explicatur exemplo materiæ, cui in prima notione non competit potestas pro externa ratione sumpta, sed ei competit per se in secunda notione; similiter humanæ menti in prima notione dum consideratur per ea, quæ illi absolutè competunt, illę differentiæ non competunt sed competunt in secunda notione, dum consideratur, ut particula animæ, & principium intelligendi in homine, hinc Aristoteles in 12. metaphisicę, cõsiderans genus intelli-

Opinio uerior.

Quomodo humanæ menti duæ differentię competãt.

telligentiarum, in quo etiam eſt humana mens, non aſſignauit differentias agentis,& recipientis,ſed eas retulit in tertio de anima, ubi mentem conſiderauit tanquam particulam animæ,& principium intelligendi in homine. Et ſi quis quærat an intelligentijs cœli aliqua conſideratione competant hæ duæ differentiæ, profecto aſſerendum eſt propriè illis non competere, ſed tantum per metaphoram, & ſimilitudinem, nam quia omnes cœli intelligentiæ ſub Deo poſitæ modo aliquo ſunt participes potentiæ, & compoſitę, nec omni ex parte ſimplices, ut Deus, ideo actus, & potentia conſideratæ in eis, ſimiles modo aliquo ſunt duabus differentijs agẽtis, & poſſibilis; ea tamen ſimilitudo eſt ualde tenuis,& exigua, quia etiam humana mens præter duas illas differentias includit actum, & potentiam nec ille actus,& potentia in ea dicuntur intellectus agens & poſſibilis, ideo rectius loquuntur, & ſentiunt, qui abſolute inficiantur intelligentiarum generi competere differentias agentis, & poſſibilis, & quamuis intelligentiæ ſub Deo poſitę intelligant aliud à ſe modus tamen intelligendi eſt apprime diſtinctus ab eo, quo per agentem, & poſſibilem humana mens eſt principium intelligendi in homine. Et breuibus multa colligens dico, offertur primo phantaſma humanę menti, quę oblatio non ita fit ut phantaſmata ſint in memoria tanquam in libro depicta, ac ita offeruntur menti:ſed offerri dicuntur quatenus primo uis imaginandi in eis uerſatur, eaque concipit, ideo nunquam intelligimus, niſi una etiam phantaſia operetur, phantaſmataque iudicet, quod cum phantaſia faciat, dicitur mentem ad eorum phantaſmatum cõſiderationem excitare, quę mens in phantaſiam conuerſa primo directe in eam inſpiciens, ſingularia phantaſmata apprehendit, mox conſiderando eſſentiam, non conſideratis adnexis,

Intelligentijs nõ proprie competere differentias agentis, & poſſibilis.

Compendium.

nexis,

nexis, & non inſpiciens in aliud, ſed quaſi in ſe rediens, & ſimplices eſſentias conſiderans, dicitur non directe inſpicere in aliud, ſed reflecti, & eſſentias rerum abſtrahere, ut lucidè elicitur ex uerbis Ariſtotelis tertij de anima; ſic itaque per lineam rectam inſpiciendo in aliud, & recipiendo ab alio dicitur cognoſcere ſingularia, reflectendo autem ab alio dicitur reflexa ſpecies, & genera cognoſcere, quę cognitio eſt ipſamet abſtractio. In hac muneris functione duplex ſeruatur imago perpeſſionis una, quia ei offertur obiectum, per quam oblationẽ tranſmutatur ex non intelligere ad intelligere: altera quia, vt inquit Ariſtoteles in 9. metaphiſicæ 17. Intelligere eſt opinio immanens, prima antecedit actioni, altera eam ſequitur; eſſentia mentis eſt vna ſola ratione diſtincta, ea differentia, quæ dicitur agens eſt tanquam acies eius, ſic reijcienda eſt abſtractio facta à mente ſine cognitione, abſtractio enim ab ea facta eſt apprehenſio vnius, non apprehenſo alio connexo cum eo; ſimiliter reijcienda eſt receptio, ut in ſubiecto, & ſpecies intelligibilis diſtincta ab actu intelligendi. Philoſophus enim tenetur emulari naturam, quæ nil facit per plura, quod valeat efficere per pauciora.

De facultate Animalium motrice. *Cap. XXI.*

QVATVOR numerantur principales animæ facultates, & partes, quibus quatuor mortalium uiuentium gradus formantur, ac perficiuntur, Prima eſt vis nutriendi conſtituens plantas Altera vis ſentiẽdi ſine motu formans ſtirpanimalia. Tertia vis ſentiendi cũ motu animalia abſo-

ſolutiora perficiens. Poſtrema vis rationis compos, quæ propria eſt hominis. Decurſis tribus gradibus, ſupereſt, ut de facultate motrice uerba faciamus; de qua hoc primo conſiderandum occurrit. Cur Ariſtoteles qui in ordine ſeruando fuit accuratiſſimus, poſtremo loco de ea diſſeruerit: cum enim in ordine teneamur æmulari naturam, eamque ſequi, ut frequenter Philoſophus nos monuit, apparet quòd prius de facultate mouente, quã de intellectu debuerit verba facere; vis enim mouens eſt communior intellectu, cum longe pluribus competat, & eſt prior origine, ſequitur enim proximè ſenſum; vis autem ratiocinandi in ſecundo de anima poſtrema, & minima nuncupatur ideo iure poſtremo loco explicanda videtur. Non me latent virorum ſapientum hac de re ſententiæ variæ, eis tamen ſilentio inuolutis, aſſero ordinem ab Ariſtotile ſeruatum fuiſſe optimum. Primo quia principia primo ſunt declaranda, ut aſſeritur in prohemio Phy. at non uis mouens eſt principium ratiocinandi, ſed uis rationis particeps, eſt in parte principium motus, ideo primo de intellectu, & ratiocinandi facultate fuit agendum. Præterea id fieri debuit, quoniam intellectus eſt conſimilior ſenſui, quam potentia mouendi, ambæ enim ſunt facultates iudicantes, & multi veterum Philoſophorum, ſenſum ab intellectu non ſecreuere, ideo diuiſerunt animam in cognoſcentem, & mouentem, ut dicitur in primo de Anima. 19. in 2. 159. in 3. 40. ac ob id primo abſoluenda fuit explicatio partis iudicantis mox ea mouentis. Huc accedit, quod intellectus per analogiam ſumptam à ſenſu, & comparationẽ cum eo factam explicatur. Demum intellectus, & ratiocinandi principium vere eſt pars animæ noſtræ diſtincta à cęteris, at uis mouendi, non uere eſt diſtincta pars, ſed potius diſtincta operandi facultas, ſequens cognitionem,

Cur uis motrix ultimo loco declaret.

Ratio prima.

Ratio ſecunda.

Ratio tertia.

Ratio quarta.

tionem, & appetitum; ideo postremo loco post facultatum cognoscentium explicationem debuit declarari, ex quo constat Aristotelem in his facultatibus explicandis verè fuisse æmulatum naturam, cum primo declarauerit principia, mox pendentia ex eis; rationes aduersæ facile diluuntur. Dicebatur primo facultatem mouendi esse communiorem intellectum; Respondeo facultatem mouendi dupliciter considerari posse; primo pro uniuersa sui latitudine, ac pro toto quodam ex singulis suis partibus constituto, ac ita non est communior ratione, sed eam sequitur, cum etiam ex ratione prodire possit motus. Secundo pro sola aliqua eius parte, nempe pro facultate mouendi, sequente solum sensum; qua secunda consideratione uis mouens est communior, at dum res in ordinem redigimus, totum tenemur considerare, non partes: Addebatur facultatem mouendi origine esse priorem; uim autem ratiocinandi postremam esse, & minimam, quæ ratio soluitur per nuper dicta; nam uis mouendi pro uniuersa sua latitudine sumpta, est origine postrema, cum ne dum ex sensu, sed etiam ex intellectu prodeat; Recta itaque ratione Aristoteles de uirtute mouendi, postremo loco disseruit, sed maior emergit dubitatio. Nam Aristoteles de motu animalium loquens, apprime redundans, & superuacenus fuisse uidetur, sæpe enim de eadem re uerba facit; loquitur de facultate mouendi, tum in libro de partibus motui animalium inseruientibus, tum in libro de motu animalium, tum demum in tertio de Anima. At difficultatem diluens dico Aristotelem minime fuisse redundantem, quoniam distincta consideratione de motu animalium uarijs in locis uerba fecit, nam pro exacta notitia motus animalium, tria erant explicanda; primò partes, & instrumenta motui inseruientia. Secundo uis, & facultas, quæ dicitur

Diluuntur rationes aduersæ.

Dubitatio

Solutio, cur tribus in locis cōsideretur motus animalium.

citur

citur pincipium motus; Tertio ipse met motus tanquam functio muneris animalium, de primo Aristoteles verba fecit in libro de partibus motui animalium inseruientibus, de secundo in libris de anima; de tertio in libro de animalium motu, qui liber inter nuncupata parua naturalia numeratur. ac ita Philosophus ordinem congruentem seruauit non fuit redundans, nec ulla ex parte diminutus.

De Principio motus Animalium. Cap. XXII.

PRINCIPIVM internum motus, adeo cum anima est complicatum vt asseruerint Academici, animam esse numerum se mouentem, & dixerit Aristoteles mouere se animantium esse proprium ideo si gradus animantium accurate consideremus, inueniemus quot animantium, tot variorum motuum esse gradus. In primo animantium gradu inueniuntur plantæ, quæ cum crescant etiam per partes locum mutant. In secundo collocata sunt stirpanimalia, quæ saltem per contractionem, & extensionem mouentur; In tertio repe riuntur absolutioria animalia, quæ sponte ex vno in aliũ locum transferuntur; Homo demum cęteris præstans, ne dum enumeratis tribus modis mouetur, verum insuper prædictus est eo motu, qui à ratione formam, & regulas suscipit. Dum sermo est de animalium motu non de primo, & secundo, sed de tertio, & quarto est dubitatio. Quæritur itaque, quod nam huius motus, statui debeat internum, & proprium principium, Animam nutrientem non esse eius principium, satis est conspicuum: cum Plantæ ea sint præditæ, nec propterea

Singulis uiuentium gradibus cõpetere motum.

Quod sit principiũ motus animalium.

ex loco, in locum transferantur, simili ratione putandum non est sensum absolutè, & vniuersè sumptum, infra exactionem Phantasiam collocatum eius esse principium, quia conchilia, & ostreacea sensu sunt prædita, nec propterea hoc genere motus, de quo est sermo, mouentur; remanet itaque cæteros animæ gradus; vel omnes, uel quosdam esse huius motus principia, quod ut reddatur conspicuum; considerandum est motum animalium quattuor egere, excitante, dirigente, exequente, & famulante, excitans est obiectum quod appetibile: & scopus dicitur; dirigens, ne temere dirigat, tenetur distinctè ea cognoscere, ad quæ mobilia dirigit, huiusmodi non est confusus sensus stirpanimalibus competens sed phantasia exactior perfectiorum anima lium, & mens hominis; hæc sunt principia illa, quę apta sunt rectè ducere, & dirigere. Hinc phantasia brutorum ab Aristotele nomine mentis denotatur, tùm quia valet distinctè ducere, & dirigere, tum insuper quia in eis ueluti etiam in pueris & amentibus fungitur munere eo, quo in virò prudente fungitur mens, adeo ut opera frequenter efficiant, quæ arte, & consilio facta videantur. De mente quod apta sit recte iudicare, dirigere, ducere, præessé, & imperare nemini dubium est, cum hæc sint officia eius. Ex his eligere ualemus quod nam sit principium motus, quod est ducens, & dirigens; hoc enim est phantasia, & mens & quia duo hæc principia in parte similia sunt (ut dixit) ideo ambo communi mentis nomine ab Aristotele denotantur: ut constat ex tertio de anima. 48. & ex libro de communi animalium motu; ex quo elisio non solam hominis solam phantasiam ab Aristotele designari nomine mentis, (ut nonnulli dicunt) sed etiam phantasiam brutorum: alioquin falsa esset sententia Aristotelis, quod mens esset commune principiũ motus.

Phantasia eur dicitur mens.

Principiũ motus ducens.

Primum quod elicitur.

motus. Elicio secundo etiam Iumenta, & feras posse dici mente præditas, ut censuit Anagoras, ea tamen, est mens quædam amens, & mens per metaphoram, non absolutè, & uerè mens. Constituto principio motus excitante, ducente, & dirigente, Principium tertium inueniri debet, quod exequatur, & mandata dirigentis impleat, hoc principium aliud statui non debet præter appetitum, ratio est, quia appetitus ille est qui perinde cognitionem sequitur, ac umbra corpus, & quoniam iudicamus aliquid esse bonum, ideo appetimus illud. Et confirmatur, quia appetitio, quæ est actus secundus facultatis appetentis, nil aliud est nisi (ut ait Aristoteles in tertio de Anima) motus quidam ad illud obiectum, quod bonum iudicauimus: Hinc conditio appetitionis & motus, recta ratione respondent conditioni facultatis cognoscentis: si enim cognitio fuerit confusa; appetitio, & motus confusus erit, vt dicitur in tertio de Anima; si distincta similiter distincta erit appetitio, & motus. In stirpanimalibus, hęc tria confusissima penitus sunt in homine prudente exactissima, & distinctissima, In Iumentis, & feris, medio quodam modo se habentia, colligamus itaque obiectum, mentem, & appetitum esse principia motus denotando nomine mentis, etiam phantasiam, nomine vero appetitus, voluntatē quoque, & prælectionem, quibus quarto loco organa inseruiunt motui destinata, & congruens facultas in eis posita, & præsertim in cardinibus ossium posita, & ligamentis.

Alterum quod elicitur.

Principiū motus exequens.

Appetitio & cognitio sibi mutuo respōdent.

De principio motus duo proponuntur & diluuntur dubia. Cap. XXIII.

ASSERTVM est internum principium motus animalium esse mentem,& appetitum. At de vtroque non leuis occurrit dubitatio,& primo de mente asseruit Aristoteles in primo de partibus animalium mentem ad Physicum non attinere, non esse naturam, nec esse principium motus, idque demonstrauit; Quia id sine quo aliquid seruatur, non debet censeri principium eius,at motus seruatur in Iumentis,& feris sine mente, non itaque statui debet principium motus. Altera dubitatio est de appetitu,nam frequenter Animalia, & præsertim homo, prętet appetitum mouentur, commedunt febre laborantes præter appetitum, & famuli iussu Domini contra propriam appetitionem frequenter incedunt, non itaque appetitus est proximum, & necessarium principium motus. De prima dubitatione nil dico, iam enim cap.4. Soluta fuit & fuit ostensum mentẽ esse principium motus non proximum, ut natura, sed remotum; nec vere esse principium motus, sed potius formæ, & modi eius, nec esse principium motus naturalis, sed artificiosi, & demum non esse principium adequatum, cuiuslibet motus animalium, sed alicuius tantum. Pro solutione secundæ difficultatis considerandum est, semper motum animalium proxime ex appetitu prodire,cognitionem sequente,sed quia appetitus, & appetitio multiplex est,& motus aliquando prodit ex uno,& aduersatur alteri appetitui, ideo apparet nonnunquam eum ex appetitu nõ prodire. & pro exactiore notitia animaduertendum, in appetitionibus varias posse reperiri uarietates,

Prima dubitatio.

Altera dubitatio.

Quomodo mẽs sit, & non sit principiũ motus.

Quõ appetitus sit principiũ motus.

Appetitio nũ pugnæ.

tates,& pugnas,quæ præsertim in sex capita rediguntur. Nonnunquam versatur pugna inter cupiditatem variarum rerum, dum eas simul assequi cupimus, cum tamen id nobis datum non sit. Secundo consideratur pugna in appetitu irascibili, dum simul duo se offerunt, quæ ad irã nos prouocant, vt si Regem aliquem duo aduersi Principes per distinctas Regni sui partes inuadunt, & vtrisque simul occurrere expetit. Tertio consideratur pugnam appetitu rationem sequente,dum aduersę rationes in nobis excitant appetitiones aduersas. Quarto consideratur pugna inter appetitum irascendi,& illum concupiscendi, ut accidit dum Princeps aliquis simul concupiscit imperiũ alicuius Vrbis & timet vires custodientium eam. Quinta pugna versatur inter rationem, & appetitum concupiscẽdi, quæ pugna in vero continente, vel incontinente conspicuè fulget, videt vir incontinens meliora, probatque, deteriora tamen sequitur. Postrema pugna uersatur inter appetitum irascendi, & rationem; ratio iudicat non esse irascendum, nec inuadendum, inimicum, appetitus irascendi econtra illum ad uindictam impellit,cum in homine,uel alio quo uis,aliqua harum pugnarum exoritur, cõsideratur maior uis unius partis, eiusque uictoria, & ea pars quæ dominatur cum alteri præualeat, impedit motum alterius,& ea redditur principium motus,Omnis itaque materia ex appetitu pendet,uel præualente, dum est cum pugna uel absolutè,dum omnis interna pugna abest, instabatur de febre laborante, qui sine appetitu commedit, & frequenter illud alimentum accipit, quod minime optat,Respondeo in febricitante considerari pugnam inter appetitum salutis, & appetitum cibi, nonnunquam præualet appetitus salutis,ideo commedit ea, quæ pro salute conferunt,quamuis sensuum cupiditati aduersentur, similiter qui contra proprium appetitum in aliquem lo-

Prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta. Sexta.

cum tendunt, id faciunt quia in eis appetitus obtemperandi præualet, & dominatur sic itaque quotiescunque pugnantibus appetitionibus homo operatur, simul, & cõtra appetitum, & per appetitum operari dicitur, absolutè tamen per appetitum operatur, quia id facit per dominãtem appetitum.

Idem motus contra appetitum & secundũ appetitum esse põt.

De modo quo Animal mouetur Opinio aliorum. Cap. XXIIII.

ANIMALIA moueri per animam, & animã esse principium motus animalium; consentiunt profectò omnes, at de modo magna est alteratio, magnaque opinionum uarietas. Veteres Philosophi non ualuerunt immaginari, id quod ex se nõ mouetur posse esse principium motus aliorum. Propterea Democritus, & Epicurus animam ex athomis cõstare dixerunt sui conditione, maxime mobilibus. Plato qui cum Pijthagora animam non esse corpus optime nouit, asseruit eam ex se Moueri, ac ita esse principium motus aliorum, idque ostenderunt quoniam omnè per aliud tale, ad id redigi debet, quod ex se tale sit corpora composita per aliud mouentur, ideo ad id ẽst deueniẽdum, quod ex se moueãtur; huiusmodi autem nil aliud esse potest prę ter animam; Ideo animam definiebant, Academici, quod esset numerum se mouens, & simplicius potius Platonẽ, quam Aristotelem sequens, dicebat animam diuidi in utentem, & formantem, partem utentem asserebat uerè, & præsertim animam esse, formantem uero censebat esse tanquam umbram, idolum, & uestigium utentis, qua distinctione facta dicebat partem utentem liberam, & uerè animam esse principium mouens, corpus uerò formatrice

Veterum opinio.

Ratio.

Simplici⁹.

ce parte formatum per formatricem illam facultatem proximè moueri, ac ita per hæc duo principia subordinata, animalia ad libitum moueri asserebat Hæc opinio confirmari posse uidetur per Aristotelem in libro de motu animalium capitulo septimo dicentem, animam ita mouere, vt sit non in toto corpore, sed in corde tanquam in arce, ac ita mouere uniuersum corpus; his uerbis indicat animam vtentem, tanquam principium residere in corde, ac ita corpus facultate formatrice formatum per eam mediam mouere. Hæc sententia cum à vero, tum à principijs peripateticis longissime abest, nam primo ea animæ diuisio in utentem, & formantem approbanda non est, nam formans ea est, quæ cum sit forma est essentia, & quod est res, si autem præter eam daretur etiam utens, quæ præsertim esset anima, tunc unius rei duæ essent essentiæ. Præterea tunc uera non esset sententia Aristotelis in secundo de anima, quod eadem anima esset forma, finis, & efficiens, sed utens esset efficiens formatrix uero forma. Præterea dixere alij animam mouere, corpus moueri, compositum uerò mouere, & moueri, quę opinio etiam apprimè dubia est. Primo quia forma ex materia pendens, non operatur sine corpore, non enim habet opus proprium, non pendens à corpore. Præterea sentētia est Aristotelis in prohemio methaphisicæ, actiones esse compositorum, nam actiones sunt rei absolutę, & completę huiusmodi non est pars, sed totum; hinc Aristoteles in primo de Anima. 65. inficiatur animam sentire, & intelligere quare longe magis inficiabatur eam mouere de loco ad locum cum hæc operatio, magis sit materiata, & complicata cum corpore, quam cognitio.

Confirmatio.

Euersio.

Aliorum opinio.

Euersio.

De modo, quo Animal mouetur opinio propria Cap. XXV.

QVONIAM relatę opiniones, satis dubiæ apparuerunt; propterea dicamus, dum animalia mouentur; & modum explicare cupimus, vel assignare uolumus adęquatum efficiens adęquatumque patiens, uel assignare cupimus non efficiens adęquatum, sed rationem præcipuam efficiendi, similiter, & patiendi, si primum explicare cupimus, dicendum est totum animal id esse, quod mouet, totumque animal id esse quod mouetur, non enim sola anima mouet, solumque corpus mouetur, sed totum est, quod est agens, & patiens adęquatum. At si non adæquatum principium, sed rationem primam tradere cupimus, tunc dicendum est Animam esse principium efficiendi, corpus uero patiendi, omnis enim perpessio ex materia oritur, actio autem, & effectio ex forma, quæ forma si patitur, eatenus patitur, quatenus ex materia pendet. hæc, quæ hactenus declaraui sunt communia quædam; quorum cognitio non est satis pro exacta notitia attinentium ad motum animalium, necesse est enim etiam ad propria, & proximiora descendere, ut modum percipiamus, quo ex communibus illis prodeat motus. Propterea considerari debet hic ordo, primo obiectum aliquod offertur facultati cognoscenti, ueluti offertur Alcibiades à quo iniuria fuimus affecti, qui primo absolutè iudicatur, & cognoscitur, quod Alcibiades sit, secundo per phantasiam iudicatur tanquam inimicus, tanquam aduersus nobis, & pœna dignus, quo iudicio, includente uim, & facultatem obiecti conspirante quadam

Mouens adęquatum est totum animal.

Anima primarò efficiendi motum.

Ordo qui seruatur in productione motus.

dam

dam nobiſcum conſenſione, ex diſſenſione, excitatur ira, & appetitio uindictæ, per quam excaleſiunt, alterantur, & extenduntur ſpiritus. Obiectum enim in eſſe cognito, appetitum excitans, uel habet uim calefaciendi ſpiritus, quod confert pro repulſione, uel refrigerandi, quod confert pro condenſatione, & attractione; Attractio autem, & repulſio ſunt proxima principia omnium motuum animalis. Prima itaque eſt cognitio obiecti ab ſoluta, ſecunda eſt ſubnotio rei, ut bona, uel aduerſa, tertio ſequitur appetitio in qua appetitione conſideratur, uel excalefactio, uel refrigeratio prodiens ex cōditio ne obiecti cogniti, calefactionem ſequitur dilatatio, refrigerationem contractio, ex quibus prodit pulſio, & tractio, tanquam ſemina ſequentium motuum, ut optimè in libro de motu animalium patefecit Ariſtoteles. Ex his conſtat, quòd cognitio, & natura ſunt principia motus, cognitio inquam obiecti, natura uerò, quia ex con ditione obiecti in eſſe cognito oritur calor, uel frigus, has alterationes ſequitur contractio, & dilatatio, contractionem ſequitur tractio, extenſionem uero pulſio, quæ tractio, & pulſio ſunt principia cæterorum omnium motuum, qui animalibus competunt ut ex libro de motu animalium, & ex ſeptimo Phy. nec non ex tertio de anima elicitur. Ita uera redditur ſententia Ariſtotelis in ſeptimo Phy. contex. x. dicentis, ſimulquè patet non eſſe aliud genus motus, quam concretionem, & ſecretionem, quo loci dixit Alexander referente ſimplicio, con cretionem, & ſecretionem, eſſe generaliſſimas mutationes. Eadem ſententia elicitur ex octauo Phy. 55. & 77. quæ etiam longe prius fuit ſententia Platonis, & hæc præſertim uera ſunt, conſiderando motum, maxime naturalia principia ſequentem, nam motus ut abſolute fit

ſpontè, & liberè, non tam conſpicuis præcurrentibus alterationibus eget, ex his conſtat quomodo anima per cognitionem,& appetitum ſit principium motus,quamuis ipſa non moueatur, niſi ex euentu ad motum corporis,& quia inſtabatur, quod omne per aliud tale ad id redigi debet quod ex ſe tale ſit reſpondeo in mobilibus id cenſeri debet ex ſe mobile,quod per ſuam formam, & internum principium mouetur, nam ſine diſtinctione in motorem,& mobile nil ex ſe moueri poteſt;cũ ex ſe moueri,expoſcat actionem & perpeſſionem.

Solutio aduerſæ rationis.

Explicantur nonnulla alia, quæ pro motu animalium requiruntur. Cap. XXVI.

IVMENTA, & feræ cum ſint mentis expertes ſolam phantaſiam ſequentes, non rationem ſed naturalem quendam inſtinctum ad ea, quæ cupiunt mouentur, homo uerò libertate donatus in ſuaque facultate poſitus, mente, & ratione dirigitur, nam obiecta ſinè ullo eorum motu excitant ſenſus, Phantaſiam & Mentem, Mens ſpiritualiter excitata de medijs ratiocinatur pro fine exequendo opportunis, & conſultatione vnum alteri præfert, illudque phantaſiæ offert, quam ſequitur præelectio illius, & inde conſurgit motus, niſi appetitus ſenſuum penitus aduerſetur. Dum Mens ratiocinatur,utitur duplici propoſitione,una communi dirigente, altera particulari ad motum, & actionem contrahente, actiones enim ſingulares, & ſingularium ſunt non communium, dicit gratia exempli Mens, omnis ciuis rectè inſtitutus ſalutem patrię ſuę propriæ ſaluti præferre tenetur, Ego ſum ciuis, & profiteor me rectè inſtitũ eſſe & agitur in hoc nauali p ręlio de ſalute

Mens quomodo principiũ motus.

meæ

meæ Patriæ, teneor itaquè ego salutem Patriæ, dimicando meæ propriæ saluti anteferre, ac ita mens præcipit dimicandum Phantasia à mente formatur, præeligitur pugna, & pro faculate dimicatur, sic intelligi debet sententia Aristolis in tertio de Anima. 56. asserentis dari phantasiam cum ratione, & sine, Phantasia hominis dicitur esse cum ratione, non quia ipsa ratiocinetur, ut perperam nonnulli aiunt, sed quia frequenter à ratione formatur, eamquè sequitur, & cum Mens dirigendo ad motũ utatur duplici enunciatione, una communi altera particulari, iure quæritur, an utraquè moneat, uel altera tantum, cui interrogationi vnà cum Aristotele in tertio de Annima. 55. respondens dico, mouere quidem utramque, at uario modo, prima, & uniuersalis enunciatio est motor, remotior, altera proximior, prima est constans, firma, & immobilis, altera uarietati, & motui magis subijcitur, cum sit de re illa ad quam motus pertinet, prima mouet magis ut Domina, & modo eminentiore, altera ut pedissequa & modo manifestiore, prima se habet, ut consultor, altera ut directũ aliquid à consultore, consultor autem, quamuis non uideatur mouere, maximè tamen mouet, ut testatur Philosophus septimo de Republica capit. tertio. Minor enuntiatio magis dicitur mobilis; tum quia est de singularibus, in quibus est uarietas, & motus; tum quia est complicata cum phantasia, ad quam motus aliquis attingit, tum demum quia proximius monet, & nectitur cum motu. At altera dubitatio oritur, dictum est motum omnium animalium fieri tractione, & pulsione; Quæritur an absolutè motus omnis in loco, tractione, & pulsione fiat, & num huiusmodi motus sit uiolentus, cum in septimo physicorum, tractio, & pulsus interuiolentos

Quomodo moueat enunciatio uniuersalis.

Quomodo particularis.

An motus omnis fiat pulsu, & attractione.

De motu uiolento. lentos motus etiã numeratur. Cui difficultati respondens dico, motum omnem uiolentum proculdubio tractione, & pulsione fieri, & quia trahens, & pellens, non sunt interne mobili, sed externa, & mouent contra propen- De motu animaliũ. sionem mobilis, ideo motus est uiolentus, inter quos uiolentes motus etiam numeratur aertigo, & uectio, at hi duo motus sunt magis compositi, & ex pulsu, & attractione pendent. Addo secundo motum omnem animalium fieri tractione, & pulsione ueluti, dum ambulamus pes posterior primo trahitur, mox ad anterius pellitur; tractio est ad principium trahens, pulsus contra est remotio à principio, hæc tractio animalium, & pulsus non fit sine instrumentis, & distinctione membrorum, fit enim tractio, & pulsus, ab anima per spiritum, neruos, & musculos, & quia adest actio, & perpessio inter partem trahentem & tractam, ideo est necessaria distinctio partium, ita tamen ut ligamento aliquo sint uinctæ, ac vt motus sit firmior, & constantior, requiritur solidum aliquod, ideo parata sunt ossa cardine, & commissura iuncta, in quibus gibbum, & concauum reperitur: in tractione, & pulsu, quod mouetur concauum est, quod circa gibbum, reuoluitur, utquè id facilius, & sine ossiũ De motu simplicĩũ corporũ. lesione fiat, mediat humor aliquis ex neruis cartilagine, & ligamentis prodiens flexioni, summopere necessarius. Simplicius. Si tertio loco loquimur de motu physico grauium, & leuium, inquiunt Philoponus, & simplicius etiam motum illum tractione, & pulsione fieri: nam ait simplicius Aristoteles. sequens suo more Academicos, motum quat uor elemẽtorum tractione fieri, quia à sua uniuersitate trahuntur ueluti partes ignis ab uniuersa ignis sphera, quam Anima præditam, iudicarunt Academici; At ex aduerso Aristoteles inficiatur elementa uiuere, & eorum partes

à sua uniuersitate trahi, sed moueri ait à generante, uel remouente impedimentum. Propterea dicamus motum fieri tractione, & pulsione, de motu simplicium corporum non esse omnino uerum, sed tantum similitudine quadam, ueluti in motu lapidis deorsum, consideratur tractio à proprio loco tanquam à fine, non autem tanquam ab efficiente, insuper consideratur tractiò aeris suc cedentis in locum derelictum à lapide, ne detur uacuum; demum consideratur pulsio facta ab eodem aere suprà lo cum lapidis succedente, illumque à tergo pellente, ex qua pulsione pendet, quod quo diutius grauia descendendo mouentur, eo velocius feruntur; continenter enim crescit ãgitatio aeris, & maior redditur pulsio à tergo facta. Similiter de cęli motu loquendo non proprie fit pulsu, & tractione, sed tantum similitudine quadam. Consideratur in cęlo tractio dupliciter, primo inspiciendo motum totius competentem planetis, dicitur enim mobile primũ secum ducere, & trahere inferiores orbes, hic tamen est raptus diuinus prodiens ex supremo motore tanquam ex communi fine omnium, & primo mouente, qui raptus est, perfectio eorum quæ rapiuntur, & consentaneus com muni naturæ eorum; Insuper consideratur pulsio, & tractio in cęli orbibus, dum proprio motu mouentur, Nam intelligentia vt motum efficit, dicitur sua virtute tangere & pellere orbem; vt vero eiusdem motus est finis, dicitur ad se trahere, sic itaquè de motu violento, & motu animalium, proprie verum est quod fiant pulsu, & tractione, de cęteris similitudine tantum, & quamuis animalia pulsu, & tractione moueantur, non propterea eorum motus est uiolentus, id enim fit non per externa, sed per interna pèllentia & trahentia, & per instrumenta

Opinio propria.

Hæç sententia secundi de cœlo Pulsio in medio ucloçior.

De motu cęli.

menta ad id per naturam deſtinata, & ideo dicitur ſecundum naturam totius animalis.

Quomodo pro animalium motu requiratur quieſcens. Cap. XXVII.

Quieſcẽs requiſitũ pro motu animaliũ.

SAtis manifeſte apparuit motum animalium propriè pulſu & tactione fieri, ex quo colligere valemus pro animalium motu neceſſario requiri aliquid quieſcens, & ratio eſt quia tractio fit ad quieſcens, pulſus verò à quieſcente trahit vnũ quodquè ad principi ſuum quieſcens & ab eo repellit, ſic nerui, & muſculi trahunt, & repellunt. Et quoniam motus animalium eſt duplex unus totius, alter partium, ideo pro vtroque motu requiritur quieſcens, ſi motum totius conſideramus, quieſcens debet eſſe externum, nam ſi eſſet pars animalis non totum moueretur, ſed pars ſola; ſic homines dum ambulant expoſcunt terram ſolidam, & quieſcentem, nec valent per aerem, vel aquam ambulare, non enim poteſt fieri pulſio, & tractio, niſi adſit requieſcens, ſimiliter Aues in vacuo volare non poſſent, nec etiam in Aere valent ſine pennis volare, quia Aer latitudini, & leuitati plumarum reſiſtit, non autem reſiſteret corpori graui, & extenſionis experti, ſi uerò conſideramus motum, non totius, ſed partium animalis, tunc pro eo requiritur quies in aliqua parte, ueluti ſi bracchium pellendo extendimus, uel trahendo contrahimus, adeſt principium neruorum, & muſculorum quieſcens, à quo, vel ad quod fit pulſus, & tractio, ſimiliter ſi ambulamus quieſcit pes vnus, alter uerò uel trahitur, uel pel-

Aues in uacuo non uolarent.

pellitur, non secus etiam reuolutio partium, exposuit cardinum requietem. Aperte itaque pro animalium motu requiritur quiescens, ne dum externum sed etiam internum, similiter considerando motus uiolentos, illi quoquè ex parte pellentis & trahentis, exposcunt quiescens. Dubium est de motu physico elementorum, & cœli, non enim eorum motus videtur exposcere quiescens aliquod, & Philosophus & simplicius aiunt, id quoquè verum esse de motu elementorum. Inquit simplicius partes ignis trahi ab uniuersa ignis sphera quiescente, vt iam dixi partes elementorum à suo toto non trahi, ideo Aristoteles in libro de motu animalium capitulo tertio dubitauit, an pro motu inanimorum requiratur quiescens, & soluens, ait non requiri quiescens eis internum, sed cum moueantur ab alio & principium primum motus id sit, quod ex se mouetur, de illo inquit uerum esse, quod exposcat quiescens, non de elementis, non itaquè Aristoteles quietem tribuit sphæræ trahenti, sed primò mouenti elementa, quod primum ex se moueatur, & huiusmodi est cęlum. Quare dicamus pro motu elementorum non propriè requiri quiescens, ut pro motu qui fit uero pulsu, & tractione; requiri tamen modo aliquo quatenus elementa moueantur, vel à centro, vel ad centrum, quod quiescens est; Insuper mouentur uel à cęlo vel ad cęlum, quod ut totum quiescit, nec locum mutat; Ideo Aristoteles quietem considerauit in eo, quod elementa mouet, nempe in communi generante, quod cęlum est, quod cum ex se moueatur, uere exposcit quiescens, & id triplex est, motor scilicet, centrum, & poli; primo motor cum sit immobilis dat cuncta mo-

De motu uiolento. De motu grauium & leuium. Simplicius. Euersio. Opinio propria. Cœlum exposcit triplex quiescens.

mouere, vt in libro de motu animalium patefecit Aristoteles: secundo mouetur cęlum circa immobile centrum; ut in secundo de cęlo manifestatur. Tertio omnis cęli motus est circa filios, siue uertices, qui immobiles sunt, Primum immobile est extra cęlum; nam cęlo præest alterum intra cęlum; Tertium in ipsomet cęlo; ex his constat, quod ut non seruatur quies sine motu, nil enim quiescit nisi aptum sit moueri ita non datur motus sine quiete, propterea vera non est sententia Simplicij in octauo physicorum. 23. dicentis, qui negant dari motum, euertunt quietem, & non uice uersa, qui negant dari quietem, euertunt motum; immo etiam hi motum euertunt, cum nullus detur motus, non exposcens modo aliquo quietem; ita uincta ab immobile procedunt & per motum demum in immobile reuertuntur.

Non seruatur motus sine quiete.

Dictorum Epilogus, & peroratio.

LVSTRAVI ea breuitate, & facilitate qua potui, unà cum Peripateticorum Principe cunctos animæ gradus, qui in mortalium orbe inspiciuntur, ex quorum explicatione elucescit primo absolutissimus numerus graduum viuentium; elucescit secundo perfectio hominis, cum illi omnes gradus in homine, tanquam in uniuersi epilogo inueniantur; refulget tertio, Mundum re uera esse uniuersum, cum in eo cuncta inueniantur, nilquè eorum desit, quæ pro vniuersi absolutione requiruntur, emicat quarto eximia opificis rerum prouidentia, & cura, cum omnia supra huma-

humanum captum per se formata, in ordinemquè redacta inspiciuntur, adeo ut in eum conuersi exclamare exultando valeamus, ò præclarum, & admirabile bonum, à quo nil nisi bonum; & bona cuncta fęcundissimè procedunt, tu nobis facultatem nutricem dedisti, per quam uiuimus, nosmetipsos seruamus, perficimus corporis molem, & speciem conseruamus æternam; Dedisti sensus omnes pro quibus non humiles lapides, sed animalia reddimur, per quos, & sensilia cuncta, quæ formasti exquisitissimè iudicamus, ut uitare aduersa, & utilia prosequi ualeamus; dedisti facultatem iudicantem, & appetentem hoc est actionum nostrarum ducem, & exequentem, ne dux careret exequentibus, & exequentia duce, & dirigente; Demum nos rationis, & mentis formasti participes ut mortalibus cunctis Dominaremur, ut frueremur libertate, & ex recto libertatis usu, summi boni, redderemur compotes, sic absolutissimo circulo à te, per te, in te omnia reuoluis, sic rebus, & uniuerso tribuis esse bene esse, & optime esse, tanquam principium, medium, & finem earum. Munere facultatum, quibus donatus est homo, valet per sensum fieri cuncta sensilia, per intellectum fieri cuncta intellectilia; Nam homo primo per naturam, est cuncta potestate, secundo per disciplinas est omnia habitu; tertio per vsum est omnia actu. Insuper munere scientiarum est omnia ad contemplationem attinentia, munere prudentiæ, est omnia pertinentia ad actionem; Munere artium est omnia pertinentia ad effectionem; & cum homo varijs rationibus sit omnia, iure optimo, & Mundi, & Dei est imago quædam, cum de ratione, primo Dei, mox Mundi id sit, ut omnia sit, ex harum facultate congruente usu, perfectio postrema, & summum hominis

Homo ut est omnia ita Dei, & mundi est imago.

Donum emergit, vt ex earundem præ poſtero uſu miſeria hominis maxima, ortum ducit, Magnificemus itaque vniuerſi opificem, & de recto facultatum animi uſu ſimus ſoliciti.
Vt Dei reddamur generoſa
proles, grata parenti, Patriæ vtilis, &
nobisſimet apprime
ſalutaris.

FINIS.

INDEX RERVM NOTABILIVM TOTIVS OPERIS.

Qui-

Ani-

Auerroes,

D

Expo-

F

G

H

I

Intel-

L

M

Mat-

Natu-

N

O

P

Pri-

Sen-

Sub-

FINIS.